

НИКОЛАЙ ЧУКОВСКИ КАПИТАНИ НА ФРЕГАТИ

Превод от руски: Милка Молерова, Яню Стоевски, 1986

chitanka.info

ВЪВЕДЕНИЕ

Тихият океан събира почти половината от всички земни води.

Почти половината от земния екватор преминава по Тихия океан.

Намери Тихия океан на глобуса, и ти ще видиш, че той заема почти цялото полукълбо.

Когато на единия бряг на Тихия океан е ден, на срещуположния е нощ. Когато на единия бряг е утро, на срещуположния е вечер.

Ветровете, които не срещат на пътя си никакви прегради, духат по цели месеци в една посока. Огромни дълги вълни се носят на воля. Бутилка, хвърлена в Тихия океан, може да плува столетия и да не стигне бряг.

От водите на този безкраен океан се издигат хиляди острови. Те са покрити с гъсти тропически гори и напомнят плаващи цъфтящи градини.

Грамадни океански простори лежат между тези острови.

Първият европейец, който видял Тихия океан, бил Балбоа. В 1513 година Балбоа слязъл с малък отряд на атлантическото крайбрежие на Централна Америка и тръгнал навътре в страната. Той се изкачил на един планински гребен и видял пред себе си непознато море. Балбоа се спуснал към това море и без да сваля доспехите и ризницата си, навлязъл във водите му. Застанал до гърди във водата, той обявил целия океан, за чиито размери не знаел нищо, за владение на испанския крал.

Седем години по-късно, в 1520 година, Магелан, който командувал ескадра испански кораби, заобиколил Американския материк откъм юг и влязъл в Тихия океан. Той плавал много месеци по Тихия океан, без да срещне никаква земя. Няколко пъти се опитвал да измери с лот дълбочината, но лотът не достигал дъното. Пък и би ли могъл Магелановият лот да достигне дъното, когато дълбочината на Тихия океан на много места стига десетки километри!/?/ (Максималната дълбочина на Тихия океан в Марианската падина е

11022 метра, така че посочените в книгата стойности в буквален смисъл не са достоверни. Б...).

Магелан пресякъл Тихия океан от Южна Америка до Филипинските острови. Той бил убит в сражение с филипинците.

От ескадрата на Магелан в Испания се завърнал само един кораб. Този кораб, който отначало плавал по Индийския океан, после по Атлантическия, се върнал в Европа и по такъв начин извършил първото в историята на човечеството околосветско пътешествие.

В продължение на следващите двеста години испанците, холандците и англичаните неведнъж минавали по пътя, прокаран от Магелан. Но новите пътешественици не се решавали да се отклоняват настрана от познатия път и затова изследването на Тихия океан почти не напредвало.

По-смел от другите бил холандецът капитан Абел Тасман.

Той се отклонил от Магелановия път на юг и в 1642 година открил Австралия, Тасмания и Нова Зеландия.

През първата половина на XVIII век с изследването на Тихия океан се заели русите. По заповед на император Петър капитан Беринг организирал на Камчатка експедиция, която да отплава на изток и да разбере дали Азия се съединява с Америка. Той пресякъл онази северна част на Тихия океан, която сега се нарича Берингово море, и открил Аляска. На връщане от Аляска Беринг претърпял коработрушение и умрял от скорбут на един от Командорските острови, който в памет на това събитие се нарича Берингов остров.

И все пак Тихият океан си оставал почти неизследван.

Едва през втората половина на XVIII век европейците могли да го изследват истински.

През втората половина на XVIII век европейските моряци, които търсели удобни търговски пътища и се стремели да завладеят далечни страни, извършили редица героични пътешествия в Тихия океан. Повечето от тези експедиции завършили с гибелта на участниците в тях. Но благодарение на тях човечеството узнало за множество непознати дотогава земи.

Втората половина на XVIII век е епоха на най-високия разцвет на платноходния флот. Никога преди това изкуството да се строят дървени кораби и да се управляват платната не било достигало толкова

съвършенство. По-късно, когато били изнамерени параходите, това изкуство изчезнало.

Сега дори ни е трудно да си представим колко сложно е било управлението на гигантските фрегати, чиито платна се състоят от двеста отделни части. Двеста платна и всяко има свое предназначение. При промяна на вятъра всяко платно се премествало. Какъв грамаден опит, каква находчивост, какви точни познания са били нужни, за да не сгрешат, да не се объркат!

А какво мъжество е било необходимо, за да скиташ години наред по неизвестни води, без да знаеш какво те чака зад линията на хоризонта. Дървените дъна на корабите гниели, обраствали в кора от раковини. Понякога продуктите не достигали, свършвала се прясната вода. Но хиляди мили оставали зад тях, а все същите вълни се разбивали в борда и само разположението на съзвездията в небето се променяло.

На най-високата мачта висял кош, в който седял моряк. Вълните разклащали кораба и кошът се люлеел като люлка. Морякът седял в коша, взирал се в далечината и се мъчел да съзре суша. Така се люлеел той между водата и небето, без да вижда нещо друго освен вълни. И ето най-после забелязал на хоризонта синя мъглява ивица. Той се спускал стремително долу на палубата и крещял, колкото му глас държи:

— Земя!

Така малко по малко хората откривали нови страни. Така все по-ясни ставали очертанията на исполинския океан. Едни от тези моряци потънали, други загинали в бой и само малцина умрели у дома си, в родината. Но светът никога няма да забрави безстрашните капитани на фрегати. Ето имената на най-прославените от тях: капитан Джеймс Кук, капитан Лаперуз, капитан Иван Фьодорович Крузенщерн и капитан Дюмон Дюрвил.

За тях ще ви разкажем.

ПЪРВА ЧАСТ
КАПИТАН ДЖЕЙМЗ КУК И ТРИТЕ МУ
ОКОЛОСВЕТСКИ ПЛАВАНИЯ

МОМЧЕТО ОТ ДЮКЯНА

ДЖЕЙМЗ КУК ИЗЛИЗА ЗА ПРЪВ ПЪТ В МОРЕТО

Голяма суматоха се вдига, когато някой кораб, пуснал котва в пристанището на Стейт, трябва да излезе в открито море. Пристанището е винаги претъпкано, корабите стоят борд до борд, притиснати от извития каменен вълнолом. Откъм брега мачтите изглеждат като непроходима гора — толкова са много и толкова нагъсто.

За да се изведе някой кораб от пристанището, трябва да се разместят всички до един. А това съвсем не е лека работа. И ето на вълнолома изтичва пристанищен служител с рупор в ръцете.

— „Планинец“, напред! — гърми рупорът. — Застани до „Нептун“! „Нептун“, напред! Застани до „Тризьбец“! „Тризьбец“, напред! Застани зад „Неустрашими“!

И всичко се раздвижва.

Накрая се освобождава тясна ивица черна вода, по която готовият за отплаване кораб излиза в морето.

Така беше и в една ясна юлска привечер на 1746 година, когато от Стейтското пристанище излезе товарният кораб „Херкулес“, който превозваше въглища. Смрачаваше се, в небето се появиха първите звезди, белите къщички на Стейт чезнеха в далечината и се сливаха със синята ивица на брега.

„Херкулес“ принадлежеше на търговската къща „Братя Уокър“ и натоварен с въглища, пътуваше за Дъблин под командата на капитан Джон Уокър и боцман Хенри Уокър.

Старият „Херкулес“ бе единственият кораб на „Братя Уокър“ и пестеливите братя, за да не увеличават разходите, държаха на него само двама моряци. Разбира се, за такъв екипаж беше трудно да управлява кораба и мнозина му предричаха скорошна гибел, ала морето крепеше „Херкулес“ и той, винаги претоварен, винаги мръсен, продължаваше да плава между Стейт и Дъблин.

Капитан Джон Уокър бе брадат човек, мрачен и скъперник. Той съвсем не приличаше на брат си, Хенри Уокър, млад весел човек.

Хенри Уокър обичаше книгите за пътешествия и често разговаряше в пристанището със стари моряци, посетили далечни страни.

Когато градът изчезна в здрача, Хенри слезе в трюма да види дали са сложени добре чувалите с въглища, дали няма да се разсипят от вълнението. Джон остана на палубата. Четвърт час по-късно Хенри излезе от трюма, като водеше за ръка окъсано и мършаво момче на четиринадесетина години. През парцалите се белееше голото му тяло, от окъсаните обувки се подаваха пръстите му, а твърдите му черни коси стърчаха на всички страни. Лявото му око беше подуто и приличаше на тясна святкаща цепнатинка, затова пък лявото гледаше смело и дръзко. Момчето крачеше с такъв храбър и независим вид, че не можеше да се разбере кой кого води — то ли Хенри Уокър, или Хенри Уокър него.

— Гледай, Джон, каква находка! — каза, смеейки се, Хенри и доведе момчето при брат си. — То се измъкна от чувала с въглища, тръгна право към мен и заяви, че остава завинаги при нас на кораба. Заплаших го, че ще го изхвърля в морето, ала то съвсем не се стресна. Отговори ми, че е по-добре да лежи на морското дъно и да гледа как минават над него корабите, отколкото да се върне назад в Стейт, при търговеца на сукно Съндерсън. Виждал ли си някога такъв чудак? Харесва ми наистина!

Но Джон само се намръщи. Отде накъде ще вози в Ирландия безплатно пътник?

— Как се казваш? — започна той страшния разпит.

— Джеймз Кук, сър.

— Е, господин Джеймз Кук, както виждам, ти искаш да ядеш чужд хляб.

— Не, сър, аз искам да работя.

— Да работиш? Какво искаш да работиш?

— Искам да стана моряк.

— Нужен ни е юнга — понечи да каже Хенри, но Джон го изгледа така, че той тутакси прехапа език.

— Мигар такива хлапета ги бива за моряци? — още по-строго продължи Джон. — Мигар си бил някога в морето? Знам ви аз,

готовановци!

— Аз не съм готованец и никога няма да бъда готованец! Аз ще се науча на всичко, сър.

Джон Уокър щеше да се разсърди, но внезапно забеляза подутото око на момчето и му стана жал за своя неканен пътник.

— Кой те разкраси така? — попита го той.

— Съндерсън, сър, моят господар. Той ме биеше и аз избягах от него. Не искам да работя повече в дюкяна, искам да ида в Индия.

— В Индия ли? — попита Джон Уокър.

— В Индия — потвърди момчето. — Дойдох на пристанището, промъкнах се заедно с носачите на кораба и се скрих в трюма между чувалите с въглища. Ще работя и денем, и нощем — умолително прибави то, — ще правя всичко, което ми заповядате, само ме вземете с вас в Индия.

Джон Уокър се усмихна за пръв път. А Хенри се разсмя гръмко.

— Е, Джеймз, тука си сбъркал — каза Хенри. — Ние не ще те откараме в Индия, а само в Ирландия, в Дъблин. На такива плоскодънни тенджери като нашата в Индия не пътуват. Наистина и „Херкулес“ знае по-добри времена — на младини той пътуваше и до Берген, и дори до Кадис, но до Индия... не, до Индия не е стигал.

Джеймз беше огорчен. Той мислеше, че всички кораби отиват в Индия. Така му беше казал преди две години неговият баща, неграмотен ратай. Джеймз, озовал се за пръв път в града, бе поразен от многото кораби в пристанището.

„Накъде отиват всички тия кораби?“ — бе попитал той.

„В Индия, синко“ — бе отвърнал баща му, без да се замисли.

И оттогава мечтата да отплава в Индия на някой от тия кораби не напускаше момчето...

Над морето се спусна топла тиха вечер. Хенри убеждаваше Джон да вземе момчето на работа. Мрачният Джон мълчеше и само огънчето на лулата му пламваше все по-ярко и по-ярко.

— Нужен ни е юнга — повтори Хенри. — Това момче е истинска находка. Старият Джексън е болен, де може той да се катери по мачтите, а Девис е зает при кормилото. Помисли си, Джон, колко евтино ще ни струва това момче!

— Добре, да опитаме — каза най-после по-големият брат.

След минута той сложи на рамото на момчето тежката си длан и му рече:

— Е, Джеймз, залавяй се за работа. Виждаш ли ей това платно. То се нарича „мунсел“. Над него няма вече нищо, само небе. Покатери се на мачтата и го отвържи.

Момчето погледна нагоре и сърцето му се сви от страх.

Мунселът е най-високото платно на кораба. Отдолу то не изглежда по-голямо от носна кърпичка. Току-виж отбрулените от него звезди се посипят по палубата и напращат очите ти.

Двамата братя наблюдаваха внимателно момчето, което гледаше безмълвно нагоре.

„Няма да се покатери, за него ли е това“ — мислеше Джон.

„Мигар няма да се покатери“ — мислеше Хенри, изплашен да не би това момче, което му хареса от пръв поглед, да се окаже самохвалко и страхливец.

Но Джеймз Кук наведе глава и каза:

— Слушам, сър!

Когато се катереше по вантите^[1], Джеймз нито веднъж не погледна към палубата. Но когато стигна до мунселреята и седна върху нея, той почувствува, че главата му се върти и пръстите на ръцете му се плъзгат по намазаното с мазнина дърво. Момчето се изправи и се огледа наоколо. Все пак то ще стигне до Индия, дори ако трябва за това да се покатери до самото небе.

Тъмнината скриваше морето.

Реята, на която седеше Джеймз, сякаш летеше във въздуха. От тъмнината изплува морска птица и започна да кръжи около него. Когато „Херкулес“ изменяше леко курса, мачтата се накланяше така, че Джеймз увисваше във въздуха.

Най-после въжето беше отвързано и изплъзнало се сам'о от ръцете му, завъртя колелото на скрипеца.

Джеймз напипа с крак въженото стъпало на вантите и се запуска надолу.

— Казах ли ти, че го бива за моряк — рече Хенри Уокър на брат си.

— Да, ще стане човек от него — съгласи се Джон, като изпускаше дим изпод мустаците си. — Запиши му заплатата — шест шилинга на месец.

Така Джеймз Кук, великият мореплавател, за пръв път излезе в морето.

ЮНГАТА СТАВА КАПИТАН

Той не беше юнга като другите, не прекарваше свободното си време в игра на карти, не се напиваше по кръчмите. Не, след тежката работа, след катеренето по мачтите Джеймз Кук сядаше над книгата.

Хенри Уокър имаше цял сандък със стари книги и Джеймз обичаше да ги чете. Повече от всичко му харесваха описанията на знаменитите морски пътешествия. Колумб, Магелан, Абел Тасман — ето кому той завиждаше от цялата си душа. Искаше му се и той да извърши такива подвизи.

Индия не го блазнеше повече. По онова време тя беше твърде добре известна. Привличаше го гигантското пространство на изток от Индия, между Азия и Америка, още съвсем непознато на европейците. Там се намираще Тихият океан, най-големият от земните океани. Той е толкова огромен, че бе възможно сред необозримите му води да са разположени цели материци, населени от велики народи. И Джеймз Кук реши, каквото и да става, да иде в Тихия океан.

За тази цел започна да изучава теорията на мореплаването — науката, наречена навигация. Скоро Джон Уокър забеляза, че Кук познава морското дело по-добре от него, и когато Кук навърши двадесет и две години, беше му поверено управлението на „Херкулес“. Започнаха да го наричат капитан. Той беше най-младият капитан в цяла Великобритания.

В 1755 година Англия обяви война на Франция. Кук беше взет на военна служба. Като моряк, при това капитан, изпратиха го във военния флот и му дадоха младши офицерски чин. Почти цялата война той изкара в Северна Америка, в Канада, френска колония, завладяна от англичаните.

Ала войната малко го занимаваше. По-голямата част от пребиваването си в Америка той посвети на измерването и проучването фарватера на река Сейнт Лорънс и изследване бреговете на Нюфъндлънд. Той изпрати резултатите от своята работа в Адмиралтейството и го произведоха в чин лейтенант, а Лондонското

географско дружество го прие за свой член. Няколко години след като свърши войната, той беше вече командир на неголям военен кораб.

В края на 60-те години на XVIII век всички европейски учени се интересуваха от предстоящото минаване на планетата Венера през диска на Слънцето. Изчислили бяха, че това забележително астрономическо явление ще стане на 3 юни 1769 година. То можеше да се наблюдава само в Южното полукълбо. Географското дружество реши да изпрати в южните морета научна експедиция за наблюдение на Венера. Начело на тази експедиция трябваше да се постави човек, който да бъде едновременно и добросъвестен учен, и опитен моряк.

Изборът падна на капитан Джеймз Кук.

---

[1] ванти — дебели въжета, поддържащи мачтите, свързани помежду си с тънки напречни въжета във форма на стълба ↑

ПЪРВО ПЛАВАНЕ ОТ ОСТРОВ НА ОСТРОВ

БЪНКС

За място, от което да се наблюдава Венера, избраха тихоокеанския остров Таити. Този остров бе открит в 1606 година от исландския капитан Квирос. Оттогава моряците неведнъж го бяха виждали отдалече, но никой не беше слизал на брега. Учените от XVIII век не можеха да си представят, че почти цялото Южно полукълбо е покрито с вода. Струваше им се, че ако цялата суша се намира на север, а всички морета на юг, то земното кълбо би загубило равновесие и би се преобърнало. Това убеждение, което сега изглежда смешно и детско, по онова време се смяташе за напълно разумно.

Особено го защитаваше младият талантлив географ Бънкс. Когато научи за предполагаемата експедиция на Кук, той произнесе голяма реч, която по-късно беше преведена на всички европейски езици.

„Америка откриха испанците — казваше Бънкс, — Австралия — холандците, Великият южен материк, шестият материк на нашата планета, трябва да бъде открит от англичаните. Срам ще е за нас, ако не го открием. Ние дори можем да означим мислено на глобуса мястото, където той се намира, и трябва да кажем на капитан Кук: «Не се връщайте, без да откриете Южния материк!»“

Беше решено да попитат Кук какво мисли той по този въпрос.

— Вярвам само в това — каза Кук, — което съм виждал със собствените си очи или което са видели другите хора, на които може да се вярва. Никой не е виждал Южния материк и аз не мога да знам съществува ли той, или не. Но аз ще отплавам и ще видя. Ако Южен материк наистина съществува, аз ще го открия.

— Вземете ме със себе си! — предложи Бънкс. — Аз съм убеден в съществуването на Южния материк и искам пръв да го посетя.

Адмиралтейството предложи на Кук неголемия, но отлично построен военен кораб „Усърдие“. Освен Бънкс на него трябваше да

пътува и астрономът Грин, комуто беше възложено заедно с Кук да извършва наблюдение на Венера. В случай на заболяване придружаваше ги младият доктор Монкхауз.

На 26 август 1768 година „Усърдие“ излезе от Плимът, а половин година по-късно заобиколи нос Хорн и влезе в Тихия океан.

ТАИТИ

На 10 април 1769 година от мачтата беше забелязан остров Таити. Отдалеч той приличаше на тъмнозелен храст, израсъл сред синия океан.

Между къдрави гори сребрееха бързи рекички, заоблени хълмчета се губеха в далечината, нараствайки, натрупвайки се едно върху друго, и накрая се превръщаха във високи планини.

— Гледайте колко много пожари! — викаха моряците.

Но те се лъжеха, пожари нямаше — по дърветата цъфтяха алени цветя, а малко пред брега от прозрачните глъбини се издигаше дълъг розов риф. Миеше го снежнобяла пяна.

Ето от бамбуковите колиби в сянката на кокосовите гори изскочиха кафяви полуголи хора и хукнаха към брега да посрещнат чужденците. По петите им тичаха кучета.

Преди да спусне котва, Кук събра целия екипаж и се обърна с реч към него:

— Ние трябва да покажем на островитяните — каза той, — че сме техни приятели, и те ще се отнасят към нас приятелски. От търговията с тях ще спечелим много повече, отколкото от грабежа.

И той заяви, че всеки моряк, който обиди или ограби жител на острова, ще бъде затворен в карцер, особено строго наказание се предвиждаше за стрелба с пушка.

— Може да се стреля само в случай, че островитяните първи ни нападнат — казваше той, — пък и тогава трябва най-напред да се опитаме да уредим работата без кръвопролитие.

Кук нареди да спуснат котва и разреши да слязат на брега.

Таитяните посрещнаха англичаните със страх и недоверие. Няколко години преди Кук на Таити бе идвал кораб, който командувал някой си капитан Уолъс. Когато се приближил до острова, Уолъс

започнал без всякаква причина да стреля с топовете по селото. Таитяните никога не били виждали бели отблизо, ала знаели, че техните кораби носят смърт.

Но Кук реши на всяка цена да спечели приятелството на таитяните. Кук и Бънкс се натовариха с гвоздеи, стоманени брадви, червени кърпи, гerdани и стъклени мъниста и слязоха на брега. Те повикаха туземците и когато онези страхливо приближаваха, подаряваха им своите съкровища. Кърпите и гerdаните предизвикаха възторг у таитяните. Отначало не вземаха брадвите и гвоздеите, защото никога не бяха виждали желязо и не знаеха какво да правят с него. Но когато Кук отрязва пред тях едно дърво и за две минути закърпи с гвоздеите една стара, разнебитена пирога, започнаха да смятат железните предмети за най-голяма скъпоценност на света и непрекъснато молеха англичаните да им дадат.

Жителите на Таити неведнъж канеха Кук в колибите си. Тези колиби бяха изплетени от бамбук като кошници и по форма напомняха преобърнатата лодка. Прозорци нямаха. За да се провреш през вратата, трябваше да застанеш на четири крака.

Цялата мебел на таитяните се състоеше от миниатюрни дървени пейчици, които слагаха под главите си, когато спяха.

Огнището, на което готвеха яденето си, се намираше вън от къщата, на открито. То дори мъчно можеше да се нарече огнище — по-скоро това беше място за палене на огън, обградено с камъни.

Бънкс се зае с изучаване на таитянския език. Той питаше със знаци как се нарича един или друг предмет и записваше отговорите в бележник. Таитяните, разбрали какво искат от тях, отговаряха на драго сърце и скоро Бънкс състави цял малък речник. Малко по малко Бънкс и Кук започнаха да разбират за какво говорят помежду си таитяните и сами можеха да разговарят с тях криво-ляво.

Кук реши да сключи съюз с таитяните от името на Англия.

Започна да ги разпитва имат ли някакво правителство. Жителите му казаха, че ги управлява кралица Оберея, и Кук пожела да се види с нея. Взе със себе си и Бънкс. Поведоха ги навътре в острова. Там се натъкнаха на друго селище, малко по-голямо.

Дворецът на кралицата по нищо не се отличаваше от останалите колиби. Той се състоеше само от една стая, в която нямаше прозорци — светлината проникваше през вратата.

Кралица Оберея посрещна Кук много радушно и през всичкото време се смееше. Вместо една пола, каквито носеха всички жени в Таити, тя носеше четиринадесет поли, които обличаше една върху друга. Само по тези поли можеше да се съди за високия ѝ сан.

Кук заговори тържествено за дипломатическата си мисия. Като кълчеше думите и си помагаше с жестове, той се опита да ѝ обясни, че правителството на великата задморска страна Англия иска да сключи съюз с правителството на остров Таити. Целта на съюза е благоденствието на двата велики народа.

Оберея се смееше гръмко над всяка дума на капитана. Ала скоро се досети, че Кук говори за нещо важно. Тогава, препъвайки се в четиринадесетте си поли, изскочи от двореца на двора и се развика:

— Тупия! Тупия!

Тупия беше таитянски велможа. Побелял, тържествен, той дойде и важно поздрави гостите. Кук хареса умния му честен поглед и изложи пред него предложението си. Тупия слушаше внимателно и сериозно. Той поглеждаше неодобрително кралицата, която продължаваше да се смее.

— Ние сме съгласни — каза най-после той. — Жителите на Таити винаги ще бъдат приятели на англичаните, ако англичаните не започнат да избиват таитяните с гърмящи мълнии от своите крилати острови.

Кук се смути. Той каза, че Уолъс е просто разбойник, че английското правителство не одобрява действията му, макар и да разбираше, че правителството по-скоро би одобрило Уолъс, отколкото самия него.

Най-после съюзът бе сключен. Кук подари на Тупия и Оберея няколко брадви и купчина разноцветни гердани.

Наближаваше 3 юни — денят, когато планетата Венера трябваше да мине през слънчевия диск. Астрономът Грин с помощта на моряците започна да строи на брега малка обсерватория.

Когато обсерваторията беше вече почти готова, случи се събитие, което за малко не скара пътешествениците с таитяните.

Грин работеше на брега само до обяд, а през другото време оставяше за охрана на обсерваторията въоръжен отряд от тридесет души под командата на лейтенант Пикерсджил. Този отряд скоро свикна с миролюбието на туземците и моряците вместо да пазят, се

надбягваха с таитяните, играеха на прескочикобила, пееха хорovo песни. Пушките само им пречеха и те спокойно ги оставяха до стената.

Веднъж един млад таитянин се приближи до пушките и започна да ги оглежда с любопитство. Хареса ги много и взе една пушка в ръка, за да я разгледа по-добре.

— Остави я на място! — викна му лейтенант Пикерсджил.

Ала таитянинът или не разбра, или пък не пожела да се подчини и продължаваше да държи пушката в ръце. Тогава лейтенантът, за да го сплаши, стреля във въздуха.

Таитянинът подскочи и хукна презглава към гората, отнасяйки пушката със себе си. Пикерсджил стреля подире му и го уби на място.

Тутакси се събра тълпа. Наобиколиха убития от всички страни. Майката занарежда над него. Бащата настояваше за отмъщение. И когато Кук чу изстрела и дойде на брега, почти всички бяха въоръжени с копия и се готвеха за бой.

За щастие на англичаните на брега се оказа Тупия. Този велможа се привърза към моряците, учудваше се на ума им и неотлъчно ходеше подир тях. Сега той се изкачи на един камък и произнесе реч.

Той говори дълго и разумно колко е изгодно за таитяните да търгуват с англичаните. Той искрено смяташе за скъпоценности тези стъклени мъниста, които англичаните даваха на таитяните в замяна на техните стоки.

— Това убито момче само е виновно — казваше той. — То извърши кражба и заслужено е наказано.

Тълпата слушаше внимателно Тупия и в края на краищата се съгласи с него. Мирните отношения бяха възстановени. Само Кук остана на особено мнение. Той смяташе убийството на младия таитянин за безсмислена постъпка и затвори лейтенант Пикерсджил в карцер.

Целия ден на 3 юни Грин и Кук се затвориха в обсерваторията. Там беше много задушно. През цялото време те се редуваха на окуляра на телескопа и записваха всичките си наблюдения.

А в това време Бънкс скиташе по острова и наблюдаваше живота на таитяните. Веднъж срещна неколцина пияни и се интересува с какво питие са се напили. Скоро успя да разбере. На една поляна бяха насядали петнадесетина мъже и всички дъвчеха мълчаливо стъблата на някакво растение. Когато цялото стъбло се просмукваше със слюнка,

те я изстискаха в една обща глинена чашка и после жадно пиеха тая рядка каша, която наричаха кава.

Когато се напиваха, започваха да пеят и танцуват.

Таитянските веселяци посрещнаха Бънкс много приветливо. Поднесоха му чашка с кава и бяха много учудени, когато той отказа да опита това питие. Бънкс седна малко настрана и се заслуша в песните им.

Те пееха:

*„При нас иззад морето доплаваха крилати острови.
На крилатите острови живеят бели хора.
Белите хора имат скъпоценни чудесии.
Те имат червени тъкани, по-червени от кръвта и по-прекрасни от зората.
Те имат светли топчета, по-светли от слънцето и небето, тях слагат на шиите си.
Те имат здрави остри камъни, които превръщат дърветата в трески.
Добре е да си приятел на белия човек — той ще ти даде много съкровища.
Лошо е да си враг на белия човек — той ще те убие с хвърката огнена мълния.“*

Заслушан в тези думи и еднообразни звуци, Бънкс разбра, че таитяните нямат определена, предварително измислена песен. Пееха всичко, което им идваше наум. Сега те мислеха за белите хора — и белите хора се появиха в песните им.

Ала на Таити нашите пътешественици бяха поразени най-много от гробищата. Таитяните не заравяха в земята своите мъртъвци. Те построяваха някъде в девствената гора дървена площадка и слагаха върху нея покойника, като в едната ръка му пъхаха каменна брадва, а в другата копие. Над него правеха бамбуков навес, който пазеше трупа от дъжда. Хищните птици изяждаха за няколко дни месото на мъртвеца и оставяха само скелета.

Англичаните, които скитаха из острова, неведнъж се натъкваха на тези гробници. Жителите на Таити се страхуваха от своите покойници и за да ги умилостивят, слагаха при краката им кокосови орехи и банани.

Астрономическите наблюдения бяха завършени. Кук реши да напусне Таити и да продължи на запад, към неизвестни места, за да изясни съществува ли Южен материк и да изследва източните брегове на Австралия.

Когато таитяните научиха, че техните гости си заминават, стълпиха се на брега и гръмко заридяха. Разбира се, тези ридания съвсем не бяха предизвикани от искрена скръб. Просто според таитянските закони за вежливост гостите трябваше да се изпращат с плач. Искрено скърбеше само Тупия, който се сприятели много с Кук.

— Слушай, Тупия — каза му Кук, — ела с нас! Ще пропътуваш целия свят, ще видиш такива чудеса, каквито не си и сънувал, ще се отнасям с тебе като с брат, ще живееш сред изобилие и богатство. А след няколко години ще те докараме обратно. Съгласи се, Тупия, ела с нас.

Тупия въздъхна тъжно.

— Щях да дойда на драго сърце — каза той, — но имам племенник Тайото, дванадесетгодишно момче, кръгъл сирак. На кого ще го оставя, ще умре без мене от глад.

— Вземи и племенника си — предложи Кук на Тупия. — В Англия ще го дам в училище и той ще стане образован човек.

И Тупия се съгласи. Той се настани заедно с племенника си в отделна каюта, между каютите на Кук и Бънкс.

На 13 юли „Усърдие“ дигна котва и излезе в открито море.

НОВА ЗЕЛАНДИЯ

На 7 октомври мореплавателите видяха назъбена планинска верига, която се простираше от единия край на хоризонта до другия.

— Ура! — извика Бънкс. — Южният материк!

— Това е Нова Зеландия, открита от холандския пътешественик Тасман — каза Кук.

— Нова Зеландия е част от Южния материк. Напълно съм уверен в това.

— Ще видим — каза Кук. — Не ще си ида оттук, докато не нанесе на карта всичките ѝ брегове и не разбере материк ли е това, или остров.

Нова Зеландия била открита в 1642 година от холандеца Абел Тасман. Той видял само северния бряг на Нова Зеландия и затова никой не знаел голяма ли е откритата от него земя. Съвсем естествено било да се предположи, че Нова Зеландия е само част от някакъв огромен материк.

Два дни по-късно „Усърдие“ пусна котва в устието на неголяма река. Бреговете ѝ бяха обрасли с девствена непроходима гора, над която се издигаха голи черни скали. Колкото по-навътре от брега отиваха тия скали, толкова по-високи и по-високи ставаха и накрая се превръщаха в недостъпни планини, покрити с вечни снегове.

Скоро се показаха и жителите. Те бяха високи на ръст и мускулести. Челюстите им бяха издадени напред и от това лицата им изглеждаха свирепи. Голите им тела бяха пъстро нашарени. В ръцете си държаха дълги копия и брадви от добре издялан зелен камък.

Кук заповяда да спуснат две лодки и потегли към брега заедно с Бънкс и отряд въоръжени моряци. Когато видяха приближаващите се англичани, хората се разбягаха. Лодката, в която беше Кук, стигна до брега. Той възложи на четирима млади моряци да я пазят и тръгна към гората. Втората лодка спря на средата на пътя между брега и кораба.

Щом Кук с другарите си се скри в гората, веднага върху момчетата се нахвърлиха четирима новозеландци. Те ги събориха на земята и вдигнаха над тях дългите си копия.

От втората лодка забелязаха нападателите и за да ги сплашат, стреляха във въздуха. Поразените от гърма новозеландци се спряха, но щом видяха, че изстрелите не им причиниха никаква вреда, отново се нахвърлиха върху момчетата. Екна втори залп и един от новозеландците бе убит на място. Неговите другари хукнаха да бягат и се скриха в гората.

Когато чу изстрелите, Кук излезе от гората на брега, седна в лодката си и тръгна назад към кораба.

Той беше огорчен, че първата среща с новозеландците завърши с убийство. Враждата с тях можеше само да попречи за изследването на

тази земя. На 9 октомври, когато видя на брега развълнуваната тълпа, той незабавно потегли към нея под сигурното прикритие на три въоръжени лодки.

С Кук тръгна и Тупия. Този път новозеландците не се разбягаха, когато видяха англичаните, но не се решаваха и да се приближат. Тупия се обърна към тях с реч на таитянски език. И за голямо учудване на Кук новозеландците го разбраха. Оказа се, че новозеландският език прилича на таитянския. Кук се зарадва много. Тупия ще улесни общуването му с жителите на Нова Зеландия.

— Ние сме дошли при вас не с война, а с мир — говореше Тупия. — При вас трябва да се запасим с прясна вода и храна. Ала не се бойте, даром нищо няма да вземем от вас. Ще ви заплатим щедро за всичко. Ще получите от нас брадви от блестящ камък, който е по-здрав от вашите скали — той разтърси над главата си стоманена брадва, — скъпоценни топчета, които ще направят всички ви красиви — той им показа герданите от стъклени мъниста, които украсяваха гърдите му, — и червени дрехи, с които не е страшен и най-силният нощен студ.

Новозеландците харесаха речта на Тупия и окуражени, започнаха да се приближават към страшните задморски хора. Кук ги посрещаше приветливо, подаряваше на всекиго по гердан мъниста и ги придумваше да идат на кораба при него.

Като че всичко вървеше отлично, ала внезапно един новозеландец се приближи до астронома Грин, измъкна камата из ножницата му и се спусна да бяга. Грин стреля в гърба му със сачми. Но новозеландецът беше вече твърде далеко и сачмите не го засегнаха. Кук придумваше Грин да отстъпи камата на избягалия и да не предизвиква напразно кръвопролитие, но в тази минута стреля доктор Монкхауз и уби бягачия на място. Грин се приближи до убития и взе камата си обратно.

Новозеландците минаха в настъпление. В боен ред, разтърсвайки брадвите, те тръгнаха срещу англичаните.

Моряците стреляха.

Няколко новозеландци паднаха. Останалите се хвърлиха в реката и преплуваха на отсрещния бряг.

Кук, който видя, че и този път не успя да се сприятели с новозеландците, реши да се върне на кораба.

Лодките тръгнаха към кораба. Насреща им се носеха две новозеландски пироги, които плаваха към брега.

Едната пирога мина покрай тях. Но другата се приближи храбро към лодките.

Тупия се опита да влезе в преговори с новозеландците.

— Не се бойте! — викаше им той. — Не ще ви сторим нищо лошо!

— Ние не се боим! — отвърнаха новозеландците и седем копия полетяха към англичаните.

Двама моряци бяха леко ранени.

— Кучета! Удряй! — извика някой.

Екна залп и четирима новозеландци паднаха на дъното на пирога с пронизани черепи.

Кук употреби много усилия, за да накара разярените моряци да не избият останалите трима. Взеха ги в плен и ги откараха на кораба.

Кук ги нагости, напои ги със сладка настойка, подари им гердани, тъкани и брадви. Но пленниците се отнасяха враждебно към всичко, отказаха да разговарят с Тупия и когато вечерта ги откараха на брега, почнаха да хвърлят камъни към отдалечаващите се лодки.

Те обичаха земята си и не се доверяваха на могъщите чуждоземци.

МАТЕРИК ИЛИ ОСТРОВ?

Кук реши, че е безсмислено да остава по-дълго тука, и потегли покрай брега на север. Целият екипаж искаше по-скоро да узнае дали са открили Южния материк, или Нова Зеландия е един от безбройните острови на Тихия океан.

Духаха насрещни ветрове и „Усърдие“ се придвижваше бавно напред. На брега мореплавателите слизаха само за вода и избягваха среща с новозеландците. Но виждаха отдалеч села и мощни дървени крепости, които новозеландците наричаха „и-пу“. Тези крепости с висока ограда от греди бяха построявани по върховете на скалите.

Нощем корабът хвърляше котва в заливите, каквито тук имаше много, и тогава на брега се събираха новозеландци, палеха огньове, играеха военни танци и проклинаха чуждоземците. Този шум пречеше

на англичаните да спят, но в края на краищата те свикнаха с него. Заплахите продължаваха да вълнуват само Тупия и той всяка вечер се обръщаше с реч към новозеландците.

— Слезте на брега и всички ви ще избием! — викаха му в отговор новозеландците.

— Ние не искаме да се караме с вас — разсъдително отговаряше Тупия, — брегът е ваш. Но с какво право ни оскърбявате тук, в морето? Морето не е нито наше, нито ваше, ние не искаме да воюваме с вас. Ние нямаме никаква причина да се караме.

Веднъж с подобни речи той разяри до такава степен новозеландците, че те се решиха на крайно дръзка постъпка. Използувайки нощната тъмнина, към „Усърдие“ се приближи една пирога и няколко воини се покатериха на палубата. Те искаха да убият Тупия, но за щастие той беше слязъл за нещо долу. Като не го намериха, те хванаха неговия племенник Тайото, хвърлиха го в пирога и се понесоха към брега. Тайото заплака, моряците, които стояха на пост, чуха плача му и започнаха да стрелят. Точен изстрел повали един от похитителите, малкият таитянин се възползува от суматохата, скочи във водата и заплува към брега. Подир минута той вече беше в прегръдките на чичо си.

След като заобиколи най-северния нос на Нова Зеландия, „Усърдие“ се насочи на юг покрай западното крайбрежие. Тази част на страната беше слабо населена, тук жителите изглеждаха по-дружелюбни и пътешествениците можеха да се разхождат свободно по брега. През време на една такава разходка Кук и Бънкс се изкачиха на върха на една висока планина. Цялата страна лежеше пред тях.

— Гледайте! — извика Кук. — Нас от всички страни ни заобикаля вода. Ние сме на остров! Но къде е вашият Южен материк?

Бънкс огледа внимателно хоризонта. И изведнъж на юг, зад тясна ивица вода, видя покрити със сняг планински върхове.

— Да, ние сме на остров — каза той. — Но този остров само от три страни е заобиколен с океана. От четвъртата страна има тесен проток. А зад протока е Южният материк.

Кук помисли, че може би Бънкс е прав.

Ами ако този остров се намира на също толкова разстояние от Южния материк, както Англия от Европа?

На кораба разказът на Бънкс, че са видели от върха проток, зад който се простира някаква голяма планинска страна, развълнува всички. Никой не се съмняваше, че това е Южният материк. Кук почувствува, че и той се заразява от общата вяра.

„Усърдие“ се понесе с пълна скорост на юг. На 8 февруари 1770 година той влезе в протока. Кук предложи да нарекат протока на името на Бънкс.

— Бънкс пръв го забеляза от върха — каза той.

Но Бънкс отказа категорично. Той искаше протокът да се нарече на името на Кук и тъй като към това искане се присъедини целият екипаж, Кук трябваше да се съгласи.

Бреговете на Куковия проток бяха гъсто населени. Когато съгледаха кораба, новозеландците се събраха на тълпи и почнаха да хвърлят във водата облаци копия и камъни.

Но Кук не спря. След като премина протока и се озова отново в океана, той зави на юг и пое покрай източния бряг на тази неизвестна земя.

Духаше попътен вятър и корабът се носеше с пълна скорост. Хора не се виждаха. Тази страна изглеждаше още по-мрачна от острова, който мореплавателите бяха обиколили. Покриваха я исполински планини, които стигаха до самия бряг. Долини нямаше — тесни клисури разделяха една планина от друга. Склоновете на планините изглеждаха покрити с тъмнозелен мъх — това бяха девствени гори, а по върховете блестеше сняг.

На 9 март брегът зави остро надясно, на запад, а на 10 направи още един завой, на север. Значи и това беше остров. Плавайки покрай западния му бряг, „Усърдие“ се върна в Куковия проток.

— Надявам се, Бънкс — каза Кук, — сега се убедихте, че Нова Зеландия няма никакво отношение към Южния материк. Тя се състои от два големи острова...

— Знам, знам! — прекъсна го Бънкс. — Северният остров е открит от Тасман, а Южният от вас. Но отде знаете, че Южният материк не се намира на юг от Южния остров?

Кук се замисли.

— Не — каза най-после той. — Това е невъзможно. Забелязахте ли какви дълги и равни вълни се разбиват в южния нос на Нова

Зеландия? Такива вълни могат да идват само от открит океан. Всеки опитен моряк ще ви каже, че тук наблизо няма никаква земя.

АВСТРАЛИЯ

След като напусна Нова Зеландия, Кук продължи пътешествието си на запад.

Пред него стоеше още една важна задача — да изследва източното крайбрежие на Австралия. За южния и западния ѝ бряг се знаеше нещичко благодарение на Абел Тасман и някои други холандски мореплаватели. Но източният бряг си оставаше пълна загадка за европейците. Предполагаха, че той се намира някъде съвсем наблизо до Нова Зеландия.

Но „Усърдие“ плаваше на запад седмица след седмица, без да срещне каквато и да е земя. И едва месец след като напуснаха Куковия проток, на 19 април 1770 година мореплавателите видяха в далечината тясна крайбрежна ивица. Австралия се оказа много по-малка, отколкото предполагаха европейските учени. От Нова Зеландия я отделяше огромно водно пространство.

Кук намери хубав залив, хвърли котва, спусна лодка и пое към брега. На брега имаше четиридесетина човека, голи, с черна кожа.

Те не обърнаха никакво внимание на кораба, но когато видяха приближаващата се лодка, се разбягаха. Само двама смелчаци с дълги дървени копия в ръка останаха на брега. Те викаха нещо войнствено и заплашително. Кук се учуди на храбростта им — в лодката имаше петнадесет души. Той им обясни със знаци, че белите имат най-мирни намерения, че искат да вземат прясна вода. Но двамата упорити австралийци не искаха нищо да чуят. Събраха камъни и започнаха да ги хвърлят към лодките. Боцманът, засегнат леко от един камък, стреля в един от австралийците със сачми и го улучи в крака.

Австралийците избягаха, но когато белите слязоха на брега, отново се показаха от гората, с големи дървени щитове в ръцете си. Напразно Кук им хвърляше гвоздеи и гердани. Те не обръщаха никакво внимание на подаянията и не мирясаха. Само нов изстрел със сачми ги накара да оставят моряците на мира.

След тоя случай Кук можеше да ходи свободно навсякъде, където му хрумне. Той обмисляше дали могат да се заселят в Австралия английски колонисти. Изследва почвата и видя, че е чернозем и може да дава отлични реколти. Високата тучна трева сякаш чакаше само пастирите да изкарат добитъка на нея. В океана се вливаше пълноводна река, в която се въдеше вкусна риба. Горите бяха редки, но дърветата — предимно евкалипти — поразяваха с височината и дебелината си. Въздухът звънеше от птичи гласове, а по крайбрежния пясък се виждаха следи от някакви животни. Кук изследва грижливо страната и беше много доволен от своите открития.

Едно не му се удаде — да завърже връзка с жителите. Когато ги срещнеше случайно в гората, опитваше се да ги заговори, но те се разбягваха при приближаването му. Хвана две малки момиченца и ги накичи от главата до петите с разноцветни гердани, като се надяваше с това да привлече австралийците. Ала когато пуснаха момиченцата, те захвърлиха всички гердани на земята и избягаха. Тогава започна да оставя брадви и гвоздеи на местата, където австралийците често ходеха. Но те дори и не се докосваха до тези скъпоценности.

След като се запаси с прясна вода, „Усърдие“ дигна котва и пое покрай брега на север.

Това беше скучно плаване. Австралия е много еднообразна. Равна верига от невисоки планини скриваше хоризонта. Те напомняха на Кук планините на Южен Уелз в Англия и той нарече целия този край Нови Южен Уелз. Кук грижливо съставяше подробна карта на австралийските брегове и нанасяше върху нея всеки нос, всеки залив, всяко крайбрежно островче.

На 25 май преминаха Тропика на козиорога и навлязоха от умерения пояс в тропическия. Няколко дни по-късно Бънкс, който се разхождаше по брега, видя странно голямо животно, което имаше кожена торба на корема си. Това беше кенгуру, което дотогава европейците не бяха виждали. В кожената торба на корема кенгуруто носи малките си.

Плаването покрай бреговете на Австралия беше много уморително, но засега напълно благополучно. Никой от моряците и не подозираше каква опасност ги дебне.

НА РЪБА НА ГИБЕЛТА

— Сто и двадесет! Сто и осемнадесет! Сто и двадесет и три! — викаше морякът, който измерваше дълбочината с лота.

Ето вече шест часа „Усърдие“ плаваше сред плитчини и подводни скали и не можеше по никакъв начин да се измъкне от тях. Екипажът се измъчи от всекиминутната промяна на курса, от постоянната борба с вятъра, който непрекъснато тласкаше кораба към клокочещите въртопи.

Но в десет часа вечерта лотът престана да достига дъното и всички въздъхнаха с облекчение. Кук даде заповед да излязат в открито море и слезе в каютата си.

След половин час морякът, който все още продължаваше да търси безуспешно с лота дъното, извика с ужас:

— Сто и седем фута!

И преди да успее да хвърли отново лота, чу се пронизително скърцане, после трясък от чупещо се дърво и „Усърдие“ спря. Платната за последен път се издуха като гигантски мехури и наведоха кораба настрани. Десният борд почти докосваше водата.

След половин минута Кук вече стоеше на наклонената палуба.

— Да се свалят всички платна! — заповяда той.

Свалиха платната, но корабът не се изправи. Той беше заседнал в пукнатината на подводен риф. Камъните се бяха впили в дървените му страни и не беше лесно да се измъкнат от тези клещи.

При Кук се приближи доктор Монкхауз.

— Почакайте прилива, сър — каза той. — Приливът ще ни повдигне и освободи.

— Сега е най-високата точка на прилива — извика Кук. — Покъсно може да има само отлив.

Монкхауз разбра, че се е изложил. Но Кук веднага забрави лекомисления доктор. „Каквото и да става, трябва да намалим товара на кораба“ — мислеше си той.

И заповяда:

— Топовете зад борда!

Хвърлиха в морето деветте топа. Пръски излетяха по върховете на мачтите. Но „Усърдие“ дори не се поклати.

— Излейте прясната вода! — извика капитанът.

Буретата бяха извлечени на палубата и добитата с толкова труд вода потече в морето. Но вече започна отливът, изчезна всякаква

надежда да се освободят преди дневния прилив.

Целия ужас на положението си мореплавателите разбраха едва сутринта, когато се съмна. С всяка връхлитаща вълна корабът се триеше о камъка и бавно се рушеше. Наоколо плаваха отломъци от кила и обшивката. Достатъчно бе вятърът да се позасили и след двадесет минути от „Усърдие“ щяха да останат само трески.

Кук изпрати дърводелеца в трюма. Той се страхуваше да не би дъното да е пробито. Дърводелецът се върна преbledнял и каза:

— Сър, там има вода!

„Започна“ — помислиха си моряците, но никой не каза нито дума.

Кук сам слезе в трюма. Сандъците и празните бъчви плаваха в черна вода и бавно, почти невидимо, се повдигаха.

— При помпите! — викна Кук и се прибра в каютата си.

Заскърцаха две помпи и заизливаха мътни струи в морето. Моряците се разделиха на три команди, които изпомпваха водата поред.

Настъпи дългоочакваният дневен прилив, но не им донесе освобождение. Той се оказа по-слаб от нощния и само леко приповдигна кърмата на кораба.

В шест часа нивото на водата в трюма започна отново да се повдига и се наложи да се постави трета помпа. Четвъртата запасна помпа се оказа повредена. Кук заповяда да я изхвърлят зад борда.

Моряците бяха измъчени. Командите, които работеха при помпите, бяха принудени да се сменят всеки седем минути. Офицерите заставаха на мястото на падащите от умора моряци и работеха наравно с всички. Никой не роптаеше. Всеки чувствуваше, че от този мъчителен труд зависи собственото му спасение.

Когато се мръкна, при Кук дойде Бънкс.

— Нима се надявате да се измъкнете от скалата? — попита той.

— Надявам се! — отвърна Кук. — През нощта приливът ще бъде много висок.

— Австралийският бряг е на осем мили от нас — каза Бънкс. — Ще може ли „Усърдие“ да се добере до него с такава огромна дупка на дъното? Сега скалата запушва дупката като тапа, но когато се измъкнем...

Кук мълчеше.

— В лодките ще се събере не повече от половината екипаж — продължаваше Бънкс, — останалите са обречени на гибел. Какво ще правим?

— Какво ще правим? — повтори след него Кук. — Вие и аз? Ние ще останем на кораба.

Но Кук знаеше, че това не е изход от положението. Моряците също няма да се съберат в лодките.

А какво очаква онези, които успеят да стигнат до австралийския бряг? Самотен живот далече от родината и близките. А сега трябва да се работи.

Кук отиде при помпата, разкопча яката на ризата си и започна заедно с изнемогващите моряци да помпа водата. Сега командите се сменяваха всеки пет минути. Когато идваше смяна, свършилите работа падаха от умора и лежаха неподвижно, докато не дойде отново техният ред.

Започна прилив. Нивото на водата достигна вече най-високата точка на дневния прилив и продължаваше все още да се повдига. Всички лодки бяха спуснати във водата и завързани с въжета за кърмата на кораба, за да се опитат да го издърпат от скалата.

Водата се издигаше все по-бавно. Корабът се размърда и започна да се съживява.

Ура! Палубата се изправи. „Усърдие“ бавно се заклати върху вълните.

Всички весла от лодките удариха с плясък водата. Въжетата се опънаха и корабът заднишком слезе от скалата. Сега под тях беше дълбоко. Те бяха свободни!

За миг поставиха всички платна, но вятър почти нямаше и гигантските платнища увиснаха като чували, поклащайки се едва-едва. Корабът пое бавно към брега.

Първите десет минути моряците ликуваха. Те радостно се прегръщаха. Дори помпите затракаха по-весело. Но скоро забелязаха, че корабът някак странно се е снижил, че от палубата повърхността на морето вече не изглежда толкова далече както преди и когато погледнаха в трюма, разбраха безнадеждността на своето положение.

— Сър — каза доктор Монкхауз, като се приближи към Кук, — след четвърт час водата ще започне да залива каютите.

— Това го знам и аз — отвърна Кук.

— Сър — каза доктор Монкхауз, — аз измислих как да запушим дупката.

Докторът разказа плана си на Кук и след минута върху палубата простряха огромно старо платно. Докторът го намаза с лепкав тор, който събраха с няколко кофи от кочината, в която бяха затворени купените в Таити свине. Върху тора нахвърлиха много кълчища и когато позасъхна, спуснаха разпростряното платно зад борда. Платното беше повлечено мигновено под кораба. Дупката го всмука към себе си и водата беше спряна. Помпите продължаваха да работят и палубата започна бавно да се повдига.

На разсъмване „Усърдие“ хвърли котва в устието на голяма река.

ПОЖАРЪТ

Но нещастията на пътешествениците още не се бяха свършили. Корабът се оказа в много по-лошо състояние, отколкото предполагаша. Не беше достатъчно само да се запуши дупката — цялото дъно се бе изтрило дотолкова, че на места не беше по-дебело от подметка на ботуш.

Отгоре на всичко на кораба се появи скорбут. Това е болест, която се причинява от липсата на прясна храна. От деня, в който напуснаха Нова Зеландия, моряците не бяха яли нищо освен сухари и сланина. Мъчителната нощ, прекарана върху подводната скала, окончателно подкопа силите им. Особено се измъчваше Тупия. Свикнал от детинство със сурови плодове, той не можеше повече да гледа солено месо и сух хляб и едва влачеше крака.

Кук веднага изпрати експедиция за плодове, зеленчуци и дивеч. Но, уви, тази част на Австралия се оказа съвсем безплодна. Пясъци, суха трева и посърнала от жегата и безводието гора. Експедицията се върна, без да намери нищо друго освен огромна морска молуска.

Многобройните следи от боси човешки крака по пясъка показваха, че земята е обитавана, и наистина скоро покрай опънатите на брега палатки се показаха няколко австралийци, точно такива, каквито нашите пътешественици бяха видели по-рано. Кук им подаряваше гerdани от мъниста, брадви, разни материи, но те тозчас захвърляха всички тези подаръци на земята, тъй като не виждаха в тях

никаква ценност. Ценно смятаха само това, което можеше да се яде. Храната поставяха по-високо от всичко на света.

Заради храна се скараха и с белите, което едва не коства живота на Кук и другарите му.

Ето как се случи това.

Веднъж на двама матроси се усмихна щастието и те убиха две огромни костенурки. Кук се зарадва много. Той мислеше, че прясното месо ще помогне на болните от скорбут, и заповяда да изпекат костенурките за обяд. Внезапно австралийците, без да кажат нито дума, грабнаха едната костенурка и я помъкнаха към гората. Но костенурката тутаки им бе отнета. Австралийците бяха много учудени и обясниха, че им се яде. Кук нареди да ги нахранят със сухари, каквито имаше достатъчно на кораба. Австралийците се наядоха до насита със сухари. Сити и сънени, те станаха, отново натовариха на гръб костенурката и бавно тръгнаха към гората.

Това разсърди и разсмя англичаните. Костенурката им бе отнета втори път. Австралийците се обидиха. Изтичаха при огъня, върху който дърводелецът вареше смола за запушване с кълчища дупките, грабнаха горящи главни и започнаха да палят тревата около лагера.

Кук заповяда да стрелят, но беше вече късно. Високата суха трева гореше като барут. Морският вятър раздухваше пламъка и той като огнен пръстен обкръжаваше мореплавателите.

— Във водата! На кораба! — извика Кук.

Но вече всички и без заповед бягаха колкото им сили държат към брега.

Пламъците тичаха по петите им. И само пясъчната дюна, която позадържа огъня, им даде възможност навреме да скочат във водата.

След пет минути бяха вече на кораба в пълна безопасност.

А огънят продължаваше да се разпространява с необикновена бързина по цялото крайбрежие. Горяха полетата, в горите се сгромолясваха стогодишни евкалипти. Пламъците се прехвърляха от дол в дол, а вечерта, когато се мръкна, бавно запъплиха нагоре по гористите склонове на далечните планини. На разсъмване пожарът допълзя до хоризонта.

Четири денонощия мореплавателите седяха на кораба и наблюдаваха огнения океан, опустошаващ цялата страна.

— Безумци! — каза Бънкс за австралийците, които заради една костенурка причиниха такива бедни. — Та нали и те самите са изгорели живи!

Но когато кълбата дим се разнесоха, Кук видя с далекогледа далече в морето няколко завързани едно за друго дървета, на които мирно седяха австралийци с въдици в ръцете.

БЕЗПРИМЕРНО ПЛАВАНЕ

Най-после позакърпиха криво-ляво „Усърдие“. Трябваше да се стягат за път.

За съжаление Кук и не можеше да помисли за незабавно завръщане в Англия. Измъченият екипаж не би издържал толкова дълго пътуване, пък и корабът изискваше хубав истински ремонт. Кук реши да се добере до най-близкото място, където живееха европейци — до град Батавия в холандската колония на остров Ява.

За да не заседнат отново на някой риф, изпратиха във морето лодка със задача да състави карта на всички плитчини и подводни скали. Лодката се върна едва след два дни и донесе нерадостни новини.

Оказа се, че покрай целия източен бряг на Австралия се точеше подводна преграда от коралови рифове, която затваря пътя им към открито море. Тази преграда като стена на затвор ги отрязваше от целия свят.

Започна безпримерно в историята на пътешествията плаване. Мореплавателите изминаха триста и шестдесет мили, като измерваха всяка минута дъното с лот. Корабът се движеше на север по тесния проход между австралийския бряг и кораловия риф. Непрекъснатите плитчини до такава степен изтриха дъното на „Усърдие“, че всичките му стари рани се отвориха. Водата в трюма се увеличаваше с девет дюйма^[1] в час и болният от скорбут екипаж трябваше да работи денем и нощем при помпите.

Но когато най-после заобиколиха кораловата преграда, пред тях се изправи не по-малко трудна задача: пътя им препречиха бреговете на Нова Гвинея. А по онова време не се знаеше дали Нова Гвинея е остров, или съставлява част от Австралийския материк. Ако се

окажеше, че Нова Гвинея е част от Австралийския материк, щеше да се наложи да заобиколят и Нова Гвинея. Това би удължило пътя им и Кук реши да се опита да намери проток между Нова Гвинея и Австралия.

За щастие проток бе намерен и две седмици по-късно „Усърдие“ плаваше сред островите на Индонезия.

Тука беше лесно да се намерят плодове и скорбутът започна да минава. Но на кораба се появи друга странна болест — маларията. Корабът заприлича на болница. Здравите бяха толкова изтощени, че нямаха сили да се грижат за болните. Към това нещастие се прибави и ново — хирургът Монкхауз, единственият лекар на кораба, също заболя от малария и след няколко дни умря. Тупия и племенникът му не ставаха от леглото. Опасяваха се и за живота на Бънкс. Само необикновено силната воля поддържаше Кук. Почти всяка нощ изхвърляха зад борда нов мъртвец.

И когато най-после „Усърдие“ влезе в пристанището на Батавия, нямаше кой да свали платната.

Батавия беше голям град на остров Ява. Сега той се нарича Джакарта и е столица на Индонезийската република. По времето на Кук остров Ява, както и цяла Индонезия, бяха завладени от Холандия и градовете носеха холандски названия. Измъчените пътешественици гледаха с радост двуетажните каменни къщи, павираните улици, високите църкви. Целият екипаж напусна „Усърдие“ и се настани в най-хубавия хотел в града. Корабът, борил се толкова храбро с бурите и плитчините, беше даден за ремонт в добра корабостроителница.

Тупия се почувствува малко по-добре, разхождаше се из града и с достойнство се вглеждаше във всичко. Той помнеше, че в родината си беше важен човек и не искаше да показва на чуждоземците своето учудване. Но по лицето му Кук виждаше колко е потресен от великолепието и величествеността на града.

— Защо всички тук се обличат различно? — попита той веднъж Кук.

— — Защото тук са се събрали хора от различни страни — отговори му Кук, — а в различните страни облеклото е различно. Холандците имат една премяна, малайците — друга, англичаните — трета.

— Аз също искам да бъда облечен, както се обличат в моята родина — каза Тупия, съблече подарения му матроски костюм и

облече таитянското си облекло.

Едно не му се харесваше — жестокото отношение на белите към робите им, малайците.

— Нима ще направите същото и с таитяните? — питаше той, когато гледаше как здравеняк холандец подкарва с камшик четирима роби, впрегнати в тежка талига.

Отначало, когато пристигнаха в Батавия, всички болни се почувствуваха по-добре. Но няколко дни по-късно маларията се възобнови. Всеки ден смъртта отнасяше някого. Умря малкият Тайото. А няколко дни преди отплаването от Батавия умря и Тупия. Не му бе съдено да види Англия, към която толкова се стремеше.

По-нататък пътят на „Усърдие“ минаваше по добре известни морета. След като заобиколиха южния край на Африка — нос Добра надежда, — нашите пътешественици влязоха в Атлантическия океан и на 12 юни 1771 година, след почти тригодишно отсъствие, пристигнаха в Англия.

---

[1] английска мярка за дължина, около 1/2 см. ↑

ВТОРО ПЛАВАНЕ. ТЪРСЕНЕ НА ЮЖНИЯ МАТЕРИК

ОТНОВО НА ПЪТ

Името на Кук стана известно в цяла Англия. Във всички вестници се появиха статии за него. Книгите, в които се описваха пътешествията му, се разграбваха и се превеждаха на чужди езици.

Целият учен свят се раздвижи. Астрономите обсъждаха неговите наблюдения над преминаването на Венера през слънчевия диск; ботаниците — донесените от него треви; зоолозите — видените от него животни в Австралия; геолозите — въпроса за образуването на тихоокеанските острови; етнографите — езика и обичаите на новозеландците.

Но най-много се вълнуваха географите. Те отдавна не бяха получавали толкова скъпоценни сведения. Определянето на бреговете на Австралия и Нова Зеландия веднага запаля огромното бяло петно, което по това време украсяваше всички европейски карти. А протокът между Нова Гвинея и Австралия — мигар това не бе грандиозно откритие!

Ала учените бяха особено удивени от това, че Кук не бе намерил Южния материк. Според тях Южният материк трябваше да се намира тъкмо в тези географски ширини, които бе посетил „Усърдие“.

Заседанията на Лондонското географско дружество наподобяваха буря.

— Южен материк не съществува! — твърдяха едни. — Капитан Кук доказва това по най-очевиден начин!

— Южен материк съществува! — твърдяха други. — Без него земното кълбо би загубило равновесие и би се наклонило настрани. Но Южният материк е разположен по на юг от местата, които е посетил Кук. Ако този храбър пътешественик се бе досетил след Нова Зеландия да вземе курс на юг, сега името му би било по-прочуто от името на Колумб.

Английското правителство искаше на всяка цена да открие този неизвестен Южен материк. Кой знае какви богатства крият планините му и кой знае каква изгода може да се извлече от търговията с неговите обитатели.

И Адмиралтейството реши да изпрати нова експедиция, като ѝ възложи да проникне колкото се може по на юг. Единственият човек, който можеше да застане начело на такава експедиция, беше капитан Кук.

Този път му дадоха не един кораб, а два и освен това всеки от тях беше по-голям от „Усърдие“. Първият от корабите, на който трябваше да пътува Кук, се наричаше „Решение“, а вторият, под командата на подчинения на Кук капитан Фърно — „Безстрашие“.

Възложиха на Кук да обиколи земното кълбо, като се стреми да се движи колкото е възможно по-близо до Южния полюс. А през зимата, когато, ще не ще, трябва да се върне към тропиците, той ще може да продължи изследването си на тихоокеанските острови.

В това плаване нови спътници трябваше да придружават Кук, тъй като хирургът Монкхауз и астрономът Грин бяха умрели по пътя, а здравето на Бънкс беше подкопано завинаги от злокачествена малария, от която заболя при индонезийските острови.

Сега с Кук пътуваха двама естественици — баща и син Форстър, двама астрономи — Уелз и Бейли, и художникът Уилям Годжус, нает за да скицира обитателите на далечните страни. Кук се сприятели особено много с Форстър-син, млад талантлив учен.

На 13 юли 1772 година „Решение“ и „Безстрашие“ излязоха от Плимут, а на 29 октомври стигнаха нос Добра надежда, най-южната точка на Африка.

На нос Добра надежда Форстър-син срещна един швед — ботаника Спарман, който се занимаваше с изучаване на южноафриканската растителност. Форстър му предложи да се присъедини към експедицията на Кук и Спарман с удоволствие се съгласи. Така на „Решение“ се появи нов пътник, извънредно полезен с научните си познания.

ЛЕДЕНИТЕ ПЛАНИНИ

След като купиха още съестни продукти и моряците си починаха, Кук напусна Африка и тръгна направо на юг.

С всеки изминат ден времето ставаше все по-студено и по-мрачно. Започнаха дъждове, които полека-лека преминаха в сняг. На 10 декември 50° 40' южна ширина срещнаха първите плаващи ледове.

Много от тези ледени блокове бяха необикновено големи. Веднъж „Решение“ едва не се сблъска в тъмнината с една ледена планина, която беше четири пъти по-висока от най-високата му мачта. Сблъскването с такава планина неизбежно би завършило с гибелта на кораба.

Смелите мореплаватели се взираха напрегнато в непрогледната пелена на падащия сняг и продължаваха своя път на юг.

Кук забеляза, че всички ледени планини плават от юг на север, въпреки че духаше северен вятър. Това го заинтересува и той предположи, че ги носи някакво силно морско течение. Форстър-баща и астрономът Уелз предложиха да измерят скоростта на това течение.

Те взеха измервателни уреди, качиха се и двамата в лодката и се отдалечиха от кораба. Вълните подхвърляха лодката като топка. Лепкавият сняг покриваше очите им. Но те работеха мъжествено.

— Къде е „Решение“? — внезапно попита Уелз, като вдигна глава.

Форстър се огледа наоколо. Наистина „Решение“ не се виждаше никъде. Навред, където и да хвърляха поглед, плаваха ледове. Те обграждаха лодката отвсякъде.

— „Решение“ е ей зад оная ледена скала — каза Форстър. — Тази грамада е закрила кораба от нас. Ще трябва да я заобиколим.

Те натиснаха веслата. Ето, ледената грамада е заобиколена. Но зад нея, едва-едва поклащайки се, блъскана от вълните, плуваше втора също такава грамада.

Но къде може да е „Решение“?

Те заобиколиха и втора, и трета, и четвърта ледена грамада. Мигар е трудно да се загубиш в този безмерен движещ се еднообразен лабиринт?

Корабът изчезна безследно.

Гребяха с трескава бързина. Въпреки студения пронизващ вятър пот се стичаше по гърбовете им.

Часовете се нижеха. Веслата вече падаха от ръцете им.

Спусна се здрач. Уелз легна ничком на дъното на лодката и затвори очи. Сами, без храна, в непознатия бушуващ океан!

Ала ето че през здрача до тях достигна далечен, едва чут звън. Те скочиха и сграбчиха веслата. Заобикаляха един леден блок след друг и викаха в летящия сняг, във вятъра. Вече отново нямаха сили да гребат, вече от гърлото се изтръгваше хриптене, а не вик...

Пред тях е черната кърма на „Безстрашие“!

Капитан Фърно напои с горещ пунш полумъртвите от умора и студ учени и ги настани да спят.

На 14 декември ледените блокове пред корабите прилепнаха плътно. Замръзнали един за друг, те се превърнаха в хълмисто ледено поле и преградиха пътя им по-нататък на юг.

В продължение на две седмици Кук се опитваше да заобиколи това поле ту от изток, ту от запад, ала безуспешно. В леденото поле нямаше нито един процеп, нито един канал. Може би Южният материк се намираще още по на юг от тези ледове. Но достъпът до него беше невъзможен.

Кук обърна на север и се насочи към далечната Нова Зеландия. Ако успее да се запаси там с провизии, ще може да посвети зимата за изследване тропическата част на Тихия океан. Искаше му се идущото лято да се върне отново на юг и да се опита да проникне колкото се може по-близо до полюса. Трябва в края на краищата или да се открие Южният материк, или да се докаже, че не съществува.

Когато вече се измъкнаха от ледовете, случи им се нова неприятност — Кук престана да вижда „Безстрашие“. Корабите се изгубиха през нощта в океана. Напразно „Решение“ пореше вълните назад и напред, напразно стреляха с топовете.

Впрочем Кук не се безпокоеше много. Той знаеше, че капитан Фърно ще иде в Нова Зеландия и ще го дочака в Куковия проток.

СТРАШНИТЕ СЛУХОВЕ

Настъпи март. В Южното полукуълбо март е есенен месец. Кук бързаше на север, бягаше от полярната зима.

На 25 март 1773 година мореплавателите забелязаха брега на Нова Зеландия. Те бяха напуснали Африка преди около пет месеца,

почти половин година бяха прекарвали в океана, без да видят суша.

„Решение“ хвърли котва в удобен залив, разположен в югозападния ъгъл на южния остров на Нова Зеландия. Кук го нарече Мрачни.

Но заливът Мрачни се оказа мрачен само на пръв поглед. Той беше рай за измъчените пътешественици. След като намери удобно място за пускане на котва, Кук тутакси раздели моряците на отряди от ловци, риболовци и ботаници. Ловците отидоха в горите за дивеч, риболовците хвърлиха мрежите, а ботаниците под ръководството на двамата Форстърровци се разпръснаха по брега да търсят растения, годни за храна.

На брега имаше малко новозеландци, навярно затова се отнесоха съвсем миролюбиво към англичаните. Техният вожд дойде заедно с дъщеря си на кораба и в знак на учтивост искаше да намаже непременно главата на Кук с някаква воняща жълта мазнина. Кук употреби огромни усилия, за да отклони тази любезност, но тогава настойчивият вожд се лепна за офицерите и добросърдечният Спарман, който не можеше да откаже никому нищо, кротко му предостави главата си; вождът прояви голяма щедрост и съпроводен от гръмкия смях на целия екипаж, го намаза от главата до петите.

Наловиха много риба, насъбраха различни диви зеленчуци, но дивеч не намериха и ловците се върнаха с празни ръце. В тези гъсти гори нямаше диви животни и дори птиците, годни за храна, бяха малко. Новозеландците гладуваха. Занимаваха се с риболов, но мрежите им бяха толкова лоши, че рибата не им достигаше.

На 18 май „Решение“ дигна котва и се насочи към Куковия проток, където според уговорката трябваше да го чака „Безстрашие“. Пътешествието покрай бреговете на южния остров на Нова Зеландия беше напълно благополучно и седмица по-късно мореплавателите влязоха в протока.

Капитан Фърно чакаше тук повече от месец. Той беше успял да установи добри отношения с новозеландците и те всеки ден докарваха на кораба няколко кошници с риба срещу брадви и гердани.

— Това е войнствен народ — разказваше капитан Фърно на Кук. — При тях не само племената воюват постоянно едно с друго, но и селата, и дори отделните семейства. И при това всички гладуват. Пък и

чудно ли е — от домашните животни имат само кучета. Дори ми разказваха... Впрочем аз не го вярвам...

— Какво ви разказваха? — попита Кук.

— Един новозеландец ми разказваше, че уж ядат човешко месо. Но аз навярно просто не съм го разбрал.

— Не сте го разбрали — каза Кук. — Никога не вярвайте на разкази за людоеди, това са глупави басни. Обиколил съм немалко тукашни острови и никъде не съм срещал людоеди.

МЪНИЧКОТО СЛЪНЧИЦЕ

Около Таити са разположени множество неголеми островчета. Откъм морето всяко от тях изглежда като буйна плаваща градина. Всички приличат на Таити — на всяко все същите планини, все същите гори и ливади, същите прозрачни рекички, само че по-малки. На тях живеят същите таитяни. Тези островчета са разположени толкова близо едно до друго, че туземците лесно преминават от един остров на друг с пирогите си.

Преди да спре при Таити, Кук посети няколко от тези островчета. Техните обитатели вече бяха чували за европейците и не се учудиха на пристигането им. Навсякъде пътешествениците ги очакваше най-радушен прием. Кук закупи плодове и свинско месо, като щедро се разплати с желязо и гердани.

Веднъж към „Решение“ се приближи на пирога шестгодишно момче и хвърли на палубата голям банан. Кук му хвърли шепа блестящи мъниста. Но не улучи и мънистата не паднаха в пирогата, а във водата. Момчето, без да му мисли много, скочи от лодката и се гмурна. Кук го мислеше вече за загинало, когато то се показа отново на повърхността, като държеше в ръката си две мъниста.

То ги хвърли в лодката, гмурна се отново и продължи да се гмурка, докато събра от дъното всички мъниста, които бе хвърлил Кук. А до дъното имаше няколко метра.

Този случай показва на моряците колко силно е развито у островитяните плувното изкуство. Във водата те се чувствуваха също така леко и свободно, както на сушата. По-късно Кук видя жени, които

плуваха много километри с деца в ръцете си. От време на време те се спираха сред бушуващите вълни и кърмеха децата си.

Всички вождове на тези острови искаха да поседят в каютата на Кук. Те му донасяха свини, а Кук им даваше брадви и тъкани. Макар на кораба да имаше толкова невиждани и загадъчни неща, те не се учудиха на нищо, тъй като се страхуваха да не уронят достойнството си. Само един от тях, по-млад и по-умен, се заинтересува от тиктакането на джобния часовник и помоли да му обяснят какво говори тази тайнствена играчка. Кук му обясни, че часовникът показва времето и младият вожд започна да го нарича „мъничкото слънце“, тъй като островитяните познаваха времето само по слънцето.

КРАЛИЦАТА В ИЗГНАНИЕ

През август корабите пристигнаха на Таити. Канеха ги във всяка колиба. Мнозина питаха за Тупия и когато научиха, че е умрял, печално клатеха глава.

Разказаха на пътешествениците, че кралица Оберея е свалена от престола. След като Тупия заминал, тя изгубила всякакво влияние. Сега страната управлявал крал О-Ту.

Кук искаше да си осигури приятелството на този нов владетел и го посети заедно с Форстър-син и неколцина офицери.

О-Ту беше едър мъж на тридесетина години. Той съвсем не живееше толкова скромно както Оберея — навсякъде го съпровождаше голяма свита.

Кук започна с това, че направи на краля и неговите приближени богати подаръци. Кралят тутакси изпрати своите прислужнички за домашно тъкани платна. Тези платна бяха боядисани в пурпурен, розов и сламеножълт цвят и напоени с благовонни масла.

Прислужничките увиха с тях офицерите, както си бяха с мундирите, и те едва можеха да се движат в пищните си мантии.

О-Ту попита Кук за здравето на Бънкс, макар никога да не го бе виждал, Кук благодари на краля и го покани на обяд на кораба.

На другия ден О-Ту пристигна на „Решение“ заедно с цялата си свита. Когато се качи на палубата, той заповяда да увият Кук с най-скъпите платна. След минута Кук се превърна в огромен пурпурен

пашкул, от който стърчеше само главата. След като се избави криволяво от тия окови, той покани гостите в каюткомпанията.

Но кралят, който бе по природа страхлив човек, не искаше за нищо на света да слезе долу по стълбата. Мъчно може да се каже от какво се боеше. Навярно между четирите стени се чувствувахе като в капан. За да провери дали не го заплашва нещо, изпрати напред помалкия си брат и се осмели да слезе долу само след като брат му се върна цял и невредим.

На обяд О-Ту не яде нищо. Страхувахе се да не го отровят. Затова пък гостите излапваха с невероятна бързина всичко, което им донасяха. Лъжиците и вилиците ги размиваха. Не разбираха защо трябва да се яде с вилица, когато с ръце къде е по-бързо и по-удобно.

Един велможа хранеха слугите. Той държеше ръцете си под масата.

— Да не би да ви болят ръцете? — попита вежливо Кук.

Но велможата вдигна възмутено двете си ръце във въздуха. Ноктите му бяха два пъти по-дълги от пръстите.

Както се изясни по-късно, този таитянин никога не режел ноктите си и внимателно се грижел за тях, за да видят всички, че е богат и не му се налага да работи. Само нокътят на малкия пръст на лявата ръка беше нормално дълъг. Той го режеше, за да има с какво да се чеше — не може човек да се чеше с много дълъг нокът.

Няколко дни по-късно лейтенант Пикерсджил, който служеше някога на „Усърдие“, отиде навътре в острова, в планините, където англичаните никога не бяха ходили. След като се скита няколко часа, той се спусна в неголяма долина и се приближи към една бедна таитянска колиба, надявайки се да намери нещо за ядене. Насреща му излезе стара дебела жена и когато го видя, се разсмя гръмко. По този смях той я позна веднага — беше кралица Оберея. Тя живееше сега самотно, в голяма бедност. Имаше само една свиня, а това в Таити се смяташе за мизерия. Но тя, изглежда, съвсем не се измъчваше от промяната на положението си, гоцаваше Пикерсджил с банани и се смееше също така гръмко, както по времето, когато беше кралица.

Пикерсджил ѝ предложи да посети капитан Кук.

— Не мога — отговори тя, — аз съм заточена. О-Ту ще се разсърди, ако ме види на брега.

Лейтенантът ѝ подари цяла връзка гердани, тъй като знаеше, че тези мъниста представляват в Таити такава ценност, че изпадналата в немилост владетелка ще бъде осигурена за цял живот.

На тръгване Кук и Фърно взеха на корабите двама млади таитяни — Поре и Омай. Решиха да ги отведат в Англия. Поре трябваше да пътува на „Решение“, а Омай — на „Безстрашие“.

Корабите напуснаха Таити на 1 септември. Когато брегът се скри от погледа им, Поре, който желаше да види Англия, се разплака. Привечер видяха малкия остров Балабола, разположен само на няколко мили от Таити.

— Свалете ме на Балабола! — помоли Поре. — Не искам да отивам в Англия. От Балабола все някак ще се добера до родината си.

Кук изпълни молбата на таитянина. Когато научи за това, капитан Фърно попита Омай дали не иска и той да се върне вкъщи.

— Не — отговори Омай. — Аз не съм такъв страхливец като Поре. Откарайте ме, ако щете, накрай света.

И наистина Омай успя да иде в Англия.

В Балабола при Кук дойде младеж на седемнадесетина години на име Едидей и го помоли да го вземе със себе си вместо Поре. Кук се съгласи на драго сърце.

ОСТРОВИТЕ НА ДРУЖБАТА

Кук знаеше, че на 12° южна ширина и на 175° западна дължина са разположени някакви острови. Тези острови бяха открити от холандския мореплавател Абел Тасман сто и тридесет години преди второто плаване на Кук. Оттогава не бе ги виждал нито един европейец.

Кук реши да посети тези острови.

На 1 октомври 1773 година в два часа след пладне той заобиколи нисък бряг и когато се приближи, различи два острова, разположени един до друг, разделени от тесен проток.

Растителността на тези острови приличаше на таитянската: същите пъстри къдрави гори покриваха цялата страна. Но липсваше им главното украшение на Таити — чезнещите във въздуха планини. Островите бяха равни.

Корабите спряха в протока. Тутакси ги обкръжиха пирого. Кук започна със знаци да подканя островитяните да се качат на кораба, но те дълго не се решаваха и викаха страшно възбудени.

В този шум Кук долови няколко думи, които му се сториха сходни с таитянските, и помоли Едидей да каже, че моряците не желаят никому зло и ги канят на кораба.

Едидей, поласкан от такова важно дипломатическо поръчение, произнесе тържествена високопарна реч. Той говори цял половин час, като търсеше най-пищните думи, най-цветистите сравнения. Но островитяните не му обърнаха никакво внимание и целият му труд отиде напразно.

Едва привечер, когато вече почна да се здрачава, на кораба се качи огромен нашарен островитянин. Кук с учудване забеляза, че не носи никакво оръжие. Това доверие и безстрашие трогнаха капитана. Дори и таитяните не се решаваха да се качват невъоръжени на кораба.

Туземецът държеше в ръката си корен от растение, от което приготвяваха кава. Той се приближи до Кук и без да каже дума, го почука с този корен по носа с такъв вид, сякаш извършваше обред. Кук се учуди. Както се изясни по-късно, това беше само приветствен знак.

После островитянинът заговори.

Езикът, на който говореше, се отличаваше от таитянския и новозеландския само по произношението на думите. Кук разбра, че и таитяните, и новозеландците, и жителите на тези острови са всъщност един народ.

По-късно нарекоха този народ полинезийци.

Едидей можеше да се разбира криво-ляво с местните жители и затова младият таитянин бе извикан за преговори. Той успя да научи, че големият остров се нарича Тонгатапу, а малкият Еуа и че жителите им се радват на задморските гости.

Приветливостта на островитянина веднага предразположи всички към него. Той през цялото време се усмихваше, не прекъсваше хората, които говореха с него, и нито веднъж не се опита да открадне нещо.

Кук надяна на врата му няколко гердана от мъниста и той толкова се зарадва, че почна да играе на палубата. Но когато си тръгна, свали герданите и ги върна на Кук, тъй като мислеше, че са му ги дали

временно, и беше много щастлив, когато му обясниха, че може да ги вземе завинаги.

— Покажи на всички тези мъниста — каза му Едидей — и им поръчай да ни донесат утре свинско месо, риба и плодове. Тогава всеки ще получи мъниста като тебе.

Сутринта на брега започна търговия. Събра се такава тълпа, че беше невъзможно да си пробиеш път. Островитяните поразиха Кук с честността си — никой не се опитваше да го излъже или да му даде по-малко.

Кук отиде навътре в острова да търси прясна вода. Следваше го огромна тълпа. Той вървеше от село в село и навсякъде го посрещаха все нови тълпи. Чудно беше, че толкова много хора могат да живеят на такива всъщност малки острови.

Пътешествениците крачеха по отлично утъпкан път, засаден от двете страни с банани. А наоколо се простираха ниви и градини, преградени надлъж и нашир с плетове. На Таити Кук никога не бе виждал подобно нещо. Там земя имаше колкото щеш и никой не преграждаше участъка си, тука всичко беше изорано, засадено, всяка палма имаше свой стопанин, който се грижеше за нея. И все пак Кук не можеше да не забележи, че въпреки старанието на жителите дърветата тук бяха по-ниски, отколкото на Таити, и реколтата по-слаба. Тези острови бяха от твърд коралов риф, покрит с тънък слой чернозем. Почвата им не можеше да се сравни с плодородната почва на Таити.

Там, където се пресичаха пътищата и пътеките, се издигаха големи сайванти, оплетени от някакви виещи се растения, подобни на бръшляна. Отначало Кук ги помисли за хамбари, но после разбра, че това са храмове, които туземците наричаха „а-фия-туки“. В тях имаше безобразни идоли, изсечени от черен камък. Кук не искаше да се докосва до тях, страхуваше се да не оскърби религиозното чувство на островитяните, но скоро забеляза, че те съвсем не уважават боговете си — въртят ги от една страна на друга, пляскат ги по лицата и дори ги хвърлят на земята.

При всеки „а-фия-туки“ живееше жрец. Той посрещаше капитана с дълга реч. След като чу няколко такива речи от разни жреци, Кук забеляза, че те всички говорят дума по дума едно и също. Някои се объркваха, забравяха какво трябва да кажат и тогава тълпата в хор им

напомняше. След като свършваше речта, пред жреца изсипваха купчина банани, които той трябваше да изяде веднага.

Кук не успя да намери хубава вода. На тези острови нямаше прозрачните планински ручеи, които изобилствуват в Таити и Нова Зеландия. Жителите пиеха мътна възсолена рядка каша от мръсни езера и кладенци.

Островитяните нямаха кучета, но затова пък имаха кокошки, които не бяха известни нито на таитяните, нито на новозеландците. Моряците веднага си купиха няколко петли и ги накараха да се бият.

Петлите се биеха с необикновена ярост. Моряците не жалеха нищо, за да се сдобият с петли. Те даваха на островитяните копчета от куртките си, носни кърпи, връзки от ботуши, джобни ножчета.

— Бий! Събори го! Така му се пада! — от сутрин до вечер моряците насърчаваха на палубата своите бойци.

Едидей и Омай, които никога не бяха виждали петли, отначало се отнасяха към тях с недоверие и страх, но после се заразиха от общото увлечение, купиха си великолепни петли и така ги обучиха, че надвиха всички петли на моряците.

Една сутрин съобщи на Кук, че на брега го чака главният вожд на Тонгатапу и Еуа. Кук побърза да иде на брега.

На един камък седеше необятно дебел човек. Огромното му шкембе висеше между коленете. Очите му не се виждаха, издутите бузи ги закриваха. Той седеше и дъвчеше. Това беше главният вожд. Кук го заговори, но той не отвърна нито дума. Кук го накичи с чаршафи, брадви, гerdани, но той дори не се помръдна. Лицето му не изразяваше нищо.

Кук постоя, постоя, па си отиде.

А на другия ден островитяните докараха на „Решение“ петдесет свини.

— Владетелят на острова ги подарява на владетеля на корабите — казаха те.

Петдесет свини — това беше съвсем необикновено богатство за островитяните на Тихия океан.

— Нима този шишко е толкова богат, че може да прави такива подаръци! — учуди се Кук.

На 7 октомври корабите излязоха в морето. В далечината от мачтите се виждаха други острови, които принадлежаха към същия

архипелаг, както и Тонгатапу. Но пролетта вече започваше. Кук не спираше, той бързаше на юг, за да продължи търсенето на Южния материк. Той реши да нарече целия архипелаг „Острови на дружбата“.

— Никъде не са ни посрещали така дружелюбно, както тук — каза той на офицерите си.

Истинското название на тези острови е Тонга. Но на европейските карти дълго време се запази названието, което им даде Кук.

ЛЮДОЕДИ

По пътя на юг Кук искаше да посети още веднъж Нова Зеландия.

При новозеландските брегове бушуваше ураган. Вълните се издигаха по-високо от мачтите и с рев се сгромолясваха върху палубата. Вятърът беше толкова силен, че поваляше хората; дъждът валеше безспирно.

Едва на петото денонощие, когато моряците капнаха съвсем, вятърът стихна, небето се проясни и слънцето надникна.

В далечината, на края на хоризонта, синееха планините на южния новозеландски остров. Над клокощещото море крещяха албатроси. Кук жадно се вираше в далечината. Но „Безстрашие“ не се виждаше никъде.

През време на бурята корабите се бяха изгубили. Напразно „Решение“ стреляше с топовете, напразно се отбиваше във всеки залив — верният му спътник изчезна безследно. И Кук много се тревожеше.

— Не се безпокойте! — утешаваха го офицерите. — „Безстрашие“ е отличен кораб, нищо не може да му се случи. Сигурно капитан Фърно отдавна ни чака в Куковия проток.

И въпреки че „Решение“ пострада много от бурите и изискваше незабавен ремонт, те се отправиха към Куковия проток.

Но „Безстрашие“ го нямаше и там.

Кук с помощта на Едидей, който се оказа отличен преводач, разпитваше туземците дали не са виждали тука преди няколко дни „друг плаващ остров с бели крила“.

— Не сме виждали — отговаряха туземците.

На Кук не му оставаше нищо друго, освен да чака. Той не се съмняваше, че капитан Фърно ще се сети да се отбие в Куковия проток, ако, разбира се, „Безстрашие“ е в състояние да се държи над водата.

А засега трябваше да се готвят за трудното плаване в полярните морета, да търсят Южния материк. Наближаваше лятото и Кук искаше да го използва на всяка цена да проникне колкото се може по на юг. Той нито за момент не забравяше, че откриването на Южния материк е главната цел на неговото пътешествие.

Зазвъняха брадви, заскърцаха триони, Дърводелците и корабостроителите се заеха с ремонта на кораба. Но най-важно беше да се запасят със съестни продукти, тъй като плодовете, купени на остров Тонгатапу, бяха вече изядени, а бурята унищожи почти целия им запас от хляб — около хиляда пуда^[1] морските сухари се бяха овлажнили и изгнили.

Този път новозеландците посрещнаха мореплавателите като стари приятели и надокараха купища от риба. На брега започна оживена търговия. Целия риболов от една голяма мрежа даваха за една брадва. За един гвоздей можеше да се купят два-три пуда риба. Целият проток беше задръстен от мрежи, на всеки крайбрежен камък седеше новозеландец с въдица в ръка — всичко това се ловеше за белите пришълци.

Но мина седмица и старите рибни запаси свършиха, а новите не стигаха. Моряците напразно скитаха по брега със скъпоценните си гвоздеи. Успяваха да купят пет-шест кошници риба на ден, не повече. Новозеландците също бяха отчаяни — трудно стана да се сдобият с железни вещи.

В една прекрасна сутрин се оказа, че всички мъже, годни да носят оръжие, са изчезнали от крайбрежните села. На въпроса на Кук останалите вкъщи жени и деца отговаряха:

— Отидоха на война.

— Кой сега ще лови риба? — се развика Кук. — Та аз още не съм осолит и половината от рибата, която ми е нужна, за да потегля на път. Та нали може да ни се случи няколко месеца да не видим земя. Мигар не можеха да отложат войната си до заминаването ни?

Три дни от войните нямаше ни вест, ни кост. Ала на четвъртия ден над петдесет пироги навлязоха в протока. От копията на

победителите още се стичаше кръв, още димяха черните им рани. Вождовете държаха тояги, на които бяха набучени сърцата на победените, а пирогите им бяха натоварени с риба — заграбената риба, същата, заради която беше започнала войната.

На брега пазарът отново зашумя.

А в това време на „Решение“ бе направено откритие, което потвърждаваше и най-мрачните предположения за нравите и обичаите на новозеландците.

Това се случи така.

Бащата и синът Форстърровци и няколко младши офицери седяха на палубата и разговаряха с Едидей. Внезапно се приближи една лодка и на палубата се качи моряк, придружен от двама стари новозеландци. Морякът държеше някакъв вързоп.

— Гледайте какво купих от тези юнаци — каза той, като се обърна към Форстърровци, и с разкривена усмивка добави: — Евтино, само за три гвоздеа.

Той разви с погнуса вързopa и показа на учените отрязана човешка глава. Главата беше сварена.

Дълго време никой не можеше да промълви нито дума. Моряците отскочиха от новозеландците. Но най-силно впечатление това отвратително зрелище направи на Едидей. Добрият таитянин отначало се вцепени от ужас, после заплака.

— Подлеци! Подлеци! — викаше той, ридаейки. — А аз дружах с вас. Да не сте посмели да се приближите до мене!

Няколко минути по-късно на кораба се върна Кук. Като видя погнусените лица на другарите си, той поиска да узнае каква е работата. Форстър-син му разказа какво се бе случило.

Моряците изблъскаха поразените людоеди от кораба, а Кук отиде в каютата си и не излезе оттам цял ден.

Слугата, който му занесе обяда, чу, че капитанът разговаря сам със себе си.

— Това е от глад, от глад — мърмореше той. — Само постоянният глад може да накара един човек да изяде друг. Та те нямат ни кози, ни свине, ни крави, ни жито, нито плодни дървета — само риба и диви треви.

Рано сутринта той повика петима моряци, даде им лопати и белове и им заповяда да разкопаят място за градина. После отиде при

готвача и взе двата последни чувала с картофи, донесени от Англия.

— Ето с какво ще се боря срещу людоедството — каза той, като заравяше картофите в земята. Не с топове, не с наказания, а с картофи. Когато се научат да садят картофи, ще изоставят людоедството и ще се превърнат в най-обикновени мирни селяни. Господин лейтенант, съберете вождовете им, искам да им дам първия урок по земеделие.

Ноември вече беше към края си и пролетта бе в пълния разгар. (Ноември в Южното полукълбо отговаря на нашия месец май.) Горските гъсталаци бяха станали още по-буйни, още по-непроходими, тревите стигнаха човешки бой, а „Безстрашие“ все не се появяваше.

Кук се тревожеше. Не можеше да се губи вече нито ден. Най-малкото забавяне, и това лято той не ще реши въпроса за Южния материк. Ще трябва да се върне с празни ръце в Европа.

Колкото и да му беше мъчно да напусне Нова Зеландия, без да разбере какво е станало с капитан Фърно и неговите подчинени, той все пак заповяда да вдигнат платна и да потеглят.

За всеки случай Кук зарови под едно крайбрежно дърво бутилка с писмо за капитан Фърно. Два пъти „Решение“ премина целия проток, като стреляше с всички топове, и най-после на 26 ноември излезе в открито море.

Кук взе курс право на юг.

„БЕЗСТРАШИЕ“ КРАЙ НОВОЗЕЛАНДСКИТЕ БРЕГОВЕ

Ала какво се бе случило с „Безстрашие“?

Защо капитан Фърно не дойде в уреченото време в Куковия проток, където трябваше да се срещне с началника си?

Защо той остави „Решение“ да върви сам към Полярния кръг, за да търси неизвестния материк?

Но нека сам капитан Фърно разкаже за това.

Ето докладната записка, дадена от него в Британското адмиралтейство през 1775 година:

„На 1 ноември 1773 година — пишеше той — силна буря, съпроводена от дъжд и мъгла, ни отнесе далеч на изток. Ние легнахме на дрейф и скоро изгубихме от очи и брега, и «Решение». Четири денонощия бурята ни блъска. Платната нееднократно се късаха,

палубата започна да тече и моряците, които бяха вечно мокри, се оплакваха от простуда, кашлица и главоболие.

Знаех, че «Решение» ни чака в Куковия проток, но когато бурята стихна, корабът ни се оказа в такова състояние, че ни оставаше само едно: да се отправим незабавно към най-близкия новозеландски бряг.

На 9 ноември хвърлихме котва в някакъв залив. От всички страни ни заобиколиха новозеландски пироги. Новозеландците се държаха дружелюбно и ни предлагаха множество стоки. Но ни плашеше войнственият им вид, дългите им остри копия и най-вече отрязаните женски глави, с разпуснати коси, които украсяваха носовете на лодките им. Реших да се запаса с вода, да направя най-необходимия ремонт и колкото се може по-скоро да се присъединим към «Решение» в Куковия проток в познатите места.

Но уви, предвижданията ни не се оправдаха. Ремонтът на корабните съоръжения ни задържаха по-дълго, отколкото предполагаме, и ние успяхме да вдигнем котва едва на 12 ноември.

Вятърът беше насрещен. Трябваше да вървим, като сменяме често курса. Минаваше ден след ден, а ние почти не се мръдвахме от място. Едва след две седмици успяхме да влезем в протока и да хвърлим котва.

«Решение», разбира се, не ни беше дочакал. Когато сляхох на брега, видях дърво, на чиято кора беше изрязан надпис: «Разрови земята». Наредих незабавно да разкопаят земята под надписа и след няколко минути лопатите на моряците ми се натъкнаха на запечатана бутилка, в която се оказа писмо от Капитан Кук.

В това писмо капитан Кук ми съобщаваше, че ме е чакал три седмици и като не ме е дочакал, поел на юг, за да търси материка. Предлагаше ни да го последваме, но за такова нещо ние не можехме и да мислим. Трябваше да закърпим нашия полуразрушен кораб, да се запасим с гориво и да дадем възможност на измъчените и болни моряци да си отдъхнат.

Чувствувахме се самотни и безпомощни в тази дива гориста страна, разположена на края на света. Туземците бяха сякаш измрели. Бреговете на Куковия проток, доскоро осеяни с многолюдни села, сега бяха мрачни и пусти. Понякога от горите се донасяха някакви странни шумове и гласове, сякаш неизвестни врагове ни наблюдаваха из

гъсталака и чакаха само удобен случай да ни нападнат и избият, и ние гледахме колкото се може по-рядко да слизаме на брега.

Но времето минаваше, нищо не се случваше и нашите опасения се разсеяха. Свикнахме с мрачната суровост на крайбрежните скали, а когато в гората се чуваха гласове, казвахме, че крещят птици.

Най-после корабът беше поправен и започнахме да се стягаме за път. Искях на тръгване да наберем плодове и зеленчуци, та да има с какво да се подслади екипажът, на който беше омръзнала вечната сланина с морски сухари.

В злополучния ден на 17 декември изпратих с лодка малък отряд навътре в протока, като наредих да плават покрай брега и събират всички растения, които могат да се ядат. Всички се радваха на такава приятна разходка и тутакси в лодката се настаниха десетина моряци. Начело на отряда поставих двамата си най-добри боцмани, които също бяха много доволни. Единият от тях се казваше Феликс Рау, другият — Томас Гил.

— Върнете се привечер. Утре вдигаме котва — казах им на сбогуване. — И бъдете внимателни. Не влизайте навътре в гората. Особено вие, Гил. Вие винаги се увеличате от всичко. Да не стане нужда да ви търсим!

— Мене не е трудно да ме намери човек, сър — смеейки се, отвърна Гил, — аз съм белязан.

И като запретна ръкава, показа ми ръката си, върху която бяха татуирани: «Т.Г.» — първите букви на името му.

Привечер те не се завърнаха.

Разтревожих се много и съжалявах, че ги бях изпратил толкова далече от кораба. А на сутринта изпратих да ги търси въоръжената лодка с десет войници от морската пехота под командата на лейтенант Бърни.

Тази лодка трябваше да заобиколи Дългия остров, да се отбие в Източния залив, а оттам да се отправи към Залива на растенията. Този залив се славеше с изключително вкусната целина, която растеше по покритите му с гъста гора брегове. Дори английските градинари не биха могли да отгледат по-хубава целина. И затова ние бяхме уверени, че нашите изчезнали другари са посетили вчера Залива на растенията.

В Източния залив не намерили нищо. Лейтенантът заповядал да плават по-нататък.

В два часа по обяд войниците видели голямо новозеландско село. Жителите изскочили на брега и започнали да махат с ръце, като молели лодката да се отдалечи. Но лейтенантът заповядал да слязат на брега и придружен от петима войници с пушки в ръце, обходил всички колиби. Нищо подозрително не можали да открият. Едно само учудило лейтенанта — в това село нямало нито един млад и здрав мъж. Във всяка колиба ги посрещнали само жени, старци и деца.

В три часа продължили пътя си. Ето най-после и Залива на растенията.

До брега имало дълга пирога. Пазели я двама нашарени воини. Щом видели лодката, спуснали се към гората.

— Да спрем ли? — попитал кормчията.

— Спрете — казал лейтенантът.

И след минута носът на лодката се врязал в крайбрежния пясък.

— Гледайте, обувки! — изведнъж извикал войникът, който пръв скочил на брега.

— Знам чии са тези обувки — мрачно казал друг войник. — Това са обувките на моряка Удхауз. Неговите крака са извити навътре и само той може така да изкриви обувките.

— Търсете, търсете! — завикал лейтенантът. — Ние трябва да претърсим целия бряг!

И тутакси сам се натъкнал на находка.

Сред високата трева имало двадесет големи плетени кошници, пълни с месо.

— Сланина! — извикал един от войниците.

— Не, месото е прясно — забелязал друг.

— Кучешко месо — казал трети. — В тази проклета страна няма нито волове, ни свине, ни овни.

И блъснал кошницата с върха на ботуша си. Кошницата се катурнала. Върху окървавената трева се изсипала купчина месо.

Най-отгоре на тази ситно нарязана купчина месо имало отсечена човешка ръка. До свития лакът се виждали ясно две големи лилави букви: «Т.Г.»

— Назад! В лодката! — заповядал лейтенантът и отрядът мрачно се потътрил към брега.

Върху голям хълм стояли новозеландски воини, размахвали копията си и наблюдавали англичаните, които вървели бавно по

високата трева.

— Разрешете да им дадем да разберат тия кучета, сър! — се развикали войниците, обръщайки се към лейтенанта.

И преди той да може да им отговори, екнал залп, после втори, после трети. Голият хълм се покрил с трупове.

Лейтенант Бърни, който се завърна с отряда си едва в единадесет часа вечерта, ми доложи за всичко. Реших да се откажа от безполезното отмъщение към озверелите людоеди и колкото се може по-скоро да напусна тази мрачна страна. На другия ден вдигнахме котва.“

Така завършваше докладната си записка капитан Фърно.

След половин година „Безстрашие“ заобиколи откъм юг Австралия и след като прекоси целия Индийски океан, с разкъсани платна, с изпочупени съоръжения, с полумъртъв от глад и скорбут екипаж, стигна до холандското пристанище Кейптаун на нос Добра надежда.

ОТНОВО СРЕД ЛЕДОВЕТЕ

— Сега ние минаваме под средния свод на Лондонския мост — каза Кук.

— Какво казахте — попита Форстър-млади.

— Под нас са мътните води на Темза, в която се отразяват шлеповете, крайбрежните улици и къщите — продължаваше Кук.

Форстър изтръпна. Шега ли е — да се носиш към Южния полюс по неизвестни морета на кораб, командуван от побъркан капитан! Само луд човек, намиращ се в южната част на Тихия океан, може да предполага, че плува по Темза и минава под средния свод на Лондонския мост!

— И все пак Лондон никога още не е бил толкова далече от нас, колкото сега — продължаваше Кук. — Той е разположен от другата страна на земното кълбо, точно под нас.

Форстър се разсмя. Ето какво било. Капитан Кук е прав. „Решение“ може би наистина плава под Лондонския мост. Ала Лондон се намира на единия край на земния диаметър, а „Решение“ — на

другия. Ако в Лондон биха започнали да копаят яма и биха прокопали земното кълбо, копачите щяха да излязат точно под кила на „Решение“.

Пътешествениците проникнаха много по на юг, отколкото миналото лято, и все още не срещаха ледове. Времето беше студено, мрачно, но морето беше чисто.

Кук вече започна да мисли, че не съществува Южен материк. Ала друга надежда го влечеше на юг — надеждата, че ще се добере до Южния полюс.

Ето корабът пресече Южния полярен крък и слънцето престана да залязва — денем и нощем кръжеше по небето, а те все още се носеха на юг.

На 30 януари 1774 година забелязаха, че облаците на края на небето някак си странно блестят. Това винаги е признак, че се приближават ледове. След половин час от мачтата видяха хълмисто ледено поле, което им преграждаше пътя. Задуха студен вятър, заваля мокър сняг. Въжетата се покриха с ледена кора, от реите висяха гигантски шушулки. В каютите беше толкова студено, че спяха без да се събличат.

Едидей, който никога не бе виждал нито лед, нито сняг, беше потресен. Отначало помисли леденото поле за земя и се учуди на белотата и блясъка ѝ. После, когато му показаха, че ледът може да се топи и да се превръща във вода, удивлението му нямаше граници. Паданият сняг наричаше небесни камъни. Събираше го и го слагаше в специално сандъче, тъй като искаше да занесе това чудесно вещество в Таити и да го покаже на приятелите си. Той беше дълбоко огорчен, когато му казаха, че няма да може да направи това.

Среднощното слънце го изпълваше с благоговееен трепет. Всяка вечер той очакваше да мръкне и като виждаше, че слънцето си остава на небето, бягаше уплашен в каютата си.

Този млад умен таитянин развеселяваше целия екипаж, на който бе омръзнал дългият еднообразен път. В Нова Зеландия той беше събрал разни пръчици и сега ги завърза в снопче, като всяка пръчица носеше названието на някоя от страните, посетени от него през време на пътешествието. Имаше пръчица „Тонгатапу“, пръчица „Нова Зеландия“ и дори пръчица „Военуа Тита“, което на таитянски значи „Бяла земя“.

— Тези пръчици ще ми помогнат да не забравя страните, където съм бил — обясняваше Едидей на моряците. — А така не можеш запомни всичко.

Впрочем, когато виждаше някакво ново чудо, той не се радваше, а по-скоро обратното, ставаше тъжен.

— Какво се оплакваш, Едидей? — попитаха го те. — Та ти обиколи половината свят, ще има с какво да се похвалиш в родината.

— Никой там няма да ми повярва — отвърщаше тъжно Едидей.

Ледено поле преграждаше пътя на кораба. Там, където според учените трябваше да се намира Южният материк, Кук не намери нищо друго освен море.

Ала ако бе успял да проникне още малко по на юг, той щеше да открие Южния материк. Защото Южният материк наистина съществува — той се нарича Антарктида.

Но Антарктида беше открита от руските мореплаватели Белинсхаузен и Лазарев почти петдесет години след второто плаване на Кук.

ЗАГИНАЛИЯТ СВЯТ

Сега им предстоеше дълъг път към родината. Но на връщане Кук искаше да посети неизвестни и малко известни области в Тихия океан.

На 11 март мореплавателите видяха жълтите планини на остров Пасха^[2].

Този остров бе открит през 1687 година от пирата Едуард Дейвис. По-късно, на Великден 1722 година, го посети холандският капитан Якоб Рогевейн (Рогевеен) и го нарече остров Пасха. Оттогава до идването на Кук никой не бе виждал този остров.

Голи базалтови скали се издигаха отвесно от водата, като придаваха на острова вид на непристъпен замък. Каква мрачна, неприветлива страна? И нийде нито едно дърво — само тъмнокафяви храсти и жълта трева.

Ала на никоя земя нашите мореплаватели не се бяха радвали толкова много, колкото на тази изгоряла скала, стърчаща от дъното на океана. Три и половина месеца те се бяха носили по полярните морета. От лошата вода и престоялата храна половината екипаж заболя от

скорбут. Самият Кук простина, беше измъчен и желяеше да прекара няколко часа на брега.

Чудно ли е, че безплодният остров им се стори рай?

А когато иззад носа изплува лодчица, в която седеше рибар островитянин, който учудено гледаше кораба, Едидей не се стърпя, скочи във водата и заплува към него. Той се покатери в лодката, прегърна смяния рибар, пхна веднага в ръката му два гвоздеа и сам седна зад веслата. След минута той замъкна островитянина на палубата и смеейки се от щастие, го изправи пред Кук. Наобиколи го целият екипаж. По външност островитянинът приличаше на таитяните и това им вдъхваше надежда, че ще се разберат с него.

— Едидей, попитай дали имат банани! — викаха офицерите.

— Хубава ли е тука водата?

— Имат ли много свине?

— Кажи му, че ще заплатим добре.

— Ще им дадем всичко, каквото поискат.

Ала нещастният рибар от страх изгуби и ума, и дума и трябваше да го пуснат, без да научат нещо от него. Решиха да идат незабавно на брега.

На остров Пасха живееха всичко на всичко шестстотин-седемстотин души. Те говореха полинезийски език, но от всички полинезийски племена това, изглежда, беше най-бедното. Жителите на остров Пасха нямаха не само свине, но и кучета, каквито имаха дори новозеландците. Хранеха се с риба и плъхове, които се въдеха в изобилие на острова. Прясната вода беше малко и я заменяха с отвратително сладникавия сок на дива захарна тръстика.

Нямаше какво да купят на остров Пасха. Кук се сдоби с няколко коша прясна риба, даде възможност на моряците да поскитат по брега и реши колкото може по-бързо да се маха оттук.

Моряците оклюмаха.

Но затова пък учените бяха възнаградени за всички страдания. Заинтересуваха ги исполинските статуи, изсечени от камък. Тези статуи бяха разпръснати по целия остров. Те се издигаха върху гигантски подставки, също изсечени от камък.

Форстър-син разпитваше островитяните откъде са тези статуи, кой ги е направил, какво означават. Но островитяните не можеха да му

обяснят нищо и със суеверен ужас гледаха гигантските каменни блокове.

И Форстър реши, че тези статуи едва ли са създадени от хората, които сега обитават остров Пасха. Първо, хората там бяха твърде малко, не би било по силите им да търкалят такива канари, невъзможно беше да си представи човек, че такава сложна работа може да бъде извършена с жалките брадвички, направени от камък и раковини.

Оставаше да се предположи, че на остров Пасха някога е живеел многоброен, могъщ и културен народ. Но това изглеждаше още по-невероятно. Твърде малък беше островът, твърде отдалечен от другите брегове, а най-главното — твърде неплоден.

И на Форстър му хрумна смела идея. Ами ако преди няколко столетия остров Пасха съвсем не е бил такъв, какъвто е сега? Ами ако е бил неизмеримо по-голям и плодороден? Ами ако той съставлява миниатюрна частица от някакъв материк, потънал на дъното на океана вследствие на земетресение? Колко много базалт и застинала лава има тук! Всичко това говори за силна и неотдавнашна вулканична дейност. На този материк е могло да има градове, храмове, пътища, ниви, пасбища и милиони хора — богати, просветени, познаващи науките и изкуствата. А сегашните жители може би са обеднели и подивели остатъци от велик народ, смесили са се с туземците от съседните острови, приели са техния език и са забравили славния си произход. И само статуите, свидетели на отколешни времена, напомнят за тяхното велико минало.

ТАИТЯНСКИЯТ ВОЕНЕН ФЛОТ

Тъй като остров Пасха не можеше да снабди кораба с всичко необходимо, Кук реши да посети още веднъж Таити.

На 21 април 1774 година от „Решение“ видяха таитянските планини.

Едидей заплака от радост.

Посрещнаха Кук като стар приятел. Крал О-Ту го целуна.

Нагладувалият се екипаж беше незабавно снабден с всичко необходимо. Беше време за прибиране на реколтата и Кук никога

дотогава не бе виждал Таити такъв цветущ и изобилен. Моряците си почиваха и се радваха. Те бяха свикнали да намират на този остров спокойствие, дружелюбие и хубава храна.

Важно политическо събитие вълнуваше таитяните. Жителите на островчето Мурей, разположено на десет мили от Таити, се бяха разбунтували и отказали да признаят властта на крал О-Ту. Таитяните подготвиха наказателна експедиция срещу непокорните. По брега скитаха тълпи въоръжени мъже, дошли от далечни поселища, нощем палеха огньове, пиеха кава, играеха военни танци. Всичко беше готово за поход, чакаха само флота, който кръстосваше край оттатъшния бряг на Таити.

Кук толкова много бе слушал за красотата и могъществото на този флот, че с нетърпение очакваше пристигането му.

Най-после настъпи този тържествен ден.

Кук стоеше на брега заедно с О-Ту и Форстър, когато в залива влетяха таитянските пироги. Ето как Кук описва това събитие в корабния дневник:

„Флотът се състоеше от 160 военни морски съда и 150, предназначени за доставяне на съестни припаси. Военните съдове имаха от 40 до 50 фута^[3] дължина. Над носовата им част бяха разположени платформи, където бяха разположени воители в пълно въоръжение. Гребците седяха долу, между стълбовете, които поддържаха платформите, по един човек при всеки стълб. Така тези платформи бяха предназначени само за бой. Съдовете, предназначени за доставка на съестни припаси, бяха много по-малки и без платформи. В големите съдове седяха по четиридесет души, в малките по осем. Изчислих, че в таитянския флот са заети всичко 77000 души, но мнозина офицери сметнаха тази цифра за намалена.

Всички съдове бяха украсени с разноцветни флагове и представляваха величествено зрелище, каквото не очаквахме да видим в тези морета. Отпред вървеше адмиралският кораб, който се състоеше от два големи военни съда, съединени един за друг. На него плаваше командуваният флота адмирал Товга, възрастен човек с красиво, мъжествено лице.

— Да живее О-Ту! — викаха мореплавателите и скачаха на брега право пред краля си.

— Да живее Товга! — викаха сухопътните войски, посрещайки адмирала, който идваше към тях.

Облеклото на воините беше пицно и пъстро. То се състоеше от три големи парчета платно: долният — бял, средният — червен, горният — тъмнокафяв. На главите си носеха високи островърхи шлемове, оплетени от пръчки и украсени със сини, зелени, бели пера и зъби на акула. Само Товга вместо шлем носеше чалма, която му приличаше много. След като се поздрави с О-Ту, той се приближи към мен и ме прегърна.“

Кук нямаше нищо против да погледа предстоящата война на таитяните с еймеосците, но за съжаление трябваше да бърза, тъй като искаше да посети никому неизвестния остров Еспириту Санто, отбелязан на картата от един испански мореплавател.

На сбогуване покани Товга на кораба.

Товга се държа като истински моряк. Най-много го интересуваше устройството на кораба. Питаше за предназначението на всяко платно, на всяко въже, като разбираше всичко от най-малък намек и задаваше такива сложни и разумни въпроси, че Кук само се чудеше на ума и досетливостта му.

Товга се възхищаваше от изкуството на англичаните.

— Ако имахме макар и малък кораб с платна — възклищаваше той, — щяхме да бъдем непобедими по море!

И на Кук му хрумна да подари на таитяните малката гемия с каюта и палуба, която се намираще разглобена в трюма на „Решение“.

„Ние сме задължени твърде много на този народ — мислеше си Кук, — за да заминем, без да им направим някакъв подарък.“

Когато сглобиха гемията и я пуснаха във водата, Товга изпадна във възторг. А когато му казаха, че отсега нататък тази гемия ще принадлежи на таитянския флот, той се засмя от щастие. Той премина на нея покрай целия бряг при ликуващите викове на народа, като се справяше отлично с кормилото и платната. Няколко пироги с двадесет весла се опитаха да го догонят, но веднага изостанаха.

Два часа по-късно О-Ту и Товга пристигнаха на „Решение“ на официално благодарствено посещение. Какво ли не докараха! И свине, и кокосови орехи, и банани! За голямо тяхно огорчение Кук нареди да се върне всичко обратно, тъй като всички складове на „Решение“ били напълнени догоре. Впрочем това не развали тържеството.

Едидей стана най-прочутият човек в Таити. Той ходеше от колиба в колиба и като прехвърляше пръчиците, разказваше за страните, които бе успял да посети. Но твърде не му вярваха. Веднъж на кораба се явиха няколко таитяни, повикаха Кук и го помолиха да уличи в лъжа Едидей, който твърдеше, че бил видял бели камъни, които можели да се превръщат във вода. И Кук употреби много усилия да ги убеди, че Едидей казва истината.

Преди самото заминаване Едидей заяви, че няма да иде в Англия.

— Защо? — попита го Кук.

— Ожених се — отвърна Едидей.

— Мога да взема и жена ти.

— Не, вече си построих тука къща.

Кук му подари няколко брадви, цяло сандъче гердани, целуна го и го изпрати на брега.

НОВОХЕБРИДСКИТЕ ОСТРОВИ

Като се ровеше в стари испански карти, Кук намери на една от тях остров Еспириту Санто, разположен на северозапад от Нова Зеландия. Не се знаеше нищо за този остров, нито за заобикалящата го част от океана. Кук реши, преди да се върне в родината си, да разреши загадката на този остров и възползувал се от свежия вятър, потегли на път.

На 15 юли пред него се откри верига от големи хълмисти острови. Трудно беше да се разбере кой от тях е видял испанския мореплавател. За да не обиди предшественика си, Кук остави названието Еспириту Санто на най-големия от тях, а целия архипелаг нарече Нови Хебриди.

Първият остров, при който хвърли котва, се наричаше Малекула. Това беше гориста планинска страна, дълга сто километра. Жителите й съвсем не приличаха на таитяните и новозеландците: косите им бяха къдри, а кожата им черна като на негрите. Цялото им облекло се състоеше от пояс, отпред на който висеше снопче слама.

Горите в Малекула бяха непроходими. Дърветата бяха гъсто оплетени от лиани и през тях можеше да си пробиеш път само с брадва в ръка. Ала островитяните се чувствуваха отлично в тези гори.

Изглежда, по-лесно им беше да се катерят по дърветата, отколкото да ходят по земята.

Форстър-син намери на брега няколко захвърлени копия и с учудване забеляза, че острите им краища са намазани с някаква лепкава мазнина.

— Това е островът — каза Кук. — Тукашните жители са по-опасни от новозеландците. Да идем навътре в острова е опасно, а на брега няма какво да правим. Трябва колкото се може по-бързо да се махнем оттук.

„Решение“ плава дълго на юг, като лавираше между островите. Всички приличаха на Малекула. Навред по брега се скитаха тъмни голи хора и хвърляха във водата копия и камъни.

Но на 6 август моряците се натъкнаха на един остров, чийто изглед много се различаваше от всички останали. По средата му се издигаше голяма конусообразна планина, чийто връх бълваше гъст черен дим. Приблжиха се и Кук видя, че горите на острова на места са изсечени и че ту тук, ту там растат бананови дървета, посадени в правилни редици. Това вдъхваше надеждата, че жителите на този остров ще дадат възможност на експедицията да се запаси с вода и да закупи съестни продукти.

Въздухът миришеше на изгоряло. Димът, който бълваше планината, се стелеше по платната на „Решение“. Всичко на кораба се покри със сажди. Току-що изпраното бельо след няколко часа трябваше да се пере отново.

През нощта моряците станаха свидетели на необикновено зрелище: димът, осветяван отдолу, от кратера, изглеждаше огненочервен и като огромен кървав език се разстиляше по небето.

На сутринта хвърлиха котва. Корабът веднага бе заобиколен от пироги. Наглед жителите бяха същите, както в съседните острови, но се отнасяха без каквато и да е свирепост към моряците. Хвърлиха оръжието си на земята, махаха с палмови клончета и канеха пришълците на брега.

Кук се опита да заприказва с тях на таитянски, но напразно. Езикът им нямаше нищо общо с таитянския. Ръкомаханията също разбираха зле — тяхната недосетливост понякога учудваше пътешествениците.

Този остров се наричаше Тана. Жителите на Тана бяха най-културното от всички новохебридски племена. Но колко побезпомощни и невежи бяха от таитяните! Земеделието им се намираще в съвсем зачатъчно състояние. Когато разчистваха почвата от гората, сечаха дърветата с каменни брадви. Тези брадви бяха толкова лоши, че един човек успяваше да отсече не повече от две-три дървета на ден. Кук нареди на моряците да изсекат за туземците един горски участък, над който те биха се бяхтали цяла година, и след три часа работата беше свършена.

Дори новозеландците Кук смяташе за по-културни от новохебридците. Новозеландците умееха да плетат рогозки, каменните им брадви бяха добре шлифовани, имаха здрави, големи лодки, а не лесно преобръщащите се пироги, в които едва се побираха двама души.

В замяна на това таните имаха смъртоносно оръжие — отровни копия и стрели. Те на драго сърце ги продаваха на англичаните.

Кук се възмущаваше, задето таните бяха стоварили цялата работа върху жените, а самите те нищо не правеха. Жените копаеха с дървени мотики земята, жените ловяха риба, жените пасяха свинете, готвеха обяда, строяха колиби, а мъжете само спяха, ядяха и пееха песни. Само две занимания смятаха достойни за себе си — лов на птици и сечене на дървета. Но когато отсичаха дърво, караха жените да го отмъкнат настрана. Изобщо жените постоянно носеха нещо на гърба си и бяха ниски на ръст и прегърбени.

Тана е вулканичен остров и целият се състои от пепел, изхвърлена от огнедишащата планина. Черната му рохкава почва е извънредно тлъста и затова тук гората е по-гъста, отколкото на Малекула.

Скитайки из гората, Кук се натъкваше на голи места, където не растеше дори трева. Веднъж той стъпи на такова голо място, но така му припари на краката, та му се стори, че върви по нажежена печка.

Тук имаше и много горещи извори, които бликаха от земята право нагоре като фонтан. Трудно беше да се приближи човек до тях поради кълбата от пара. Кук хвърли в един такъв извор костенурка и след две минути тя се свари дотолкова, че можеше да се яде.

Жителите на Тана бяха много бедни, за да снабдят кораба с припаси, затова Кук не можеше да остане дълго при тях. Той вдигна

платна и се насочи на юг, като предполагаше, че до Нова Зеландия не ще срещнат вече никаква земя.

НОВА КАЛЕДОНИЯ

Ала три дни по-късно, на 5 септември, мореплавателите видяха отдалеч дълга планинска верига. Кук няколко денонощия плава покрай скалисти, почти ненаселени брегове и почна да мисли, че е открил необикновено голям остров. Но когато се изкачи на върха на една от планините, веднага зад нея видя море. Нова Каледония е дълга, но тясна; нейната ширина никъде не надвишава десет мили.

Обитателите ѝ приличаха на жителите на Тана, само че бяха малко по-високи на ръст и по-мускулести. Те засаждаха банани и кокосови палми, но нямаха никакви домашни животни. Диви зверове на острова също нямаше.

Веднъж новокаледонците видяха на брега моряци, които ядяха сланина. Един от моряците гложгаше свински кокал и те го помислиха за людоед. Това предизвика силно отвращение у тях, тутакси заговориха в хор, плюеха и правеха страшни гримаси. Напразно смутените моряци се опитваха да ги убедят, че ядат свинско месо, а не човешко. Островитяните продължаваха да ги гледат с израз на най-голяма погнуса.

Впрочем новокаледонците се отнесоха към моряците без каквото и да е любопитство. Никога не заговорваха първи, не ги канеха при себе си, не се приближаваха към кораба и не се опитваха да обменят или откраднат каквото и да е. Когато пътешествениците скитаха из острова, придружаваха ги само децата. Момчетата на цели сюрии ходеха след Форстър, защото той стреляше по папагалите. Изстрелите съвсем не ги плашеха.

Кук нанесе върху картата цялото източно крайбрежие на Нова Каледония, даде названия на носовете и заливите и излезе в открито море.

ЗАВРЪЩАНЕ У ДОМА

На 18 октомври 1774 година „Решение“ отново хвърли котва в Куковия проток. В Нова Зеландия Кук беше почти преди една година. Колко се беше променило всичко през време на неговото отсъствие! Бреговете на протока бяха опустели. Там, където преди имаше села, бяха останали само мръсни пепелища, които вече обрастваха с трева. А няколкото семейства, които още продължаваха да живеят в този опустял край, избягваха старателно срещи с моряците. Щом англичаните слизаха на брега, новозеландците тутакси се скриваха в гората.

Кук, който не знаеше какво се бе случило с „Безстрашие“, се учудваше на това странно недоверие на хората, които толкова дружелюбно се отнасяха към него при предишното му идване. Той хвана двама млади воители, насила ги закара на кораба и почна да ги разпитва какво се е случило в негово отсъствие. Ала новозеландците бяха неразговорливи, мърмореха нещо неразбрано, уверяваха, че нямат никаква вина, и Кук трябваше да ги пусне, без да разбере нещо.

„Да се връщаме у дома“ — въздишаха моряците, уморени от двегодишното плаване. „У дома“ — скърцаха въжетата, изпокъсани от дългата служба. „У дома“ — шумяха мръсните, закърпени платна.

Кук също се измори и остаря през това пътешествие. След като се посъветва с офицерите, той напусна подир седмица Нова Зеландия и потегли към Англия, като избра пътя покрай нос Хорн. На 30 юли 1775 година „Решение“ пристигна в родината, след като обиколи земята.

---

[1] стара руска мярка за тежина, равна на 16,38 кг ↑

[2] Местното название на остров Пасха е Рапануи. ↑

[3] фут — равен на 30,5 см. — Б.пр. ↑

ТРЕТО ПЛАВАНЕ. СЕВЕРОЗАПАДНИЯТ ПРОХОД

КУК СЕ ОТПРАВЯ ОТНОВО КЪМ ТИХИЯ ОКЕАН

След второто пътешествие Кук реши да си почине. Караше вече четиридесет и деветата година и достатъчно се бе наплавал по моретата.

И ето, след като пожертвува почти всичките си пари, получени от Адмиралтейството, за построяването на общежитие за престарели моряци, той се засели в малкото градче Гринуич и се зае с астрономия.

Но не бездействува дълго.

През пролетта на 1776 година граф Сендуич, първият лорд на Адмиралтейството, го извика при себе си.

— Кук — каза той, — вие ще трябва още веднъж да извършите околосветско пътешествие. Адмиралтейството реши да ви изпрати в ново плаване. Вие трябва да се опитате да намерите Северозападния проход откъм Тихия океан.

За съществуване на Северозападен проход тогавашните европейски учени спореха също тъй много, както за съществуването на Южния материк. Защитниците на съществуването на Северозападен проход твърдяха, че това е проток, който минава през Северна Америка и съединява Атлантическия океан и Тихия.

Предполагаемия проток наричаха Северозападен, защото се надяваха да го намерят на северозапад от Европа.

Никой никога не бе виждал този проход и въпреки това вярваха за съществуването му.

Европейските търговци от XVIII век, за да стигнат до Индия, Китай или Япония, трябваше да заобикалят или цяла Африка, или цяла Южна Америка. А това удължаваше много пътя им и оскъпяваше плаването им. Откриването на Северозападен проход би дало възможност на корабите да проникнат по най-краткия път от Европа във всички страни в Далечния изток.

Много кораби вече се бяха опитвали да намерят този проход. Но всички го търсеха откъм Атлантическия океан и не го бяха намерили.

— Трябва да си опитате щастието откъм Тихия океан — каза граф Сендуич на Кук. — Ще ви се наложи да минете покрай цялото западно крайбрежие на Северна Америка. Това е свършено неизследвана област. Там не е ходил още нито един пътешественик. В Плимътското пристанище вече ви чакат два кораба. Е как, съгласен ли сте?

— Съгласен съм — отговори Кук. — Но имам една молба към Адмиралтейството.

— Каква? — попита граф Сендуич.

— Моля да ми дадете стадо овце.

Граф Сендуич се учуди.

— Стадо овце?

— Да. Петнадесет-двадесет глави.

— Защо са ви овце?

— Искам да ги подаря на таитяните и новозеландците. Тези бедни хора трябва да се научат на скотовъдство. Ако овцете се размножават на островите им, туземците ще забогатеят. Скотовъдството е най-добрият начин за борба с човекоядството. Новозеландците нямат никакви домашни животни освен кучета. Земята им е изключително плодородна, но те не умеят нито да орат, нито да сеят. Постоянен глад е надвиснал над цялата страна. Гладът ги насъсква едни срещу други, гладът ги учи да ядат убитите врагове. Ако можехме да им откарáme овце...

— Вие служите на негово величество краля, капитане, а правителството на негово величество не желае да прави подаръци на новозеландците, които са изяли моряците на капитан Фърно.

— В такъв случай аз ще купя овцете със свои пари — каза Кук.

— Както искате — отговори студено граф Сендуич. — Това е ваша лична работа.

ОВЦЕТЕ

На 12 юли 1776 година Кук излезе в открито море от Плимътското пристанище на своето мило старо „Решение“.

Вторият кораб, който му бе даден вместо излезлия от строя „Безстрашие“, се наричаше „Открытие“. Командуваше го капитан Кларк.

„Открытие“ не можа да се подготви навреме за път и „Решение“ замина само. Кук обеща на капитан Кларк да го чака при нос Добра надежда.

Граф Сендуич стоеше на брега, обкръжен от висшите служители на пристанището и своите адютанти. Вятърът издухваше пудрата от накъдрените перуки. Граф Сендуич следеше през далекоглед заминаващия кораб. Там всичко беше наред. Чисто измитата палуба блестеше на слънцето.

Ала щом брегът се скри от погледа им, на палубата на „Решение“ беше издигната дървена преграда. Кук лично наблюдаваше строежа. Получи се нещо като малка кошара и моряците вмъкнаха в тази кошара единадесет овце от най-добрите английски породи и четири виторози овни.

Дните се нижеха един след друг и „Решение“ се движеше бързо на юг. Бреговете на Португалия останаха назад и при ясно време от левия борд можеше да се види синята ивица на африканския бряг. Кук бързаше към нос Добра надежда.

По пътя той спря само веднъж — на остров Тенериф. Испанците, които живееха на острова и се занимаваха с винарство, бяха поразени: те за пръв път виждаха кораб, който идва при тях не за вино, а за сено.

След като напусна Тенериф, Кук използва попътния вятър и се понесе с пълна скорост към нос Добра надежда. Екипажът беше весел и здрав, овцетедебелееха.

На 18 октомври „Решение“ хвърли котва в пристанището на Кейптаун до нос Добра надежда. Тук на мореплавателите им предстоеше дълга почивка. Те трябваше да дочакат „Открытие“, което едва на 1 август напусна Англия.

Нос Добра надежда — най-южният нос на Африка — по онова време принадлежеше на Холандия. Всички кораби, които тръгнаха от Европа към Индия, минаваха покрай нос Добра надежда и Холандия държеше този най-важен морски път в свои ръце.

Южна Африка е степна страна. Степите започваха веднага зад града и се простираха на хиляди километри на север. По тези степи бродеха наплашените от холандците бушменски племена. Бушмените

обираха птичите гнезда, ядяха жаби и намазваха върховете на стрелите си с отрова от малки черни змийчета. При появата на европейците те се разбягваха и се криеха в дълбоки дупки в земята.

Когато хвърлиха котва, Кук слезе на брега и се отправи при холандския губернатор.

Губернаторът му даде документ, украсен с разноцветни печати, в който се казваше, че на английския капитан Джеймс Кук се разрешава да пасе овцете си на пасищата около град Кейптаун.

Кук беше доволен. Той вече отдавна мечтаеше да нахрани стадото си с прясна трева.

А междуременно Кук прекупуваше съестни припаси, разглеждаше стари карти, и без да бърза, се готвеше за по-нататъшното плаване. Моряците получиха двумесечната си заплата и се пръснаха из града. На обяд на офицерите се даваше по бутилка вино повече. Естественикът, доктор Андерсън, почистваше инструментите си за натъкване на чучела и ловеше на палубата африкански пеперуди.

Така измина един месец.

И внезапно в каютата на капитана се втурна лейтенант Кинг.

— Сър, овцете са изчезнали! — извика той.

Разтревоженият Кук тозчас слезе на брега и едва тук научи какво се е случило.

Предишния ден вечерта двамата войници, които пазеха стадото, седели мирно край огъня и пушели лули. Ярките звезди, необикновено високата трева съвсем не ги интересували. През време на своите скитания по белия свят заедно с капитан Кук те бяха свикнали и на големи чудесии.

Не, те си приказвали за далечна Англия, където бяха останали техните жени и деца, които виждаха толкова рядко. Край тях, скупчени, спели овцете, с вързани предни крака.

Към полунощ дрямка налегнала войниците. Те вече се готвели да се изтегнат върху тревата, когато внезапно чули далечно чаткане на копита. Огромна светкавица озарила половината небе и на върха на близкия хълм видели четирима конници, които препускали право към огъня. Дълги пушки стърчали иззад раменете им.

„Разбойници“ — помислили си войниците.

По нареждане на холандците англичаните, когато слизаха на брега, бяха длъжни да оставят оръжието си на кораба. А как те,

невъоръжени, ще се защитават от четиримата въоръжени конници?

Тропотът на копитата се приближавал.

— Стой! Кой иде? — извикал един от войниците.

Дълга примка на ласо обхванала двамата пастири и ги повалила. Конниците слезли и мълчаливо свързали англичаните един върху друг, като парче сирене върху комат хляб. После развързали краката на овцете, яхнали конете и изчезнали в степта, като подгонили пред себе си цялото стадо.

Едва на разсъмване нещастните войници успяха да се развържат. Те се потътриха към пристанището и донесоха за всичко на началството си.

Кук, разтревожен и възмутен, отново отиде при губернатора, който го посрещна официално и недружелюбно. Той не обичаше англичаните, знаеше, че искат да завладеят холандската колония в Южна Африка.

— Това не е моя работа — каза той. — Обърнете се към началника на полицията.

Началникът на полицията беше второто след губернатора лице в колонията и се готвеше в бъдеще да заеме неговата длъжност. След като изслуша английския капитан, той сухо му обеща съдействието си, но Кук разбра, че няма защо да се надява на помощта на властите.

Той беше отчаян.

А тъкмо тогава пристигна „Открытие“, разнебитен от бурята на Атлантическия океан, и Кук беше принуден да отложи за известно време търсенето на откраднатото стадо — той трябваше да се разпореди за ремонта на кораба.

Капитан Кларк, който бе идвал вече по тези места (той служеше като лейтенант на „Безстрашие“ под командата на капитан Фърно), твърдеше, че грабителите се ползват с покровителството на самия губернатор.

— Вас са ви ограбили тукашните робовладелци — казваше той. — На тях не им стига собственият добитък и затова са решили да се възползват от вашия. Такива набези тук са нещо обикновено. Да се борим с робовладелците е невъзможно. Цялото началство е на тяхна страна. Има, струва ми се, едно нелошо средство...

— Какво? — попита Кук.

— Да се намерят крадци, които срещу прилично заплащане биха се съгласили да откраднат вашите овце от грабителите.

Това наистина беше единствено правилният път. И дори не стана нужда Кук да търси желаещи да се заловят за такава работа — те сами се намериха.

Ето как се случи това. Същия ден вечерта преди залез слънце Кук нае фиакър и отиде при един холандски търговец, който му достави половин тон морски сухари. Кук се заплати с търговеца, излезе на улицата и вече се канеше да скочи във фиакъра, когато неочаквано видя на портата на съседната къща една стара негърка, която му правеше някакви тайнствени знаци.

Кук тръгна след нея.

Тя го въведе в двора и му протегна едно омазнено късче хартия, на което с оловен молив бяха надраскани някакви криволици.

След дълги усилия Кук успя да прочете:

„Сър! Ние знаем къде са вашите овце. Готови сме на всичко. Няма да ви вземем скъпо. Знаете ли къде е празното място зад казармата? Елате днес в 11 часа вечерта.

Ваши доброжелатели, обидени от съдбата.“

Кук вдигна очи, ала старата жена вече я нямаше.

В уреченото време той се промъкваше в тъмнината по кривите крайни улички. Градът спеше и само в кръчмите, осветени от лоени свещи, шумяха моряците.

Ето най-после и мрачното тухлено здание на казармите. Часовият спеше, облегат на дългата пушка. Кук заобиколи казармата и излезе на празното място. Тук извозваха сметта от целия град и я изгаряха в специално изкопани ями. Кук се приближи до един от огньовете и се спря.

Не се наложи да чака дълго.

Из храстите на исполински магарешки тръни, озъртайки се, излязоха три мрачни фигури. Кук разбра, че именно те са неговите доброжелатели.

Доброжелателите се оказаха твърде пъстра компания: бял, негър и мулат. Белият носеше окъсани военни панталони, английска кройка, закърпена синя жилетка и широкопола филцова шапка. Кук веднага разбра, че това е избягал английски войник. Мулатът беше жълт като восък и засукваше юначно своите контешки черни мустаци. На него нямаше нищо освен мръсни панталони от грубо платно. Негърът стоеше настрани и въртеше белтъците на очите си. Шест разноцветни боси крака безстрашно тъпчеха горещата прах, осеяна с бодилите на магарешките тръни.

— Ние чухме за нещастieto ви, сър. — започна белият, като се обърна към Кук. — Съчувствуваме ви от цялата си душа. Готови сме да ви помогнем — разбира се, ако вие... Ще ви кажа направо, сър, че според мене, истинските джентълмени като вас трябва да говорят открито — наемаме се още тази нощ да ви доставим вашите овце. Но вие трябва да ни възнаградите.

— Как ще ми ги доставите? — попита Кук.

— Не се тревожете, сър. Няма такъв катинар, който да не можем да разбием. Няма стобор, през който да не можем да прескочим. Няма такова куче, което не можем да отровим. Вярно ли казвам, момчета?

Мулатът кимна с глава.

— Колко искате за доставката на овцете ми? — попита Кук.

Крадецът разкрачи крака, нахлупи шапката на челото си и се почеса по тила.

— По три гулдена^[1] на парче — най-последно промълви той. — Само за вас, от другото бихме взели три пъти повече.

— Съгласен съм — каза Кук.

— Дайте ни капаро.

— Капаро няма да ви дам — възрази Кук. — Когато докарате овцете, ще получите парите.

— Добре. След три часа ще бъдем на пристанището с вашето стадо. Дадено!

И три разноцветни ръце се протегнаха към него.

Кук стисна здраво протегнатите ръце.

На следния ден, 30 ноември, „Решение“ и „Откритие“ с пълна скорост се носеха по Индийския океан. Върху палубата на „Решение“ зад дървената преграда мирно се разхождаха овцете и овните.

ТАСМАНИЯ

Омай — онзи същият таитянин Омай, когото капитан Фърно заведе със себе си в Англия — сега се връщаше с Кук в родината си. Той имаше шумен успех при английския двор. Лично кралят му подари червена куртка.

— Ах, колко е забавен! — възкликаваха дамите, които гледаха как той пъха ръка в общото блюдо и натъпкал устата си, грижливо облизваше кафявите си пръсти.

Омай, захилен до уши, прескачаше столовете и непрекъснато настъпваше шлейфовете им. Възхищаваше се от всичко: от дилижансите, от вината, от павираните улици, от кравите, катедралите и генералските мундири. Той беше най-щастливият човек във Великобритания.

Но се почувствува още по-щастлив, когато отново се озова на кораба и разбра, че се връща у дома си, в Таити.

И ето нос Добра надежда остана зад тях. „Решение“ и „Откритие“ се насочиха право към Тасмания.

Тасмания е голям остров, разположен на юг от Австралия. Тя била открита още в началото на XVII век от холандския пътешественик Тасман, но оттогава не я беше посещавал нито един европейски кораб освен „Безстрашие“, който мина покрай бреговете ѝ през време на своето злополучно плаване от Нова Зеландия към нос Добра надежда.

Корабите плаваха бавно покрай покритите с гъста гора хълмове на тази непозната страна. Кук нанасяше на картата всяка извивка на брега. Той търсеше залив, за да спре, да насекат дърва, да накосят сено и да се запасят с вода.

Ето най-после брегът зави остро на север. Какво удобно пристанище! Кук го отбеляза на картата и заповяда да хвърлят котва.

Към брега потегли цяла експедиция — секачи с брадви и триони, косачи с коси, фуражири с бъчви за прясна вода и рота въоръжени войници. Кук също отиде с тях, като взе със себе си Омай и доктор Андерсън.

Тревата се оказа отлична, водата вкусна, дърветата високи, ако щеш мачти прави от тях, и Кук не можеше да се налюбува на тази

прекрасна страна. Не след много се появиха и нейните обитатели. Това бяха черни хора, изтощени от постоянен глад. Те не познаваха никакви дрехи, не носеха дори кърпи около бедрата си. На гърбовете на жените се люлееха големи торби от кенгурова кожа, в които седяха къдрави дечица.

Всички тия хора се скупчиха около косачите и наблюдаваха тяхната работа. Но в очите им не се забелязваше нито учудване, нито любопитство.

Кук даде на тасманците няколко гердана мъниста, на които толкова се възхищаваха таитяните и новозеландците, но те ги вземаха равнодушно, не знаеха какво да правят с тях и ги хвърляха на земята.

Скоро секачите се натъкнаха на жилищата на тези хора. Оказа се, че те не умеят да строят дори колиби, нито дори да изкопават землянки, а живееха в големи хралупи, които правеха, като палеха огньовете в стволите на гигантските евкалипти.

Омай беше угнетен от бедността на този народ, който населяваше такава прекрасна страна.

— Горките, горките! — казваше той и клатеше глава. — Те нямат нито лъкове, нито копия. Те сигурно ядат само червеи и охлюви. Не току-тъй са толкова мършави.

— Не, ти се лъжеш — каза Кук, — гледай, ето онзи, рошавият, има копие.

Наистина, един от тасманците държеше в ръката си дълга тояга с изострен край. Той я разтърсваше много войнствено и очевидно плашеше своите земляци. Кук се приближи към този тасманец и със знаци му обясни, че иска да види как хвърля копието. Той разбра почти веднага какво искат от него, посочи на Кук един храст край водата и хвърли към него тоягата си. Но тя се завъртя три пъти във въздуха и падна върху пясъка на десет крачки от храста.

— О-хо-хо! — засмя се Омай. — Та у нас и двегодишните деца хвърлят по-добре копията от тебе. Искаш ли да видиш какво е истинско оръжие.

И преди Кук да може да каже и дума, буйният самохвалко Омай зареди пушката си и стреля оглушително в небето. Трах-трах-трах! — екна изстрел. Трах-трах-трах-трах! — отговори горското ехо.

Тасманците всички като един се строполиха ничком на земята. После изведнъж скочиха и беж да ги няма.

КАГУРА

След като напуснаха Тасмания, нашите пътешественици се отправиха по-нататък на запад и на 12 февруари 1777 година видяха бреговете на Нова Зеландия. Два дни по-късно корабите пуснаха котва в Куковия проток. Четвърти път Кук посещаваше тия места и познаваше добре всяка плитчина, всеки риф.

Бреговете бяха отново гъсто заселени. Навред, където и да хвърлиш поглед, стърчаха островърхите колиби на новозеландците. На крайбрежния пясък имаше множество пироги.

Когато съгледаха корабите, новозеландците изпаднаха в смут. Те бяха убедени, че англичаните ще им отмъстят за изядените съотечествиници. Особено се уплаши Омай, когото бяха видели на „Безстрашие“ заедно с капитан Фърно. Виж, той непременно ще придума Кук да избият всички крайбрежни жители.

Те не се бяха излъгали. Омай веднага ги позна и викаше, размахвайки юмруци:

— Тежко ви, тежко, злодеи! Треперете от страх! Настъпил е последният ви час! Ние не ще пощадим никого!

Той съветваше Кук първо да разруши селото с гюллета, а после да запали околните гори. Повечето от офицерите и дори самият капитан Кларк смятаха съвета на Омай за напълно благоразумен и очакваха, че ако не друго, Кук ще заповяда на туземците да посочат инициаторите на избиването.

Но Кук имаше съвсем други планове. „Какво ще постигна — мислеше той, — като застрелям няколко души и им докажа преимуществото на огнестрелното оръжие пред лъковете и копията! Само ще разпаля омразата им към нас. Нима след такава разправа ще мога да ги науча на овцевъдство! Не, те ще си останат завинаги людоеди!“

Кук реши твърдо да раздаде овците си на новозеландските вождове и затова веднага заяви пред всички свои подчинени, че се отказва от всякакво отмъщение.

На брега на реката срещу корабите той наслага най-примамливите за новозеландците стоки: гerdани, червени тъкани,

брадви и ножове, и като застана на висок пън, предлагаше със знак на туземците да пристъпят към размяна.

Първите два дни новозеландците не се решаваха да се приближат до мястото повече от половин миля. Ала окуражени от миролюбивия вид на англичаните, малко по малко започнаха да излизат от горите, като мъкнеха на главите си кошници с риба. На двадесет крачки от мястото, където бяха стоките, те се спираха и викаха нещо в хор, като размахваха ръце. После се приближаваха и спокойно разменяха рибата срещу тъкани и брадви.

С помощта на Омай Кук разбра най-после за какво викат новозеландците.

— Ние не сме убивали твоите братя — мъчеха се те да убедят Кук. — Тях ги уби Кагура, кръвожадният Кагура, могъщият Кагура! Убий Кагура и ти ще отмъстиш за братята си.

Кук помоли Омай да разбере от новозеландците кой е този Кагура.

На другия ден Омай му разказа, че Кагура е могъщ, безстрашен, свиреп вожд, който владее цялата тази местност. От него се боят и го ненавиждат.

Те дори тайно нашепнали на Омай, че Кук ще им достави голяма радост, ако убие Кагура. Омай ги попитал защо сами не убият омразния си владетел, ала те със страх му разказали, че ето вече петнадесет години Кагура управлявал цялата страна и никой още не е успял да го убие.

— Убий Кагура — съветваше Омай Кук. — Искаш ли да ти помогна да го намериш.

— Намери го, Омай, непременно го намери — отвръщаше Кук. — Кагура много ми трябва.

Но Кук искаше да види Кагура съвсем не за да го убие. Напротив, Кук искаше да се сприятели с него.

„Ако дам овцете си на тези жалки риболовци — мислеше си той, — тозчас ще им ги откраднат и ще ги заколят. А такъв могъщ вожд като Кагура, като получи овцете, ще съумее да запази собствеността си.“

Една сутрин предадоха на Кук, че страшният Кагура стои на брега и иска да се види с него. Кук тозчас се качи в една лодка и пое към своя неочакван гост.

Кагура беше висок, широкоплещест и мускулест. Цялото му тяло беше покрито с пъстра като пауново перо татуировка — червени, лилави и златисти изображения се извиваха по гърба, по лицето, по корема и по бедрата му. В ръката си държеше дълго копие, на което беше затъкната английска стоманена брадва. Когато видя Кук, Кагура направи няколко крачки към него.

— Здравей, велики вожде! — каза Кук.

— Здравей, велики вожде! — каза Кагура. — Виж какъв подарък съм ти приготвил.

Осемнадесет носачи поставиха пред Кук девет коша, напълнени догоре с риба.

— Да вървим, Кагура — каза Кук. — Искам да те нагостя в моя плаващ дом. Там ще ти дам толкова неща, че ще станеш най-богатият човек в цялата страна.

Кук беше уверен, че Кагура ще се откаже да иде с него на кораба. Невъзможно беше той да не разбира, че англичаните могат да направят там с него всичко, каквото поискат! И когато, без да каже нито дума, Кагура седна в лодката, Кук беше потресен дълбоко от необикновената му храброст.

— Кагура, ще те убият! — извика един от приближените на вожда след отдалечаващата се лодка.

— Кагура не се бои от нищо — последва спокоен отговор.

В капитанската каюта имаше бутилки вино и печено свинско. Кагура ядеше, пиеше и се учудваше вежливо на всичко. Кук помоли Омай да им превежда и започна да разпитва Кагура как са били избити моряците на капитан Фърно.

Кагура разказваше охотно и просто. Виждаше се, че той нищо не скрива.

Както се оказа, отрядът, изпратен за плодове и зеленчуци, спрял да си почине в Залива на растенията. Моряците запалили огън и се заловили да пекат риба. Кагура видял дима от огъня, приближил се заедно със свитата си и поздравил. Ала моряците не го разбрали, не отговорили нищо и продължавали да ядат, без да обръщат никакво внимание на новозеландците. Един от войните на Кагура бил много гладен и отнел недоядената риба от ръката на някакъв моряк. Морякът ударил крадеца, а той почнал да се защитава. Моряците се застъпили за своя другар, новозеландците за своя, започнало сбиване. Моряците

стреляли във въздуха, но новозеландците не се изплашили от изстрелите.

Моряците били насечени на парчета, преди да успеят да заредят отново пушките си.

Когато Кагура свърши разказа си, Омай подаде на Кук пушката си и каза:

— Ето убиеца! Убий го!

Ала Кук отстрани пушката.

— Този убиец — каза той — е единственият човек в цялата страна, който може да запази овцете ми. Аз му подарявам половината от стадото си.

Омай сви рамене и възмутен излезе от каютата.

МОМЧЕТАТА ОТ НОВА ЗЕЛАНДИЯ

Кук предаде овцете на Кагура и му обясни как да ги храни. Кагура изпрати на кораба купчина прясна риба.

Ала Кук беше обзет от съмнение. Той не бе уверен, че овцете му ще могат да се разплодят в Нова Зеландия. Струваше му се, че Кагура не разбира добре изгодите от скотовъдството и се радваше на овцете по-скоро като на задморско чудо, отколкото като на източник на богатство.

Когато се разхождаше из острова, Кук се натъкна на нивата, която при предишното си посещение в Нова Зеландия засади с картофи. Картофите се бяха разрасли много. Но се виждаше, че грижлива човешка ръка никога не се беше опитвала да разкопае земята или да оплеви бурените. А картофите се харесваха на новозеландците и те с удоволствие ги ядяха и сурови, и печени.

Едно само го утешаваше — щеше да иде при мирните таитяни, които можеха да отглеждат банани и кокосови орехи, пасяха свинете си по зелените ливади. Виж, те непременно ще разберат ползата от овцете и ще съумеят да ги отгледат. И Кук започна да се готви за заминаване.

Когато вече започнаха да вдигат платната, дойде Омай с две петнадесетгодишни новозеландски момчета и заяви, че ги взема със себе си на Таити.

Кук се изплаши да не би Омай да е излъгал тези две момчета и им каза, че те никога вече няма да се върнат в родината си, никога не

ще видят приятелите и близките си. Ала момчетата за нищо на света не искаха да напуснат кораба.

Така двамата млади новозеландци тръгнаха да плават заедно с Кук.

Отначало те бяха весели и доволни и дори нито веднъж не се обърнаха към отдалечаващия се бряг на Нова Зеландия. Те вървяха по петите на Омай, очевидно прекланяйки се пред ума му и житейския му опит. Раздялата с родината съвсем не ги огорчаваше.

Но поведението им се измени напълно, когато на втория ден започна вълнение и трябваше да се поизмъчат от морската болест. Сега те си спомниха родината, островърхите шатри, непроходимите гори, родителите, сестрите и братята си. Те бяха уверени, че умират, и плачеха горчиво, проклиняйки часа, в който се бяха съгласили да се качат на кораба и да тръгнат към чужди страни.

Впрочем отчаянието им не трая дълго: привечер вълнението стихна, морската болест премина и те лека-полека се утешиха.

КУКОВИТЕ ОСТРОВИ

Беше вече края на март, в Северното полукълбо започваше пролетта и Кук разбра, че през тази година вече няма да успее да пристъпи към издирването на Северозападния проход. Той би пристигнал в Америка не по-рано от август, а още през септември студовете биха накарали експедицията да се върне на юг.

И Кук реши да посвети остатъка от 1777 година на изследване островите на Южното полукълбо.

Още в края на март той откри малка група острови. Нарече ги Кукови острови.

Куковите острови също като Таити и Нова Зеландия бяха населени с полинезийци. Кук посети един от островите, наречен Ватуа.

Тук Омай помогна на Кук да направи извънредно важно откритие. Той срещна на Ватуа трима свои земляци таитяни.

Отначало Кук не повярва. Мигар таитяните в своите лодки от издълбано дърво са могли да прекосят огромното водно пространство, което отделя Таити от Ватуа? Ала Омай ги доведе на кораба и те разказаха на Кук историята си.

Преди деветнадесет години те тримата и още един техен приятел се качили в лодка и тръгнали към намиращия се съвсем близко до Таити остров Улиетея. Това пътуване не е трудно. Туземците го извършват обикновено за два-три часа. Ала сред пътя започнала буря, която ги отнесла в открит океан и ги носила три седмици по бушуващите вълни. Приятелят им умрял от глад, но лодката не потънала. И в края на краищата били изнесени полумъртви на брега на Ватуа.

С разказа си тези трима таитяни разрешиха една важна научна задача, която отдавна занимаваше умовете на европейските учени: по какъв начин хората са могли да се разселят по тихоокеанските острови, разположени толкова далече един от друг. Островитяните нямат кораби, а лодките изглеждаха годни само за малки крайбрежни пътувания. И ето, на Кук му хрумна мисълта, че морето може случайно да отнася хората на островите, също както отнася там семена, треви и растения.

Кук предложи на таитяните да ги върне в родината им, но те отказаха. На Ватуа вече имаха и жени, и деца, не им се искаше да ги изоставят.

Омай се зарадва много от срещата си със своите земляци. Той ги разведе по кораба и между другото им показа овцете. За почуда на моряците те взеха овцете за гигантски птици и питаха защо са им отрязани крилето.

После поведоха Омай на брега. С тях отиде лейтенант Гор, който искаше да разгледа острова. Ватуйците ги наобиколиха и където и да отидеха, вървяха подире им на огромна тълпа. Омай видя яма, в която гореше огън, заграден от всички страни с нажежени камъни, и се изплаши. Помисли, че е попаднал при людоеди и ей сега ще го изпекат на тези камъни. Но се оказа, че намеренията на ватуйците бяха най-добри. Те изпекоха върху камъните риба и нахраниха гостите.

Привечер Гор и Омай решиха да се върнат на кораба, но ватуйците не искаха да ги пуснат. Казваха им:

— Останете да живеете с нас. Добре ще ви бъде.

Гор се опита да се приближи до лодката си, но го хванаха отзад за куртката и той не можеше да направи нито крачка.

Тогаво Омай посочи на ватуйците топовете, които стърчаха от бойниците на корабите, и каза, че всеки такъв топ с един изстрел може

да унищожи целия им остров.

— Ако не се върнем веднага на кораба, великият вожд Кук ще почне да стреля.

Ватуйците се разсмяха гръмко. Те помислиха, че Омай ги лъже, за да ги сплаши.

Тогава Омай извади два патрона от пушката, изсипа барута в една ямичка, засипа я с пясък, направи фитил от суха трева и го запали. Раздаде се взрив. Ватуйците побледняха от страх.

— Аз ей така само се пошегувах — заяви Омай, — но ако не ни пуснете...

Пуснаха ги веднага.

След като напусна Ватуа и откри още няколко малки островчета, Кук зави на запад и пое към островите Тонга, които при предишното плаване нарече Острови на дружбата.

ПРАЗНИК НА ПЛОДОРОДИЕТО

Жителите на Островите на дружбата ги посрещнаха радушно. Беше краят на есента (май в Южното полукълбо отговаря на нашия ноември). Островитяните току-що бяха прибрали реколтата и празнуваха шумно това събитие.

Над всеки остров се носеше ек от песни и барабани. Не можеше да се измисли по-сполучливо време за търговия. Жителите на островите даваха купища плодове за една брадва и парче памучен плат. Навред канеха мореплавателите да участвуват в празненствата и те, изморени от трудния и еднообразен морски живот, се веселяха на драго сърце заедно с островитяните.

Островитяните насядаха в широк кръг върху тревата, заудряха върху барабаните, направени от издълбани пънове, и в средата излезе млад воин с копие в ръка. Той започна гръмко и дръзко да призовава желаещите да излязат на двубой с него. Желаещ тозчас се намери и закипя бой. Те налитаха един срещу друг, като си нанасяха и отбиваха удари. Тълпата ги окуражаваше с провлечен вой. Ала англичаните веднага забелязаха, че това е само игра, безобидна фехтовка, че всеки гледа да не нарани неволно противника си. Накрая единият докосна

леко с острието на копието гърдите на другия и бе признат за победител.

Отново заудряха барабаните и започна юмручен бой. Една двойка борци сменяше друга и накрая за почуда на англичаните в кръга влязоха две дебели жени, които с необикновена ловкост и ярост се заеха да си нанасят удари.

Когато всички тези състезания свършиха, островитяните почнаха да молят Кук да им покаже изкуството на белите хора. Кук изведе на брега една рота морска пехота и стори истински парад — с духовна музика, с маршировка, с учебна стрелба в цел.

Островитяните бяха във възторг. Особено им се харесаха лъскавите медни тръби и оркестърът. Впрочем към самата музика останаха равнодушни и се възхищаваха само от гърма на барабана.

След парада те веднага поискаха да покажат преимуществото си над белите хора. Сто и пет украсени с рисунки воители се построиха в колона и започнаха да маршируват, като се разделяха в различни страни ту по двама, ту по трима и отново се събираха. С точността, стройността и еднообразието на движенията те далеч надминаваха добре обучените войници. Крачките им постепенно се ускоряваха, размахванията на ръцете ставаха все по-широки и накрая маршировката се превърна в боен танц. Те отмерваха такта с удари на дланите по голите си тела и цялата тълпа, изпаднала в див възторг, пригласяше с гърлен, ритмичен вой. Това страшно представление продължи, докато всички играчи не се строполиха в изнемога на земята.

Кук реши да се възползува от настъпилия здрач и да позабавлява туземците с фойерверки. Изпратеният на кораба човек донесе ракети и във вечерното небе с трясък се понесоха огромни разноцветни звезди, под върховете на дърветата бавно заплуваха бляскащи кълба, а край брега се завъртяха шумни огнени колела. Островитяните бяха потресени, възхитени и изплашени от това необикновено зрелище. Безмълвно, със затаен дъх, те проследяваха всяка ракета и оттогава започнаха да смятат англичаните за вълшебници.

След изобилна вечеря, която се състоеше от банани и плодовете на хлебното дърво, празникът продължи. Отначало танцуваха девойки с бели цветя в черните си коси, после почтени майки на семейства,

след тях младежи, възрастни воители и беловласи вождове. Всички те бяха ловки, пъргави и неуморими.

Нощта беше звездна и топла. Над главите на моряците се поклащаха палмови листа. Спокойният океан шумолеше в крайбрежния пясък. Пътешествениците отдавна не бяха прекарвали времето си толкова приятно.

Празникът продължи до утринната зора и беше вече съвсем светло, когато уморените англичани се върнаха на кораба.

Моряците плаваха от един остров на друг и навред ги посрещаха радушно. Те можеха да ходят навсякъде, където им хрумне, и да правят всичко, каквото пожелаят. Островитяните се привързаха особено много към Омай; те го молеха да остане завинаги на Острова на дружбата и дори му обещаваха да му се подчиняват като на вожд. Но Омай копнееше за родината си.

Кук закупи много съестни припаси, но за съжаление нийде не можа да намери хубава прясна вода — във всички рекички на Островите на дружбата водата беше горчива и мътна.

О, той побърза към чистите ручеи на Таити.

ЗАВРЪЩАНЕТО НА ОМАЙ

На Таити посрещнаха Омай с равнодушие. Никой не му обърна внимание. О-Ту, когато дойде на кораба, едва се поздрави с него. Само сестрата на Омай, бедна жена, обременена от множество деца, се просълзи, когато видя брат си, пропътувал целия свят.

— Не се огорчавай — каза му Кук. — Ние ще ги накараме да те уважават.

На другия ден те отидоха заедно при О-Ту. Омай сложи пред краля дузина брадви, няколко шапки с пера, няколко червени куртки и сандък с гвоздеи. О-Ту бе смаян от щедрите подаръци.

— Това за него е нищо — каза Кук. — Той сега е толкова богат, че може да купи цялата ви страна и пак да не обеднее.

И отношението към Омай се промени. Подире му ходеха на цели сюри и го гледаха риболепно в очите. И най-лошото беше, че изведнъж се сдоби с много приятели, разни хаймани, които го

напиваха с кава и изпросваха брадви, тъкани, разни задморски чудесии.

Омай наистина беше много богат. В Англия всеки му подаряваше някаква дреболия. А Кук му даде много ценни в стопанството вещи, като се надяваше, че той ще научи таитяните как да си служат с тях.

Ала Омай беше лекомислен и добродушен. Той вярваше на ласкателите и не скъпеше нищо за тях. И съкровищата му бързо се топяха.

Кук реши да спаси Омай от разорение. Той го повика в каютата си и дълго разговаря с него. Но като чувствувахе, че от това не ще излезе нищо, той му предложи да се засели на малкото островче Хуахине, разположено на няколко мили от Таити.

„Там има малко хора — мислеше Кук — и няма да има кой да го ограбва.“

Омай се съгласи. Той смяташе Кук за най-мъдър човек на света и беше свикнал да го уважава и слуша.

Малко преди заминаването си от Таити Кук се разхождаше по брега заедно с О-Ту и ненадейно видя къща.

Това беше истинска къща. Не таитянска бамбукова колиба, а европейска дървена къща с четири прозореца със стъкла, с врата на железни панти, с керемиден покрив. Чистичка, новичка, с каменна стълба, тя изглеждаше толкова обикновена, сякаш не се намираше на далечен остров, а нейде в покрайнините на голям европейски град.

Кук отвори вратата и влезе.

Никой. Празно. Дървен одър без дюшек, върху него стара шапка, меден чайник, а в ъгъла голям кръст.

Кук се приближи към кръста. На хоризонталната дъска беше написано на латински:

„Christus vincit“ — „Христос побеждава“.

А на вертикалната отгоре надолу:

„Carolus III imperat 1774“ — „Карл III повелява, 1774“.

Тук без съмнение бяха идвали испанци. Испания беше отколешна съперница на Англия и постоянно враждуваше с нея заради колониите. Испанците навсякъде, където можеха, покоряваха жителите на далечни страни, превръщаха ги в роби и ги откарваха в южноамериканските си колонии.

Когато разпита О-Ту, Кук разбра, че при бреговете на Таити е идвал испански кораб. Кораба командувал капитан Орада. Таитяните приели испанците любезно, тъй като Кук ги научил да се отнасят без страх към европейците. Материали за построяването на къщата испанците докарали иззад морето. В къщичката се заселил човек в черни дрехи до петите и с кръгла плешивина на главата — католически свещеник. Той говорел нещо на таитяните, като размахвал кръст, ала те не разбирали нито дума от речите му. Впрочем корабът скоро заминал и отвел и човека в черно.

— Те, изглежда, бяха добри хора — забеляза О-Ту. — Подариха ми голямо парче син плат.

Кук не се зае да го разубеждава. Ала не възнамеряваше да отстъпи Таити на испанците. На обратната страна на кръста нареди да изрежат:

„Капитан Кук, 1769, 73, 74 и 77“.

На тръгване Кук подари на О-Ту един овен и три овце. О-Ту се зарадва много, заповяда да построят за тях специална кошара, хранеше ги със собствените си ръце със сено и дори сам ги доеше. Кук чувствуваше, че тук неговите овце няма да загинат.

На 29 септември 1777 година „Решение“ и „Откритие“ вдигнаха котва и потеглиха към остров Хуахине. Вождът на този остров беше васал на О-Ту и прие Кук дружелюбно. Омай му поднесе ценен подарък и вождът толкова се зарадва, че дори разцелува богатия таитянин. Кук обясни, че Омай иска да остане завинаги в Хуахине и помоли да му отделят участък земя. Кук нареди на моряците да му построят къща с три стаи. До къщата беше издигнат обор, тъй като Кук реши да подари на Омай всички останали овце — той знаеше, че Омай е по природа добър стопанин и при него овцете ще се разплодят, стига само да не ги подари някому. За опазване на задморските съкровища даде на Омай три дъбови сандъка с катинари. Омай имаше вече пушка, но той така настойчиво молеше Кук за още някакво оръжие, че Кук му подари два пистолета и голяма сабя.

С него трябваше да останат и двете новозеландски момчета, към които той се отнасяше с бащинска нежност. Омай беше много доволен.

Ала когато най-сетне настъпи денят на раздяла, Омай се заплака. Наложиха се насила да го откъснат от капитана.

ХАВАИТЕ

Изминаха много месеци, откак Кук напусна Англия, а неговата експедиция още не беше пристъпила към главната си цел — издирването на Северозападния проход. Трябваше да се бърза.

Корабите вдигнаха котва и тръгнаха право на север. На 22 декември 1777 година пресякоха екватора.

Кук никога преди това не беше идвал в северната част на Тихия океан. Той знаеше, че това е свършено неизследвана област. Много рядко тук се отбиваше някой разбойнически кораб, но се връщаше с празни ръце, без да намери друго освен безгранично море.

Затова Кук беше много учуден, когато видя дълга верига хълмисти острови, неозначени нито на една карта.

Почти всеки остров беше два пъти по-голям от Таити. Планините също изглеждаха по-високи и скалисти. Ала по всичко останало този архипелаг напомняше извънредно много Таити. Същата пъстрота на багрите, същите къдрави сенчести гори, същите влажни долинки, обрасли със сочна трева, същото изобилие на цветя, птици, пеперуди. А когато Кук заповяда да хвърлят котва и слезе на брега, той видя, че и хората са същите.

Впрочем хората не бяха съвсем както на Таити. Те също говореха полинезийски език, кожата им беше също кафява, живееха в същите жилища, по същия начин се обличаха, ала Кук веднага забеляза, че са по-културни и по-богати от таитяните.

Те много по-добре от таитяните разбираха истинската стойност на вещите, които купуваха от Кук. Желязото им беше добре познато, разбираха ползността му и плащаха скъпо за него. За една брадва можеше да се купи цяла лодка с банани. Но стъклените гerdани смятаха за нищо и не искаха да ги вземат.

Имаха повече свине от таитяните и самите свине бяха по-едри и по-тлъсти. Бананите и кокосовите палми растяха на добре обработени полета и даваха богата реколта.

Държавното устройство, доколкото можа да забележи Кук, беше също по-сложно, отколкото в Таити. Обкръжиха го веднага високопоставени вождове, а народът се тълпеше на разстояние, без да смее да се приближи до своите владетели.

Островитяните посрещнаха Кук много приветливо и той можеше да скита свободно, където си иска. През време на една разходка се натъкна на прекрасно езеро, толкова огромно, че отсрещният бряг не се виждаше.

Едно само не харесваше на капитана: жителите на тези острови нахално крадяха от англичаните всичко, което им падне. Но не искаше още в началото да се скарва с островитяните и той гледеше през пръсти на всичките им дръзки постъпки.

Пътешествениците разбираха, че това е едно от най-големите им и важни открития. Кук искаше да остане тука и да изследва внимателно тези острови. Но той бързаше към бреговете на Америка, трябваше да открие Северозападния проход. Лятото беше късо и не биваше да губи нито ден.

На 2 февруари 1778 година Кук излезе в открито море с намерението да се върне отново тука, ако му се представи възможност.

Кук нарече този архипелаг Сендуичеви острови — в чест на граф Сендуич, първия лорд на Адмиралтейството.

Ала името на високомерния граф не можа да се увековечи. Туземците отдавна наричаха тези острови Хаваи и това название остана завинаги.

СЕВЕРНА АМЕРИКА

Американския бряг видяха в началото на март, на 44-а северна ширина.

Тука пролетта току-що започваше и в боровите гори, където не проникваха слънчевите лъчи, имаше сняг. Моряците, разглезени от дългия престой в тропиците, сега се измъчваха жестоко от студа, дъжда и влажния пронизващ вятър.

Кук искаше колкото се може по-скоро да слезе на брега, но никъде не намери удобно за лагер място и в продължение на цяла седмица се движеше на север, на две мили от брега.

Една сутрин дежурният офицер се развика:

— Проток! Проток! Аз първи го видях!

Кук изтича на палубата. Той се вълнуваше. Нима са успели да намерят дългоочаквания проток, който съединява Тихия океан с

Атлантическия?

Наистина брегът се раздвояваше и тясна ивица вода се врязваше в сушата.

Двата кораба един след друг влязоха в тоя канал и се озоваха в просторен залив, заграден от всички страни със земя.

Пътят по-нататък беше преграден. Вместо пролив намериха залив.

Но и това беше добре дошло. Кук реши да спре тук, да си отпочине, да се запаси с вода и дърва.

Брегът беше обитаем. От гората излязоха хора, облечени в рошави кожи.

По бакъреночервения цвят на кожата им Кук веднага позна, че са индианци. На гърбовете им висяха дълги, тежки лъкове. От лявата им страна се клатеха колчани, ушити от пъстри катеричи и заешки кожички. От колчаните стърчаха стрели с върхове от кремък. В ръцете си държаха каменни брадви — томахавки, на чиито дървени дръжки бяха изрязани мечешки муцуни с раззинати уста.

Пристигането на англичаните не учуди индианците. Те вече бяха чували от съседните племена за белите, за тяхното могъщество и богатства. Един индианец показа на Кук желязна брадва и със знаци му обясни, че би искал да купи още такива брадви и някакви други желязни вещи. Тъй като европейци никога преди това не бяха идвали край тези брегове, оставаше да се предположи, че жителите на този бряг се бяха запознали с желязото чрез някои други племена, които търгуваха с Канада или Мексико. Освен желязо не желяеха да купуват нищо друго, но затова пък за няколко гвоздеа му даваха кожа от морска котка, лисичи кожи, които се ценяха толкова скъпо в Англия. На кораба гвоздеите и брадвите вече се бяха почти свършили и Кук започна да продава на индианците стари кофи и остатъци от ръждясали вериги.

Залива, в който спряха „Решение“ и „Откритие“, наричаха Нутка, но англичаните за по-лесно го нарекоха Нука и така го отбелязаха на картата си.

Кук бързаше да продължи на север, за да търси протока. На 1 май корабите вдигнаха котва и излязоха от залив Нутка.

Отново откъм десния борд се проточиха еднообразни гористи брегове. Денем и нощем моряците наблюдаваха сушата, но никъде не виждаха дори и признак за проток. Кук се тревожеше от това, че

вместо да завива на североизток, брегът вървеше на северозапад. Все по-голямо и по-голямо пространство от суша ги отделяше от Атлантическия океан, все по-малко вероятно ставаше съществуването на протока.

Наближаваше лятото. Но те плаваха на север, напускайки топлината, и навсякъде ги съпровождаше студеното дъждовно време на ранната пролет. Мнозина моряци простинаха.

През първите дни на юни, вече на 59^я северна ширина, в бреговата линия бе забелязано ново разкъсване. Отново се разнесоха викове, че проhodът към Атлантическия океан е намерен.

Сега това изглеждаше много по-вероятно. Проходът беше толкова широк, че плавайки по средата му, Кук едва различаваше бреговете. Цял ден корабите вървяха на изток, без да срещнат каквато и да е преграда.

Кук въсеше вежди, преструваше се, че не очаква нищо добро, казваше, че е още рано да се радват, ала самият той с мъка сдържаше радостта си. Мигар това е същият онзи Северозападен проход, който търсят вече толкова години?

Ала на следния ден сутринта бреговете се сближиха. Дългите сенки на крайбрежните борове стигнаха почти до самите кораби. Моряците лесно различаваха скитащите из горите индианци, същите като в залива Нутка.

По пладне миеха палубата. Един моряк спусна зад борда кофа и загреба вода. Поразен от прозрачността ѝ, отпи глътка.

— Сладка е! — извика той.

Кук се спусна към кофата, също вкуси.

Разбра всичко.

Намираха се в устието на голяма река, която се вливаше в морския залив. Заедно с отдалечаването им от океана заливът незабележимо се бе превърнал в река.

Няма Северозападен проход.

Кук заповяда да тръгнат обратно.

Към него се приближи лейтенант Гор и каза:

— Офицерите решиха да нарекат тази река на ваше име. Така и написахме на картата: Кукова река.

Но Кук само махна с ръка и се прибра в каютата си. Той беше дълбоко огорчен.

На другия ден излязоха в океана.

По-нататък американският бряг завиваше остро на запад. Те продължаваха да плават успоредно с крайбрежните гори и скали, вече без да се надяват да намерят проток.

ТАЙНСТВЕНОТО ПИСМО

На 19 юни от „Откритие“ дадох сигнал, че капитан Кларк иска да поговори с капитан Кук. Кук се разтревожи и тозчас изпрати лодка към „Откритие“. След половин час тя се върна заедно с Кларк.

— Какво се е случило? — попита Кук.

— Получихме писмо.

— Какво?

— Писмо, написано с черно европейско мастило на европейска хартия.

Кук не повярва. Мислимо ли е подобно нещо — да получат писмо в неизвестни морета, разположени между Америка и Азия, сред диви острови, ненанесени нито върху една европейска карта?

— Ето писмото — каза капитан Кларк и сложи на масата дебел лист хартия, написан с едър писарски почерк с опашчици и завъртулки.

— Как ви го донесоха?

— Преди един час видяхме лодка, която идеше към нас. В нея седяха четирима души, увити от главата до петите с кожуси от диви животни. Те, разбирате ли, ни се кланяха, кланяха се, както се кланят европейците, когато се поздравяват. Вие знаете, че индианците и алеутите при среща никога не се кланят.

— Каква беше на цвят кожата им?

— Да си призная, не забелязах. Лицата им бяха гъсто обрасли с косми.

— Вие какво направихте?

— Аз им спуснах въже, те завързаха за него една кутия и в тази кутия се оказа писмо. Те пак се поклониха и си заминаха.

— А вие знаете ли какво е това писмо?

— Не. То е написано на непонятен език.

Кук се наведе над писмото и започна да се вира внимателно в равните му, отчетливи редове. Много букви му изглеждаха познати и разбираеми, но останалите приличаха на някакви причудливи завъртулки.

Кук успя да разбере само две дати: 1776 в началото на писмото и 1778 в средата.

— Писмото е написано на руски — каза Кук. В това не може да има никакво съмнение.

— Искате да кажете... — започна капитан Кларк.

— Да, аз искам да кажа, че ние се намираме недалеч от Сибир и че тези места се посещават от руси. Западното крайбрежие на Северна Америка, вместо да се отклони на изток, по посока на Атлантическия океан, както предполагаша географите, се отклонява в действителност на запад. Азия и Америка тука почти се съединяват. И това е добре известно на русите.

Това беше потресаващо откритие.

Кук разбра, че съществуването на Северозападен проход е малко вероятно. Адмиралтейството го бе изпратило напразно тук. На север Американският материк е по-широк откъдето и да било другаде. Може ли да се надяват, че цялата тази огромна суша е прерязана напреки от проток?

Освен това се разрешаваше и друг въпрос, който имаше чисто научно значение: как е била заселена Америка. Мнозина учени по онова време предполагаша, че американските индианци са били създадени от природата отделно от останалото човечество и никога не са се намирали в каквито и да било сношения с жителите на Стария свят. „Може ли да се предполага — разсъждаваха те, — че прадедите на индианците са могли да се прехвърлят в Америка на пирогите си през Атлантическия или Тихия океан?“ Сега тази теория рухваше. Колко по-просто беше да си представи човек, че индианците са се преселили в Америка от толкова близко разположената Азия, отколкото да си въобразиш, че човек се е зародил самостоятелно и в Източното полукълбо, и в Западното.

Кук напусна необещаващите нищо повече брегове на Америка и зави право на запад. Той реши да измери точно разстоянието между двата големи материка.

Гъста студена мъгла скриваше черните подводни камъни и мъничките островчета. Трудно беше да се плава по това бурно северно море. Все нови и нови опасности ежеминутно дебнеха корабите. Трябваше да лавират, да се отбиват ту на север, ту на юг, а понякога и да се връщат назад.

На корабите върлуваха болести. Капитан Кларк кашляше кръв. Естественикът Андерсън легна на легло и положението му беше признато за безнадеждно.

На 3 август Андерсън умря. Смъртта му беше голяма загуба за експедицията. Този весел събирач на пеперуди и препарататор, който разсмиваше моряците с възторга си пред всяко стръкче неизвестна на европейците тревичка, беше голям познавач на зоологията и ботаниката.

И първия открит след смъртта му остров Кук нарече остров Доктор Андерсън.

Корабът плаваше към Азия. Но американският бряг зави още по-остро на запад и нашите пътешественици все не можеха да се разделят с него. Едва на 9 август той остана зад тях, връзвайки се като дълъг нос в морето.

А на другия ден на запад забелязаха нова земя.

— Ура! Азия! — завикаха моряците.

Азия се оказа само на тридесет мили от Америка. А английските учени дотогава твърдяха, че разстоянието между двата континента е не по-малко от хиляда мили!

На азиатския бряг те видяха няколко колиби, направени от колове и кожи. Край водата стояха хора и яростно хвърляха камъни към корабите. Това бяха чукчи.

Тези храбри хора, въоръжени само с камъни, бяха готови да извикат на бой въоръжените с по четиридесет топа фрегати, за да бранят родината си. Кук реши да не слиза на брега и свърна на север. Искаше му се да навлезе колкото се може по-навътре по мъглявото студено море, което разделяше двата материка.

„Ами ако неочаквано по тоя път стигна до полюса?“ — мечтаеше той и храбро се готвеше за борба с полярните студове.

Ала на 70-а северна ширина плътни ледени полета му преградиха пътя.

Много пъти той плава от Азия към Америка и обратно, като търсеше макар и тесен проход между тези ледени грамади. Всичко беше напразно. Бляскащи ледове застилаха целия северен хоризонт. Върху тях лежаха исполински моржове, грееха се на слънце и повдигаха мустакатите си зъбати муцуни, за да погледнат минаващите покрай тях кораби.

Наближаваше есента и Кук тръгна назад, на юг. Трябваше да прекарат зимата в топлите страни.

Кук реши следната година да се върне отново тук, за да се помъчи да проникне колкото се може по на север.

РУСИТЕ

Скоро те се натъкнаха на голям остров с отлично пристанище.

Жителите на острова се оказаха алеути. Те казаха, че островът се нарича Уналашка, и на драго сърце продаваха на пътешествениците прясна съомга.

На 8 октомври на „Решение“ се яви възрастен алеут и връчи на капитан Кук писмо, написано на неизвестен език, и ръжено колаче с изпечена вътре съомга.

При това той се кланяше ниско и няколко пъти повтаряше някаква неразбрана дума.

— Кой те изпрати при нас? — попита Кук.

— Рус — отговори алеутът, който се досети за какво го питат.

Кук изпрати на брега капрал Ледярд, като му възложи да намери русите.

Два дни по-късно Ледярд се върна, придружен от трима непознати мъже. Това бяха русите.

Най-възрастния от тях наричаха Яков Иванович Сапожников. Той беше капитан на кораб, спрял на противоположния бряг на острова. Другите двама бяха негови подчинени — офицерът Герасим Григориевич Измайлов и морякът Петров.

На вид изглеждаха прости хора, не твърде просветени, но въпреки това Кук беше неизказано щастлив от тази среща. Това бяха първите европейци, които видя през двете години на странствованията си. На обяд те се хранеха с нож и вилица и се чукаха с английските

офицери. В капитанската каюта разглеждаха внимателно различните морски прибори и Кук видя, че ги познават добре.

Той реши да покаже на гостите си току-що съставената карта на островите, разположени между Азия и Америка. Измайлов разглеждаше внимателно картата, после внезапно пъкна ръка в пазвата си и извади щателно сгънат лист хартия. Това беше карта на същите тези острови. Но каква карта! Всичко, което у Кук беше само приблизително набелязано, на руската карта беше посочено точно. Колко много незабелязани от Кук острови и подводни плитчини имаше тук! На всеки остров бяха означени всички заливи, където могат да спрат кораби. Във всеки прилив беше отбелязан фарватерът.

— Откъде я имате тази карта! — извика Кук. — Та тя е истинска скъпоценност!

Измайлов отговори нещо на своя език, но Кук разбра само една дума: Беринг.

Капитан Беринг! Ето какво било! Това е карта на капитан Беринг!

До англичаните стигаха смътни слухове, че преди четиридесет години капитанът на руска служба Беринг преплавал разстоянието от Сибир до Америка. Ала всички смятаха това за малко вероятно. Много отдалечена им се струваше Америка от Азия.

Кук взе молив и линия и започна да поправя картата си, като я сверяваше с картата на русите. Отначало нанесе всички очертания на бреговете, после зачеркна всички названия, които той беше дал на различните острови, и заразпитва как се наричат на руски. И картата му се покри с неразбрани, трудно произносими надписи: остров Туманни, Медвежи, Безплодни. А северозападната издатина на Америка, която се намираше толкова близко до Сибир, се оказа, че се нарича полуостров Аляска.

И само едно наименование Кук нанесе самостоятелно на своята карта. По синьото пространство, което разделяше двата материка, той записа Берингов проток.

Корабът, чийто капитан беше Сапожников, дошъл тук от пристанището Петропавловск Камчатски. Той докарал брашно и тютюн, с които русите снабдявали алеутите срещу кожи от морска котка. Кук написа писмо до Лондон и помоли гостите си да го предадат в Петропавловск на пощата. Те се съгласиха на драго сърце и както

стана ясно по-късно, бяха изпълнили молбата му. Писмото бе пътувало през Иркутск, Тоболск, Москва и Петербург и бе стигнало в Лондон след година и половина.

На сбогуване Кук подари на руските моряци няколко бутилки вино, каквото не бяха опитвали вече много години. Русите предлагаха на Кук да презимува в Петропавловск, но той отказа.

Кук смяташе, че много по-полезно ще бъде да прекара зимата в горещия климат на неотдавна откритите Хавайски острови и да ги изучи по-добре.

В края на октомври мореплавателите се сбогуваха с новите си приятели, напуснаха Уналашка и след месец видяха високите планини на Хавайския архипелаг.

ЖРЕЦИ И ВОЖДОВЕ

В продължение почти на цял месец Кук обикаля Хавайския архипелаг, обикаляше от остров на остров, без да спре някъде. Търсеше удобно място за лагер. Но всички заливи бяха малки и плитководни.

Едва на 17 януари „Решение“ и „Откритие“ влязоха в прекрасното пристанище Каракакуа на остров Мауи. Спуснаха стенговете, отвързаха платната. На пътешествениците предстоеше дълго лагеруване. Трябваше да поправят всички повреди, да се запасят с провизии и да си отпочинат, защото не можеше и да се мисли за връщане в Англия по-рано от една година.

Никъде още Кук не беше посрещан от такава многолюдна тълпа. Брегът почерня от хора. Безбройни лодки се носеха към корабите. Кук слезе в каютата си и записа в корабния дневник:

„Ние не намерихме великия Северозападен проход. Но откриването на Сендуичевите острови ни възнагоди щедро за тази несполука. Никога още никой европейец, странствуващ по Тихия океан, не е срещал такава богата и толкова населена земя.“

Това беше последната записка, нанесена в корабния дневник от ръката на Кук. Той не мислеше, че най-богатата от откритите от него земи ще бъде място на гибелта му.

Хавайците без всякакъв страх се катереха по корабите. Всеки предмет ги учудваше. Подир пищно пременените си вождове те сновяха по всички затънтени места.

Между вождовете особено привличаше вниманието висок млад човек с красиво умно лице и величествена осанка. Наричаха го Переа. Той се ползуваше с уважение сред съплеменниците си. Кук забеляза, че Переа се вслушва много по-внимателно от другите в думите на англичаните, които обясняваха на хавайците предназначението на платната и мачтите. Той веднага обикна този красив младеж и го надари щедро. Переа не остана длъжен и после неведнъж оказваше на английските моряци важни услуги.

Няколко часа по-късно на „Решение“ пристигна мръсен старец, покрит с гнойни струпеи. Под мишницата си носеше мъничко, пронизително квичашо прасенце.

— Коа! Жрецът Коа! — завикаха хавайците и се разстъпваха боязливо пред него.

Коа се приближи тържествено към Кук, сложи на плещите му червено наметало и му връчи прасенцето. После оглушително викна:

— Роно! Роно!

И падна на колене с прострени към удивения капитан ръце.

— Роно! Роно! — се развикаха хавайците и също паднаха на колене.

Англичаните бяха поразени от тези странни почести. Никъде още не бяха падали пред тях на колене.

Разпитите не доведоха до нищо. Така Кук никога не узна за кого го бяха взели хавайците.

И едва след шестдесет години американският изследовател Елис, който живя дълго на Хавайските острови, успя да намери разгадката.

Както изясни Елис, у хавайците съществувало предание, че уж могъщият вожд Роно, който живял в незапомнени времена, по лъжливия донос на един свой враг убил любимата си жена. Като се научил че жена му била невинна, Роно се побъркал от мъка и започнал да скита по целия остров, като убивал всеки, който му се изпречвал на пътя. Уморен от убийствата, но не наситил жаждата си за кръв, той се качил в една лодка и отпътувал, като обещал да се върне след много години на крилат плаващ остров, населен с хора, кучета и свине.

Това предание се запазило в народните песни и свещените сказания на хавайците.

Когато видяха английските кораби, жреците веднага разбраха каква изгода могат да извлекат от пристигането на чуждоземците. Мигар Кук не прилича на Роно! Мигар корабите му не могат да минат за крилати плаващи острови? Мигар на тях няма хора, кучета и свине, обещани в свещеното предание? Появата на живия Роно пред народа трябвало да повдигне извънредно много уважението към религията и да увеличи доходите на жреците.

Коа беше жрец на храма, посветен на Роно. След като принесе в жертва прасенцето на върналия се светия, той отплува да обяви пред целия народ, че капитан Кук не е някой друг, а самият Роно, върнал се в родината си, а неговите кораби са плаващи острови.

И хавайците започнаха да смятат Кук за бог. Щом слезе на брега, цялата тълпа падна пред него на колене, а жреците се обърнаха с молитви към него. Кук бе извънредно удивен от тия почести.

Поведоха го към храма. Лейтенант Кинг, който за нищо на света не искаше да остави капитана, тръгна след него.

Храмът беше обграден с колове, на които бяха набучени човешки глави.

Кръвожадните богове искаха не малко човешки жертви. Пред входа на храма стояха два дървени идола, облечени в пурпурни мантии.

Вътре в храма се намираше голяма бамбукова площадка, която служеше за олтар. На площадката имаше труп на свиня и купчина плодове. Около площадката стояха дванадесет идола с безобразни и страшни лица.

Десет младши жреци внесоха в храма жива свиня и парче червена тъкан. Коа с необикновена ловкост, с едно замахване на ръката уви с тази тъкан Кук. Младшите жреци подхванаха в хор свещен химн. Коа хвана Кук за ръка и почна да го води поред при всеки истукан.

Колкото и да беше странно, но Коа се отнасяше извънредно непочтително с боговете си. Той се смееше презрително в лицето им и щракаше с пръст по нарисуваните им носове. И само пред един от тях, най-дебелия и най-благодушния, той коленичи и предложи на Кук да направи същото.

След множество обреди поднесоха на капитана печено прасенце и торба с корени, от които се приготвя кава.

„Переа и Коа — казва в записките си лейтенант Кинг — се разпореждаха с цялата церемония. След като ни нагостиха с кава, разчупиха прасенцето на малки парчета и започнаха да ги слагат в устата ни. На мен не ми бе противно да ям от ръцете на Переа, много чистопльтен човек, но Кук, когото хранеше самият Коа, се чувствуваше отвратително, още повече, че видът на намиращата се близо до него полуразложена свиня предизвикваше едва ли не повдигане. Отвращението на капитана стигна още по-висока степен, когато почтеният жрец започна в знак на особена учтивост и уважение сам да сдъвква късове месо и едва след това да ги пъха в устата му.“

След тази церемония изпроводиха Кук обратно към лодката. Пред него вървяха четирима жреци, които носеха в ръцете си жезли, украсени с рунтави кучешки опашки.

— Роно! Роно! — гръмко викаха те и хавайците, които ги срещаха, падаха на колене.

Пристигането на живия Роно извънредно увеличи и укрепи властта и могъществото на жреците. При всяко неподчинение те заплашваха народа със страшния Роно, като уверяваха, че той ще накаже непокорните с най-жестоки наказания. И изплашените хавайци мъкнеха в храмовете тъкани, кокосови орехи, плодове от хлебното дърво, само и само да умилюстивят гневния бог.

Ала на бързото нарастване на могъществото на жреците започна да завивжда другото управляващо съсловие — съсловието на военачалниците и вождовете, които по хавайски наричаха „eари“. Властта се изплъзваше от ръцете им. Наистина, кой ще слуша своя господар, щом всеки свещенослужител може да измоли от тайнствения Роно, пристигнал върху крилатите острови от непознати страни, всякакво наказание за непокорниците.

А в това време капитан Кук, който не знаеше, че нито е всемогъщ бог, нито какви изгоди е донесъл на жреците, спокойно закусваше плодове и солеше сланина, готвеше се за трудното пътешествие на север. Той не знаеше, че вождовете, които ненавиждат жреците, подстрекават подчинените си към кражби, и се учудваше на дързостта на хавайците, които крадяха от него всичко, което можеше да се открадне. Той не знаеше, че полупобърканият, леко пиан, грохнал крал

Тореобой беше извикан с целия си двор и войска в залива Каракакуа съвсем не за да оказва чест на чужденеца, а напротив, ако му се удаде, да се избави от него.

Наистина самият крал не таеше никакви злобни замисли. Той съвсем искрено се възхищаваше от английското уиски, с което го гощаваше Кук на кораба си. Но Тореобой отдавна вече беше отстранен от държавните работи и страната управляваха неговите приближени, които се прикриваха зад името му. А те, както и всички еари, ненавиждаха върналия се съвсем не навреме Кук.

Натоварването на корабите продължи до 4 февруари. Жреците не преставаха да обсаждат Кук и тяхното пеене го съпровождаше навред, където и да отидеше. Вождовете бяха привидно учтиви. Тореобой направи богати подаръци на англичаните, при което се осведоми учтиво дали се канят скоро да си заминат.

Кук установи приятелски отношения само с Переа, който внимателно слушаше обясненията на капитана и умните му очи блесваха всеки път, когато успяваше да разбере някоя нова премъдрост.

На 4 февруари „Решение“ и „Откритие“ излязоха от залива. Но в открито море върху тях внезапно връхлетя буря. „Решение“ изгуби една от мачтите си и след няколко дни експедицията трябваше да се върне в залива Каракакуа за ремонт.

Щом корабите пуснаха котва, англичаните забелязаха рязка промяна в поведението на хавайците.

НЕЩАСТИЕТО

На 13 февруари в каютата на капитана влезе боцманът.

Кук не беше сам. До него стоеше Переа. Кук се мъчеше да му обясни предназначението на компаса. Той се опитваше да говори на полинезийски, но не му стигаха думите.

— Звезди — път, Переа, Слънце — път. Звезди няма. Слънце няма. Къде е пътят? Компас — път. Компасът по-добре от звездите, Переа.

Когато видя Переа, боцманът се навъси. И какво ли се занимава капитанът с тия диваци? Трябва да ги избиват. Капитанът лишава

моряците си от печалба. Няколко топовни гърмежа и колко богатства биха могли да се изнесат от тази страна!

Но той не посмя да изкаже мислите си и съобщи:

— Капитане, откраднаха клещите на дърводелеца!

Кук се разсърди. Не, трябва да се сложи край на кражбите. Железните вещи са толкова скъпоценни!

— Боцмане, вървете да настигнете крадеца. С вас ще дойде Переа. Той ще ви помогне.

Боцманът и Переа излязоха.

— Но не стреляйте! — викна подире им капитанът. — Забранявам ви да стреляте.

Лодката беше спусната за минута. Четирима гребци с пушки през рамо седнаха при веслата. Боцманът хвана кормилото, Переа стоеше на носа.

Къдравата глава на крадеца се мяркаше сред вълните. Той плуваше леко и бързо, стиснал здраво в ръце скъпоценните клещи. Когато видя преследвачите, той спря, извади ръка от водата и замаха на минаващата покрай него пирогата. Пирогата се приближи, взе го и се понесе с пълна скорост към брега.

— Дявол! — се развика боцманът. — Той ще избяга! Стреляйте!

Екнаха четири изстрела. Переа се обърна и с почуда погледна боцмана. Да, боцманът наруши заповедта на капитана, но боцманът не е виновен, че има такъв странен капитан.

Ала пирогата вече спря до брега.

Тълпа очакваше боцмана.

Англичаните излязоха от лодката. Как ще намерят тук крадеца? Всички тези чернокожи толкова си приличаха.

— Върнете клещите! — извика с гръмлив глас боцманът.

Но хавайците само се спогледаха учудено.

Переа мина напред и каза тихо няколко думи. Тълпата се развълнува и замаха с ръце. Няколко воина стремглаво хукнаха към гората.

След минута те се върнаха. Един от тях носеше злополучните клещи. Переа ги взе от ръцете му и ги предаде на боцмана.

Но това бързо разрешаване на въпроса само озлоби раздражения англичанин. Той искаше да накаже крадеца, да покаже могъществото на белите. А нямаше кого да накаже.

— Къде е крадецът? — развика се той към хавайците. — Доведете ми крадеца! Капитан Кук иска да накаже този негодник!

Но хавайците мълчаха.

— А! Не искате да го доведете! — ревеше боцманът. — Вие го укривате! Доведете го веднага или ще катурна лодката ви в морето!

Той тръгна към хавайската пирога. Но Переа му прегради пътя.

— Тази лодка е моя — каза той с вежлива усмивка. — Приятелю, не пипай лодката ми!

Но боцманът го отблъсна и не спря. Переа протегна ръка и хвана англичанина за косите. Боцманът опита да се изтръгне, ала безуспешно. Чувствуваше, че е изпаднал в смешно положение, блъскаше се, въртеше се и псуваше. Но силният юмрук на хаваеца здраво стискаше косите му.

Един от придружаващите боцмана моряци грабна от лодката едно весло и замахна над главата на Переа. Хаваецът пусна косите на боцмана, изтръгна веслото от ръцете на моряка, спокойно го натисна с коляното си и го счупи на две.

Градушка от камъни полетя срещу англичаните. Воините, жените, децата — цялата тълпа подгони чужденците към водата. Напразно ревеше и ругаеше боцманът и призоваваше моряците да се защитават. Те вече тичаха към лодката и с ръце прикриваха главите си. Той бе принуден да ги последва.

— Сами сте си виновни — каза Кук на боцмана, когато научи за случилото се. Ние сме дошли тука не за да се занимаваме с разбойничество. Страхувам се, че сега ще бъде много по-трудно да се разберем с тях.

През нощта на 14 февруари беше открадната голямата лодка от „Откритие“. На „Откритие“ нямаше друга лодка. Капитан Кларк съобщи незабавно за случилото се нещастие. Кук кипна. Лодката трябваше да се върне на всяка цена и на всяка цена да се избегне кръвопролитие. Той ще постигне това.

Планът му беше прост и решителен. Ще доведе на кораба стария, вдетенил се крал Тореобой и няма да го пусне, докато лодката не бъде върната.

Веднага от „Решение“ спуснаха две лодки, едната под командата на един лейтенант, другата — на подпоручик. Освен гребците в нея

седнаха Кук, седем войници от морската пехота, един сержант и един капрал.

Те спряха до селището. Шумна тълпа ги наобиколи и весело приветствува Кук.

— Приятели! — каза той. — Искам да поговоря с вашия крал. Къде е той?

— Тореобой е вкъщи — му отговориха.

Къщата на краля се намираше на края на селището, на половин верста от морето. Кук заповяда на лейтенанта и подпоручика да отплават на лодките, а самият той заедно с отряд морска пехота тръгна навътре в острова.

Хавайците, както и при предишните му посещения, падаха на колене пред него и не ставаха, докато не отминеше. По пътя си той срещна много вождове, които питаха дали не се нуждае от свине или кокосови орехи. Той им благодареше, казваше, че не се нуждае, и бързо продължаваше пътя си.

Пред вратата на кралския дом англичаните трябваше да чакат твърде дълго. Кук изпрати при краля няколко хавайци да му кажат, че иска да се види с него. Изпратените се върнаха без отговор. Те се приближиха мълчаливо до Кук и сложиха пред него червени тъкани.

Кук започна да губи търпение. Той изпрати в къщата един сержант, за да види каква е работата. Сержантът се върна и съобщи, че кралят спи, но сега ще го събудят.

Най-после Тереобой излезе на вратата.

Кук му протегна ръка, приветствува го, покани го на гости в кораба. Кралят прие поканата.

Кук хвана Тереобой подръка и малкият отряд, обкръжен от тълпа хавайци, пое към брега.

Всичко щеше да свърши напълно благополучно, ако сред тълпата не се бе пръснал слух, че на другия край на острова англичаните току-що убили двама хавайци. Този слух, както се оказа по-късно, беше лъжлив, но въпреки това изигра съдбоносна роля за цялата експедиция.

Хавайците почнаха да се въоръжават, появиха се пики, копия и камъни. Воините облякоха уплетени от дебели тревни ризи, които заменяха ризниците. Кук почувствува, че работата взема лош обрат, и заповяда на войниците да ускорят крачка.

Хавайците се построиха в две редици от двете страни на пътя, но не започнаха враждебни действия.

Край отряда се мъкнеше плешив жрец, който пееше молитви. Полуумният крал следваше покорно Кук, съпроводен от двамата си синове. Засега всичко беше благополучно.

Но щом стигнаха на брега, при Тереобой дотича една от жените му, прегърна мъжа си и го настани на един камък. Тя молеше своя мъж и повелител да не отива на кораба на белите.

— Те са зли, хитри хора! — нареждаше тя, обляна в сълзи. — Ще те заколят като свиня на кораба си. Не ни напускай, кралю, ако искаш да останеш жив!

Внезапно поручикът видя един хаваец, който се прокрадваше зад Кук с нож в ръка. Поручикът се прицели в него.

— Не стреляйте! — извика Кук. — Изстрелът ще провали цялата работа. Той и без това няма да посмее да ме докосне.

Хаваецът, който видя насоченото към него дуло, се спусна към поручика.

Поручикът го удари с приклада по главата. Хаваецът изпусна ножа и се скри в тълпата.

Ала мирът вече бе нарушен.

Един от воините хвърли камък по Кук. Кук стреля в него, но сачмите, с които беше заредена пушката, заседнаха в дебелия риза на воина. Воинът замахна с копието си срещу Кук. Кук го събори с приклада си и зареди пушката с патрон.

И в същата минута видя друг хаваец, който беше замахнал с копие към него.

Кук стреля, но не улучи.

Воинците, без да чакат заповед, стреляха безредно и заставиха хавайците да отстъпят малко.

Крал Тореобой отдавна вече бе отведен от жена си. Трябваше колкото се може по-скоро да се върнат на кораба. Двете лодки бавно плаваха към брега. Кук махна с ръка, за да ги накара да се движат по-бързо. Но подпоручикът, който командуваше едната от лодките, разбра погрешно знака на капитана и обърна назад към кораба.

Тази грешка струва живота на Кук.

Другата лодка, командувана от лейтенанта, се придвижваше мъжествено напред, въпреки че върху ѝ от брега се сипеше градушка

от камъни. Впрочем все едно, тя не би могла да побере всички намиращи се на брега англичани.

Войниците се спуснаха към водата, тъпчеха се и се блъскаха един друг, мъчейки се да се доберат колкото се може по-скоро до спасителната лодка. Офицерите хукнаха след тях.

Кук вървеше последен. Той не бързаше, все едно, лодката не може да побере всички, а капитанът трябваше преди всичко да се погрижи за спасяването на поверените му хора.

Пушката си държеше зад лявата ръка, а с дясната прикриваше главата си от сипещите се от всички страни камъни. Хавайците видяха паниката на англичаните и се спуснаха да ги настигнат.

Едно копие се заби в тила на Кук.

Кук се олюля, падна във водата и изпусна пушката си.

Но веднага скочи.

— Помощ! — извика той.

Второ копие долетя отново и този път прониза Кук.

КОРАБИТЕ СЕ ВРЪЩАТ В АНГЛИЯ

Така умрял капитан Джеймз Кук, един от най-великите мореплаватели, разширили извънредно много представата на хората за света, в който живеем.

Капитан Кук ни е скъп не само с откритията си. Това е първият мореплавател, който се отнасял с жителите на далечните земи като с равни. Той никога и никого не ограбвал, не убивал, навред се появявал като приятел и не отмъщавал дори на людоедите.

За съжаление той бил изключение сред английските мореплаватели от онези времена.

След гибелта на Кук командването на експедицията поел капитан Кларк.

Той незабавно свикал съвет, на който мнозина офицери предлагали да се отмъсти на хавайците за смъртта на великия мореплавател. Кларк решил, че такава безполезна жестокост би била недостойна за паметта на Кук. И съветът решил да влезе в преговори с хавайските вождове, за да им предадат тялото на убития.

На лейтенант Кинг било възложено да води тези преговори.

Ала всеки път, когато лодката с Кинг се опитвала да се приближи до брега, посрещала я разярената тълпа и дъжд от копия се сипел във водата.

По мирен път не само не било възможно да получат тялото на Кук, но дори и да наляят прясна вода от ручей.

Най-после капитан Кларк изгубил търпение. Под прикритието на топовете той свалил на брега рота морска пехота, открил стрелба, натикал хавайците в планините и изгорил селището до основи.

След това хавайците станали плахи и послушни. Старият Тереобой, след като изслушал искането на лейтенант Кинг, изпратил на кораба десет фунта^[2] човешко месо и главата на капитан Кук без долната челюст...

През пролетта експедицията отново поела на север. След като стигнала до западното крайбрежие на Америка до 69^я северна ширина, пътешествениците се убедили окончателно, че не съществува никакъв проток, съединяващ Тихия океан с Атлантическия, и се насочили към Англия.

По пътя, при бреговете на Китай, капитан Кларк починал.

Командуването поел лейтенант Гор.

На 4 октомври 1780 година двата кораба след четиригодишно плаване се върнали в родината.

---

[1] гулден — холандска парична единица. ↑

[2] мярка за тегло, около 400 грама. ↑

ВТОРА ЧАСТ
КАПИТАН ЛАПЕРУЗ, КОЙТО ПЛАВАШЕ ОТ
НЕЩАСТИЕ КЪМ НЕЩАСТИЕ

СЕВЕРОЗАПАДНИЯТ ПРОХОД ТРЯБВА ДА БЪДЕ НАМЕРЕН

НА ФРАНЦИЯ Е НЕОБХОДИМ ТИХИЯТ ОКЕАН

Вестта за откритията на Кук се разнесе из цяла Европа.

Навсякъде говореха за нечуваните богатства на тихоокеанските земи.

Но най-много безпокойства, вълнения и яд тази вест предизвика при двора на френския крал Людовик XVI.

На Франция не ѝ вървеше с колониите. Повечето от френските колонии в Америка заграби Англия. Френските владения в Индия не бяха големи и от всички страни ги заобикаляха владенията на Англия. А отгоре на всичко англичанинът Кук откри нови острови, които навярно също щеше да вземе Англия.

Във Франция не искаха да се помирят с това.

И ето през лятото на 1785 година, пет години след завръщането на корабите на Кук, маршал дьо Кастри, министър на морската армия на Франция, повика при себе си в министерството капитан Лаперуз.

— И тъй — каза министърът, — ние решихме въпреки англичаните да изпратим също научна експедиция в Тихия океан. Безспорно откритията на капитан Кук са огромни. Но Кук е англичанин и Франция не може да му се доверява напълно. Носят се слухове, че английското Адмиралтейство държи в тайна най-ценните открития на Кук, за да не можем ние да се възползуваме от тях. В Тихия океан са останали още области, съвършено непознати на европейците. Какво ни е известно за онази част на океана, която се простира между остров Пасха и Хавайския архипелаг? Нищо! Какво знаем за огромното пространство между Калифорния и Китай? Нищо! А знаем ли нещо за тайнствената страна Манджурия, която се простира между Корея и руските владения в Далечния изток? Нищо не ни е известно! Та нали още нито един европейец не е влизал в Японско

море. Но, разбира се, най-важното откритие на нашата предстояща експедиция ще бъде откриването на Северозападния проход.

— Но нали Кук доказва, че северозападен проход не съществува! — възкликна капитан Лаперуз. — Не може да се открие това, което не съществува.

— Не вярвайте на Кук — каза министърът. — Кук е англичанин. Ако англичаните намереха Северозападния проход, те не биха ни казали ни дума за него. Какво пък, ние сами ще го намерим. Северозападният проход трябва да бъде намерен!

След кратко мълчание министърът продължи:

— Ние предоставяме на разположение на експедицията две фрегати с по четиридесет топа — „Компас“ и „Астролабия“^[1]. Това са най-добрите кораби на френския военен флот. Сега те се намират в Брест. Академията изпраща с експедицията свои най-знаменити учени.

Гласът на министъра звучеше тържествено. Министърът се приближи до най-важното място на речта си.

— Такава опасна и трудна експедиция трябва да се възглави не само от първокласен моряк, но и от отличен географ и способен администратор. Той трябва да умее да води и война, и търговия. На нас ни трябва човек, комуто бихме могли без страх да поверим живота на хората. Трудно беше да се намери такъв човек. Но сега той е намерен. Моят избор падна на вас, капитан Лаперуз.

— На мене! — извика Лаперуз, като скочи.

— Да, на вас — повтори министърът. — Мигар това ви учудва? Ние ви знаем като най-добрия моряк във френския флот. Вашите проучвания на Хъдсъновия залив са блестящи. Бягството ви от плен през последната война с Англия е достойно за удивление. Като администратор се проявихте по време на дейността си в нашите канадски колонии. Вие сте здрав и в най-цветущата възраст — четиридесет години.

— Да — прекъсна го Лаперуз. — Но аз чувах, че министерството се готвело да назначи за ръководител на експедицията адмирал д'Антраксто.

— Той сам разпространява тези слухове — каза министърът, смеейки се. — Адмирал д'Антраксто ни предлагаше услугите си в качеството на ръководител на експедицията, но ние се отказахме. Аз, разбира се, не отричам достойнствата на адмирал д'Антраксто. Той се

справи отлично с въстанието на негрите-роби, когато беше губернатор на Ил дьо Франс, остров в Индийския океан. Той избяга двадесет хиляди души. Но ние не можем да му поверим експедицията. Ако избиваш моряците, както негрите, те ще вдигнат бунт.

Министърът стана.

— Капитан Лаперуз — каза той, — вървете в Брест и поемете командването на двете френски фрегати. Предоставям на вас да си изберете подчинени. Сбогом.

Когато излезе от кабинета на министъра, Лаперуз срещна в приемната висок, надменен човек с триъгълна адмиралска шапка.

Това бе адмирал д'Антраксто.

Лаперуз се поклони студено.

Адмирал д'Антраксто побледня. Ръката му се отпусна върху дръжката на шпагата. Той стисна зъби и не отговори на поклона.

ПРИГОТОВЛЕНИЯ ЗА ПЪТ

Но Лаперуз веднага забрави за тази среща. Мислите му бяха заети с друго.

„Аз ще командвам фрегатата «Компас» — мислеше си той. — Но кому да поверя «Астролабия»? Разбира се, на капитан дьо Лангл. Дьо Лангл е служил под мое командване по времето на плаването в Хъдсъновия залив. С него делеяхме всички трудности и аз знам, че подобър моряк не може да се намери май в цяла Франция. А старши лейтенант на «Компас» ще бъде д'Екюр. Той е млад, самонадеян, високомерен, но в замяна на това пък е храбър. Младши лейтенант ще бъде Бутен, предпазлив и опитен човек.“ Така Лаперуз прехвърли всички най-добри моряци от френския флот.

На следващия ден началникът на експедицията се запозна с учените, които трябваше да го придружават през време на пътешествието. Академията изпрати с Лаперуз най-видните представители на науката.

Участниците в експедицията отпътуваха от Париж за Брест. Пристанищният град ги посрещна със свеж морски вятър. Красавиците фрегати, напичани с развяващи се флагове, стояха на

котва до вълнолома. Лаперуз и спътниците му бяха посрещнати с тържествен топовен залп.

Предстоеше им да се разделят за много години с цивилизования свят. Ще се върнат ли някога в родината си? Ще успеят ли да минат покрай страшния нос Хорн, страшилището на корабите? Как ще ги посрещне тайнственият Тихи океан? Дали ще се окаже наистина тих, или там ги очакват урагани? Може би ще ги убият, както бяха убили капитан Кук?

Най-напред Лаперуз се спусна в трюма, за да види с какви стоки са го снабдили, и излезе разсърден оттам.

— Корабите ще трябва да се натоварят отново — каза той на началника на пристанището. — Вие сте напълнили всички трюмове с брашно и солено свинско.

— Но господин министърът ми каза — възрази началникът, — че вие ще прекарате четири години в диви страни. И ето, аз ви снабдих за четири години с брашно и солено свинско.

— Глупости! — извика Лаперуз. — Безсмислено е да караме толкова храна. За експедицията си Кук е купувал храна на всяко островче. Трябва да вземем с нас неща, които могат да се обменят, и туземците ще ни доставят всичко, което пожелаем.

Сланината и брашното помъкнаха обратно от трюмовете. А на мястото на изнесените храни спуснаха в трюмовете стотици пудове цветни стъклени гердани, хиляди малки огледалца, сандъци с брадви и гвоздеи.

— Всяка островитянка за един гердан от тези мъниста ще ни даде повече плодове, риба и месо, отколкото тука можем да получим срещу златна монета — казваше Лаперуз.

На 1 август 1785 година всичко беше готово за отплаване. Свиреше военен оркестър. Вятърът развяваше знамената.

Моряците започнаха да отвързват въжетата.

БАРТОЛОМЕЙ ЛЕСЕПС

И изведнъж Лаперуз видя дребничко, пълничко човече, което тичаше колкото му сили държат по крайбрежната улица. Тичайки,

човечето подскачаше като топка. Сребърните токи на обувките му блестяха ярко. В ръцете си държеше голям куфар.

Той нахълта на палубата на „Компас“ точно в този миг, когато фрегатата почна бавно да се отделя от вълнолома и се спря задъхан.

— Не съм ли закъснял? — попита той, като изтриваше с кърпа почервенялото си лице. — Аз не мога да закъснея, с мен никога не се случват нещастия.

Дебеланкото се приближи до Лаперуз и каза:

— Ето ви писмо от министъра, капитане — и му подаде един запечатан плик.

„Приносителят на това писмо — пишеше министърът, — Бартоломей Лесепс, е служител в нашето посолство в Санкт Петербург.

Той е много весел човек и има големи връзки при двора. Когато научи за вашето пътуване, пожела непременно да вземе участие в него. Може би ще ви бъде полезен. Ако идете на Камчатка, изпратете го с писма в Париж през Русия. Той знае малко руски език и се ползува с покровителството на императрица Екатерина.

Министър на морската армия на Франция,
Маршал дьо Кастри.“

Лаперуз погледна неочаквания пътник.

Да, човек, който знае руски език, може да ни е от полза. И Лаперуз извика:

— Пригответе каюта за господин Бартоломей Лесепс!

ОСТРОВ ТЕНЕРИФ

Когато бреговете на Франция се разтопиха в мъглата, веселие обхвана моряците. Ръмеше дребен дъждец, духаше студен северен вятър, но никой не обръщаше внимание на времето. Фрегатите отиваха на юг, където цялата година блести палещото слънце. Струва ли си да

се сърди човек на обикновения дъждец, щом утре над мачтите ще сияе вечно синьо небе? Целият екипаж разбираше важността и необикновеността на предстоящото пътешествие. Колко богати острови ще открият в непознати морета! Ако им провърви, те, като нови колумбовци, ще се натъкнат на неизвестен на европейците материк. Кой знае какви земи още се намират в далечния Тихи океан! Капитан Кук, който е извършил три пътешествия, не е успял да огледа целия този огромен океан, който заема една трета от повърхността на земното кълбо. Та нима някой може да изследва целия Тихи океан!

Нали за това няма да стигнат и десет човешки живота!

А колко е изгодно такава пътешествие! Всичките му участници, когато се върнат в родината си, ще станат богати хора! Да не говорим за богатствата, които могат да се окажат в непознатите земи на Тихия океан; всеки моряк през време на това плаване ще получава двойна заплата. След три години, когато се върне в родината си, дори простият матрос ще получи толкова пари, че ще си купи къщичка в някое крайморско градче. Офицерите, всички без изключение, ще бъдат повишени. Дори младши лейтенантите на „Компас“ и „Астролабия“ могат да се надяват да завършат живота си като адмирали.

Но най-много това пътешествие обещавахе на учените. На географи, ботаници, зоолози, минералози се представяше блестящ случай да обогатят познанията на човечеството и да прославят имената си.

При бреговете на Испания дъждовната завеса се разкъса и блесна слънце. Денем святкащото небе заслепяваше очите, а нощем сияеше с фосфорна светлина и на човек му се струваше, че корабите плават не по вода, а по пламък.

Духаше умерен попътен вятър.

Всички бяха заети с работа. Моряците обръщаха тежките платна, офицерите проучваха картите, учените изследваха състава на водата и въздуха. Само Бартоломей Лесепс не вършеше нищо. Той спеше до пладне и ядеше за трима.

Сутринта на 19 август той изтича при Лаперуз, викайки:

— Гледайте, капитане! От самото море се издига планина, висока до небето.

Наистина зрелището беше необикновено. От вълните почти отвесно се издигаше исполинска планина. Острият ѝ връх чезнеше в

неизмерими височини.

— Това е Пико де Тейде — обясни Лаперуз. — Огромна планина на остров Тенериф. Ние ще прекараме на Тенериф няколко дни.

Важни причини накараха Лаперуз да посети Тенериф. На самия Тенерифски връх не се бе качвал още нито един човек, макар че островът вече триста години принадлежеше на Испания. Кук бе посещавал неведнъж остров Тенериф, но дори не се бе опитал да се изкачи на Пико де Тейде. А между това, да се определи какво се намира на върха на тази исполинска планина, захвърлена сред океана, беше много важна за науката задача.

На брега ги посрещнаха високи палми и почтително подозрително испански чиновници. Маркиз дон Бранчифорте, тенерифският генерал-губернатор отиде на „Компас“ и дълго любезничи с Лаперуз, като се мъчеше да разбере защо във владенията му са пристигнали френски военни кораби. Когато научи, че експедицията има разрешение от испанското правителство да се отбива във всички испански пристанища, той позволи на французите да се разхождат из целия остров.

ИЗКАЧВАНЕ НА ПИКО ДЕ ТЕЙДЕ

На инженер Монерон и физика Ламанон бе възложено да се изкачат на Пико де Тейде.

Монерон беше здрав, издръжлив човек, несвикнал да се спира пред каквито и да е препятствия, а Ламанон беше сухичък, белокос академик, хилав наглед, но неукротим и упорит във всяка работа.

Без багаж, като на разходка, човек не може да се изкачи на върха на такава исполинска планина. За това са необходими водачи, които познават добре планинските пътеки, и мулета, които да носят запаси от храна за три-четири дни.

Мулета купиха от пазара. Те бяха силни животни, израсли в планинските селца, привикнали да крачат без страх по края на отвесните пропасти. А водачите препоръча на Монерон самият генерал-губернатор. Бяха четирима — все юначаги, сякаш нарочно подбрани пастири, които от детинство си изкарваха стадата по пасбищата, разположени над облаците.

— Били ли сте някога на самия връх? — попита ги Монерон.

— Не — отвърна старши водачът. — На самия връх не се е качвал още нито един човек. Там се намират дяволски писмена и онзи, който ги види, няма да се върне назад.

— Охо! — извика Монерон. — Дяволски писмена! Бих искал да прочета какво пише дяволът!

Тръгнаха на път рано сутринта, щом се поразведели. Долу, в подножието, беше вече горещо и жегата се засилваше с всеки изминат час. Шест човека и три мулета вървяха нагоре по пътеката между палмови гори. Ту тук, ту там виещи се лиани преграждаха пътя им и се налагаше да ги прерязват с брадви. Наоколо шумеше гъста тропическа гора. Сред клоните пърхаха малки жълти птички — канарчетата, които ние, жителите на студените страни, сме свикнали да виждаме само в клетки. Тенериф е един от островите на Канарския архипелаг. А Канарският архипелаг е родина на канарчетата.

Отначало нанаторнището не беше много стръмно и пътниците се движеха доста бързо. Към пладне палмовата гора се свърши. Колкото по-нагоре се изкачваха, толкова по-прохладно ставаше и тропическата растителност се сменяше с южноевропейска. Това беше най-богатата част на острова. Пътеката се губеше в лозя. Мулетата обръщаха глави ту натам, ту насам и късаха лозови листа.

В два часа през деня на брега на един планински ручей пътешествениците спряха да починат и стояха там до шест часа.

Привечер, когато се захлади, продължиха пътя си. С всяка крачка пътеката ставаше все по-стръмна. Лозята свършиха. Пътеката се виеше между огромни буци застинала лава.

Монерон, здрав, як човек, с мъка настигаше водачите. А физикът Ламанон съвсем капна. Наложиха се да го качат на едно от мулетата и да го вържат с въже за седлото, за да не падне.

Вървяха в здрача, докато не се мръкна съвсем. Тогава накладоха огън и легнаха да спят.

На другия ден, щом се развидели, и те станаха. Оттук, отгоре, френските фрегати в залива изглеждаха като малки корабчета играчки, направени от хартия. Всички острови от Канарския архипелаг, съвсем незабележими от брега, се виждаха ясно на хоризонта. Но Пико де Тейде беше толкова далече, колкото и в самото начало.

Пътечката, която водеше нагоре, всяка минута се раздвояваше, разклоняваше се. Водачите сякаш по инерция отгатваха посоката — изглеждаше немислимо да се запомни целият този лабиринт. Нанагорнището на места беше толкова стръмно, че хората трябваше да се движат пълзешком и да дърпат след себе си мулетата за въжетата. Ламанон, уморен и изгубил сили, се мъчеше да не изостава от спътниците си, дори ги ободряваше и с любопитство разглеждаше всяко камъче, всяка тревичка. Слънцето се издигна вече доста високо, но жегата не беше мъчителна. Подухваше прохладен ветреца.

— Гледайте, борове! — извика Ламанон.

Започна сурова северна гора. Тук не долитаха канарчета. Мъчно можеше да си представи човек, че там, долу, растат тропически палми, оплетени от лиани.

— Колко различни климати на едно малко островче! — учудваше се инженер Монерон.

До късно вечерта се катереха през боровата гора. Вечерта намериха една яма, защитена от вятъра, и се настаниха в нея да спят. Втората нощ, която прекараха на склона на Тенерифския връх, възнеха от студ, макар да лежаха край огъня и да се притискаха до топлите хълбоци на мулетата.

На третия ден боровата гора свърши. Останаха само камъни, обрасли с мъх. Природата в този пояс на планината напомняше природата в тундрата. Фрегатите в пристанището изглеждаха като едва забележими точки. Пътниците на два пъти видяха диви кози, които скачаха от камък на камък. Облаците плаваха далеч долу и хвърляха тъмни сенки върху морската шир.

Склонът ставаше все по-стръмен и по-стръмен. Мулетата не можеха да вървят по такава стръмнина. Сега те не облекчаваха изкачването, а го затрудняваха — хората трябваше почти през цялото време да дърпат животните с въжета.

Беше решено да оставят мулетата с двама от водачите, които да ги пазят. Другите двама водачи придружаваха французите по-нататък.

Склонът беше толкова стръмен, че можеха да се движат само на четири крака. Пико де Тейде сега не изглеждаше далече. Монерон и Ламанон вече не се съмняваха, че ще успеят да го изкачат, когато неочаквано и двамата водачи заявиха, че не ще направят повече нито крачка и ще се върнат незабавно назад при мулетата.

— Вие, французите, изглежда, не вярвате в бога, не се страхувате от дявола, щом се решавате да вървите по-нататък — казаха те. — Там има дяволови писмена и този, който ги види, няма да се върне назад.

Напразно Монерон им предлагаше да им увеличи възнаграждението петорно и десеторно, напразно ги заплашваше, че ще се оплаче на генерал-губернатора и ще ги тикне в затвора: те бяха глухи и към обещанията, и към заплахите. Ни крачка по-нататък — бе отговорът им.

— Кажете, господин Ламанон — попита инженерът, — съгласни ли сте да продължите пътя с мене без водачите?

През трите дни мъчително катерене по планината страните на Ламанон хлътнаха от умора. Но той знаеше, че отстъплението ще бъде позор за него.

— Съгласен съм — каза твърдо той.

— Да вървим — възкликна Монерон. — Ще докажем на тези суеверни страхливци, че тук няма никакви писмена.

Но писмена имаше.

След като цял ден пълзяха на четири крака, французите стигнаха най-после преди залез слънце до отвесна каменна стена, която им прегради пътя. На стената бе отчетливо издълбан някакъв надпис. Непознати, опашати букви на неизвестен език гледаха двамата измъчени, изподрани, мръсни човеци.

— Не разбирам — мърмореше объркано Монерон. — Дяволовите писмена съществуват!... Та това е бълнуване или сън... Събудете ме, господин Ламанон.

Но изведнъж французинът се удари по челото:

— Разбрах! — извика той. — Този надпис е направен от гуанчите.

— Какви гуанчи?

— Гуанчите са народ, който е живял на Тенериф преди идването на испанците. Испанците са дошли тука преди триста години. Гуанчите ги посрещнали много радушно. Но испанците решили да покорят Тенериф и да покръстят жителите на острова. Гуанчите не искали да дадат нито свободата си, нито боговете си. Започнала война. Испанците имали пушки, гуанчите — копия. Испанците ги изстребили до последния човек, без да пощадят нито жените, нито кърмачетата. И

сега от целия народ не е останало нищо освен може би само този надпис.

Ламанон прерисувал старателно причудливите букви в бележника си.

Беше невъзможно да се върви по-нататък. Стената преграждаше пътя им. Да се изкачат на Тенерифския връх по този склон на планината бе изключено.

След като пренощуваха в подножието на стената и се вкочаниха от студ, инженерът и физикът още в ранни зори поеха обратния път. Към пладне стигнаха до мястото, където ги очакваха водачите с мулетата.

Спускането беше почти толкова трудно, колкото и изкачването. Долу въпреки тропическата жегата пътниците не можаха да се стоплят. Когато се върнаха на кораба, грижливият Лаперуз им каза да не стават няколко дни от леглото.

ЕКВАТОРИАЛЕН ПОРОЙ

Експедицията нямаше какво да прави повече на Тенериф и на 30 август двете фрегати отново излязоха в открито море. Лаперуз държеше курс право на юг — той трябваше да заобиколи нос Хорн не по-късно от Коледа.

Екватора минаха на 29 септември. За този ден се готвеха отдавна. По моряшки обичай при преминаването на екватора се устройва празник. Корабният готвач обеща да нагости моряците с необикновен обяд. Каптенармусът^[2] приготви за всички нови дрехи и обувки.

Утрото на 29 беше душно, знойно. Хората, задъхани, се скриха в най-тъмните къшета. През нощта вятърът бе намалял и фрегатите сънливо и бавно пълзяха по гладкото огледало на океана. За празника никой и не мислеше. Свободните от работа лежаха на койките, а заетите работеха отпуснато и проклинаха непоносимата задуха.

Ала на пладне на хоризонта се прояви малко тъмно облаче.

— Ще има буря — каза Лаперуз.

И всички въздъхнаха с надежда. Слънцето стоеше точно посред небето, над самата гротмачта^[3]. Хората и предметите не хвърляха никаква сянка. Но облакът все повече нарастваше и се приближаваше.

Морето под него потъмня, стана оловно. Въпреки ослепителната слънчева светлина се виждаше как там святкат мълнии. Лаперуз заповяда да завържат за върха на мачтата дълга желязна верига и да спуснат края ѝ в морето. На „Астролабия“ направиха същото. Това бяха гръмоотводите.

Екваториалният порой връхлетя почти мигновено. Стана тъмно като през нощта, вихърът завъртя корабите и от небето рукнаха цели реки вода. Сякаш един океан се стовари върху друг. От грохота не чуваха дори собствения си глас.

„Не трябва да оставим толкова прясна вода да иде на вятъра — каза си Лаперуз. — Тя никога не ни стига.“

И се разпореди:

— Всички празни бурета на палубата!

Невъзможно беше да се стои на палубата — поройният дъжд поваляше хората. Достатъчно беше само за миг да се откряне вратата и надолу по стълбите потичаше цял ручей. Моряците успяха да изтърколят на палубата двадесет и пет празни бурета. В тях се събра доста прясна вода.

При всеки удар на мълнията по гръмоотвода фрегатата се разтърсваше като при топовен изстрел. А мълниите падаха една след друга. От каютата човек можеше да помисли, че корабът се намира под обстрела на цяла неприятелска ескадра.

Дъждът се изливаше цели два часа, без да престава, и спря също тъй внезапно, както и започна. От небето рукнаха знойни слънчеви лъчи, облакът се сви в едно облаче и се стопи на хоризонта. Палубата изсъхна за няколко минути. Но жегата не беше така мъчителна, както преди. Дишането стана по-леко. Бурята донесе на всички облекчение.

По случай преминаването на екватора готвачът нагости всички с шунка, запазена специално за този случай. Вечерта целият екипаж на „Компас“ излезе на палубата. Един от моряците се маскира като Нептун — древния бог на моретата. Така повеляваше старинният моряшки обичай. Всички обливаха Нептун с ведра вода. Той тичаше мокър по палубата и се сърдеше. После всички се гонеха и се обливаха с вода. След десет минути на двете фрегати не остана нито един сух човек. Офицерите участваха в тази игра наравно с моряците. Когато се измориха да играят, моряците дълго разглеждаха бляскащия на

небето Южен кръст — съзвездие, което се вижда само в Южното полукълбо.

Екваторът остана назад.

ХРАБРИЯТ КОМЕНДАНТ

По пътя към нос Хорн Лаперуз възнамеряваше да спре на още две места — при остров Тринидади и при бреговете на Бразилия.

Остров Тринидади, малък къс земя, загубен сред Атлантическия океан, интересуваше Лаперуз главно защото там преди него не бе ходил нито един французин. За този остров във Франция знаеха само по описанията на португалците и англичаните. И Англия, и Португалия включваха остров Тринидади в числото на задморските си владения. Французите нямаха и представа кому принадлежеше в действителност. Те не знаеха има ли там удобно пристанище, може ли да се запасят с прясна вода, живеят ли там хора и какви растения и животни има.

Скалистите брегове на остров Тринидади бяха забелязани от фрегатите сутринта на 16 октомври. Това бяха печални брегове — кафяви камъни, изгорени от слънцето. Нито едно дърво, нито една тревичка.

Пристанището, което скоро намериха, бе толкова малко, че Лаперуз не се реши да въведе в него корабите си. На брега зад пристанището се издигаше каменна кула. На кулата се развяваше португалско знаме.

— Тук са португалците, а не англичаните — каза Лаперуз.

При появата на чуждестранните кораби край острова в португалското селище се дигна суматоха. Лаперуз видя през далекогледа си колко припряно се отваряха и затваряха вратите на бордеите, как по единствената уличка тичаха назад и напред фигурки в бяло, как на кулата се появиха някакви хора, които размахваха възбудено ръце.

Бе решено да не влизат в пристанището, а да изпратят лодка.

За командир на лодката Лаперуз назначи лейтенант Бутен, като му даде в помощ десет моряка и ботаника дьо Френ, който знаеше португалски език.

Когато се приближиха до брега, Бутен видя странна процесия, тръгнала към френската лодка. Тази процесия се състоеше от двеста души, облечени в нощници. Освен нощниците върху им нямаше нищо — ни куртки, ни панталони, ни шапки. Те всички бяха старци и инвалиди: един нямаше ръка, друг беше с дървен крак, на трети окото беше превързано с някакъв мръсен парцал. Но всеки мъкнеше пушка. Пушките бяха тежки, дълги, излезли от употреба най-малко сто години преди пътешествието на Лаперуз.

Тази чудновата армия командуваше слабичко, побеляло старче. Само то беше с военен мундир — с бели еполети със звезди и златни нашивки. Когато се приближиха до лодката, то се поклони ниско и притисна дясната ръка до сърцето си.

— Господин чуждестранен офицер — каза старчето на Бутен с треперещ старчески глас, — моля ви да отпътувате от моя остров. Не погубвайте мен, стареца. Аз съм тукашният комендант и на мене ми е заповядано да не пускам чужденци на острова. Но как мога да не ви пусна! Та нали единственият ми топ е ръждясал. Той не е стрелял нито веднъж от хиляда седемстотин и пета година. А миналата седмица проведоха учение на войниците и се оказа, че на всеки десет пушки девет не стрелят. Съдете сами, мигар аз мога да се сражавам с две огромни фрегати? А ако ви пусна на острова и за това научи началството, ще ме арестуват като изменник и ще ме хвърлят в тъмница. Влезте в положението ми, господин чуждестранен офицер. Съжалете ме! Идете си отук.

Бутен с помощта на дьо Френ обясни на коменданта, че французите са дошли на острова с най-мирни намерения и молят само разрешение да съберат за колекцията си растящите на острова треви, да се запасят с прясна вода и да купят провизии.

Но комендантът стоеше твърдо на своето.

— Остров Тринидади — казваше той — има за Португалия важно стратегическо значение и на мене ми е заповядано да не пускам тук чужденци. Пък и никакви треви не растат тук — сами виждате, — гол камънак. Водата на острова е такава, че и свинете дори не искат да я пият. А провизии ни докарват веднъж в годината от Бразилия. Провизиите ни не стигат, изяли сме вече всички кучета. Какво ще правите на този остров. Тук е толкова горещо, че войниците ми ходят

само по нощници. Бъдете жалостиви, идете си. Не ме карайте мене, стареца, да свърша живота си зад решетките.

Бутен махна с ръка и отплава назад към „Компас“, изпращан от ниските поклони на благодарния комендант.

В БРАЗИЛИЯ

Преди да се отправят в опасното и дълго плаване край нос Хорн, трябваше да се запасят с прясна вода и провизии, да прегледат съоръженията и корпусите на фрегатите.

Всичко това накара французите да потеглят към Бразилия — богатата португалска колония в Южна Америка. Лаперуз избра едно от южните бразилски пристанища, което днес се нарича Флорианополис, а в онези времена се казваше Дестеро. След като напусна остров Тринидади, той се насочи право към него.

На 6 ноември видяха бразилския бряг — целия покрит с непроходима палмова гора. През далекогледите се виждаха стада дългоопашати маймуни, които се премятаха в листака и размахваха юмруци на минаващите покрай тях кораби.

В три часа забелязаха каменната крепост на град Дестеро. Щом фрегатите влязоха в рейда, Лаперуз заповяда на топчиите:

— При топовете!

Лаперуз приветствува града с топовен салют.

Бам! Бам! Бам!... Разнесоха се единадесет изстрела. При всеки изстрел целият корпус на „Компас“ се разтърсваше.

Жителите на град Дестеро се оказаха учтиви хора. На крепостта се извиха димни облачета и спокойният въздух на залива се разтърси от единадесет ответни залпа.

На брега Лаперуз намери дон Франсиско де Бараса, губернатор на града. Той говореше превъзходно френски и с всички сили се стараеше да бъде любезен. Когато узна, че Лаперуз иска да купи провизии, посочи му къде и какво се продава по-евтино.

Град Дестеро имаше само три хиляди жители, които живееха бедно, в малки къщички и се занимаваха предимно с отглеждане на бананови и портокалови дървета. Добитъкът им беше малко, защото наблизко нямаше пасбища. Да се разчистят пасбища бе невъзможно: в

Бразилия дърветата растат толкова бързо, че всяко място, разчистено с огромен труд, за няколко месеца обраства отново. Но най-страшното бедствие за добитъка бяха отровните змии, които изпълзяваха от гората в самия център на града. Едно ухапване на такава змия е достатъчно, за да убие и най-якия бик. Обувките предпазваха криво-ляво хората, но добитъкът гинеше с хиляди.

Моряците от „Компас“ и „Астролабия“ се измъчваха много от жегата. Работата им не спореше. Дори залезът на слънцето не им доставяше облекчение — задухата им пречеше да спят. Когато се запасиха с вода и провизии и закърпиха платната, Лаперуз побърза да отплава в океана.

— Да бягаме от тоя пъкъл! — казваха моряците. — По-бързо на юг! Там ни очакват прохладни ветрове и освежителни дъждове.

На 19 февруари фрегатите излязоха от пристанището на Дестеро.

ЛЪЖЛЪОТО

Преди да заобиколят нос Хорн и да излязат в Тихия океан, Лаперуз опита да намери островите, открити в южната част на Атлантическия океан от капитан Ла Рош.

Капитан Ла Рош бе прочут пътешественик. Когато се върна в родината си след дълго плаване, той заяви, че е успял да открие много нови земи. Особено хвалеше островите, които намерил в Атлантическия океан.

„Много острови са необикновено плодородни — казваше Ла Рош. — Боровете и елите там са по-дебели от нашите дъбове. А в реките има толкова злато, че може да се гребе от дъното направо с лопати. Аз щях да докарам цял трюм със скъпоценни метали, но трябваше толкова много да бързам...“

Смятаха Ла Рош за нов Колумб. Той бе произведен незабавно адмирал. Но постепенно започна да става ясно, че толкова много земи, които Ла Рош бе открил в различните части на света, не съществуват. Ту един, ту друг пътешественик се убеждаваше, че там, където, според думите на Ла Рош, трябваше да се намира суша, в действителност се разхождаха морските вълни.

Само едно откритие на Ла Рош оставаше още непроверено: цветущите острови на юг в Атлантическия океан. Нито един кораб не бе ходил още там след Ла Рош. И френското министерство на мореплаването възложи на Лаперуз да изясни съществуват ли тези острови в действителност, или самохвалкото капитан ги е измислил така, както и останалите си открития.

Лаперуз не вярваше в островите на Ла Рош, но той бе длъжен да се подчинява на министерството и реши да изпълни добросъвестно това, което му бе възложено.

От Дестеро Лаперуз се насочи на югоизток. Ла Рош не си даваше труда да посочва точно местонахождението на откритите от него земи и на Лаперуз предстоеше да огледа огромна площ от океана, преди да се убеди окончателно в лъжливостта на своя предшественик. Ако би пропуснал макар и една педя, в Европа биха казали, че Ла Рош е казвал истината и че Лаперуз е минал покрай островите му, без да ги забележи.

Колко тягостно и скучно е да браздиш океана без всякаква цел, без всякаква надежда да намериш нещо! Днес корабите извиваха наляво, утре надясно, на третия ден се връщаха на старото място. „Компас“ и „Астролабия“ ту поемаха в разни страни, ту отново се събираха. Лаперуз нанасяше целия си курс на картата. Тази карта ще му послужи за доказателство, че не бе пропуснал нищо по цялата тази обширна област на океана, където по думите на Ла Рош трябваше да се намират островите.

Времето беше студено и дъжделиво, духаше силен вятър. Командата изпита дълбоко облекчение, когато Лаперуз най-после, след месец и половина безплодни скитания, обяви, че търсенето е приключено, и насочи фрегатите към нос Хорн.

ПРИ БРЕГОВЕТЕ НА ПАТАГОНИЯ

На 14 януари 1786 година мореплавателите видяха пред себе си голям плосък бряг на Патагония. Печална степна равнина се простираше до самия хоризонт. Фрегатите тръгнаха на юг покрай брега. Там се показа неголям отряд конници, които викаха нещо на моряците и размахваха ръце.

— Мигар това са патагонци! — попита Бартоломей Лесепс капитана.

— Да, патагонци са — отговори Лаперуз.

Лесепс грабна далекогледа и почна с почуда да разглежда конниците.

— Нищо не разбирам! — каза най-после той. — В училище съм чел много описания на разни старинни пътешествия и всички пътешественици от минали времена, посетили Патагония, твърдят, че патагонците са великани, че и най-високите европейци им стигат едва до кръста. А пък тези хора, които препускат там на брега, съвсем не са по-високи от нас, капитане.

Лаперуз се разсмя.

— Не вярвайте на старите пътешественици, Лесепс — каза той. — Те обичат да поукрасяват, да преувеличават. Открият някъде селце — и го нарекат град. Видят крокодил — и когато се завърнат, разказват, че той бил по-дълъг от кораб. Чуват някъде от туземците за злато — и уверяват, че с това злато могат да се павират всички улици на Мадрид. Патагонците наистина са снажни и яки хора и ето че са ги превърнали във великани.

— Патагонците са отлични ездаци — каза професор Дажеле, който се вслушваше в разговора. — Те не се разделят с конете си нито денем, нито нощем, не правят нито крачка пеш. Децата се качват на конете от три години, жените препускат не по-зле от мъжете. А нали преди появата на европейците нямали и представа какво нещо е конят. Когато виждали конник, падали пред него на колене, мислели, че е шестоног двуглав бог.

— Как са се озовали при тях конете? — попита Лесепс. — Нали и досега в Патагония не живеят европейци.

— Преди двеста години тук се заселили няколко испански семейства. Испанците докарали осемдесет и шест коня. Но малката испанска колония залиняла бързо. Една лоша реколта следвала след друга, земята се оказала неплодородна и заселниците се върнали в родината си. А конете им останали в Патагония. Те подивели, размножили се бързо и се пръснали на табуни по цялата степ. Патагонците полека-лека свикнали с тях, почнали да ги ловят и опитомяват.

СТРАШНИЯТ НОС

Патагония и входът в Магелановия проток останаха назад. Фрегатите плаваха край бреговете на Огнена земя, най-мрачната страна в света, и се приближаваха към най-южния край на Америка — към страшния нос Хорн, забулен вечно в мъгла, където цяла година вилнеят урагани и вали дъжд, където огромни вълни се разбиват в подножието на мрачни планини.

Моряците, които се готвеха за тежкото изпитание, проверяваха всяко въже, всяко платно, оглеждаха внимателно обшивката на корабите. На всички лица бе изписана загриженост. С всеки изминат ден все по-рядко се чуваха песни и шеги.

— Какво се безпокоите толкова? — питаше Лесепс. — Стигнахме вече до Огнена земя, а времето е чудесно.

Наистина времето не беше лошо, духаше равномерен попътен вятър, слънцето, макар и да не топлеше, светеше ярко.

— Тук времето е лъжливо — каза Лаперуз. — Холандският капитан Рогевейн, когато се приближавал до Огнена земя, също бил очарован от хубавото време, а при нос Хорн го подхванал ураган и го отнесъл далече на юг. Рогевейн с огромни усилия извел кораба си от полярните ледове.

— Рогевейн се е отървал много евтино — прибави лейтенант д'Екюр, който наскоро бе завършил военноморското училище и се гордееше с познанията си по история на пътешествията. — А виж, английският адмирал Енсън, той наистина би могъл да ви разкаже какво представлява нос Хорн. Енсън се приближил към нос Хорн в 1740 година и командувал ескадра от пет фрегати, а когато нос Хорн останал подире му, адмирал Енсън командувал вече само две фрегати, другите три лежали на морското дъно.

— Надявам се, че с нас това няма да се случи — каза Лаперуз. — Но се боя да не стане нужда да се разделим с нашите топове. През време на буря при нос Хорн капитан Джордж Бирън изхвърлил зад борда всичките си оръдия, за да облекчи кораба.

— Бурите при нос Хорн почти винаги се съпровождат от гъста мъгла — продължаваше д'Екюр, — затова там корабите през цялото време рискуват да налетят на скала. През 1766 година покрай нос Хорн

плавали два кораба: единия командувал англичанинът Картрът, другия французинът Бугенвил. Ураганът беснеел, а мъглата била непрогледна, Картрът бил изнесен към самия брег и с огромни усилия се отдръпнал от плитчината, а Бугенвил изподрал о камъните цялата обшивка на кораба си.

— Испанците са принудени най-често да заобикалят нос Хорн — забеляза Лаперуз. — Те по заповед на краля си крият от чужденците пътешествията си. Но англичаните разправят, че целият бряг на Огнена земя е осеян с отломъци от разбити испански кораби.

През нощта всички разбраха откъде Огнена земя е получила наименованието си. На тъмния бряг ту тук, ту там пламваха безчислени огньовете.

— Туземците палят огньовете, за да ни примамят при себе си — каза Лаперуз.

— Хайде утре заран да спрем край брега — предложи Лесепс.

Но Лаперуз поклати глава.

— Трябва да бързаме, докато времето е хубаво — каза той. — По тези места всяка минута може да ни връхлети буря. А да се срещаме с жителите на Огнена земя няма смисъл: Те ще ни погубят с лакомията си.

— Нима са людоеди!

— Не, но те ще изядат корабите ни — каза капитанът, усмихвайки се. — Жителите на Огнена земя са безкрайно бедни и винаги страдат от глад. Вечно им се яде и ядат всичко, каквото им падне. Когато тук спрял капитан Бугенвил, при него на кораба се качили десетина огнеземци. Бугенвил ги нагостил с каша. За половин час те унищожили кашата, сварена за обяд на целия екипаж, и почнали да търсят дали няма нещо, подходящо за ядене. Попаднало им сандъче със свещи и те изяли всички свещи заедно с фитилите. Когато намерили стара моряшка обувка, разкъсали я на парчета и почнали да дъвчат кожата.

Навъсени планини обграждат Огнена земя. По склоновете им расте мрачна гора. По клисурите има още сняг, въпреки че януари в Южното полукълбо отговаря на нашия юли. Но Лаперуз и спътниците му не видяха мъглата, за която разказваха всички пътешественици, посетили тази далечна страна. Минаваше ден след ден, а времето бе както преди прекрасно.

Ето накрая и нос Хорн — черна гола канара, проядена от бурите. Моряците с трепет разглеждаха назъбения ѝ гръб, който отделяше Атлантическия океан от Тихия. Той изглеждаше като чудовище, което дебне плячката си.

Но към корабите на Лаперуз чудовището се отнесе приветливо. На 1 февруари фрегатите минаха спокойно пред самия му нос, огрян от ярка слънчева светлина. На юг се показва облаче мъгла, но бързо се разпръсна.

Корабите влязоха в Тихия океан.

ИЗЧЕЗНАЛИЯТ ГРАД

„Компас“ и „Астролабия“ плаваха на север покрай западните брегове на Южноамериканския материк. Отляво се простираше Тихият океан, отдясно се синееха Андите — величествена планинска верига, която се простира през цяла Южна Америка.

Страната, разположена между Тихия океан и Андите, се нарича Чили. По онова време Чили беше испанска колония. Лаперуз реши да се отбие в южното чилийско пристанище Консепсион, за да си почине и се запаси с припаси.

Консепсион, както знаеше Лаперуз, беше напълно европейско градче, с каменни къщи, църкви и павирани улици. Още в училище, когато разглеждаше картините в учебника по география, Лаперуз намираще, че Консепсион прилича извънредно много на неговото родно градче Алби във Франция. Същата каменна крепост с назъбени стени, същите камбанарии, тополи, пазар, където селяните докарват мляко на малки магаренца. С една дума, най-обикновено градче, заради което не си струваше да се отива накрай света. Заливът пред Консепсион е описан и измерен от стотици капитани. Известно беше къде трябваше да заобиколят носа, къде се намира подводна плитчина, къде е най-удобно да се хвърли котва. И нямаше нищо чудно в това, че Лаперуз свършено спокойно, без всякакво вълнение, водеше корабите си към такова просто и обикновено място.

На 22 февруари 1786 година двата кораба се приближиха до самия бряг, където на картата с малко колелце бе означен град Консепсион. Времето беше чудесно — безветрено, ясно, не прекалено

горещо. „Компас“ пръв заобиколи носа и влезе в залива. Капитанът взе далекогледа и започна да разглежда приближаващия се бряг.

Той побледня, остави далекогледа, после отново се възря, после пак го остави и викна на застаналите до него офицери:

— Повикайте при мене господин Дажеле!

Дажеле бе най-прочутият френски астроном по онова време. Той придружаваше експедицията на Лаперуз по поръчение на Академията на науките.

— Господин Дажеле — обърна се към него капитанът, — сигурен ли сте, че сте изчислили правилно скоростта на нашите кораби?

— Сигурен съм.

— Може би сте се излъгали? Може би се намираме няколко градуса по на юг или по на север, отколкото предполагате?

— Какво приказвате? — обиди се ученият. — Всичките ми инструменти са в пълна изправност. Лично съм проверявал много пъти всяка цифра. Не е възможно да съм се излъгал дори с четвърт градус.

— И къде според вас се намираме? — нетърпеливо попита капитанът, като хапеше от яд устни.

— В залива на град Консепсион.

— Консепсион? Къде е вашият Консепсион? — каза Лаперуз, като сложи пред очите на астронома далекогледа.

Дажеле погледна през кръглото изпъкнало стъкло и за малко не изпусна далекогледа от ръцете си.

— Не разбирам... Не е възможно да съм се излъгал... Всичко съм проверил...

На брега нямаше нито назъбена крепост, нито каменни къщи, нито камбанарии. Черните гърбове на отвесни голи скали блестяха на слънцето. Град Консепсион бе изчезнал безследно.

На „Астролабия“ ставаше същото, каквото на „Компас“. Капитан дьо Лангл крачеше по палубата с далекогледа в ръце и напразно се мъчеше да намери изчезналия град.

Двата кораба спряха посред залива.

— Гледайте, капитане — каза Дажеле и подаде далекогледа на Лаперуз. — Там, в далечината, има някакво селце.

— Да — отвърна Лаперуз, — няколко къщички. Две черкви на два хълма...

— Две черкви на два хълма? — извика Дажеле, като изтръгна далекогледа от ръцете на Лаперуз. — Вие знаете ли кое е това село?

— Не, не знам.

— Това е Талкауано.

— Каква Талкауано?

— Селото. Талкауан се намира до Консепсион. В испанските описания на тази местност се казва: „До Консепсион се намира селцето Талкауано, забележително с двете си еднакви църкви, разположени на два еднакви хълма“.

Но от това откритие всичко стана още по-неразбираемо. Селото до града бе оцеляло, а градът бе изчезнал...

Дажеле отново определи дължината и ширината и отново се убеди, че всичките му изчисления бяха правилни.

До осем часа вечерта двата кораба лавираха в залива. Едва привечер дежурният моряк видя лодка, която плаваше към „Компас“.

Всички изтичаха на палубата. Моряците с нетърпение очакваха лодката. Всички искаха да узнаят по-скоро тайната на изчезналия град.

В лодката при веслата седяха шестима гребци. На носа имаше двама души — единият брадат, в просто моряшко облекло, другият в малиновочервено наметало със сребърна везба и широкопола шапка, украсена с огромни черни пера. На хълбока му висеше права шпага със златен ефес.

Пуснаха от кораба въжената стълба и двамата новопристигнали се изкачиха на палубата.

— Полковник дон Хуан Мигел Мария Хосе Постиго — се представи на Лаперуз извезаният със сребро испанец, като свали шапка и направи дълбок поклон. — А това е лоцманът — прибави той и посочи пристигналия заедно с него моряк, — който ще въведе вашите кораби в пристанището на град Консепсион. Добре дошли в нашия град! Кралят изпрати заповед от Мадрид да ви посрещнем като испанци.

— Дон Хуан Мигел Мария Хосе Постиго — каза смутено Лаперуз, като огледа още веднъж с недоумение бреговете, — но къде е вашият град Консепсион? Аз стоя тук цял ден и не виждам никакъв град.

— Не се безпокойте! — отговори дон Постиго. — Градът се премести.

И ето какво научи Лаперуз от испанеца.

В 1751 година в Чили станало земетресение. Жителите на Консепсион избягали през нощта от събарящите се къщи и с ужас забелязали, че морето бавно пълзи към брега. Вълните поглъщали къща след къща, улица след улица, площад след площад. Ужасените жители хукнали към планините. На сутринта, когато се разсъмнало, те не намерили града си. Целият бил погълнат от морето. Оцеляло само близкото селце Талкауано. На мястото на града се образувал залив. В ясно време рибарите виждат в прозрачната вода на този залив къщите, църквите и крепостта.

— А какво стана с жителите на града? — попита Лаперуз.

— Те живяха цяла година на лагер в планините и оплакваха погиналото си имущество. А после решиха да построят нов град. Избраха място на брега на река Био-био. Пристанището Консепсион сега се намира в устието на реката.

ЧИЛИЙСКИ ПРАВИ

„Компас“ и „Астролабия“ влязоха в пристанището късно през нощта.

Сутринта пристигна на яхта комендантът на града дон Диего Квехада. Той докара подарък на Лаперуз сто заклани овена, двеста свински бута, купища говеждо месо и плодове. Наметалото му бе извезано още по-разкошно от наметалото на дон Постиго и той се кланяше почти до земята.

— Нашият губернатор дон Хигинс — каза дон Квехада, — ще бъде дълбоко огорчен, когато научи, че сте пристигнали в негово отсъствие. Той би бил щастлив да ви приветствува лично, но сега е зает с войната срещу въстаналите индианци.

Лаперуз бе извънредно доволен от подаръците на дон Квехада. Припасите, взети от Бразилия, бяха вече почти изядени. Щедрите подаръци на испанците осигуряваха целия екипаж с месо за няколко месеца. На Лаперуз оставаше да купи само брашно.

Когато разгледа кораба, дон Квехада се учуди много, че всички части са здрави, че в корпуса на кораба няма нито една пукнатина, нито една дупка.

— Нашите кораби, които заобикалят нос Хорн — каза той, — пристигат пробити и незабавно се отправят в ремонт.

Когато чу, че Лаперуз намерил при нос Хорн спокойно море, той заяви, че това е незапомнен случай.

Още по-учуден остана испанецът от здравия вид на екипажа.

— Нима на корабите си нямате нито един болен моряк? Нима не са ви засегнали нито скорбутът, нито треската?

— Нито един — отговори гордо Лаперуз.

— Имате късмет — каза дон Квехада. — Да заобиколите Американския материк и това да не ви струва нито една счупена мачта, нито един болен моряк!

Лаперуз, дьо Лангл и Дажеле, придружени от неколцина офицери, слязоха на брега. Взеха със себе си и географа Бернизе, за да състави карта на новия град.

От града излезе да ги посрещне целият гарнизон. Концепсион посрещна Лаперуз като велможа. Комендантът, дон Квехада, му отстъпи половината от двореца си и го канеше да остане при него през цялото време, докато корабите стоят в концепсионското пристанище. Лаперуз се съгласи на драго сърце.

Гостоприемството и щедростта на Квехада отначало му бяха необясними. Но после се досети каква е работата.

Когато във Франция започнаха да подготвят експедицията на Лаперуз, френският посланик при испанския двор помоли испанското правителство да окаже съдействие на предполагаемата експедиция. До всички испански пристанища, разположени във всички части на света, бяха изпратени заповеди с подписа на краля, в които се предписваше да се окаже на Лаперуз най-добър прием. Една от тези заповеди получи и дон Квехада. Той през целия си живот не бе получавал заповед, подписана от краля. Никога още в Концепсион не бе пристигал такъв важен документ. Дон Квехада не знаеше кой е този френски мореплавател. Той е сигурно много могъщ и важен човек, щом за него пише лично кралят! И дон Квехада с всички сили се стараеше да угоди на своя гост.

Впрочем французите скоро разбраха, че дон Квехада съвсем не е толкова щедър, колкото им се стори отначало. Когато купуваше жито за корабите, Лаперуз бе поразен от чилийската евтиния. За няколко медни монети даваха огромен вол. Овните продаваха само на дузини — един

овен беше толкова евтин, че не си струваше да се продава отделно. Пшеницата на концепсионския пазар струваше осем пъти по-евтино, отколкото във Франция. При такива цени не е трудно да бъдеш щедър.

Богатството на тази страна порази Лаперуз. Конете, кравите и овцете, докарани от Европа, тука се разплождаха необикновено бързо. Чилийските планински пасбища бяха покрити с диви и полудиви стада. Край чилийските брегове се въдеха огромно количество китове. Те влизаха безстрашно в пристанището на Концепсион и обливаха с фонтаните си корабите.

Но въпреки тези природни богатства жителите на Чили бяха много бедни. С вълната от овцете си те биха могли да снабдят половината от фабриките за сукно в Англия, с говеждото си месо да изхранят половината Европа. Но алчността на испанския крал ги разоряваше. На всяка стока, внасяна и изнасяна от Чили, той налагаше такива мита, че търговията бе невъзможна.

Ала не само митата разоряваха тази плодородна страна. В Чили имаше много манастири и монаси. Селяните даваха на монасите една десета част от своите доходи.

Чилийците са произлезли от смесването на испанците с индианците; чистокръвни испанци се срещаха само между войниците и чиновниците. Всички чилийци поражяваха французите с безупречната си учтивост. Когато се поздравяваха и сбогуваха, те се кланяха ниско, отместваха десния си крак назад и притискаха ръка до сърцето. Лаперуз се опитваше да подражава на поклоните им, но всеки път губеше равновесие и едва не падаше. Краката не го слушаха, изисканият реверанс не му се удаваше.

Две седмици след пристигането на Лаперуз в Концепсион губернаторът дон Хигинс се върна от бойното поле. Дон Хигинс беше ирландец, постъпил на испанска служба. Почти цялото си време прекарваше във война с индианците. Чилийските индианци не бяха вече тия мирни беззащитни хора, за които разправяха първите испански мореплаватели. Те се бяха научили от испанците да препускат на коне и да стрелят с пушки. Те станаха прекрасни ездаци и отлични стрелци. След като се бяха отдръпнали от морето в планините и степта, те се бяха укрепили там и почти двеста години защитаваха родината си от чуждоземците. Испанците ловяха индианците, оковаваха ги във вериги и ги изпращаха да работят на сребърните

рудници, където те не издържаха непосилния труд и умираха след две-три години.

ПРАЗНИКЪТ

Започваше март. В Южното полукълбо приближаваше зимата. Трябваше да се приготвят за път, за да успеят да стигнат в Северна Америка не по-късно от юни и да пристъпят към търсене на протока, който съединява Тихия океан с Атлантическия. Лаперуз се готвеше всяко полугодие да минава от едното полукълбо в другото. Това му даваше възможност да избягва зимните бури през време на цялото си пътешествие. Когато е зима в Южното полукълбо, той ще се намира в Северното, когато е зима в Северното полукълбо, той ще се намира в Южното. Вечно лято ще съпровожда корабите му.

Отпътуването от Консепсион той определи за 15 март. Бе решено един ден преди отплаването да устроят празник, за да се отблагодарят на гостоприемните чилийци. Опънаха на брега палатки, наредиха маси. Поканиха триста души гости. Тук беше и губернаторът със свитата си, и дон Квехада, и дон Постиго. В празника взе участие почти целият екипаж на кораба; Лаперуз остави само четиридесет човека на корабите, за да ги пазят и следят за реда.

Гостите изядоха няколко вола и изпиха много бъчви вино. Консепсионските дами се явиха с разкошни наметки, донесени им от прабабите им от Испания. Един учен монах прочете свое стихотворение, посветено на дружбата между французи и испанци. Празникът мина чудесно. Когато масите се изпразниха, всички излязоха на поляната да танцуват.

— Чакайте, сега ще ги смая — пошепна Дажеле на Лаперуз.

След минута той се върна с неголямо хартиено кълбо в ръцете.

— Сеньори! — извика той. — Сега ще ви покажа последното чудо на науката. Ето този балон, неотдавна изработен от братята Монголфие, сега сам, без всякаква странична помощ, ще полети във въздуха.

Тълпата затаи дъх.

— Това кълбо е устроено много просто — продължаваше Дажеле. — Виждате, че към него е завързана горелка. Ето, аз я

запалвам. Въздухът вътре в кълбото се нагрива. Топлият въздух е по-лек от студения. Той се стреми нагоре и тегли след себе си и балона.

С тези думи Дажеле пусна кълбото от ръцете си.

Чудото на науката, след като се разклати нерешително, започна бавно да се издига.

Чилийците и моряците извикаха. Никой от тях още не бе виждал въздушен балон.

Балонът летя над целия град и заседна на камбанарията на консепсионската катедрала.

На другия ден „Компас“ и „Астролабия“ дигнаха котва. Отпочиналите и укрепнали моряци се заеха весело за работа. На брега дон Хигинс, дон Квехада и дон Хуан Мигел Мария Хосе Постиго дълго махаха с шапки на заминаващите кораби.

НА ОСТРОВ ПАСХА

Фрегатите плаваха с попътен вятър на северозапад. След три седмици, на 8 април, мореплавателите забелязаха хълмист гол остров. Това беше остров Пасха, на който преди двадесет години бе идвал Кук.

Лаперуз също искаше да посети този остров. Той бързаше към Северна Америка, но смяташе, че може да пожертвува един ден за остров Пасха. Решено бе да спрат на същия залив, в който бе спирал капитан Кук.

Куковия залив намериха лесно. Той се врязваше дълбоко в брега и бе защитен от всички ветрове. Фрегатите влязоха в него — отначало „Астролабия“, после „Компас“ — и спряха на една миля от брега.

На брега стояха шестима мъже. Те скочиха във водата и заплуваха към „Компас“. Във водата те се чувствуваха като на сушата. Хвърлиха им въже. Те се покатериха по въжето на палубата и се отръскаха като кучета.

Облеклото им се състоеше от въжен пояс, към който отзад и отпред бяха завързани снопчета трева.

Всички обитатели на кораба излязоха на палубата. Всички искаха да видят чудноватите гости. Островитяните бяха обкръжени от цяла тълпа. Но това съвсем не ги смути и не ги изплаши. Невъоръжени, те

стояха самотно сред множество чуждоземци и се усмихваха приветливо.

„Ето прекрасен пример за това — помисли Лаперуз, — че с туземците трябва да се отнасяме ласкаво. Тук Кук никого не е убил, никого не е ограбил и жителите на остров Пасха приветливо, без каквато и да е тревога, посрещат европейците. Ако всички пътешественици бяха толкова миролюбиви, не би им се наложило да водят навсякъде толкова кръвопролитни битки.“

Той реши да продължава политиката на капитан Кук и даде на гостите цял куп подаръци — стъклени гердани, калаени лъжици, червени кърпи. Островитяните веднага накачиха всичко това върху себе си — герданите на шията, лъжиците и гребенчетата в косите, кърпите в пояса. Те се зарадваха много на тези украшения и с възторг се разглеждаха един друг. Предвзето и гордо се разхождаха по палубата. Но не минаха и десетина минути и получените дрънкулки им омръзнаха. Те почнаха със знаци да молят моряците да им подарят още нещо.

Тогава Лаперуз сложи на главата на най-възрастния островитянин широкопола моряшка шапка. Старецът заподскача от радост. Впрочем той не успя да се погизди с нея. Към него подскочи друг островитянин, дръпна я от главата му и я нахлупи. Но и той не можа да задържи дълго шапката. Всеки искаше да завладее шапката. Всеки я дърпаше към себе си. Почна боричкане. Островитяните, такива дружни преди минута, сега без всякаква жалост се удряха един друг с юмруци, показвайки белите си зъби.

— Ха така! Ха така! — със смях ги насърчаваха моряците...

Най-после шапката остана на главата на най-силния и младия. Той стоеше със стиснати юмруци, готов да набие всекиго, който се опита да отнеме съкровището му. И останалите петима не се решаваха да се приближат до него. Те толкова завистливо и тъжно гледаха щастливеца, че Лаперуз се смили и даде всекиму по една такава шапка.

Корабът порази островитяните с големината си. Те ходеха от кърмата към носа, от носа към кърмата, брояха крачките, после високо спореха и отново брояха.

Наближаваше да се мръкне. Лаперуз реши да слезе на брега едва на другия ден. Но лейтенант д'Екюр, комуто бе омръзнало да стои на кораба, предложи да откара гостите до острова с лодка. Лаперуз се

съгласи, ала настоя д'Екюр да не слиза на брега, а да спре на няколко крачки от брега и да стовари пътниците направо във водата.

Спуснаха лодката, д'Екюр настани островитяните в нея и гребците хванаха веслата. Островитяните седнаха чинно на скамейката, но когато лодката потегли, омръзна им да седят на тясно. Почнаха да мърдат, да се блъскат, да клатят лодката. Д'Екюр ги сгълча. Тогава те свалиха шапките си, сложиха в тях като в кошници всичките си гердани и кърпи и един след друг наскочаха във водата.

— Чакайте! Къде тръгнахте! Аз ще ви откарам! — извика подире им д'Екюр.

Но те бързо заплуваха към брега, като държаха шапките си високо над главите си, за да не ги измокрят.

Д'Екюр трябваше да се върне на фрегатата.

ПОХИТИТЕЛИТЕ НА ШАПКИ

На следната сутрин Лаперуз и дьо Лангл се отправиха на брега, придружени от астронома Дажеле, физика Ламанон, ботаника дьо Френ и всички офицери, освен дежурните. За всеки случай за защита на отреда от нападение Лаперуз взе със себе си осемнадесет войници от морската пехота под командата на поручик дьо Вожуа. Ботаникът дьо Френ бе взел няколко торби със семена от различни европейски градински растения — зеле, моркови, цвекло и тиква. В лодката на дьо Лангл лежаха завързани овце, кози и свине. Дьо Лангл по примера на капитан Кук реши да подари тези животни на островитяните.

Островитяните посрещнаха французите със силни викове. На брега се бяха събрали около шестстотин души. Лаперуз забеляза с удоволствие, че всички те бяха невъоръжени, освен двама-трима, които държаха в ръце чепати сопи. Той почна да търси в тълпата вчерашните си гости и веднага ги позна по шапките и герданите. Притежателите на шапките гордо се разхождаха между съплеменниците си, наслаждавайки се на всеобщата завист.

Когато слязоха на брега, моряците преди всичко опънаха палатка, където се разположи с инструментите си астрономът Дажеле, който по слънцето трябваше да определи географската дължина на остров Пасха и да провери изчисленията на Кук. Островитяните се въртяха около

него, блъскаха се и му пречеха да работи. Лаперуз ги помоли да се дръпнат от палатката поне на три крачки, но те не обърнаха на думите му никакво внимание и продължиха да напират към французите от всички страни.

Любопитството им не беше съвсем безкористно. Те поглеждаха със завист към чудесните шапки, които украсяваха главите на моряците. И когато един моряк се зазяпа, шапката му се оказа в ръцете на някакъв пъргав островитянин. Морякът се спусна да го гони, но крадецът изчезна безследно.

След минута бяха откраднати шапките още на двама моряци. Ограбените не знаеха какво да правят и гледаха изплашено началството си. Ако почнат да се бият с крадците, за крадците ще се застъпят всички туземци, ще се наложи да стрелят и ще почне кръвопролитие. А ако не върнат шапките, ще бъдат наказани за изгубване на държавно имущество.

Но Лаперуз разреши съмненията им.

— Всеки, комуто бъде открадната шапката — каза той, — ще получи нова на кораба. Само, моля ви се, не се карайте с островитяните.

Когато палатката бе готова, решиха да започнат изследването на острова. Палатката, лодките и астронома Дажеле оставиха под охраната на войници. Останалите се разделиха на два отряда. Единият отряд се състоеше от Лаперуз и офицерите на „Компас“, другият — дьо Лангл, офицерите на „Астролабия“, ботаника дьо Френ и физика Ламанон. Лаперуз поведе отряда си покрай брега, а дьо Лангл — навътре в острова. Островитяните също се разделиха: едни останаха при палатката, други се помъкнаха след дьо Лангл, а няколко души тръгнаха с Лаперуз.

Зад извивката на брега Лаперуз видя дълъг, тесен и нисък сайвант.

— Къща! — извика той.

Но това не беше къща, а цяло село. Когато надзърна през вратата на сайванта, през която можеше да се провреш само на четири крака, Лаперуз видя най-малко двеста сламени постели. Този сайвант бе общ дом не на отделно семейство, а на цяло племе. Той бе направен от тръстика — гори на остров Пасха нямаше и островитяните бяха принудени да се оправят без дървен материал.

Край къщата пътешествениците срещнаха две стари островитянки, които бяха заобиколени от няколко десетки малки деца.

— Мигар тия две старици имат толкова деца? — попита Лаперуз и се изсмя на нелепия си въпрос.

Тези старици не бяха майки, а бавачки. Те гледаха децата на цялото племе.

Наблизо до жилището Лаперуз не намери нито ручей, нито кладенец. Кук в дневника си, добре известен на Лаперуз, твърдеше, че на остров Пасха няма никакви ручей и островитяните пият вода от блатни локви, запазили се тук-там на дъното на доловете. Поради безводието островът бе много неудобна спирка за корабите: тук не можеха да се запасят с прясна вода.

Още един час трудна разходка по крайбрежните камъни, и Лаперуз се натъкна на нова находка. Той видя огромните каменни статуи, описани от Кук. Тези статуи, високи колкото триетажно здание, стояха на пиедестали, направени от гладки, дялани камъни. Каменните великани гледаха безстрастно морската шир.

За да разгледа една от статуите, Лаперуз се изкачи до подножието ѝ. Един островитянин, който вървеше навсякъде по петите му, се покатери също след него. Когато Лаперуз вдигна глава, за да огледа туловището на статуята, островитянинът дръпна формената му капитанска шапка, скочи и хукна да бяга.

— Дръжте го! Дръжте го! — се развикаха застаналите долу офицери и се спуснаха да настигнат крадеца.

Капитанската шапка не бе евтина и друга такава Лаперуз нямаше. Но Лаперуз реши, че щом обикновените моряци трябва да се мъчат цял ден без шапки, защо той трябва да ходи с шапка? И подчинявайки се на заповедта на капитана, офицерите се върнаха при статуята, като оставиха на дръзкия крадец скъпоценната шапка.

След като разгледа статуите, Лаперуз тръгна назад към палатката. Дажеле, поручик дьо Вожуа и всички осемнадесет войници го посрещнаха без шапки. Затова пък островитяните, които се тълпяха около палатката, се перчеха с шапките, контешки килнати настриани.

Лаперуз без да чака завръщането на дьо Лангл, тръгна към кораба. Той искаше да смени лейтенант д'Екюр, който командуваше „Компас“ през време на отсъствието му. Д'Екюр предаде „Компас“ на капитана и се отправи към брега. — Омотайте си главата с някаква

кърпа, а шапката си оставете в каютата — посъветва го Лаперуз, — в противен случай ще се върнете без шапка.

Когато слезе на брега във великолепен тюрбан от стари кърпи, лейтенант д'Екюр се зае да разпитва Дажеле за всичко, случило се на острова от сутринта. Войниците, заслушани в разговора на учения и офицера, забравиха съвсем за лодките. Островитяните се възползуваха от това. Един от тях се промъкна в една от лодките, открадна голяма кофа и хукна с нея навътре в острова. Кофата, която блестеше ярко на слънцето, се струваше на островитяните необикновена скъпоценност.

Войниците видяха бягащия крадец и нададоха вик. На фрегатата и без това не стигаха кофите. Налагаше се да заловят непременно нахалния крадец и да му вземат кофата.

Като чуха силните викове на войниците, островитяните, които стояха до палатките, хукнаха да бягат заедно с крадеца. Д'Екюр, поручик Вожуа и двама войници се спуснаха да догонят туземците. Те тичаха дълго по каменистата пътечка и вече се отчаяха, че ще догонят бързоногите островитяни, когато изведнъж се спряха.

— Дайте ни кофата! — развика се сърдито д'Екюр.

Но островитяните вместо отговор започнаха да хвърлят по французите камъни. На челото на един войник се изду цицина.

— Залп във въздуха! — заповяда на войниците д'Екюр.

Двама войници стреляха във въздуха. Но островитяните, които не знаеха, че с пушки могат да се раняват и убиват хора, съвсем не се изплашиха. Те започнаха да събират грижливо камъни на пътечката и после се понесоха като лавина към французите, като удряха с тояга по откраднатата кофа като на барабан.

Пушките на д'Екюр и дьо Вожуа бяха заредени със сачми. Те стреляха, сачмите се разлетяха на всички страни и бяха ранени петнадесетина души. Наистина раните бяха съвсем незначителни, но цялата тълпа в див ужас хукна да бяга, като остави кофата на бойното поле.

КРАЛЯТ

А през това време отрядът на дьо Лангл навлизаше все по-навътре в острова.

Беше трудно да се върви, защото целият остров Пасха е осеян с камъни, о които непрекъснато се спъваха. Пътниците влачеха с въженца козите, овцете и свинете, а на гърбовете си носеха торбите със семена. Изминаха не по-малко от два часа, докато за свое най-голямо облекчение стигнаха до обработени полета.

Полетата бяха очистени от камъни. Камъните бяха натрупани на купища в канавките и доловете. Дьо Лангл се удиви на търпението на островитяните — те бяха принудени да пренасят огромни камъни на собствените си гърбове, защото нямаха никакви домашни животни.

В защитените от вятъра долинки островитяните засаждаха банани. Но банановите дървета тук бяха хилави и даваха лоша реколта. Островитяните нямаха никакви земеделски оръдия. Те не познаваха дори дървената лопата. Дьо Лангл видя жена, която бе заета с обработката на една нива. Тя копаеше с тояга ямички в земята.

— Ето отлично място за посев! — извика дьо Френ, когато видя полянката, разчистена от камъните.

Развързаха торбите и дьо Френ се зае да сее семе от моркови, ряпа и тикви.

— От тези семена ще израстат растения, които ще може да се ядат — мъчеше се той да обясни на островитяните, като пъхаше юмрука си в устата и движеше челюсти.

Островитяните, които вървяха след отряда от самия бряг, изглежда, отлично го разбираха. Те го помъкнаха към друга полянка, удобна за посев, и го помолиха да посее в нея. Дьо Френ изпълни на драго сърце молбата им.

Скоро те се приближиха към една къща-село, също като тази, на която се натъкна Лаперуз на брега. От къщата излезе цяла армия голи кафяви дечица. Наглеждаше ги куца старица. До вратата дьо Лангл забеляза няколко кокошки. Кокошката беше единствената домашна птица на остров Пасха. Островитяните нямаха никакви домашни животни. Не бяха виждали никога дори кучета.

Побелял прегърбен старец с тояга в ръка излезе да посрещне дьо Лангл. Когато го видяха, островитяните притихнаха. Старецът се запромъква през тълпата, като шибаше с тоягата си хората по главите. Тези, които получаваха удари, дори не мислеха да възразяват — те се страхуваха от този старец. И дьо Лангл реши, че пред него е островитянският крал.

След като се поклони ниско, той поднесе дар на краля козела, овена, овцата и двете прасета. Вежливо, с думи и знаци, той разясни на негово величество каква полза могат да допринесат тези животни на остров Пасха. Негово величество слушаше и се усмихваше любезно с беззъбата си уста. Подарените животни моряците привързаха за един тежък камък край къщата.

Но в този момент погледът на краля попадна на крайчеца на носната кърпа, който стърчеше от джоба на дьо Лангл. Кралят бръкна в джоба му, стисна здраво кърпата в юмука си и хукна към гората.

От почуда дьо Лангл не можа да промълви и дума. Човекът, комуто току-що бе направил такъв подарък, човекът, с когото се отнесе толкова любезно, богатият и могъщ човек, най-неочаквано открадна носната му кърпичка! Това дьо Лангл съвсем не можеше да разбере!

След като остави подарените на избягалия крал животни, той поведе отряда си назад към морето. Вече се смрачаваше, когато моряците, уморени, гладни и, разбира се, без шапки, стигнаха при палатката на Дажеле.

— В лодките! — изкомандува дьо Лангл. — Трябва да бързаме на фрегатата. Утре в зори потегляме оттук.

И наистина на сутринта Лаперуз заповяда да вдигнат котва.

Когато излезе на палубата, забеляза във водата край „Компас“ същите шестима островитяни, които го бяха посетили преди три дни. Той им разреши да се качат горе. С почуда моряците видяха, че островитяните са домъкнали дълго въже, сплетено от водорасли. Без да обръщат никому внимание, те опънаха въжето си през цялата палуба от носа до кърмата. Въжето беше малко по-дълго от кораба, но те откъснаха от въжето излишното парче и го хвърлиха в морето.

— Разбрах! — извика Лаперуз. — Те са решили да премерят точно дължината на нашата фрегата.

Островитяните сгънаха делово въжето си и скочиха във водата. Вятърът наду платната.

Остров Пасха изчезна бавно в далечината.

ПО ВОДНАТА ПУСТИНЯ

От остров Пасха Лаперуз се насочи право на север. До пристигането в Северна Америка му предстоеше още една спирка — на откритите от Кук Хавайски острови.

„Навсякъде преди мене е бил великият Кук — мислеше си с тъга Лаперуз. — Кога най-после и аз ще открия някаква земя, която да не е известна на нито един мореплавател?“

Онази част от Тихия океан, която се простира между остров Пасха и Хаваите, бе още съвсем непозната за европейците. Корабите на Кук стигнаха до Хаваите от съвсем друга страна и Лаперуз се надяваше, че ще успее да открие в това непознато море нови острови.

На върха на мачтата закачиха кош. В него почти всеки ден от сутрин до вечер седеше моряк с далекоглед. Вълните ту издигаха, ту спускаха фрегатата, кошът се люлееше като люлка, но морякът, който висеше на страшна височина, не откъсваше поглед от хоризонта. Когато от люлеенето му ставаше лошо, смъкваша го долу и в коша слагаха друг. Моряците се съгласяваха охотно на тази мъчителна работа, защото на онзи, който пръв види бряг, Лаперуз обеща голяма награда.

Зад фрегатата денем и нощем плуваха ята риби. Отдавна вече моряците не бяха яли прясна храна — все сланина и сланина. Те си направиха въдици и в свободните часове се залавяха да ловят риба направо от борда на кораба. Но рибата не се хващаше на въдицата. Тогавя измислиха друг способ. Направиха от тел малки харпуни и започнаха да ги запокитват в рибите. Имаше толкова много риба, че често попадаха в целта. Измъкваша харпуна заедно с голямата мятаща се риба на палубата.

Понякога рибата бе толкова голяма, че връвта не издържаше и се скъсваше. Рибата отплуваше, като отнасяше и харпуна. Но случваше се и след няколко дни тази същата риба да бъде улучена втори път и моряците изваждаха своя стар харпун от гърба ѝ. Това ги учудваше много.

— Едни и същи риби плуват подире ни ето вече две хиляди мили! — казваха те.

На 5 май преминаха екватора и навлязоха в Северното полукуълбо. Отново нощем заедно с Южния кръст на небето сияеше Голямата мечка.

На 28 май 1786 година видяха планините на Хавайския архипелаг. Непознатото море между остров Пасха и Хаваите бе изминато. Лаперуз заповяда да свалят коша от мачтата. Не му провървя. Сред това огромно водно пространство, където никога преди него не бяха минавали мореплаватели, той не намери нито един остров.

ЛАПЕРУЗ ПРИ ХАВАЙСКИТЕ ОСТРОВИ

Хавайските острови се издигаха като зелени бухлати лехи над синята океанска шир. Нежните очертания на къдравите планини трептяха в прозрачния въздух.

Фрегатите навлязоха в пролива между два острова. Отдясно се намираще остров Мауи, на който бе убит Кук, отляво — остров, който Кук бе видял отдалеч. Лаперуз свърна наляво.

Островът представляваше цветуща градина. Дори шумът на прибоя не можеше да заглуши пронизителното чуруликане на птиците. Високите палми кимаха на корабите с къдравите си глави. От горите се стичаха ручейки и лъкатушейки през многолюдни села, се вливаха в морето. Около селата растяха банани, посадени в прави редици. Вятърът донасяше от брега сладък мирис на цветя.

Ала се оказа, че не е лесно да се приближат до острова. Лаперуз не можеше да намери никъде залив. А да спре точно по средата на пролива между двата острова беше твърде рисковано — силният поривист вятър би откъснал фрегатите от котвите. Не можеха да слезат на брега дори с лодки, защото край брега бушуваше прибой, с който не би се справила нито една лодка. Капитанът стискаше юмруци от гняв. Особено съблазняваха моряците ручейките. Водата, която бяха взели в Консепсион, почна да се разваля и беше неприятна за пиене.

Лаперуз реши да заобиколи острова. Той се надяваше да намери залив от другата страна. А в това време от брега се спусна цяла флотилия бързи лодки, натоварени с всевъзможни неща: живи свине, риба, банани, кокосови орехи и някакви червени тъкани. Лодките се опитваха да стигнат до корабите, но щом се приближаваха към „Компас“ или „Астролабия“, вълните, вдигнати от кораба, ги прекатурваха с дъното нагоре. Но хавайците, както и всички

полинезийци, бяха удивителни плувци. Те отново обръщаха лодките си, спасяваха потъващите свине, улавяха кокосовите орехи и отново се носеха към фрегатите.

Фрегатите заобиколиха острова. Едва завиха зад носа, и изгледът на острова съвършено се промени. Тук нямаше нито гори, нито ручей; накъдето и да погледнеш, навред голи тъмнокафяви камъни. Само край редките малки селца стърчаха мършави стволоче на палми и се зеленееше хилава тревица. На този остров всички потоци се стичаха от планините към едната му страна, оставяха другата безводна. Само за някакъв час нашите пътешественици от разкошната благоуханна с живот градина се озоваха в изсушена от слънцето пустиня.

В замяна на това пък тук Лаперуз лесно намери удобен залив. Вече се смрачи, когато „Компас“ и „Астролабия“ влязоха в него и хвърлиха котва.

Тутакси лодките заобиколиха фрегатите. Особено много се струпяха при „Компас“. Хавайците на тълпи се катереха на палубата и мъкнеха стоките си.

На Лаперуз не му се искаше да пусне на кораба хавайците, които бяха убили капитан Кук. Той се страхуваше от тях. Настъпваше нощ и щеше да бъде много трудно да ги следят в тъмнината. Търговията можеше да почне и на другия ден.

Лаперуз излезе на палубата и се развика оглушително в рупора:

— Табу! Табу!

Тази дума той беше прочел в дневника на Кук, който казваше, че полинезийците се боят повече от всичко на света от думата „табу“. Всичко страшно и свещено, всичко, към което не трябваше да се докосват, те наричат „табу“!

— Табу! Табу! — викаше Лаперуз.

И хавайците наскочаха от палубата в лодките си. След десет минути в залива настъпи пълна тишина.

На сутринта те отново се появиха. Лодките им едва се държаха върху водата — толкова много стока имаше в тях. На фрегатите стана невъзможно да се разговаря: квиченето на свинете заглушаваше думите.

Пристигаха лодки от най-отдалечените части на острова, а може би и от други острови. Лаперуз, както и преди, не пускаше хавайците на палубата. Те седяха в лодките и като на пазар гръмко хвалеха

стоката си. Французите, разбира се, не изпуснаха такъв удобен случай да се запасят с пресни продукти.

Хавайците се отнасяха с пренебрежение към стъклените мъниста и пъстрите парцали. Такива ненужни неща се съгласяваха да вземат само като подарък, а не срещу стока. На тях им дай желязо — ножове, брадви, обръчи от бъчви. За желязо бяха готови да дадат всичко, което им поискат. Също ценяха много малките огледалца. За два часа Лаперуз продаде няколко хиляди от тези огледалца, малко по-големи от петак.

На пладне Лаперуз заповяда да прекратят търговията. Вече бяха закупени повече от триста живи свине, за които се наложи да уредят на корабите специални свинарници. Складовете се огъваха от кокосови орехи и банани.

Лаперуз не искаше да остава дълго на Хавайските острови. Той бързаше към Северна Америка. Но преди да напусне залива, той реши да разбере не може ли тук наблизко да се запаси с прясна вода. Наложил се да обходи брега.

Лаперуз, който помнеше трагичната гибел на капитан Кук, се стараеше да бъде колкото се може по-предпазлив въпреки миролюбивия вид на туземците. Към брега поеха четири лодки. В двете предни лодки седяха войници от морската пехота с готови за стрелба пушки. Те трябваше да отбраняват двете други лодки, в които пътуваха двамата капитани, учените и офицерите.

Когато слязоха на брега, войниците се построиха в полукръг, за да защитават от всички страни лодките от нападение. Но хавайците, стълпени на брега, оказаха на французите най-приятелски прием. Един от тях, висок красавец, облечен в червена мантия, с дървено копие в ръка, излезе напред. Когато се приближи към Лаперуз, той заби каменния връх на копието в земята и произнесе реч. Докато той говореше, никой от хавайците не отвори уста, не се помръдна. А той говори не по-малко от половин час. Лаперуз, естествено, не разбра нищо от речта му.

Когато свърши, хаваецът свали мантията от себе си, поклони се и я предаде на Лаперуз.

Тълпата се развика възторжено.

Лаперуз се досети, че му е оказана висока чест. Той не искаше да прояви неблагодарност. Свали шпагата си и я окачи на пояса на

хаваеца.

Лаперуз сам тръгна да търси вода, като взе със себе си шестима войници. Капитан дьо Лангл и другите офицери останаха при лодките. Местността около залива беше гола, открита и ако се случеше нещо с Лаперуз, винаги можеха да му се притекат на помощ.

Но с Лаперуз не се случи нищо. Когато отмина селото, покрай което припкаха деца и грухтяха свине, той намери дълбок кладенец, на дъното на който имаше малко воняща, възсолена вода. Цялото население на залива използваше тази мръсна мътилка. Не си струваше да взема такава вода на кораба, защото тя съвсем не беше по-добра от онази, която се пазеше в трюма.

Недалеч от кладенеца започваше склон на висока планина. Зад тази планина се намираше цветущата страна, в която шумяха потоци. Но преминаването през тази стръмна камениста планина щеше да им отнеме пет или шест часа. А да помъкнат от другия бряг вода без коне бе невъзможно.

— Няма какво да правим повече тук — каза Лаперуз. — Още днес ще отпътуваме. До Америка ще трябва да пием престоляла вода.

След като обикаля по брега един-два часа, Лаперуз се върна на кораба.

Вечерта фрегатите излязоха в открито море.

МЕЛНИЧАРЯТ

Експедицията беше осигурена с провизии едва ли не за цяла година. Трюмовете бяха натъпкани с чували чилийска пшеница, а зад преградите на палубата квичаха хавайски свине. Но екипажът страдаше от недостиг на вода. Няколкостотин свине изпиваха толкова вода, че бъчвите с прясна вода започнаха бързо да се изпразват. На хората даваха вода по дажба. И тази вода миришеше на блато.

Положението с хляба беше още по-лошо. Когато заобикаляше нос Хорн, Лаперуз забеляза, че в студения климат брашното много бързо се покрива с плесен. Затова вместо брашно купи в Чили няколко тона пшеница, която се разваля много по-бавно. Той мислеше, че съвсем няма да бъде трудно да чукат тази пшеница в кутел. Но се оказа, че за да начукат брашно за цяла команда, трябва да бухат в

кутела от сутрин до вечер и брашното, което се получаваше, беше лошо. Хлябът от него бе клисав, тежък, лошо изпечен. Недоизядения хляб трябваше да дават пак на свинете и моряците започнаха да роптаят.

— Поят и хранят свинете, а ти стой гладен и не смей да поискаш втора чаша вода!

Тогава Лаперуз нареди да заколят свинете.

Нарязаха ги на парчета, посолиха ги и месото сложиха в трюма. Вместо прясно месо сега моряците получаваха сланина, но затова пък можеха да пият вода, колкото си искат.

Затрудненията с хляба също скоро бяха разрешени. Но ги разреши не Лаперуз, а един прост моряк от „Астролабия“ на име Жак.

Този Жак беше най-невзрачният и най-скромният от всички моряци на „Астролабия“. Селският момък, попаднал за пръв път на кораб, забавляваше моряците с недодялаността си. Моряците го смятаха за глупак и се подиграваха с него. Непрекъснато му даваха най-мръсната и неприятна работа, където не се изискваше съобразителност, а само сила.

Две седмици след напускането на Хавайските острови същият този Жак видя на палубата капитан дьо Лангл и се приближи към него. Дьо Лангл, който не бе свикнал да го заприказват обикновени моряци, навъси вежди. Но лицето на Жак беше такова простодушно и доверчиво, че капитанът не се разсърди.

— Какво искаш? — попита го той.

— У дома работех на мелница... — започна Жак.

— Да, виждам, че ти не си моряк, а мелничар — прекъсна го дьо Лангл.

Моряците, които го бяха наобиколили, се засмяха. „Мелничар“ моряците наричаха недодяланите мухльовци, които за пръв път излизат в морето и не познават морския занаят.

— Да, аз съм мелничар — сериозно и дори гордо отвърна Жак. — Искан да купя мелница, но не ми стигнаха парите и ето, трябваше да замина в морето на печалба. Тука при вас не умеят да мелят брашно. Къде се е видяло да чукат зърното в кутел? Ако искате да имате хубав хляб, ще ви построя мелница.

— Че къде ще построиш мелница? — попита дьо Лангл. — Върху вълните ли?

Моряците се изсмяха.

— Не, на палубата — отвърна невъзмутимо Жак.

Но за почуда на всички дьо Лангл не се смееше.

— А как ще построиш мелница?

— В кухнята има два големи камъка за точене на ножове. От тях ще излязат добри мелнични камъни. А пък крила могат да се направят от дъски.

Дьо Лангл се замисли. Да, „Астролабия“, гордостта на френския военен флот, ще изглежда твърде забавно с крила на мелница върху палубата! Да бяха в Брест или Марсилия, дьо Лангл би умрял от срам, ако би му се наложило да командува фрегата с такова украшение. Но тука няма да ги види никой освен туземците. А нали хубав хляб им е толкова необходим!

— Строй! — каза дьо Лангл.

И Жак се зае да строи. Привечер под фокмачтата се завъртяха крилата на мелницата, а на другия ден матросите получиха за вечеря прекрасно изпечена франзела.

— Ура! — викаше екипажът на „Астролабия“. — Да вдигнем на ръце Жак, да го вдигнем!

И Жак полетя във въздуха.

На специално изпратена лодка го отведоха на „Компас“, горд и щастлив, за да построи и там такава мелница.

СРЕД ВЪРТОПИТЕ

Духаше силен попътен вятър. Корабите бързо се движеха на север. Тропическата жега остана зад тях. Небето се покри с облаци. Въпреки че беше юни, Лаперуз бе принуден да раздаде на моряците вълнени фланели.

На 23 юни от „Компас“ забелязаха снежния връх на Сейнт Илс, която се намира в Северна Америка недалече от Аляска. Преди Лаперуз я бяха виждали само двама мореплаватели — руският капитан Беринг и англичанинът Джеймс Кук. Тази планина е толкова висока, че може да бъде забелязана от огромно разстояние. Лаперуз трябваше да плава още две денонощия, преди да види брега.

Брегът бе скалист, обрасъл с гъста борова гора. Край него морето беше толкова плитко, че от дъното стърчаха скали, около които ревяха и се пенеха въртопи. Беше невъзможно да се приближат до брега — корабите ще налетят на плитчини. Наложиха се да спрат на две мили от крайбрежните скали. Трябваше на всяка цена да намерят хубав залив.

Но това се оказа нелека работа. Макар до брега да имаше само две мили, моряците твърде смътно различаваха очертанията му. Той бе скрит в мъгла. Над мъглата се издигаше само снежният връх на планината Сейнт Илърс.

Корабите потеглиха бавно покрай брега. На Лаперуз му мина през ума, че лодка би могла да се приближи много повече към брега, отколкото кораб. Може би от лодката ще успеят да забележат някакъв залив, някакъв пристан, и бе решено да спуснат лодка.

Лодката командуваше лейтенант д'Екюр. Той също не успя да се приближи към брега, защото бушуващите водовъртежи му преградиха пътя. Попадне ли лодката в такъв водовъртеж, ще се разбие на трески в камъните. Но все пак от лодката брегът се виждаше много по-ясно, отколкото от кораба. Брегът се издигаше стръмен и скалист. Тук нямаше залив. А пък залив им бе необходим. Трябваше да си починат и се запасят с вода, преди да започнат търсенето на протока, съединяващ двата океана.

И ето, седем денонощия корабите на Лаперуз пълзяха бавно покрай брега на север. А между корабите и брега сновеше лодка, от която следяха и за най-малкия нос, за всяка извивка на крайбрежните скали. Лейтенант д'Екюр се бе прославил още в морската школа с храбростта си. Тази си репутация запази и впоследствие. Неговата лодка минаваше толкова близо до ревящите въртопи и водовъртежи, че дори привикналите на всичко гребци побледняваха от страх. Но д'Екюр се присмиваше на страхливостта им и нарочно приближаваше лодката до самия край на клокочещата пяна. Пръските летяха в лицето му. От ранна сутрин той стоеше на носа на лодката, вираше се внимателно в мъглявите очертания на брега и се връщаше на кораба едва по здрач.

— Няма залив! — докладваше той спокойно на Лаперуз, вечеряше и отиваше да спи, за да стане на сутринта и да снове отново цял ден покрай бреговете.

На 2 юли д'Екюр се върна на „Компас“ много по-рано от обикновено. До свечеряването оставаха още няколко часа, когато той се изкачи по стълбата на борда и влезе в каютата на капитана.

— Залив е намерен — каза той, святкайки срещу Лаперуз с дяволитите си очи. — Тука морето навлиза дълбоко в материка. Това е или залив, или...

— Или какво?

— Или проток, който съединява Тихия океан с Атлантическия.

— Странно — каза Лаперуз. — Цялото това крайбрежие е изследвано от капитан Кук. В описанието на неговите пътешествия се казва, че тука той намерил съвършено равен бряг, без никакви заливи.

Пред него на масата беше разгърнатата картата на западното крайбрежие на Северна Америка, съставена от капитан Кук. Брегът, пред който сега се намираха корабите на капитан Лаперуз, беше означен на картата прав и равен без ни най-малка вдлъбнатина.

— Капитан Кук или не е забелязал този залив — каза д'Екюр, — или пък нарочно не го е означил на картата.

„Ами ако д'Екюр е прав? — помисли Лаперуз. — Ами ако този залив ни изведе в Атлантическия океан?“

Той попита рязко д'Екюр:

— А могат ли корабите да влязат в залива? Уверен ли сте, че някоя плитчина няма да ни прегради пътя?

— Почти съм уверен, капитане. Ивицата водовъртежи пред входа в залива се прекъсва. Следователно там мястото е дълбоко. Проходът, който разделя двете плитчини, не е твърде широк, но все пак двете фрегати ще се поместят свободно в него.

— Измерете точно ширината и дълбочината на прохода между плитчините — заповяда Лаперуз.

За измерването на входа в залива бяха изпратени две лодки. Едната командуваше лейтенант д'Екюр, другата — лейтенант Бутен. Заедно с Бутен тръгна и географът Бернизе, за да състави карта, с помощта на която щеше да бъде по-лесно да се влезе в залива.

Бутен беше по-възрастен от д'Екюр, но д'Екюр се числеше старши лейтенант, а Бутен младши. Така стана, защото д'Екюр беше дворянин, имаше връзки при двора, завърши аристократическото морско училище, а Бутен стигна от най-низши длъжности до лейтенант благодарение на личните си достойнства.

Задрънкаха вилките и двете лодки се понесоха бързо към тесния проход между белите гребени на водовъртежите.

След час д'Екюр и Бутен се върнаха на палубата.

— Едва ли може да се намери по-удобен проход — доложи д'Екюр на капитана. — Да се влезе в залива е по-просто и безопасно, отколкото в Бресткото пристанище.

— Вие забравяте течението, господин д'Екюр — прекъсна го Бутен. — Течението ще тласка корабите назад в морето. А вятърът стихва. При слаб вятър не е лесно да се справиш с течението.

— Оставете това — каза д'Екюр. — Течението е почти незабележимо. Смешно е да се говори за него.

Бутен поклати глава, но не взе да спори.

Решено беше да тръгнат незабавно към залива. Предизвестиха капитан дьо Лангл и двата кораба влязоха един след друг в прохода между плитчините. Проходът се виждаше ясно. Водата в него беше тъмна и дълбока. А отстрани клокочеше зелена пяна, из водата стърчаха каменни блокове. Плитките места се отделяха толкова ясно от дълбоките, че, кажи-речи, и дете можеше да прекара кораб отгук.

Трябваше да бързат, защото след час щеше да почне да се мръква. Зад „Компас“ на няколко сажена от него вървеше „Астролабия“. Вятърът намаляваше с всяка измината минута, платната, доскоро здраво опънати, клюмаха.

— Ако няма вятър — каза Лаперуз, — ще заседнем цяла нощ в това проклето устие.

Но скоро друго започна да го тревожи. Той повика д'Екюр.

— Нима вие, лейтенанте, не знаехте — каза му той, — че корабите не са в състояние да се движат срещу такова силно течение при слаб вятър? Нас ни носи течението. Ние почти не се движим напред. Ако вятърът спре съвсем, или ще бъдем изтласкани назад, в открито море, или ще се разбием в подводните камъни. Нима не забелязахте течението?

Д'Екюр се смути.

— Наистина, капитане, аз не знам какво е станало. Когато бях тука, почти нямаше течение. Лейтенант Бузен ми каза нещо за течението, но то беше толкова слабо...

Лаперуз се замисли.

— Сега е време на отлив — каза той. — Водата от залива се оттегля в морето. А тъй като плитчината прегражда пътя ѝ, тя всичката се е устремила срещу нас през този проход. Вие сте били тука преди два часа. Тогава отливът току-що е започнал и течението е било слабо. Сега то ще се усилва непрекъснато.

Фрегатите навлязоха в най-тясното място на прохода. Платната изплюяха конвулсивно за последен път и се отпуснаха — вятърът изчезна. „Компас“ за секунда остана на място и започна бавно да се връща с кърмата назад. Полека-лека движението ставаше все по-бързо. С изчезването на вятъра престана да действа кормилото. Лаперуз се страхуваше, че „Компас“ ще налети на „Астролабия“. Но за щастие „Астролабия“ също бе понесена назад. Щом двата кораба бяха изнесени от прохода в открито море, отново задуха вятър.

Но не можеше и да се мисли за нов опит да влязат в залива — започна бързо да мръква, а в тъмнината не могат да се различат дълбоките води от плитките.

Цялата нощ корабите прекараха под опънати платна в открито море. Изминаха десет денонощия, откак пътешествениците за пръв път съзряха този бряг. Десет денонощия виждаха полянки, където можеха да си похапнат, ручей, от които да наляят прясна вода, хубави места за лов и всичко това беше недосегаемо за тях. За тези десет денонощия екипажът капна от умора. Близко до брега управлението на кораб е много по-трудно, отколкото в открито море, защото не може да се върви направо — през цялото време трябва да се мени курсът. А честата смяна на курса караше моряците постоянно да преместват платната. В продължение на десет денонощия хората не успяваха да се наспят, да се нахранят. Отново раздаваха вонящата вода за пиене на дажби.

И на следното утро, щом се развидели, Лаперуз отново се опита да влезе в залива.

На сутринта започна прилив. Този път на входа в залива ги очакваше попътно течение. И Лаперуз отново насочи корабите си към тесния коридор между водовъртежите.

Сега му пречеше не течението, а вятърът. Вятърът духаше откъм брега. Да управляваш кораб срещу вятъра е много трудно и фрегатите дълго не можеха да попаднат в тясното гърло на прохода.

Най-после влязоха — отпред „Компас“, след него „Астролабия“ — и течението ги подхвана.

Отначало се движеха бавно, защото вятърът ги тласкаше обратно в морето. Лаперуз заповяда да спуснат платната и течението понесе корабите в залива. Проходът ставаше все по-тесен, а течението все по-силно. Те вече се носеха като вихър по лъкатушещата тъмна пътечка. От дъното на няколко метра от тях стърчаха скали, край които клокочеха пенливи водовъртежи. За управление на корабите не можеше и да се мисли. „Компас“ летеше напред и се въртеше като пумпал. Течението влачеше „Астролабия“ страничком.

И внезапно от водата пред тях израсна скала и им прегради пътя. Моряците закрепяха от ужас. Да се спрат беше невъзможно. Скалата едва се издигаше над повърхността на морето и вълните свободно я заливаха. Не е чудно, че д'Екюр и Бутен, които стигнаха с лодките си само до началото на прохода, не бяха забелязали такава ниска скала.

Гибелта изглеждаше неизбежна. Но до самата скала течението направи остър завой. Подчинявайки се на течението, „Компас“ заобиколи съдбоносната скала, като одраска о грапавия ѝ гръб обшивката на левия си борд. Той прелетя като мълния по сребърната гладка повърхност на просторния залив, зави остро и спря недалеч от горист бряг.

„Астролабия“ извърши същата маневра, на същото място заобиколи скалата, после, олюлявайки се и танцувайки, прекоси целия залив и спря до „Компас“.

В първата минута никой не можеше да се опомни от щастие. В очите на мнозина имаше сълзи. Наистина всички се смятаха за загинали през време на главоломния полет по криволичещата тясна пътека между подводните скали.

Лаперуз заповяда да спуснат котва.

В ЗАЛИВА

Ту тук, ту там иззад върховете на исполинските борове се издигаха кълба дим. Брегът беше населен.

Не се наложи да чакат дълго жителите. Леки, дълги лодки се понесоха към корабите. Глъчка изпълни залива. Индианците викаха,

размахваха ръце, пееха. Съвсем не се бояха от французите. Без да искат разрешение, те се катереха от всички страни на кораба и скоро на палубата на „Компас“ се събраха осемдесетина души. Мнозина дойдоха с жените си.

Жените много се грижеха за външността си. На всяка долната устна беше продупчена и оттам стърчеше дървена лъжица. От това украшение устните им се издаваха два пръста напред. Лицата си мажеха с вар, глина и мас.

Мъжете също бяха големи контета. Навсякъде, дето само беше възможно — в ушите, в носа, — те пъхаха птичи пера. Безмилостно си продупчваха кожата, за да мушнат в отвора перо.

И мъжете, и жените бяха облечени в тюленови кожи.

Индианците съвсем не се появиха от празно любопитство. Тях хич не ги интересуваха нито белите, нито корабите. Те дойдоха, за да търгуват. Не бяха взели със себе си никакво оръжие и намеренията им очевидно бяха най-миролюбиви. Но и те, както и жителите на Пасха, не смятаха кражбата за враждебна постъпка. С най-миролюбив вид измъкваха гвоздеите от дъските на палубата и усмихнати приветливо, бъркаха в джобовете на моряците.

— Какво да правим с тях! — възкликваше Лаперуз, като разглеждаше неканените си гости, разположили се спокойно на палубата.

Той се чувствуваше като в капан. В този залив беше не само трудно да се проникне — да се излезе от него май щеше да бъде още по-трудно. А горите около залива бяха пълни с индианци, които, ако не им угодиш, току-виж, завладели фрегатите.

И Лаперуз реши да завърже с индианците приятелски делови отношения. Той им обясни, че е дошъл в страната им за търговия.

На индианците това се хареса много. Те надокараха на корабите множество тюленови и мечи кожи, камари прясна риба. В замяна искаха само желязо. Не, на тях не им бяха нужни нито гердани, нито пъстри кърпи, които будеха такъв възторг у жителите на Пасха. Те бяха делови хора, практични, дори по-практични от хавайците, на тях им дай гвоздеи, брадви, ножове, железни обръчи. Самите те не можеха да добиват желязо. Правеха сечивата си от камъни и кости. Затова ценяха толкова железните предмети. За десет гвоздеа даваха на драго сърце голяма кожа от морска котка.

В краденето не бяха толкова придилични. Крадяха решително всичко, което им попаднеше подръка. Откъсне някой хитрец парче въже от палубата, скочи във водата и изчезне. Но ако му предложиш такова въже срещу малка рибка — за нищо на света няма да ти я продаде. Те разбиха стъклата в капитанската каюта и ги отмъкнаха на парчета.

Корабите се нуждаеха от малък ремонт. Особено изпокъсани бяха платната — по тях зееха дупки, които трябваше да се зашият. Да се извърши тази работа на кораба беше много трудно, а Лаперуз не се решаваха да откара платната на брега: там индианците щяха да отмъкнат всичко.

За щастие по средата на залива имаше малко гористо островче. Наоколо му беше толкова дълбоко, че корабите можеха почти да се долепят до него. На това островче, което се намираше под защитата на двете фрегати, Лаперуз откара платната си.

На острова имаше прохладен извор с прекрасна студена вода. С тази вода напълниха изпразнените през време на плаването бъчви. За какви си три дни моряците издигнаха край извора обсерватория, ковачница и работилница за ремонт на платна.

Обсерватория бе наречен прост дървен сайвант с отвор на покрива за телескопа. Астрономът Дажеле пренесе в сайванта телескопа и прекарваше там по цели нощи.

Впрочем една нощ той все пак прекара на кораба. Небето беше мрачно, облачно. Той реши, че е безсмислено да остава в обсерваторията и отплава на „Компас“. Всички съоръжения на французите на островчето се охраняваха постоянно от малък отряд морска пехота, защото индианците преплуваха залива и стигаха до островчето, без каквито и да е усилия. През тази нощ обсерваторията, ковачницата и работилницата пазеха дванадесет войници под командата на двама млади офицери — Лористон и Дарбо. Офицерите поставиха войниците на пост под открито небе, а самите те легнаха да спят в обсерваторията. Те се разсъблякоха, простряха на пода мундирите си и си направиха легла от тях, за да им бъде по-меко. Сложиха до себе си пушките и спаха до сутринта.

На сутринта, когато отвори очи, Дарбо с почуда забеляза, че лежи на гола земя. Мундирът му бе изчезнал безследно.

Той разбута Лористон.

Лористон скочи и се развика:

— Къде е мундирът ми? Къде е пушката ми?

Двамата офицери се гледаха в недоумение.

— Обрали са ни индианците — каза Лористон. — Но нали спяхме върху мундирите. Как не са ни събудили?

Дарбо вдигна рамене.

Нещастните офицери изскочиха само по долни дрехи от обсерваторията. Войниците, които стояха на пост, им отдадоха чест.

— Видели ли сте тука някого нощес? — попита ги Лористон.

— Съвсем не!

Под дружния смях на целия екипаж откараха на „Компас“ Лористон и Дарбо, увити в одеяла.

СТРАШНИЯТ ДЕН

Към 12 юли кърпенето на платната бе завършено и Лаперуз се приготи да напусне този неприветлив залив. Предстоеше му до септември да проучи още онази никому непозната част на североамериканското крайбрежие, която се простираше между местата, изследвани от Кук, и владенията на испанците в Калифорния. А после, съгласно инструкцията на Министерството на мореплаването, той трябваше да пресече Тихия океан, за да пристъпи следващото лято към изследване бреговете на Азия. Оставаше малко време и Лаперуз бързаше.

Но лейтенант д'Екюр беше недоволен. Чистолюбив и храбър, той мечтаеше за необикновени открития, за небивали подвизи.

— Ние не можем да напуснем този залив, без да го изследваме както трябва — каза той на Лаперуз. — Аз съм почти убеден, че в този залив започва протокът, който съединява Тихия океан с Атлантическия.

— Оставете, д'Екюр — махна с ръка Лаперуз. — Къде може да има тука проток? Та нали целият залив лежи пред нас като на длан.

— Онзи край на залива, който се намира зад островчето ни, е съвършено неизвестен — настояваше д'Екюр. — Той винаги е покрит с мъгла.

— И там е същото, каквото е и тука; бряг, борове, камъни. Над тази мъгла видях върхове на планини.

— Не бъдете толкова сигурен, капитане. Протокът, който съединява океаните, навярно е много тесен. Лесно можем да не го забележим. Спомнете си колко е тесен Магелановият проток.

И като видя, че Лаперуз се колебае, той прибави:

— Отложете заминаването ни още с един ден. Аз се наемам утре да стигна с лодка до другия край на залива. Дотам са всичко на всичко три-четири мили. Привечер ще се върна и ако не намеря нищо, вдругиден ще потеглим на път.

И Лаперуз се съгласи.

На следващото утро времето беше прекрасно. За пръв път през целия престой на експедицията в Северна Америка слънцето се показва иззад облаците.

Д'Екюр се радваше на приятната разходка с лодка. Останалите офицери му завиждаха. Лаперуз трябваше да се съгласи да изпрати с д'Екюр не една лодка, а цели три — две от „Компас“ и една от „Астролабия“. В тях се настаняха всички желаещи.

В най-голямата лодка освен д'Екюр имаше десет моряка. Във втората се качиха Маршенвил и Бутервилие, лейтенанти от „Астролабия“. Те взеха със себе си осем моряка. Най-малката лодка се падна на Бутен, младши лейтенант от „Компас“.

Към Бутен се присламчи Бартоломей Лесепс.

Разходката започна необикновено весело. Най-напред се носеше лодката на д'Екюр. После лодката на Маршенвил и Бутервилие. След тях едва ги настигаха Бутен и Лесепс.

Планините в далечния ъгъл на залива все по-ясно се очертаваха. „Протокът, който съединяваше океаните, ще бъде наречен проток «Д'Екюр», а не «Лаперуз» — мислеше си д'Екюр. — Аз ще открия протока, а не Лаперуз. Лаперуз само ми пречи.“ Сърцето му радостно туптеше. И той непрекъснато подканваше гребците да гребат по-бързо.

Брегът, към който се стремяха, се приближаваше с всеки удар на веслата.

Водата в залива беше спокойна и гладка като огледало и моряците се учудиха много, когато видяха пред себе си бели гребени на вълни. Тези гребени беснееха и клокочеха на извънредно тясно пространство, а зад тях и пред тях се простираше лазурна шир.

Когато се приближиха, моряците видяха, че това беше дълга, осеяна със скали и прерязала целия залив плитчина, о която с грохот се

разбиваше някакво подводно, невидимо на повърхността течение. Плитчината се прекъсваше, тук-там в нея чернееха дълбоки ями. Но в тези ями бушуваха силни водовъртежи.

Лодките спряха.

— Трябва да се връщаме — каза Бутен.

— За нищо на света! — извика д'Екюр. — Аз няма да се върна, докато не намеря проток.

— Та там няма никакъв проток — възрази Бутен. — И оттука всичко се вижда. Там има само планини и гора.

— Не възразявайте! — отвърна д'Екюр.

Той беше старши лейтенант и имаше право да постави младши лейтенанта на място. Упоритостта и тщеславието го подтикваха към това.

— Напред! — заповяда той. — А ако вие, Бутен, се страхувате, разрешавам ви да се върнете.

И лодката на д'Екюр се вряза в клокочещата пяна.

Тозчас водовъртежът я завъртя и понесе. Няколко мига тя се държеше на повърхността. После кърмата се издигна високо във въздуха, носът се потопи във водата. Ревящата бездна я погълна.

Там, дето току-що чернееше лодката, пълна с хора, сега клокочеше бяла пяна.

Маршенвил, стиснал зъби, побърза на помощ на давеците се.

— Спрете! — извика Бутен. — Все едно, не можем ги спаси!

Но за Маршенвил бе въпрос на чест да не остави приятелите си в беда. Той не беше толкова опитен като стария Бутен и не виждаше цялата опасност, която го застрашаваше.

Лодката на Маршенвил бе изхвърлена на стърчащата от водата скала и се преобърна.

Тогава най-последно и Бутен извика:

— Напред!

Той не искаше да го смятат за страхливец.

Течението подхвана малката неустойчива лодка и я понесе, разклащайки я, в разпенения, клокочещ ад.

Лесепс, бледен от ужас, се вкопчи с двете ръце за скамейката. Те се носеха така бързо, че ушите му свиреха.

Повлече ги към същото място, където загина д'Екюр. Водовъртежът вече бе успял да погълне всички нещастници и на

повърхността на водата нямаше никого. После ги помъкна към скалата, о която се разби лодката на Маршенвил. Моряците захвърлиха веслата. Кормчията затвори очи, но лодката прелетя на два-три сантиметра от скалата и като описа широка дъга, излетя от гърмящата пяна назад, в спокойната гладка вода.

Те бяха спасени.

Лесепс си пое дъх и погледна Бутен. Не, лицето на Бутен не изразяваше ни страх, ни радост. В очите на лейтенанта той прочете само изумление.

— Невъзможно беше да не загинем! — каза объркано Бутен. — Нашата лодка е най-неустойчивата от трите. Как останахме живи? Това е чудно. Аз нищо не разбирам.

Печални новини занесе Бутен на Лаперуз. Те се бяха лишили от трима офицери и осемнадесет моряка.

Това беше първото голямо нещастие, постигнало експедицията.

— Да бягаме, да бягаме от този проклет залив! — викаше отчаян Лаперуз.

Но преди да избягат, беше решено да издигнат паметник на загиналите си другари. С тази работа се зае инженер Монерон. Той издяла на острова край обсерваторията голям камък и издълба на него думите:

Тука, в този залив, загинаха двадесет и един моряка.
Пътниче, който и да си ти,
оплачи заедно с нас участта им!

Да се излезе от залива беше толкова трудно, колкото и да се влезе в него. Но и този път моряците успяха да се промъкнат невредими през водовъртежите.

Оттогава моряците, много суеверни хора, започнаха да твърдят, че лодката на Бутен се спасила само защото в нея се намирал Лесепс. Те бяха убедени, че самата съдба пази Лесепс от всякакви нещастия.

КАЛИФОРНИЯ

Късото северно лято беше към края си, но въпреки това Лаперуз искаше да посвети още един месец за проучване бреговете на Северна Америка.

След като излязоха от проклетия залив, който нарекоха Френско пристанище, фрегатите се насочиха на север. Но подир двуседмично плаване Лаперуз се убеди, че бреговете са нанесени съвсем точно на картата на Кук, и пое отново на юг.

Той разбра, че Кук никого не е лъгал. Кук наистина не бе намерил Северозападен проток.

За да свърши веднъж завинаги въпроса със Северозападния проток, той реши да проучи накрая бреговата ивица между Френското пристанище и владенията на испанците в Калифорния. Там Кук не бе ходил. Тази част от американското крайбрежие беше съвсем неизвестна на европейците.

Корабите се движеха много бавно, защото трябваше да нанасят на картата всеки нос, всеки залив, всяко крайбрежно островче. Брегът беше населен — за това свидетелствуваха многобройните стълбове дим, издигащи се иззад гората. Но французите нито веднъж не слязоха на брега.

През втората половина на септември корабите достигнаха Калифорния, която беше вече добре известна на испанците.

И така, сега и Лаперуз се убеди в това, в което се беше убедил Кук — проток, който да пресича Северна Америка и да съединява Атлантическия океан с Тихия, не съществуваше.

Лаперуз избра най-хубавото пристанище на Калифорния — Монтъррейския залив.

Близо до Монтъррейския залив нашите мореплаватели срещнаха два големи военни кораба фрегати, които плаваха под испански флаг. Французите, невидели повече от половин година нищо друго освен вода и девствени гори, се зарадваха много. Дадоха сигнал и помолиха испанците да спрат. Лаперуз заедно с неколцина офицери се качи в лодка и пое към най-близката испанска фрегата. Испанците приеха гостите най-любезно. Капитанът ги заведе в каютата си.

— Накъде отивате сега? — попита Лаперуз.

— Изпратиха ни тука, за да докараме припаси на нашия гарнизон в Калифорния — отговори испанецът, — а сега плаваме на юг, отначало за Перу, после за Чили.

Оказа се, че самият капитан е от Консепсион и там живее цялото му семейство.

— Предайте от мене поздрав на дон Хигинс и дон Квехада — помоли Лаперуз.

Той лесно успя да придума испанците да почакаат, докато напише писмо за Франция. В това писмо разказа накратко приключенията си на остров Пасха, на Хаваите и в Америка. Заедно с него писаха писма всички французи, радвайки се на възможността да изпратят вест за себе си на своите близки.

На брега на Монтърейския залив Лаперуз намери малка испанска крепост, в която имаше гарнизон от двеста души. Макар испанците отдавна вече да смятаха Калифорния за свое владение, те не се решаваха да се отдалечат от крепостта дори на една миля. В околните гори скитаха индианци, безстрашни ловци и воители, които не признаваха властта на Испания.

Експедицията беше посрещната с почит. Испанците живееха в тази дива страна като на заточение. Между тях нямаше бели жени и почти всички войници бяха женени за индианки. Двете фрегати, които им докарваха два пъти в годината провизии, бяха единствената им връзка с останалия свят. Живееха в постоянен страх, че индианците ще въстанат, ще завземат с щурм крепостта и ще ги избият до един.

През свободното от сражения и военни учения време испанците се занимаваха със земеделие. Те бяха разорали доста голямо поле, което се намираше под защитата на крепостните оръдия, и го бяха засели с пшеница. Реколтата беше нечувана. Малката колония не се нуждаеше повече от жито отвън.

Когато Лаперуз заедно с Ламанон разгледа почвата в Калифорния, той остана изумен.

— Какво блестящо бъдеще има тази страна! — възкликна той. — Такава почва може да изхрани много милиони хора.

И той не се излъга. Сега Калифорния е една от най-богатите и цветущи области на Съединените щати. Там са разположени два огромни града — Лос Анджелис и Сан Франциско.

Скоро Лаперуз успя да се запознае и с калифорнийските индианци. Когато се разхождаше из гората с дьо Лангел, Бутен и двама испански офицери, Лаперуз забеляза на една полянка стадо елени, които спокойно пасяха трева.

— Шт! — каза един от испанците. — Те са много плашливи. Ако направим макар още една крачка, ще избягат.

Елените се намираха на такова разстояние, че никакъв куршум не можеше да ги достигне. Но изведнъж Лаперуз забеляза един елен, който беше по-близо от другите. Той се прицели.

— Не стреляйте, капитане — прошепна Бутен, като го хвана за ръката. — Този елен има човешки крака.

Наистина еленът беше странен. Отзад вместо еленови крака се виждаха боси човешки крака.

— Това е индианец ловец — обясниха испанците. — Той е намъкнал еленова кожа, за да го допусне стадото по-близо до себе си. Под кожата е скрил лък и стрели.

Човекът елен вървеше бавно по полянката, като завираше в земята муцуната си, украсена с широки рога — той се преструваше, че щипе трева. Стадото не му обръщаше никакво внимание. Ето той вече се разхождаше между истинските елени и търсеше кой да убие, а те не се помръдваха от мястото си. Изви се стрела и най-едрият елен падна мъртъв в тревата. Едва сега останалите разбраха измамата и избягаха.

Ловецът хвърли кожата. При него дотичаха няколко жени и помъкнаха елена в гората.

Лаперуз ги догони. Тези индианци принадлежаха към племе, което се намираше в съюз с испанците, и го посрещнаха много дружелюбно. Скоро се събра цяла тълпа, около триста човека. Лаперуз им обясни, че иска да завърже с тях търговия и на драго сърце ще купува от тях кожи от диви животни. Индианците се зарадваха и на следната сутрин докараха цели камари лисичи, мечи и еленови кожи. Те ги даваха охотно срещу гвоздеи, гerdани, копчета и дори срещу глинени гърнета. Лаперуз се стараеше да купи колкото се може повече кожи, защото знаеше, че във Франция за тях ще им дадат много пари.

---

[1] астролабия — стар уред за определяне звездите и тяхната височина. ↑

[2] каптенармус — ключар на ротата. — остаряла дума. ↑

[3] гротмачта — средната, най-висока мачта. ↑

КЪМ ГИБЕЛ

В НЕПОЗНАТО МОРЕ

На 22 септември фрегатите напуснаха Монтьрейския залив и излязоха в открито море.

Експедицията остави бреговете на Америка и се отправи пряко целия Тихи океан към бреговете на Азия и Китай.

Никога преди това нито един кораб не бе извършвал плаване между Северна Америка и Китай. Цялата тази огромна част на океана беше съвсем неизследвана. На мореплавателите им предстоеше пътешествие от десет хиляди километра по нови за европейците води.

— Надявам се, че поне тука ще ни провърви — казваше Лаперуз, — и ще открием някакви значителни земи.

Пак окачиха на мачтата коша и настаниха в него моряк с далекоглед. Държаха курс право на изток. Седмица след седмица минаваше, а земя не срещаша. Платната и въжетата непрекъснато напомнях, че фрегатите бяха напуснали Европа още преди тринадесет месеца. Въжетата всеки ден се късаха. Моряците не успяваха да закърпят платната. За тринадесет месеца експедицията извърши голяма научна работа, множество наблюдения, но все пак тя не успя да открие протока, съединяващ океаните, нито пък някоя неизвестна дотогава земя.

Лесно е да си представим с какво нетърпение гледаха моряците своя другар, седнал в коша. Но свърши септември, измина целият октомври, половината от пътя до Китай остана назад, а около фрегатите, както и преди, се простираше безбрежният океан. Никъде не се виждаше никакъв най-малък признак на суша.

Най-после на 5 ноември от мачтата се чу дългоочакваният възглас:

— Земя! Земя!

Цялата команда на „Компас“ изтича на палубата. От „Астролабия“, която вървеше отзад, също вече бяха забелязали сушата.

Но скоро разочарование постигна зарадваните моряци: откритата от тях земя се оказа просто огромна канара, която стърчеше самотно от водите на океана. Беше дълга не повече от миля. В чест на Некер, един от най-могъщите министри на кралска Франция, Лаперуз нарече канарата остров Некер. На целия остров Некер нямаше ни дърво, ни ручей. Решиха да не слизат на него, за да не губят напразно време, а да плават по-нататък.

Морето беше спокойно. Вечерта, когато се мръкна, струваше ти се, че корабите се носят по въздуха — толкова тихо беше наоколо. Внезапно Лаперуз, който стоеше на капитанския мостик, чу напред слаб, едва доловим плясък.

Какво е това?

Сякаш вълните се удрят о някакъв бряг.

И изведнъж той различи в мрака смътни очертания на скала. Тя се намираще на няколко десетки крачки от „Компас“, който летеше към нея с пълна скорост.

Лаперуз заповяда на кормчията да направи остър завой. Екипажът се спусна към платната. „Дали ще успеем да завием, или няма?“ — мислеше си Лаперуз.

Тежкия корпус на фрегатата започна бавно да завива. Скалата всяка секунда се приближаваше все повече. И въпреки всичко успяха да завият. Минаха толкова близко до скалата, че камъните одраскаха леко левия борд.

— По чудо се спасихме от гибел — каза Лаперуз. — Ако морето днес беше макар и малко по-бурно, щях да чуя отдалече шума на вълните, които се разбиват о скалата, и нямаше да се излагаме на такъв риск. Благодарение на това предателско спокойствие ние едва не се отправихме на дъното на океана.

— Добре, че „Астролабия“ вървеше не след нас, а отстрани — каза лейтенант Бутен, — в противен случай и тя трябваше да направи такъв остър завой и кой знае дали щеше да се измъкне от бедата.

Скалата, която едва не погуби корабите му, Лаперуз нарече Риф на френските фрегати. Той я означил точно на картата, за да знаят бъдещите пътешественици къде ги дебне опасност.

КИТАЙСКИТЕ ПИРАТИ

В средата на декември неизвестната част на океана остана назад и фрегатите навлязоха във води, често посещавани от европейски кораби, които търгуваха с Китай.

За учудване на целия екипаж Лаперуз нареди на артилеристите да дежурят постоянно при оръдията и заповяда да приведат фрегатите в бойна готовност.

— Защо? — попита любопитният Лесепс.

— Страхувам се да не ни нападнат — отговори Лаперуз.

— Че кой може да ни нападне? Китайците ли? Но отношенията между Франция и Китай са най-мирни.

— Мирни са отношенията ни с правителството на китайския император — отговори Лаперуз, — но не и с китайските пирати. Китайските пирати са врагове на китайския император и врагове на европейските търговци, които търгуват с Китай.

— Нима някакви жалки разбойници ще се осмелят да извикат на бой две фрегати с по четиридесет топа — „Компас“ и „Астролабия“ — гордостта на френската военна флота? Само англичаните май биха се решили да си премерят силите с нас. Не, капитане, ако наистина тука има пирати, те ще вдигнат всички платна и ще се помъчат да изчезнат колкото се може по-скоро...

— Не бъдете толкова уверен, господин Лесепс — каза професор Дажеле. — Китайските пирати са много по-силни, отколкото вие мислите. Те съвсем не са разбойници, а бунтовници, въстаници, селяни, надигнали се срещу помешчиците. Те имат прекрасно въоръжен флот, който се състои от десетки кораби, заграбени от китайското правителство и разните европейски търговски компании. Те са превърнали в свои крепости пустите островчета край бреговете на Китай. Португалците, холандците и англичаните често са принудени да им отстъпват корабите си. Китайските власти треперят пред тях. Пиратите често слизат на брега, влизат в бой с редовните китайски войски и побеждават. Знаете ли по какъв начин португалците са завладели китайското пристанище Макао?^[1]

— Не, не знам — отговори Лесепс.

— Португалците първи от всички европейски народи завързали търговия с Китай. Те се мъчили да създадат в Китай колонии, но китайците не се съгласявали да им отстъпят нито педя земя. Тъкмо по това време пиратите унищожили целия китайски флот, слезли на брега

и започнали да превземат един град след друг. Техните дружини застрашавали дори самия Пекин и императорът се изплашил. „Помогнете ми — помолил той португалците. — Избавете ме от бунтовниците и аз ще ви дам за награда всичко, което пожелаете.“ По това време пиратите още нямали европейски кораби. Флотът им се състоял само от китайски джонки. Португалците ги нападнали внезапно, половината избили, а другата половина разпръснали. За тази победа китайският император отстъпил на Португалия това парче земя, където сега се намира град Макао.

— Това била единствената победа на португалците над пиратите — забеляза Лаперуз. — Във всички по-късни сражения винаги побеждавали пиратите.

Макар пътешествениците вече да не се надяваха да открият някаква земя, на мачтата, както и по-рано, седеше моряк. Той трябваше да предупреди моряците за приближаването на пиратите. Но морето беше пусто. Едва в края на декември морякът разтревожи Лаперуз със силен вик:

— Пред нас се виждат платна!

— Но тревогата се оказа напразна. Не, това не бяха пирати, а мирни рибарски лодки, които плаваха навред край китайските брегове. Рибарите излизаха на риболов на цели ескадрили, по четиридесет-петдесет лодки заедно. Колкото по-нататък отиваха, толкова по-често ги срещаха. От време на време Лаперуз извикваше ту една, ту друга лодка и срещу най-скромно заплащане купуваше от рибарите прясна риба.

Лесепс се учуди много, когато видя в лодките не само мъже, но и жени и малки деца. Имаше лодки, в които се намираха дори кучета, кози, кокошки, петли. Странно е да слушаш „кукуруигу“ сред океана.

— Тези рибари нямат друг дом освен лодките — обясни Дажеле на Лесепс. — Те заедно със семействата си и с всичкото си имущество прекарват целия си живот на лодките в морето и слизат на брега само за да продадат рибата.

— Нима не се страхуват от пиратите? — попита Лесепс.

— Не, не се страхуват. Китайските пирати никога не нападат рибарите.

НЕОЧАКВАНОТО БОГАТСТВО

На 1 януари 1787 година видяха в далечината китайския бряг, а на другия ден фрегатите влязоха в пристанището Макао. Пътят между Калифорния и Китай беше изминат за три месеца и половина.

Макао, китайски град, завладян от португалците, бе разположен на три хълма. На върха на всеки хълм беше построена крепост. Топовете на тези крепости държаха в пълно подчинение целия град, населен предимно с китайци. Португалците се отнасяха с китайците като с роби, разоряваха ги с данъци, мита и глоби, заставяха ги да работят безплатно и затова постоянно се страхуваха от въстание. В крепостите живееха войници индийци, докарани от португалската колония Гоа в Индия. Индийците не знаеха китайски език и затова португалците не се бояха, че ще преминат на страната на китайците.

В Макао във всеки квартал имаше католическа църква или манастир. Католическите свещеници и монаси полагаха всички усилия да покръстят китайците. Но не успяваха. Само разни нехранимайковци и мошеници се съгласявали да се покръстят, за да получат всевъзможни облаги и покровителството на властите. Но макар мнозинството от китайците да не бяха католици, всички без разлика бяха длъжни да дават една десета част от доходите си на католическите манастири. И монасите в Макао бяха по-богати от търговците.

Щом фрегатите влязоха в пристанището, веднага ги заобиколиха лодки с митничари. Те поискаха от Лаперуз голяма сума за правото да спре в пристанището на Макао. Напразно Лаперуз ги уверяваше, че португалското министерство на морската е разрешило на експедицията да спира безплатно във всички португалски пристанища. Митничарите бяха неумолими.

След като спори с тях цял ден, Лаперуз слезе на брега и отиде при губернатора. Губернаторът го прие много любезно и веднага заповяда на митничарите да оставят на спокойствие френската експедиция.

Тогава на фрегатите се появиха търговците. Те се оказаха още по-натрапчиви от митничарите.

— Продайте ми стоката си — шепнеше всеки на Лаперуз. — Моята фирма ще ви заплати по-добре от всички.

— Та ние нямаме никаква стока — отговаряше Лаперуз. — Ние не сме търговци, а учени. Съвсем не сме дошли тука, за да търгуваме.

Но в отговор португалските търговци му се смееха. Не, те не са глупаци, за да повярват, че французите са извършили такова трудно и дълго пътешествие до Китай съвсем безкористно. Убедени, че капитанът ги лъже, те се мъчеха да спечелят доверието на екипажа, угощаваха моряците, като се опитваха да разберат какви богатства се съхраняват в трюмовете на фрегатите. И след няколко дни из града се разнесе слух, че французите са докарали от Америка скъпи кожи.

Тогава при Лаперуз се яви търговецът Хилярос, най-богатият човек в Макао.

— Аз ще купя всичките ви кожи — заяви той. — В Китай няма зверове със скъпи кожи и богатите китайци ценят кожата както златото. За мечите, еленовите и лисичите кожи ще ви дам осем пъти повече, отколкото ще ви заплатят в Париж. Кажете, какви кожи имате и какви са?

Лаперуз подаде на търговеца списъка на кожите, които бе получил от индианците в Америка срещу гвоздеи и железни обръчи. И Хилярос му предложи срещу тях огромна сума.

След един час целият екипаж на двете фрегати беше свикан на палубата на „Компас“. Моряците и войниците се построиха в редици под командата на офицерите си. Лаперуз направи преглед и в заключение каза:

— Успях да продам получените в Америка кожи. Тези кожи смятам за обща собственост на експедицията. Всички ние — офицерите и моряците, учените и войниците — еднакво понасяхме лишенията и рискувахме живота си. Затова получените пари трябва да бъдат разделени поравно на всички, без разлика на чиновете. На всеки се падат по петдесет португалски пиастра.^[2]

Петдесет пиастра! На тези бедни хора не се беше и присънвало такова богатство.

Лаперуз продължаваше:

— Предстои ни дълъг, труден път. Не сме изпълнили и половината от това, което ни е възложило министерството. Кой знае дали ще се върнем някога в родината си. Какви ли не нещастия могат да ни се случат по време на плаването! Ако вземем парите със себе си, те може да пропаднат заедно с нас и нашите семейства да не ги получат никога. Като взех под внимание всичко това, аз реших да предам спечелените пари в шведската банка в Макао. Тази банка има

клон в Париж. Когато се върнем в Париж, ще ни изплатят парите. А ако не се върнем, ще ги изплатят на нашите жени и деца.

ТАРТАРИЯ

От пристанище Макао „Компас“ и „Астролабия“ излязоха на 5 февруари 1787 година и след като посетиха Филипинските острови, които тогава принадлежаха на испанците, се насочиха на север покрай азиатските брегове.

Лаперуз пое курс към тайнственото Японско море, където не бе ходил още нито един европейец.

Японско море е разположено между Японските острови и Азиатския материк. За съществуването му в Европа знаеха по японските и китайските карти. Но тези карти бяха толкова различни, че беше невъзможно да им се доверят.

Фрегатите минаха покрай китайския остров Тайван и влязоха в Корейския проток. Зад Корейския проток започва Японско море. Тук откритията се зародиха едно подир друго.

Най-напред те се натъкнаха на остров, който не съществуваше дори на японските и китайските карти. Островът се оказа гъсто населен и добре обработен. Лаперуз го нарече остров Дажеле. Моряците не слязоха на острова, но нанесоха на картата бреговете и плитчините, разположени край него. Това им отне много време.

Като остави остров Дажеле, Лаперуз се насочи към западното крайбрежие на Японско море. Тогавашните географи наричаха непознатия западен бряг на това море Тартария. Европейците познаваха тази страна само по име. Дори китайците и японците имаха смътно понятие за нея.

Лаперуз вече много дни плаваше на запад, а бряг все не се показваше. Ако се вярваше на китайските карти, Лаперуз отдавна трябваше да се намира по средата на сушата, но около него, както преди, се простираше необхватното море. Това бе ново доказателство колко малко можеше да се вярва на картите на азиатските географи. Лаперуз вече се съмняваше дали Тартария съществува, или е само измислица на японските и китайските мъдреци.

Ала на 11 юни той видя отпред тъмносиня брегова ивица. Тартария не бе измислица.

Новооткритата земя приветствуваха с грохота на топовете.

Фрегатите на Лаперуз се приближиха към брега малко по на север от онова място, където по-късно възникна руското пристанище Владивосток. Брегът бе покрит с девствена гора, зад която се извишаваха високи планини. Но иззад гъстите върхове на дърветата не се издигаше никакъв дим. В този край не можеше да се види нито една просека, нито една пътечка, нито едно обработено късче земя. Този край — сега съветският Далечен изток — по онова време беше почти необитаем.

Моряците гледаха колкото се може по-скоро да слязат на брега, но никъде не можеха да намерят подходящ залив. И отгоре на всичко покрай брега се простираха плитчини, които преграждаха пътя на корабите. А Лаперуз не се решаваше да изпрати лодка към брега. След катастрофата в Америка той стана по-предпазлив и не позволяваше на лодките да се отдалечават на голямо разстояние от корабите.

Фрегатите запълзяха бавно покрай брега на север. Въздухът беше толкова чист и прозрачен, че моряците различаваха всеки камък, всяко дърво. Лаперуз и Бернизе работеха върху карта на бреговата линия.

На всички им се искаше да стъпят колкото се може по-скоро на тази непосещавана още от никого земя. Но едва на 23 юни успяха да намерят удобен залив.

Щом котвите докоснаха дъното, всички лодки се понесоха към брега. Девствената гора стигаше досам морето. Дърветата бяха същите, както в Европа. Ала никъде моряците не бяха виждали такива свежи и ярки отънъци на листака. На брега на залива пасеше голямо стадо елени. Когато забелязаха хората, слезли на брега съвсем близо до тях, елените не проявиха ни най-малко безпокойство и продължаваха да си пасат, като че нищо не се бе случило. Те за пръв път виждаха хора и затова не се бояха от тях. И избягаха чак когато екнаха изстрели.

На края на гората излезе огромна тъмнокафява мечка. Като видя до водата тълпа двуноги, тя се протегна, прозя се, почеса се с лапа зад ухото и бавно пое по пътя си. Изстреляният подире ѝ куршум мина покрай нея и тя не му обърна внимание.

Но най-доверчиви се оказаха птиците. Те кацаха направо по раменете на моряците и спокойно кълвяха зърна от ръцете им. Само дивите гъски, които зиме отлитаха в топлите страни, към бреговете на Китай, знаеха, че е по-добре да се държиш на прилично разстояние от човека.

Рекичката, която се вливаше в залива, гъмжеше от риба. Моряците пуснаха мрежите си и за няколко часа наловиха повече от двадесет пуда риба.

Край залива моряците натрупаха могила. На върха на могилата поставиха стълб, а на стълба заковаха дъска с надпис, в който посочваха годината, месеца и деня, когато фрегатите на Лаперуз посетиха това крайбрежие.

САХАЛИН

На 27 юни корабите напуснаха залива.

Няколко дни те пътуваха покрай брега на север, после завиха на североизток.

На 6 юли видяха планинска земя, обрасла с борове. Това беше остров Сахалин, който дотогава не бе виждал още нито веднъж европейец. За съществуването му знаеха само от японските карти, на които всеки път бе обозначен различно и следователно невярно. От тези карти дори не можеше да се разбере дали тази суша е остров или полуостров.

От корабите сахалинските планини изглеждаха още по-високи и отвесни. Най-високата от тях нарекоха връх Ламанон. Тук-таме по брега се виждаха ниски гредоредни къщички, зад гората се виждаха облачета дим. Значи Сахалин съвсем не бе толкова пуст, както съседната Тартария. Почти веднага намериха удобен залив и корабите хвърлиха котва. На брега отидоха капитан дьо Лангл и неколцина офицери. Там, дето слязоха, имаше две къщурки. Дьо Лангл тръгна към тях с ценни подаръци в ръцете — брадви и гердани.

В земята пред къщурките бяха забити колове, на които бяха набучени отрязани мечи глави.

— Сахалинските мечки не живеят така волно, както тартарските — каза дьо Лангл и влезе в отворената врата на къщурката.

Но в къщата нямаше жива душа. Очевидно туземците ги бяха напуснали съвсем наскоро, защото пепелта в огнищата беше още топла. Сигурно ги бе изплашил страшният вид на корабите.

Дьо Лангл остави подаръците в къщурките и вече се готвеше да се върне на кораба, когато срещна неочаквано на брега седмина мъже, облечени в дългополи халати, оплетени от тънко нарязана кора на дърво. Това бяха сахалинските гиляки. Гиляките нямаха ни обувки, ни шапки. Само един побелял, дългобрад старец с болни очи носеше нещо като фуражка с козирка: козирката предпазваше болните му очи от слънцето.

Гиляките посрещнаха моряците много дружелюбно. Дьо Лангл започна да разговаря със знаци с тях и бе учуден от схватливостта им. Той им обясни, че иска да знае очертанията на бреговете на Сахалин. Тогава старецът взе една пръчка и начерта карта върху пясъка. Точността на тази карта беше, разбира се, много приблизителна. И все пак от нея можеше да се разбере, че Сахалин е остров, а не полуостров.

При Сахалин корабите останаха няколко дни. Заливът, дето спряха, беше наречен залив Дьо Лангл. „Компас“ и „Астролабия“, след като напуснаха залив Дьо Лангл, се насочиха на юг покрай сахалинското крайбрежие. Лаперуз искаше да определи южната точка на новооткрития остров. Той успя да направи това. Лаперуз изясни, че Сахалин се простира почти до остров Хокайдо — най-северния от Японските острови.

Той прекара своите фрегати през тесния проток, който отделя Сахалин от Хокайдо, и излезе в Охотско море. Протокът между Сахалин и Хокайдо бе наречен проток Лаперуз.

НА ГОСТИ У РУСИТЕ

Корабите пътуваха на североизток и се приближаваха към руските владения на полуостров Камчатка. Там на експедицията предстоеше да се раздели с Бартоломей Лесепс, който трябваше по суша, през Сибир, да занесе в Париж отчета на експедицията на Лаперуз.

Скоро забелязаха дългата верига безлюдни Курилски острови. Тука между островите Симушир и Уруп на Лаперуз се усмихна щастieto и той откри никому неизвестен дотогава проток, който му даде възможност да излезе от Охотско море в Тихия океан. Този проток той нарече в чест на кораба си Бусол, което на френски значи „Компас“.

На 5 септември видяха брега на Камчатка. Черните канари вече бяха покрити със сняг.

Два дни по-късно фрегатите влязоха в Авачинския залив — най-удобното пристанище на Камчатка. В дъното на залива се намираше руското градче Петропавловск Камчатски. Входът на Авачинския залив е тесен, но много дълбок. А самият залив е толкова широк и просторен, че в него лесно можеха да се поместят всички кораби на френския и английския флот. Високите крайбрежни скали са сигурна защита срещу ветровете и дори в най-страшна буря корабите, които се намират в залива, са защитени от вълните и вихрите.

Градчето Петропавловск се състоеше от няколко десетки гредоредни къщи и малка черква. Къщата на губернатора беше малко по-голяма от останалите. Когато влизаше в пристанището, Лаперуз приветствува по обичая града с единадесет топовни изстрела. В отговор от брега изпъшка единадесет пъти малко топче.

Петропавловци посрещнаха приветливо гостите. Този мъничък захвърлен накрай света градец не бе разглезен от чести посещения на гости.

Жителите на Петропавловск Камчатски бяха готови да разглеждат по цели дни някой куриер, дошъл при губернатора от Охотск. Естествено, появата на блестящите чуждестранни моряци, видели целия свят, беше истински празник за скучаещите граждани.

Губернаторът предаде на Лаперуз писмата, пристигнали от Париж през Сибир. Тези писма бяха написани много отдавна, защото по онова време пощата през Сибир вървеше не по-малко от година.

Най-именитите жители на града уредиха бал, на който поканиха всички френски офицери. Балът се състоя в къщата на губернатора. Гостите насядаха на дървените нарове. На бала присъствуваха всички петропавловски дами — тринадесет жени. Само три от тях бяха рускини, всички останали — камчатки. Отначало разговорът не вървеше, защото само губернаторът говореше френски. Но после се

появи Лесепс, който заприказва на завален руски език. Той изкълчваше безсъвестно думите, но все пак го разбираха и можеше да служи за преводач.

— Аз бил Ф Петербург — каза Лесепс. — Аз познат ваша царица Катерина!

Започнаха танци. Жителите на Петропавловск не умееха да танцуват, както танцуват в Париж, и затова французите не можаха да поиграят. Но в замяна на това пък останалите гости играха до насита, и то само един танц — руската. Играха до полунощ, за най-голямо удоволствие на французите, на които танцът много се хареса. После започнаха да молят камчатци да покажат танците си. Те на драго сърце се съгласиха.

На другия ден Бартоломей Лесепс взе писмата на Лаперуз, напусна експедицията и потегли на дълъг път. Пътят от Камчатка до Петербург беше най-дългият път по суша в света. За да го изминеш от единия край до другия, трябваше да изгубиш най-малко една година. В Петербург Лесепс щеше да се качи на кораб и да отпътува за Франция.

Лесепс се сбогува весело с другарите си пътешественици. Морето беше вече успяло да му омръзне. Той се радваше, че след година ще види отново блестящия петербургски двор на Екатерина II.

— Довиждане! — казваше весело Лесепс, готвейки се на път. — След две години ще се срещнем пак в Париж.

— Сбогом! — му отговаряха. — Кой знае дали ни е съдено да се видим някога!

На 23 септември корабите вдигнаха платна и излязоха в морето. Скалите на Камчатка се изгубиха в далечината.

СКОРБУТЪТ

От Камчатка Лаперуз се насочи право на юг.

На експедицията предстоеше да изпълни последното поръчение, дадено ѝ от министерството на морската: да изследва бреговете на Австралия. В Северното полукълбо се задаваше зима, трябваше отново да бързат към Южното, за да сварят там лятото.

Беше решено да пресекат Тихия океан от север на юг по права линия, без да се отбиват никъде, за да не губят време. Течеше вече

третата година, откак нашите пътешественици бяха напуснали Франция. Моряците бяха уморени, тъгуваха по семействата си, по родината. Не бяха вече така весели и усърдни, както в началото. Офицерите си омръзнаха, започнаха кавги, недоволство. А до края на пътешествието оставаха най-малко още две години: една година щеше да иде за изследването на бреговете на Австралия и още една за завръщане в родината. Нищо чудно, че Лаперуз бързаше.

През ноември фрегатите за трети път пресякоха екватора. Устроените по тоя случай тържества и игри минаха лениво, без оживление. На уморените моряци нито им се пееше, нито им се играеше.

Сутринта на 1 декември при Лаперуз дойде корабният лекар. Лицето му беше мрачно, угрижено.

— Капитане — каза той, — осем души ще трябва да се освободят от работа. Заболели са от скорбут.

За пръв път болест навести корабите. Дотогава през цялото време на пътешествието никой от нищо не бе боледувал освен от лека простуда или хрема. Скорбутът е много страшна болест. Подуват ти се венците, падат ти зъбите, парализират ти се ръцете и краката.

Болните не можеха да работят и това се отрази веднага на целия екипаж. Още в Америка след гибелта на двадесет и единия моряка на здравите се стовари толкова работа, че те с мъка се справяха с нея.

ЕДНООКИЯТ

На 9 декември рано сутринта забелязаха суша. Това беше архипелагът Самоа — купчина зелени, весели острови, разхвърляни сред синия океан.

Островите Самоа бяха открити в 1722 година от холандския мореплавател Якоб Рогевейн.

Спътниците на Лаперуз, които два месеца не бяха виждали суша, гледаха със завист островитяните. Те се търкаляха в тревата, къпеха се в ручейте под сянката на исполински кокосови палми.

— Да спрем тука поне за един ден — настояваха офицерите пред Лаперуз. — Трябва да дадем възможност на екипажа да си отдъхне.

Може и на болните да им поолекне, ако постоят на твърда земя в такава здрава и приятна местност.

Лаперуз бързаше към Австралия и не искаше да губи нито час. Ала офицерите толкова го молеха, че той се съгласи.

Беше решено да слязат на остров Тау, защото на него още не бе ходил нито един европеец. Къдравите глави на кокосовите палми кимаха приветливо на изморените моряци. Малки бързи птички кръжеха около мачтите и чуруликаха весело.

Както навсякъде, тутакси към фрегатите се понесоха лодките на островитяните. Жителите на Самоа са полинезийци и много приличат на таитяните, хавайците и новозеландците. Започна търговия. Островитяните надокараха банани, ананаси, кокосови орехи, свине, кокошки, риба. Те се качваха смело на палубата: никой не носеше никакво оръжие, дори тояги. Срещу стоките си искаха парчета плат и гerdани от мъниста — не познаваха желязото и се отнасяха равнодушно към него.

Следобед Лаперуз с отряд от четиридесетина души тръгна към брега. А дъо Лангл с географа Бернизе и десет моряка потегли с лодка покрай острова, за да нанесе бреговете му на карта.

Пустинният океан бе омръзнал на Лаперуз и спътниците му. Цветущият, плодороден и богат остров им се стори рай. На брега ги посрещна тълпа весели дечурлига.

— Да идем навътре в острова! — викнаха офицерите. — Оттам не се вижда омръзналото ни море.

Лаперуз остави лодката под охраната на четирима моряци и тръгна с отряда си по единствената улица на селцето. Това селце по нищо не се различаваше от селата на Хавайските острови — същите сламени колиби, приличащи на обърнати кошници, същите тлъсти свине. И жителите също почти не се различаваха от хавайците и се сториха на французите още по-привлекателни.

В селото бяха останали само жените, децата и старците; всички мъже сновяха на лодки около фрегатите, мъчеха се да продадат нещо. Островитяните поразиха Лаперуз с необикновено здравия си вид. Но когато видя отвратителната рана на крака на една девойка, Лаперуз разбра, че проказата посещава този чудесен край.

Зад селото започва портокалова гора, пълна със сочни плодове и пъстри качулати папагали. На дълги редици растяха бананови дървета,

от които висяха тежки гроздове банани. Плодородието на тази земя беше поразително! Една стотна част от тези банани и портокали отиваха за храна на човека, една десета част — за храна на свинете, а всичко останало гниеше и се превръщаше в чернозем.

Заобиколени от голяма шумна тълпа, французите стигнаха до подножието на хълма, който се издигаше по средата на острова, и тръгнаха назад.

А в това време четиримата моряци, оставени да пазят лодката, се измъчваха от жегата. Лодката беше на припек и тропическото слънце жареше безмилостно. Обливаха се непрекъснато един друг с вода, но от това съвсем не им ставаше по-леко. А само на десетина крачки от лодката растеше голямо сенчесто дърво, под чиито клони можеха да се скрият от жегата. И моряците решиха да пазят лодката поред: един ще пази, а трима ще лежат под дървото.

Този, комуто се падна пръв да пази, седна на носа на лодката, загледан в бляскащото море. Жегата и блясъкът го умориха. Той затвори очи и внезапно чу шум зад гърба си.

Когато се обърна, видя огромен островитянин, застанал по средата на лодката и размахал весло. Едното му око блестеше злобно, другото липсваше.

— Остави веслото! — каза пазачът.

Но островитянинът се разсмя и като прекрачи скамейката, тръгна към него. Замахна с веслото над главата на моряка. Морякът избягна удара, подсвирна и се спусна с юмруци срещу врага. Започна юмручен бой.

Те се въртяха в празното пространство между двете скамейки. Французинът се оказа добър борец, но островитянинът беше по-силен. Две голи момчета със зяпнали уста гледаха борбата.

Французинът губеше сили.

На помощ дотичаха тримата му другари. Силни ръце хванаха буйствуващия отзад. Той беше вдигнат мигновено във въздуха. Моряците го залюляха и го хвърлиха във водата.

ВОДА И КРЪВ

Когато се върна на „Компас“ след разходката, Лаперуз свари в каютата си капитан дьо Лангл.

— Е, как мина разходката, дьо Лангл? — попита Лаперуз.

— Превъзходно — отвърна дьо Лангл, весело усмихнат. — Не можахме да заобиколим целия остров: той е твърде голям, но затова пък открихме очарователно малко заливче, в което се влива бистра рекичка. Заливът е ей там, зад онзи нос. Водата в рекичката е отлична, варовита, много по-вкусна от оная, която взехме в Камчатка. Нашата вода не може да се пие — тя се е развалила в трюма и мирише на блато. Нищо не ни пречи да се запасим с прясна вода.

— Ще се запасим с вода в Австралия — каза Лаперуз. — Не можем да губим повече нито ден. Още тази вечер трябва да вдигнем котва. Водата от Камчатка ще ни стигне за около три седмици.

— Не мога да се съглася с вас — настояваше дьо Лангл. — Ще изгубим тука още един ден, но затова пък болните ни ще се оправят бързо, защото най-доброто средство при скорбута е прясната вода. С болен екипаж рискуваме да изгубим много повече време. Ако болестта се развие, ще закъсаме някъде сред път, защото не ще има кой да работи.

Лаперуз се замисли. Скорбутът не на шега го тревожеше. Думите на дьо Лангл като че не бяха лишени от основание. Болните, които бяха ходили през деня на брега, заявиха, че се чувствуват значително по-добре.

— А удобно ли е във вашата рекичка да се запасим с вода? — попита той.

— По-удобно място не може да се намери — отвърна дьо Лангл. — Дълбок, просторен залив, защитен от всички страни от вятъра. Всичките ни лодки ще се поберат в него. Пък и селото е далече и островитяните не ще ни досаждат твърде с любопитството си. Ще напълним буретата на двата кораба за някакви си три часа. Заемам се сам да ръководя цялата работа.

— Добре — каза Лаперуз. — Да бъде, както казвате. Съгласен съм. Вие сте достатъчно опитен моряк и аз не ще споря с вас. Вдигаме котва утре вечер.

На другия ден от ранно утро закипя работа. Изтъркаляха от трюмовете на двата кораба тежките бурета с вмирисана вода и я изляха зад борда. Сложиха празните бурета в огромни, мъчно подвижни

лодки, предназначени специално за това. В една такава лодка се събираха петнадесет бурета.

Работата не беше лека. Островитяните, надошли на кораба със стоките си, им пречеха и се мотаеха в краката им. Но моряците работеха прилежно, защото се радваха на възможността отново да стъпят на твърда земя.

В два часа следобед и трите лодки потеглиха на път. Начело на отряда стоеше лично капитан дьо Лангл. Той командуваше първата лодка. За командири на другите две лодки бяха назначени лейтенантите Бутен и Мутон. В лодката на Бутен се качи неуморимият Ламанон. Болните от скорбут настанаха в лодката на Мутон. В трите лодки имаше всичко петдесет моряци гребци, в това число и четиримата, които предишния ден се бяха сбили с едноокия великан. За защита на отряда от нападение дьо Лангл взе със себе си шестима храбри военни моряци под командването на поручик дьо Вожуа.

Потеглиха весело на път. Моряците дружно натиснаха веслата. Дьо Лангл показваше пътя. За половин час заобиколиха носа и фрегатите се скриха от погледа им.

— Но къде е заливът? — попита Бутен, като се приближи към капитанската лодка.

Капитан дьо Лангл оглеждаше в недоумение брега. Мигар тази тясна ивичка вода, отделена от морето с непроходими рифове, е същият удобен пълноводен залив, който бе видял предишната сутрин? Та нали в това плитко езерце не можеш влезе, пък и да влезеш, май не ще се измъкнеш.

Моряците спряха да гребат. Всички гледаха дьо Лангл и чакаха какво ще каже. Но дьо Лангл мълчеше.

— Ще трябва да се върнем — каза лейтенант Мутон.

— Невъзможно е да се върнем — отвърна Бутен.

— Нали изляхме от буретата всичката вода. Как ще стигнем без вода до Австралия?

— Тука има и други ручеи — рече някой.

— В другите ручеи водата е толкова малко, че ще трябва да останем две седмици, за да напълним всичките си бурета — отговори Бутен.

Положението наистина не беше много приятно. Дьо Лангл се посрами пред подчинените си. Той веднага разбра какво бе станало.

Предишния ден бе минал оттук сутринта през време на прилива, когато заливът беше пълен с вода. А сега имаше отлив, водата бе намаляла, рифовете, които преграждаха входа в залива, се бяха показали на повърхността. Всичко това беше ясно, но как той, морският вълк, който от детинство плаваше по океаните, можа да направи такава лекомислена и глупава грешка?

За да не урони окончателно достойнството си, дьо Лангл заповяда:

— Напред!

Лодките трябваше да се върнат с прясна вода, иначе той нямаше да посмее да се покаже пред очите на Лаперуз.

Между рифовете наистина се оказа тесен проход, през който лодките влязоха една подир друга в залива. Водата в залива стигаше едва до кръста. Преди да се добере до устието на рекичката, капитанската лодка два пъти засяда на плитчината и моряците скачаха във водата, за да я избутат с ръце по-нататък.

Макар до селището да беше далече, на брега стояха стотина старци и жени. Те всички очакваха нещо и неодобрително поглеждаха гостите.

Дьо Лангл скочи на крайбрежния пясък. Той построи в полукръг шестимата войници със заредени пушки и им заповяда да не пускат островитяните до мястото, където наливаха вода, на повече от десет крачки.

— Но без моя команда да не се стреля! — разпореди се той. — Който стреля на своя глава, ще иде в карцера.

Лодките спряха на това място, където тясната плитка рекичка се вливаше в залива. Водата се оказа вкусна, прясна, но за съжаление беше твърде малко. За да напълнят четиридесет и петте бурета, които събираха по 40 ведра, трябваше да стърчат половин ден тук.

Най-близо до брега беше капитанската лодка. До нея — лодката на Бутен, а до нея, борд до борд — лодката на Мутон. Задрънчаха ведрата, закипя работа.

В това време тълпата на брега все се увеличаваше. Жени с деца на ръце се мъкнеха една след друга по тясната пътечка от селото. Войниците капнаха. От всички страни жените напиреха към тях, мъчеха се да се приближат до лодките. Едва успяваха да прогонят една островитянка, и на нейното място се намираха десет. Къде ще се

справят шестима войници с неколкостотин любопитни, от нищо не плашещи се жени!

Отливът продължаваше и водата в залива дотолкова намалая, че човек можеше да го премине целия пеш, без да намокри коленете си. Лодките не можеха вече да се помръднат от мястото си. Не можеше и да се мисли за измъкване от тоя капан, преди да започне приливът. А приливът щеше да започне след около два часа.

В това време жените все прииждаха и прииждаха. Те съвсем не идваха на брега на залива, за да позяпат французите. Насам не ги теглеше любопитството. Те чакаха нещо.

Едва когато в залива влетя с весели викове дузина дълги пироги, дьо Лангл разбра какво чакат всички тия старци, жени и деца. Заливът служеше за пристанище на островитяните. Това беше великолепно пристанище, защото пирогата можеше да плава дори ако водата беше висока само някакви си тридесетина сантиметра. Пирогите бяха напълнени догоре с френски стоки: цветни платове, стъкълца, огледалца, медни копчета, калаени лъжици. Да, Лаперуз бе търгувал добре, докато дьо Лангл се разправяше с водата.

След първата дузина пироги се появи втора, след нея трета. Въздухът звънеше от викове. На брега започна истински пазар — островитяните си препродаваха един на друг френските платове, украсяваха с тях жените си, хвалеха се в надпревара с плячката си.

Стана почти невъзможно да се работи. Когато се появиха мъжете, тълпата вече не обръщаше никакво внимание на войниците. Островитяните скачаха безцеремонно в лодките. Моряците с мъка ги изхвърляха зад борда. Две пироги поеха нагоре по рекичката и размътиха с веслата всичката вода. Наложиха се да прекратят за четвърт час работата и да чакат, докато тинята наново се утаи на дъното.

Водата почна бавно, едва забележимо да се повдига. Моряците въздъхнаха с облекчение. Приливът щеше да им донесе освобождение.

А на брега прииждаха все нови и нови тълпи. От далечните села идваха островитяни, за да купуват френските стоки. Около лодките се струпаха не по-малко от две хиляди души. Войниците, поставени от дьо Лангл на брега, бяха изтласкани във водата. Когато молеха островитяните да се отместят и да не пречат на работата, те се зъбеха. Вече не скриваха враждебността си към французите.

Сред тълпата се появи едноокият великан, който предишния ден бе нападнал моряка, пазещ лодката. Той не се интересува нито от платовете, нито от стъкълцата — вървеше направо към брега с голям камък в ръката. Тълпата се разстъпи пред него. Глъчката секваше при приближаването му.

Той се спря, замахна с ръка — камъкът полетя и падна във водата. Едноокият не улучи.

Войниците вдигнаха пушки.

— Не стреляй! — се развика дьо Лангл.

Той искаше на всяка цена да избегне кръвопролитие. Беше невъзможно да се издържи бой с две хиляди островитяни. Мнозина от моряците му нямаха пушки. Лодките бяха заседнали на плиткото и не можеха да помръднат от мястото си. Фрегатите се намираха от другата страна на носа и Лаперуз не можеше да им помогне.

— Не стреляй! — отново извика той.

Войниците свалиха пушките.

Тутакси върху главите им се посипа градушка от камъни. Войниците падаха, облени в кръв, началникът им, поручик дьо Вожуа, хукна по плиткото към капитанската лодка. Около триста души се втурнаха от брега да го догонят, разпръсквайки водата.

— Огън! — извика дьо Лангл.

Моряците захвърлиха кофите и като се блъскаха и си пречеха един на друг, задърпаха пушките, наредени под скамейките.

Дьо Лангл стреля пръв и не улучи.

Дьо Вожуа падна досам капитанската лодка. Камък разцепи черепа му. Когато падаше, той се хвана за куртката на дьо Лангл и повлече капитана от лодката във водата.

Стотици ръце разкъсаха дьо Лангл на парчета.

Така загина капитан дьо Лангл.

Върху капитанската лодка се посипаха камъни. Моряците падаха зад борда. Този, който падаше откъм островитяните, вече не ставаше. Спасиха се само онези, които паднаха в прохода между капитанската лодка и лодката на Бутен.

— Огън! — извика Бутен.

Гръмнаха няколко пушки. Едноокият размаха ръце и падна. Заедно с него паднаха още шест или седем човека.

— Огън! — извика лейтенант Мутон.

Отново залп и островитяните отстъпиха.

Но тълпата откъм брега напираше както преди. Задните редици тласкаха предните. Сега щеше да започне нова атака, а кремъкклиите пушки току-тъй бързо не се зареждат; за зареждане ще идат няколко минути.

И неочаквано Бутен усети, че лодката му се мърда. Приливът я повдигна и залюля на вълните. Морето им донесе освобождение.

— При веслата! — изкомандува той.

Но моряците се бяха вкопчили във веслата, без да чакат команда. Лодката на лейтенант Мутон вече се носеше отпред право към тесния проход между рифовете. Лодката на Бутен полетя след нея. Оказа се, че не е леко да се гребе, защото двете лодки бяха препълнени с ранени, които лежаха под скамейките, облени в кръв. Моряците напрягаха всички сили да се измъкнат по-скоро в открито море.

Островитяните хукнаха покрай залива, за да се покатерят на рифовете, преди лодките на французите да успеят да излязат в открито море.

Мутон успя да изпревари тичащите. Той преведе лодката си през пролива, преди те да се покатерят на рифовете. Но затова пък на Бутен не му провървя. В пролива неговата лодка беше подхвърлена на ураганен обстрел с камъни и от двете страни.

Островитяните бяха изкусни каменохвъргачи. Всеки от тях без усилие можеше да запрати камък от един килограм на двадесет-тридесет крачки. Тежките камъни се посипаха в лодката, като чупеха веслата, скамейките, бъчвите и пробиваха черепите.

Един от първите падна Ламанон, ударен от камък в главата. Бутен се хвърли към него, но ученият бе вече мъртъв.

Едва ли щеше да остане и един човек жив, ако лейтенант Мутон не бе дал залп по рифовете от своята лодка. Островитяните отстъпиха и лодката на Бутен излезе в открито море. На нея останаха не повече от десет души, способни да държат гребла. Ранените стеноха високо, мъртвите лежаха един върху друг. Дясната ръка на Бутен беше счупена.

За вода с капитан дьо Лангл тръгнаха около седемдесет души. А на фрегатите се върнаха само четиридесет и девет, и те почти всичките изпоранени и осакатени.

ПОСЛЕДНАТА СРЕЩА

В края на февруари 1788 година покрай източното крайбрежие на Австралия плаваше неголям кораб под английски флаг.

В този кораб нямаше нищо забележително освен трюма. Той наистина не приличаше на трюмовете на другите кораби. Чугунени решетки го пресичаха надлъж и напречи.

Този кораб командуваше Артър Филип. Той бе откарал в Австралия каторжници, които британското правителство реши да засели в тази далечна, пустинна страна. Така Англия използваше откритията на Кук.

Капитан Артър Филип сега се връщаше с празен кораб в родината си.

Чугунените клетки, в които доскоро се мъчеха затворниците, бяха опустели. Сега каторжниците скитаха по безкрайните австралийски равнини, като изкарваха препитанието си с лов.

Капитан Филип повече от година беше напуснал родината си и сега бързаше много. Пътешествието започна благополучно, духаше попътен вятър.

Една сутрин, когато оглеждаше хоризонта с далекогледа си, капитан Филип забеляза две големи фрегати, които бързо пресичаха пътя му. Капитан Филип бе смутен. Той не бе чувал, че британското правителство се готви да изпрати военни кораби в австралийски води. Но когато забеляза на фрегатите френски флаг, капитанът се изненада още повече. През последните десетилетия Англия и Франция много пъти воюваха една срещу друга. Последната война бе свършила само преди четири години. Възможно беше през времето, когато той отсъствуваше от родината си, да е избухнала отново война. Капитан Филип погледна дулата на многобройните оръдия на френските фрегати, после двата си стари топа и реши, че работата му е спукана.

А в това време от фрегатите забелязаха кораба на капитан Филип и се насочиха право към него. Какво да прави? Да избяга? Но бързоходните фрегати лесно ще го настигнат. Ако се опита да избяга, навярно ще ядоса французите. Капитан Филип се остави в ръцете на съдбата, намали скоростите и зачака.

След половин час той възложи управлението на кораба на своя щурман, качи се в една лодка и се отправи на гости на френската фрегата „Компас“. Спуснаха стълбата. Когато се качи на кораба, капитан Филип с опитното око на моряк забеляза веднага, че на френската фрегата не всичко е благополучно. Защо на такъв огромен военен кораб екипажът бе толкова малоброен? Липсата на работна ръка се чувствуваше и в неразчистената и неумита палуба, и в обърканите, лошо закрепени въжета. Какви изтощени, уморени бяха лицата на моряците, колко износени бяха дрехите им!

Но капитан Филип не каза нищо на французите. Той бе свикнал да пази своите съображения за себе си.

— Капитан Лаперуз моли да отидете при него — обърна се към капитан Филип възрастен офицер, чиято ръка бе бинтована и висеше, окачена на гърдите.

Филип влезе подир лейтенант Бутен в капитанската каюта.

По радостното лице на Лаперуз капитан Филип разбра, че Англия и Франция са в мир.

— Вие се връщате в родината си, капитан Филип, нали? — попита Лаперуз по английски.

През последната война той бе пленен от англичаните и тогава бе научил английски.

— Да, аз се връщам от Австралия в Ливерпул — отговори на френски Филип.

Капитан Филип през последната война бе пленен от французите и тогава бе научил (наистина далеч не свършено) френски.

— Имам една молба към вас — каза Лаперуз. — Бъдете така любезни и занесете в Европа писмата ми.

— С удоволствие.

— Много ще ви бъда задължен — продължи Лаперуз, — преди да тръгна към родината си, аз трябва да огледам бреговете на Австралия, да посетя Новохейбридските острови и Островите на дружбата. За това ще иде най-малко година. А аз обещах на Министерството на морската полиция при всеки удобен случай да го уведомявам за моите планове и моите открития.

Когато погледна в очите госта си, Лаперуз разбра за какво мисли той. Капитан Филип мислеше, че ако прекарат още една година в Тихия океан, французите никога няма да се върнат в родината си.

— Нас ни сполетяха големи нещастия — продължаваше Лаперуз. — Ние загубихме петдесет души, и то най-добрите моряци. Заедно с тях загина и командирът на „Астролабия“ капитан дьо Лангл. Сега един от лейтенантите командува „Астролабия“. Ето вече два месеца, откак не ни оставя скорбутът. „Компас“ скоро ще се превърне в болница. Здравите са капнали от умора, не си доспиват, не си дояждат и въпреки всичко не могат да се справят с работата си. А ще могат да си отдъхнат едва в родината — след две години. Но ние не се отчайваме. Ние знаем, че околответското плаване не е увеселителна разходка. Ние или ще изпълним възложените ни поръчения, или ще загинем. Нали не се отчайваме, Бутен?

— Не се отчайваме, капитане.

Капитан Филип обядва на „Компас“, изпи с Лаперуз скъпоценната бутилка бургундско, която се пазеше в склада на фрегатата, взе пакета с писмата и пое към кораба си.

Той достави добросъвестно писмата в Европа.

Това беше последната вест, която изпрати капитан Лаперуз за себе си. Оттогава в Европа не чува нищо нито за капитан Лаперуз, нито за фрегатите му.

---

[1] сега Аомън. ↑

[2] Пиастър — италианското название на старинната испанска монета песо. ↑

АДМИРАЛ БЯГА ОТ РЕВОЛЮЦИЯТА

МЕЧТИ ЗА СЛАВА

Когато пристигна в Лондон, капитан Артър Филип предаде писмата на Лаперуз в Британското адмиралтейство.

Лордовете от Адмиралтейството не бързаха да ги изпратят в Париж. След пътешествията на Кук Англия гледаше на всички тихоокеански земи като на свои бъдещи колонии. Отношенията с Франция бяха лоши. През последните десетилетия англичаните воюваха няколко пъти с французите и сега се готвеха за нова война.

В Лондон писмата на Лаперуз бяха отворени и грижливо проучени. Проучването трая много месеци и едва след това ги изпратиха във Франция, закъдето бяха адресирани.

А през същото това време във Франция станаха необикновени събития. Властта на краля, на дворяните и църквата се разклати. Започна революция.

На 14 юли 1789 година тълпа парижки занаятчии и работници превзе с пристъп крепостта затвор Бастилията. Бяха отменени всички дворянски привилегии. Дворяните на тълпи бягаха в чужбина. Изплашените от революцията монарси ги приемаха радушно и им обещаваха поддръжка в борбата с въстаналия френски народ. Цяла Европа заплашваше с война революционна Франция.

Кой ще помни за капитан Лаперуз, изчезнал в Тихия океан!

Но един човек не го забрави. Този човек бе адмирал д'Антраксто, същият онзи адмирал д'Антраксто, който искаше да отплава в Тихия океан вместо Лаперуз. Лаперуз не се върна в уреченото време и д'Антраксто реши, че с него се е случило нещастие.

Писмата на Лаперуз, донесени от капитан Филип, най-после след дълги митарства попаднаха във Френското географско дружество. Учените ги прочетоха и видяха, че още тогава, когато тези писма са били написани, експедицията се е намирала в катастрофално положение. Беше решено да издирят изчезналата без вест експедиция и

ако е възможно, да ѝ се окаже помощ. За това особено настоя ботаникът Лабийардиер, приятел на физика Ламанон, убит от жителите на Самоа заедно с капитан дьо Лангл.

Лабийардиер се познаваше с много от членовете на Националното събрание и ги склонил да повдигнат въпроса за помощ на Лаперуз. На 9 февруари 1791 година Националното събрание постановило да се изпратят в Тихия океан два кораба — фрегатата „Търсене“ и бригът „Надежда“, и да им се възложи да намерят експедицията на Лаперуз.

Когато научил за това решение, д'Антраксто се разтревожил. Той искаше да назначат него за командващ корабите, изпратени да търсят Лаперуз. Впрочем към Лаперуз д'Антраксто не изпитвал никакви симпатии.

Д'Антраксто бил контрареволуционер. Той със злоба следеше успехите на революцията. Побеснявал при мисълта, че сега офицери могат да станат хора от прост произход. Ненавиждал революцията и се страхувал, че тя няма да пощади и него. Той разбирал, че няма да е зле, ако се махне от Франция, докато не е късно, да се махне където и да е, па макар и в Тихия океан.

Но Тихият океан го привлече и сам по себе си. Той бил убеден, че стига само да попадне в този океан, веднага ще открие множество богати, никому неизвестни земи. А докато той плава по Тихия океан и открива нови земи, кралят с помощта на чуждестранните владетели ще смаже революционерите, ще върне земите на дворяните и всичко ще тръгне по старому. Когато се завърне, адмирал д'Антраксто ще се ползува със славата на велик мореплавател до края на живота си.

И той незабавно решил да използва всичките си връзки, за да го назначат за командващ потеглящите в Тихия океан кораби. Той имал огромни връзки. В Министерството на морината още седяха старите кралски чиновници. Идеята да поверят двата кораба на адмирал д'Антраксто много им се харесала.

Адмиралът си избрал помощници — също такива монархисти като него. За капитан на брига „Надежда“ назначил приятеля си Гюон дьо Кермадек. А старши лейтенант на фрегатата „Търсене“ бил най-добрият приятел на адмирала — маркиз д'Орибо. Така подбрал и всички останали офицери. Привърженици на революцията на двата кораба се оказали само простите моряци и ботаникът Лабийардиер,

който придружаваше д'Антркасто по решение на Географското дружество.

Лятото на 1791 година премина в приготовления за път. Това лято беше изпълнено с бурни събития и д'Антркасто бързаше. Кралят направи опит да избяга в чужбина, за да застане начело на емигрантите, които подготвяха война. Преоблечен като лакей, заедно със семейството си той напусна тайно Париж в стара карета и се понесе към границата. Но недалеч от границата местните жители го познаха, задържаха го и го изпратиха обратно в Париж. Народът се вълнуваше и настояваше да бъде свален кралят изменник. Якобинският клуб, в който се събираха революционерите, съставяше петиции и възвания, призоваваше към борба. Носеха се слухове за провъзгласяване на република, положението на привържениците на стария режим се влошаваше с всеки изминат ден.

Д'Антркасто бързаше.

На 28 септември 1791 година „Търсене“ и „Надежда“ под командуването на адмирал д'Антркасто излязоха от Брест в открито море, за да търсят корабите на Лаперуз, напуснали това пристанище преди шест години.

НА ПИКО ДЕ ТЕЙДЕ

Щом бреговете на Франция се скриха от погледа им, на всички стана ясно, че адмирал д'Антркасто не ще търпи на кораба си разговори за революцията. Веднага беше строго забранено всяко обсъждане на политическите събития. Отношението на офицерите към моряците рязко се промени. Те вече не ги наричаха граждани, както в Брест, навикваха ги и за най-малкото непослушание ги затваряха в карцера. Често устройваха молебени, на които екипажът трябваше да моли бога да дари дълголетие на римския папа и френския крал.

В средата на октомври „Търсене“ и „Надежда“ пристигнаха на остров Тенериф. Лабийардиер реши на всяка цена да се качи на върха.

— С дяволските писания мене не можеш ме спря — казваше той. — Монерон и Ламанон твърде много са се доверявали на водачите си. А на мен не ми трябват водачи.

Той си избра за спътник един здрав моряк и двамата без багаж се отправиха на път. При изкачването тръгнаха не по онзи склон на върха, по който се бяха изкачвали техните предшественици, а от противоположния. Това удължи много пътя им. Два дни трябваше да скитат в полите на планината, но затова пък избраният от тях склон се оказа много по-полегат.

Когато стигнаха в боровата гора, те навлязоха в зона на гъста мъгла. Не можеха да се видят на две крачки един от друг. Тази мъгла представляваше голям облак, надвиснал над острова. Уморени, премръзнали, мокри до кости, те се изкачваха все по-високо и по-високо и най-после се измъкнаха от облака.

В синьото небе над тях блестеше голият остър връх. Под тях се кълбеше облакът, който приличаше на клокочещ океан.

— Гледайте! Гледайте! — завика изплашен морякът. — Нас тука ни пазят великани! Не случайно испанците долу разправяха, че този връх е омагьосан.

Лабийардиер се обърна. В първата секунда и той се изплаши. Във въздуха под тях се носеха два огромни великана, дълги цял километър.

— Това са нашите сенки! — извика ученият, който дойде най-после на себе си от изумлението. — Нашите сенки са легнали върху облака. На такива исполински планини това често се случва. Ето виж, аз си вдигам крака — и великанът вдига крак, аз си вдигам ръка — и великанът вдига ръка.

Наистина великанът вдигна отначало половинкилометровия си крак, после половинкилометровата си ръка. Морякът се разсмя, разскача се и принуждаваше огромния си двойник да заема най-забавни пози.

След като се налюбуваха на това весело зрелище, двамата пътници продължиха да се катерят. Често отвесни скали преграждаха пътя им, но винаги те успяваха да намерят някаква странична пътека, по която можеха да се придвижват нагоре. Те пълзяха на четири крака по каменните корнизи и се страхуваха да погледнат надолу в пропастта. Засилваха се и прескачаха урвите. Гората свърши. Наоколо се виждаха само мъх и камъни. На много камъни съзряха издълбани от гуанчите надписи. Лабийардиер ги преписваше грижливо в тетрадката си.

След като се изкачваха четири дни, въпреки всички трудности успяха първи от европейците да достигнат върха на Пико де Тейде.

Три дни по-късно, полумъртви от глад и умора, те се върнаха на „Търсене“. Пътуването към върха на планината им отне повече от седмица.

ЧЕСТОЛЮБИЕ И УПОРСТВО

На 23 октомври корабите на д'Антраксто напуснаха остров Тенериф и се насочиха към нос Добра надежда — най-южния край на Африка.

На 17 януари 1792 година „Търсене“ и „Надежда“ влязоха в пристанището на Кейптаун.

В пристанището стоеше голям търговски английски кораб с надпис на кърмата „Сириус“. Той вече се готвеше да отплава и вдигаше платна. Когато видя влизания в пристанището френски кораб, командирът на „Сириус“, капитан Хънтър, реши да посети адмирал д'Антраксто. Такъв бе обичаят: капитаните на кораби, които стоят на един и същ рейд, да си разменят визити. И щом французите хвърлиха котва, на „Търсене“ се яви капитан Хънтър. Той докара подарък на адмирала каса с вино.

Д'Антраксто, надменен и горд човек, посрещна госта учтиво, но студено. Капитан Хънтър се опита да подхване разговор, но д'Антраксто отговаряше кратко и с явно нежелание. Тогава замълча и Хънтър. След като постоя половин час в адмиралската каюта, без да каже почти нито дума, английският капитан се сбогува.

Лабийардиер излезе да го изпроводи.

— Кажете, каква е целта на плаването ви? — го попита на палубата англичанинът. — Ако, разбира се, това не е тайна.

— Съвсем не е тайна — отвърна Лабийардиер. — Изпратени сме да търсим изчезналите кораби на Лаперуз. Надяваме се пътем да се занимаем с научни изследвания и открития.

Капитан Хънтър се замисли, не каза нищо, качи се в лодката и замина. След половин час „Сириус“ напусна кейптаунското пристанище и потегли за Англия.

Д'Антракasto отиде в града, за да посети холандския губернатор. Когато се върна на „Търсене“, той извика при себе си капитан Гюон дьо Кермадек и Лабийардиер.

— Господа — каза д'Антракasto, — губернаторът ми предаде писмо, оставено за мене от един френски кораб преди месец. Това писмо трябва да се обсъди. Ето го:

„Адмирале!

В Калкута ми съобщиха много важно известие. Някой си Хънтър, капитан на английския търговски кораб «Сириус», когато плавал миналата година покрай Адмиралтейските острови, видял островитяни, облечени в моряшки мундири на френския флот. У мене се породил мисълта, че нещастният капитан Лаперуз е загинал при Адмиралтейския архипелаг и фрегатата му е била разграбена от туземците. Считаю за свой дълг да ви известя за това.

Командуващ френските военни и морски сили в Ост
Индия
генерал Сен Феликс“

— Невероятно! — извика Гюон дьо Кермадек, когато д'Антракasto завърши четенето. — По какъв начин Лаперуз е могъл да се озове при Адмиралтейските острови? Нали в документите, донесени от капитан Филип, е посочено място, че Лаперуз се готвел отначало да изучи бреговете на Австралия, после да тръгне към Островите на дружбата, а оттам към Новохебридските острови. Пък и така му е било предписано с инструкцията на Министерството на морската армията. Адмиралтейският архипелаг е разположен на север от Нова Гвинея и съвсем не е бил по пътя на Лаперуз.

— Аз добре познавах капитан Лаперуз — каза д'Антракasto, побледнял от гняв. — От него всичко може да се очаква. Не трябва да се вярва много на думите му. Той е могъл да каже, че отива на юг, а да тръгне на север.

— Няма да споря с вас, адмирале — възрази Гюон дьо Кермадек, — но до срещата си с капитан Филип Лаперуз е изпълнявал съвсем точно инструкцията на Министерството на морската армия.

— Да си призная, аз не се доверявам твърде на писмото на генерал Сен Феликс — забеляза Лабийардиер. — Сен Феликс не е видял капитан Хънтър. Той пише по слухове. Капитан Хънтър току-що беше тук. Защо не каза нищо за френски мундири на Адмиралтейските острови?

— Капитан Хънтър не знаеше, че ние сме изпратени да търсим Лаперуз — възрази д'Антраксто.

— Не, знаеше — отвърна Лабийардиер.

— Откъде?

— Аз му казах.

Д'Антраксто се разсърди.

Да се спори по-нататък беше невъзможно. След като си отпочинаха и се запасиха с провизии, на 16 февруари френските моряци напуснаха кейптаунското пристанище и навлязоха в Индийския океан.

ТРУДНО ПЛАВАНЕ

С бури, с дъждове и стремителен вятър посрещна Индийският океан корабите. А на тях им предстоеше да го пресекат в най-широката част. Д'Антраксто държеше курс към остров Тасмания.

До Тасмания плаваха повече от месец. Моряците капнаха от умора. Д'Антраксто се опасяваше, че на корабите ще се появи скорбут. Реите се чупеха, платната се късаха. Обшивката на двата кораба изискваше сериозен ремонт.

И едва на 24 април, когато пред тях се появиха гористите планини на Тасмания, мрачните лица на моряците малко се поразвеселиха.

Но Тасмания бе населена от народ, който не познаваше нито земеделието, нито скотовъдството. Тук беше невъзможно да се запасят с провизии. Тасмания можеше да предостави на моряците само дърва и прясна вода.

Брегът не донесе на пътешествениците дори отдих. Налагаше се да се заловят незабавно с ремонта на корабите. От гигантските евкалипти направиха нови мачти. Затъкнаха с кълчища и засмолиха корпусите на корабите. Свалиха платната на брега и ги закърпиха. Всички тези работи им отнеха повече от три седмици. И въпреки това за пълен ремонт корабите трябваше да се откарат в корабостроителница.

На 17 май „Гърсене“ и „Надежда“ отново излязоха в открито море. След месец те вече бяха край бреговете на Нова Каледония. Там успяха да вземат срещу стоки от туземците кокосови орехи и плодове от хлебно дърво и благодарение на това да прекратят започващия скорбут.

На 9 юли видяха планинските Соломонови острови, обрасли до самите върхове с дървета. Експедицията се придвижваше от един остров на друг, навсякъде спираше, но никъде не слизаше на брега.

Това ядосваше неуморимия изследовател Лабийардиер, за когото беше необходимо да слезе на брега, за да събере растения и животни. Но д'Антракasto смяташе, че задачата на мореплавателя е да открива нови земи, а не да събира птичи чучела и да разговаря с туземците, които той презираше отдън душа. Честолюбивият адмирал се стремеше да стане нов Колумб и на по-малко не се съгласяваше. Но сякаш напук, не срещаше никакви америки.

На корабите отново върлуваше скорбут. Не помагаша дори пресните плодове. При Соломоновите острови изхвърлиха във водата няколко трупа.

АДМИРАЛТЕЙСКИТЕ ОСТРОВИ

Най-после „Гърсене“ и „Надежда“ стигнаха до Адмиралтейските острови.

На брега се тълпяха чернокожи островитяни и със знаци канеха французите да ги посетят. Лабийардиер ги разглеждаше с далекогледа. Мъчеше се да забележи върху им остатъци от френски мундири, за които пишеше в писмото си генерал Сен Феликс. Но туземците всички до един бяха голи. Увиваха с пъстра рогозка само бедрата си.

Спуснаха лодка. Д'Антраксто възложи командването на лодката на лейтенант д'Орибо. В тази лодка се качи и Лабийардиер, като взе със себе си гердани и ножове за размяна.

— Забранявам ви да слизате на брега! — викна подире им д'Антраксто. — Спрете на сто крачки от брега и ако туземците поискат да търгуват, нека доплуват при вас.

— Но ние трябва да слезем на брега — възрази Лабийардиер, — как ще научим нещо за Лаперуз, без да слезем на брега?

— Правете това, което ви заповядвам! — отговори адмиралът. — Няма заради Лаперуз да рискувам живота на поверените ми хора.

Трябваше да се подчинят. Напразно туземците махаха с ръце и викаха при себе си европейците. Лодката спря на сто крачки от брега и не мръдна по-нататък. Лабийардиер започна да им показва отдалеч герданите. Сред тълпата се появи човек, чиято глава беше украсена с венец от дребни раковини, нанизани на връв. Това бе вождът.

Всички се разстъпиха пред него. Той даде на един от поданиците си кокосов орех и, както Лабийардиер се досети, му заповяда, плавайки, да занесе този орех на лодката. Пратеникът с ужас гледаше ту вожда си, ту европейците. Кой знае какво ще направят с него в лодката си странните бели хора. Но вождът не беше свикнал да му възразяват. Той удари с тояга по корема страхливеца, който скочи във водата и занесе ореха в лодката.

Лабийардиер възнагради треперещия от страх пратеник с връзка гердани и една дузина ножове. Туземецът отново скочи във водата и заплува към брега. Там вождът веднага обсеби всички подаръци и се накичи с тях от главата до петите.

Когато се върна на „Търсене“, Лабийардиер започна да моли д'Антраксто да разреши на туземците да дойдат на палубата на кораба.

— Може би ще успеем да получим от тях някакви сведения за Лаперуз — каза той.

Но д'Антраксто сега почти не скриваше, че съвсем не се стреми да намери Лаперуз. Той тръгна към Адмиралтейските острови, защото това беше предлог да посети малкоизвестни части на океана. Надяваше се да открие някакви неизвестни земи и с това откритие да прослави името си, но не му провървя. Той не откри нищо и само измъчи с дългото плаване подчинените си. А Тасмания, Нова Каледония и Соломоновите острови бяха известни на европейците още преди него.

— Да не взема да пускам тия мръсни крадци на палубата — отвърна той. — Ще ми изпоцапат целия кораб.

ОТНОВО ПО ВЪЛНИТЕ

След като се повъртяха около Адмиралтейските острови, д'Антраксто поведе корабите си на запад, към Индонезия. На 6 септември „Търсене“ и „Надежда“ влязоха в Амбойна.^[1]

Почти половината екипаж страдаше от скорбут. Моряците плаваха вече почти година. Необходима им беше продължителна почивка. Освен това трябваше да ремонтират корабите, които се бяха съвсем разнебитили.

Холандските власти приеха гостоприемно французите. Експедицията прекара на Амбойна цял месец. Скорбутът бе прекратен за няколко дни. В пристанището се оказа малка корабостроителница, която взе ремонта на корабите. За да осигури експедицията си с продоволствие, д'Антраксто закупи много кокошки, гъски, патици, кози, свине, овни, диоскорей^[2] и тикви. Само едно нямаше на Амбойна — брашно. А взетото във Франция брашно отдавна се вече беше свършило. Предстоеше да продължат плаването си без хляб.

През октомври корабите напуснаха гостоприемна Амбойна.

— Добре — каза д'Антраксто на Лабийардиер, — нека бъде, както вие искате. Отначало ще идем в Австралия, после към Островите на дружбата, след това към Новохебридските острови. Никой не ще ме упрекне, че не съм посетил тези места, където е могъл да загине Лаперуз.

Лаперуз се бе срещнал с капитан Филип при източното крайбрежие на Австралия. Най-естествено бе издирването да се започне именно от източното крайбрежие. Но д'Антраксто се насочи към западното. Източното крайбрежие на Австралийския материк беше вече изследвано от Кук, а западното бяха посещавали само холандците, и то преди сто и петдесет години, и не бяха оставили за него почти никакви сведения. И честолюбивият адмирал поведе корабите си към западното крайбрежие, макар че беше безсмислено да се търси там Лаперуз.

На 8 декември забелязаха австралийския бряг. Но се оказа невъзможно да се приближат към него: покрай брега се точеше ивица от подводни рифове, плитчини и водовъртежи. Дори в открито море не беше безопасно: навсякъде — ту тук, ту там — стърчаха черни канари.

„Търсене“ и „Надежда“ се влачеха бавно на юг. Отдалеч брегът изглеждаше като тясна синя ивичка. От такова разстояние не само беше невъзможно да се правят каквито и да е наблюдения на страната, но дори картите трябваше да съставят приблизително.

С всеки изминат ден времето ставаше все по-лошо и по-лошо. Вятърът се усилваше, вълнението нарастваше. Най-после се разрази истинска буря. При бреговете бурята е много по-опасна, отколкото сред океана. Особено при такива скалисти, диви брегове. Моряците всеки миг очакваха да се разбият в някой риф.

За щастие офицерът Легран успя да забележи залив, входът на който беше свободен от рифове. Корабите лавираха цяла нощ пред залива и най-после влязоха в него.

Залива нарекоха пристанище Легран.

Когато французите слязоха на брега, видяха пясъчна пустиня, където беше невъзможно да се запасят дори с прясна вода. А на корабите се чувствуваше голяма нужда от прясна вода. Моряците накладоха огън от сухи водорасли и останаха на брега четири дни, докато отmine бурята.

Щом вълнението стихна и слънцето се показа сред облаците, „Търсене“ и „Надежда“ напуснаха пристанище Легран и продължиха плаването.

Отново покрай брега се заточиха рифове, които пречеха да се извършват наблюдения. Дори през далекогледа не можеше да се разбере дали брегът е горист, или пустинен, има ли там реки, хора, животни. Корабите на д'Антраксто изминаха хиляда и шестстотин километра покрай западното крайбрежие без никаква полза.

На 6 януари 1793 година капитан Гюон дьо Кермадек съобщи на адмирала, че на „Надежда“ са останали само осем бурета с прясна вода. „Търсене“ се намираше почти в същото положение. Д'Антраксто остави негостоприемна Австралия и пое към Тасмания, богата с вода и гори.

На 25 януари измъчените от жажда моряци отново видяха планините на Тасмания. „Търсене“ и „Надежда“ хвърлиха котва в

същия залив, в който бяха и предишната година.

Когато моряците слязоха на брега, спуснаха се най-напред към ручея — да се напият с вода. После напълниха с вода всички празни бъчви, след което се заеха да лекуват криво-ляво раните, нанесени на дъната на корабите от австралийските рифове. Тази работа им отне повече от месец.

На 1 март д'Антраксто за втори път напусна Тасмания и поведе корабите си към Островите на дружбата, които Лаперуз се канеше да посети най-напред.

---

[1] сега Анбошаджоу. ↑

[2] диоскорейя — тропическо растение, чиито вкусни и сочни корени се употребяват за храна на местното население. ↑

РЕВОЛЮЦИЯТА НАСТИГА АДМИРАЛА

Д'АНТРАКАСТО ПРИ ОСТРОВИТЕ НА ДРУЖБАТА

Но д'Антракасто плаваше към Островите на дружбата съвсем не заради Лаперуз. Островите, наречени от Кук Острови на дружбата и известни на европейците само по описанията на капитан Кук, бяха най-плодородното населено място в цялата западна част на Тихия океан. След Тасмания експедицията на д'Антракасто вече не се измъчваше от жажда. Но жаждата бе сменена с глада. От запасите с провизии, направени на Амбойна, бяха останали трохи. Обраслата с гори и населена с гладни островитяни Тасмания не можеше да предостави на моряците нищо друго освен раковини. И за да не умрат от глад, оставаше им едно — с пълна скорост да се понесат към Островите на дружбата.

На 23 март от корабите вече се виждаше този цветущ архипелаг. Изгледът на обработените полета, засадени с банани и засети с диоскорейя, предизвикваше възторг у моряците. През далекогледа се виждаха многолюдни села, около които пасяха стада тлъсти свине.

„Търсене“ и „Надежда“ спряха край остров Тонгатапу, в същия залив, където спираше някога Кук.

Цяла флотилия от натоварени с плодове лодки обкръжи корабите. Въпреки недоволството на адмирала островитяните запълниха палубите и на двата кораба. Тези голи, светложълти красавци се катереха като маймуни по въжетата и безстрашно скачаха във водата.

Гладните моряци се нахвърлиха върху бананите и тутакси ги изяждаха. Купените свине заклаха веднага и скоро от корабните кухни се разнесе приятна миризма на свинско печено. Срещу стоките си островитяните искаха гердани и ножове. Моряците им дадоха много от тия скъпоценности, докарани от Европа. Трюмовете — тези ненаситни утробы на корабите — поглъщаха повече плодове и орехи.

На следния ден Лабийардиер почна да моли д'Антракasto да го пусне на брега. Отначало адмиралът не се съгласяваше, но после си спомни колко гостоприемно бяха посрещнали тези острови капитан Кук и му разреши да иде с малък отряд офицери и моряци.

На брега французите, насърчени от приветливия прием на жителите, се разпръснаха по целия остров.

Лабийардиер тозчас се вмъкна в гората и почна да събира листа и треви. Но не успя както се следва да се заеме с тази работа.

Сред французите, които слязоха на брега, имаше един ковач — здравеняк и юначага. В пояса си той носеше кама с позлатена дръжка. Тази кама с блясъка си веднага привлече вниманието на островитяните и те предложиха на ковача няколко свине за нея. Но ковачът много държеше на камата си и за нищо на света не искаше да се раздели с нея. Той тръгна да се разхожда сам покрай залива и разглеждаше с интерес бамбуковите къщички на туземците. Но едва се отдалечи двадесетина крачки от другарите си, и при него дотича млад островитянин, измъкна камата от ножницата и хукна да бяга.

Разгневеният ковач настигна крадеца и започна да го бие с юмруци по лицето. Наобиколи го тълпа островитяни. Някой замахна със сопа и удари ковача по главата.

Ковачът, облян в кръв, падна мъртъв.

Няколко моряци забелязаха убийството и стреляха в тълпата с пушките си. Един островитянин размаха ръце и падна.

Всички французи се спуснаха към лодките. Островитяните мрачно събираха камъни за нападение. Лабийардиер скочи последен в лодката. От брега се посипа градушка от камъни. Моряците вече не се надяваха да се доберат живи до кораба.

Това сражение бе забелязано от д'Антракasto на „Търсене“. Той тозчас заповяда да заредят топа с картеч и да стрелят в тълпата. Топовният изстрел уби трима островитяни. Изплашената тълпа хукна да бяга, брегът опустя и лодките благополучно отплаваха.

Лабийардиер не се надяваше вече да слезе на острова и много съжаляваше за това. Но през нощта островитяните размислиха и решиха, че не си струва да се карат с моряците. На сутринта при д'Антракasto се яви техният крал Тубо и докара вързан островитянин, същия, който уби ковача.

— Убий този разбойник, повелителю на корабите — каза той, като предаде на адмирала своя провинил се поданик, — и хайде да се помирим. Ето и ножа, който той отне от твоя по-млад брат.

С тези думи той хвърли пред краката на д'Антракasto позлатената кама на ковача. Островитяните смятаха всички бели моряци за братя: адмиралът бе по-големият брат, а всичките му подчинени — негови по-малки братя.

Трюмовете на корабите бяха пълни само до половината. Налагаше се на всяка цена да купят колкото се може повече провизии от туземците, затова и самият адмирал се стремеше към мир. Тъй като не желаше да възбужда излишна омраза към себе си, той реши да прояви милосърдие и подари живота на престъпника. В присъствието на всички набиha вързания островитянин с ремък и го пуснаха.

Мирът беше възстановен. Отново започна търговия. Но адмиралът не пускаше никой от подчинените си на брега.

След няколко дни д'Антракasto заяви, че на другия ден корабите заминават. Крал Тубо на сбогуване реши да устрои празник в чест на гостите си. Адмиралът и всичките му „братя“ получиха покана да се явят на брега, за да вземат участие в танците и увеселенията.

След дълги колебания д'Антракasto прие поканата на краля, но поиска от Тубо празникът да се състои на малкия нос, който се намирал точно срещу топовете на „Надежда“. Ако островитяните се окажеха изменници, капитан Гюон дьо Кермадек щеше да ги унищожи с оръдеен огън.

Французите слязоха на брега с пет лодки. Лабийардиер реши да не взема участие в празненството. Той се измъкна и отиде в гората да събира растения.

На носа се събраха няколко хиляди души. Те насядаха на тревата в широк полукръг. На французите начело с адмирала предоставиха почетното място — отляво на краля. Отдясно на краля се намирал оркестърът, който свиреше на струнни инструменти. Те се състояха от тръстики с различна дължина, които звучаха, когато ги удряха по земята.

Отначало излязоха певци, които пееха ту сами, ту в хор. После почнаха да танцуват. В танца взеха участие много френски моряци. След като танцуваха два-три часа, уморените островитяни седнаха на земята и се заеха с приготвяне на кава.

Французите се отказаха от кавата. Към полунощ туземците всички до един бяха пияни и легнаха да спят на тревата. Лабийардиер се върна от гората и д'Антракasto заповяда на всички да тръгнат към корабите.

На следващата сутрин, 6 април 1793 година, „Търсене“ и „Надежда“ напуснаха Островите на дружбата и излязоха в открито море.

По време на закуска Лабийардиер попита адмирала:

— Вие разговаряхте ли вчера с краля?

— Да — отвърна д'Антракasto. — Започнах отлично да разбирам знаците му.

— А не го ли попитайте дали преди пет години не се е отбивал тук капитан Лаперуз?

— Не, не го попитах.

— Защо?

— Забравих — отвърна адмиралът.

ОСТРОВ „ТЪРСЕНЕ“

Д'Антракasto отново поведе корабите си към Нова Каледония. Защо бе необходимо да посети втори път тоя остров, не е известно. В Нова Каледония капитан Гюон дьо Кермадек заболя от тропическа малария и след два дни умря.

Д'Антракasto назначи за командир на „Надежда“ лейтенант д'Орибо.

В началото на май адмиралът напусна Нова Каледония и поведе корабите си към Новохевридските острови.

Новохевридските острови са вулканически острови, открити от Кук. Те още не се показваха на хоризонта, а мореплавателите вече виждаха стълбове дим, които кратерите изригваха.

„Търсене“ и „Надежда“ плаваха бавно от остров на остров. Островитяните, черни като жителите на Соломоновите острови, викаха пътешествениците да идат при тях. Но д'Антракasto не се нуждаеше от провизии и за нищо на света не искаше да слиза на брега. Естествено, че и тук не успя да събере никакви сведения за Лаперуз.

На север от Новохейбридските острови моряците забелязаха остров, неозначен на картите на Кук. Очевидно Кук не го бе забелязал. Честта за откриването на този остров принадлежеше на адмирал д'Антраксто.

Адмиралът бе много доволен. Най-после плановете му за откриване на неизвестни земи започнаха да се осъществяват!

— Да спрем при брега — предложи Лабийардиер. — Този остров не е известен никому. Трябва да разберем какви хора го населяват, какви животни се въдят тука, какви растения растат. Необходимо е да го изследваме внимателно.

— За мене е достатъчно това, че открих този остров — отвърна надменно адмиралът. — А други нека го изследват.

Д'Антраксто нарече новооткрития остров Търсене, на името на кораба си.

И продължи плаването си.

БОЛЕСТ И ВЪСТАНИЕ

В това време на кораба отново се появи скорбут. Този път на болните не помагаха нито лекарствата, нито прясната вода. Всеки ден заболяваха все нови и нови моряци.

Д'Антраксто, който вече беше посетил всички места, където се надяваше да намери Лаперуз, се смяташе в правото си да завърши своето пътешествие. И самият той бе болен от скорбут и мечтаеше колкото се може по-скоро да се добере до някое място, където живеят европейци. Европейци имаше в Индонезия, която холандците бяха превърнали в своя колония. За да стигне до Индонезия, трябваше да плава няколко месеца, но друг изход нямаше.

И експедицията пое на запад, към Индонезия.

Започна едно от най-страшните плавания в историята на пътешествията. Към скорбута се прибави тропическата малария. За да не се разпространява заразата, д'Антраксто заповяда всички безнадеждно болни да се слагат в тъмния, задушливо горещ трюм, където гъмжеше от плъхове. Моряците, които се страхуваха, че живи ще ги погребат в трюма, скриваха болестта си дотогава, докато можеха да се държат на крака. Често, почувствуваха внезапно главозамайване,

те се откъсваха от мачтите и падаха във водата. Здрави почти не останаха, нямаше кой да работи и корабите, мръсни и разнебитени, почти не се придвижваха напред.

Всеки ден измираха по пет-шест души. Измъкваха труповете от трюма и ги хвърляха в морето. След корабите неотстъпно плуваше стадо акули, които търпеливо чакаха ежедневната си дажба човешко месо.

Отчаяние обхвана моряците. Те отлично разбираха, че експедицията всъщност не донесе почти никакви резултати. Заради какво търпят такива страдания, заради какво жертвуват живота си? Отново пламнаха позамлъкналите разговори за революцията. „Офицерите и самият адмирал са привърженици на краля — разсъждаваха моряците. — Те чисто и просто са се измъкнали от Франция, за да запазят живота си. А нашите мъки съвсем не ги интересуват. Нали ние не сме нито дворяни, нито аристократи, а просто хора, все едно работен добитък. И всички да измрем, не ще се трогнат.“

Недоволството на корабите нарастваше с всеки изминат ден. Моряците не се доверяваха на началството си и не изпълняваха заповедите. Офицерите ги наказваха с карцер и камшик. А карцерът и камшикът засилваха ропота.

„Търсене“ и „Надежда“ отминаха Соломоновите острови и бавно пълзяха покрай северния бряг на Нова Гвинея. Д'Антраксто боледуваше от три болести наведнъж — скорбут, малария и дизентерия. Той унило гледаше как изхвърлят мъртъвците зад борда. Мигар и той ще трябва да стане плячка на акулите?

По-скоро да се доберат до холандските колонии! Само там ще може да оздравее.

Ядосваше се, че корабите се движат толкова бавно. Особено го дразнеше „Надежда“. Тя пълзеше като охлюв и „Търсене“ трябваше непрекъснато да я дочаква. Д'Антраксто реши да изостави „Надежда“ и да избърза с „Търсене“. Ала моряците на „Надежда“, които се бояха да останат без каквато и да е помощ край дивите брегове на Нова Гвинея, напрегнаха всички сили, ускориша ход и не изоставаха нито на крачка от „Търсене“.

На 14 юли 1793 година двата кораба се приближиха към остров Вайгео, където сред бедните туземци живееха неколцина холандски

преселници. Адмиралът бе свален незабавно на брега.

Но на другия ден д'Антракосто почина.

Експедицията възглави лейтенант д'Орибо, командир на „Надежда“ след смъртта на капитан Гюон дьо Кермадек.

Д'Орибо видя, че на бедния остров Вайгео не може да разчита на каквато и да било помощ, и реши да отведе корабите си в пристанище Сурабая, което принадлежеше на холандците и бе разположено на остров Ява. Сурабая тогава беше вече голям град, в чието пристанище постоянно се тълпяха множество кораби.

До Ява плаваха почти три месеца. Болестта не оставяше екипажа на корабите. Както и преди, хвърляха труповете във водата, както и преди акулите, които следваха корабите, дебелееха.

Най-после на 28 октомври 1793 година „Търсене“ и „Надежда“ влязоха в дългоочакваното пристанище Сурабая. До Ява стигнаха само една трета от моряците, които потеглиха от Франция с д'Антракосто.

Здравите натовариха лодките с болните и слязоха на брега. Там веднага чуха потресаващи новини: във Франция кралят бил екзихутиран и била провъзгласена република.

Зарадваните възбудени моряци се спуснаха назад към корабите и разкъсваха на парчета бялото кралско знаме.

— Всички ви ще натикам в затвора — викаше д'Орибо и размахваше юмруци. — На реите ще ви обеса!

— Удряй кралските кучета! — отвръщаха моряците. — Да живее свободата!

Лабийардиер се присъедини към въстаналите.

Ала д'Орибо и офицерите успяха да избягат и да се скрият в двореца на холандския губернатор. Холандските власти научиха за въстанието на френските кораби и се разтревожиха. Току-виж революционната вълна се разпространила по целия остров и тогава край на холандското владичество в Ява. Холандия, както и всички останали европейски страни, се намираха в състояние на война с Френската република и поддържаше френските монархисти. Губернаторът заповяда на войските си и на флота да завладеят на всяка цена въстаналите кораби.

След кратък кръвопролитен бой измъчените от болести и лишения моряци се предадоха. Арестуваха ги, подбудителите разстреляха, а останалите затвориха в различни тъмници в Индонезия.

През време на сражението колекциите, събрани от трудолюбивия Лабийардиер, бяха унищожени почти напълно. Самият Лабийардиер се озова в родината си едва след много години.

Така завърши експедицията на адмирал д'Антраксто.

ТРЕТА ЧАСТ
ИВАН КРУЗЕНЩЕРН И ЮРИЙ ЛИСЯНСКИ,
ПЪРВИТЕ РУСКИ КАПИТАНИ,
ИЗВЪРШИЛИ ОКОЛОСВЕТСКО ПЛАВАНЕ

РУСИЯ ИЗЛИЗА В ОКЕАНИТЕ

НЕОБИКНОВЕНИЯТ МОРЯК

Двамата знаменити руски мореплаватели Иван Крузенщерн и Юрий Лисянски се сприятелиха още в морския кадетски корпус.

През царуването на Екатерина II морският кадетски корпус, където се учеха момчета, от които подготвяха военни моряци, се намиреше в Кронщат. Крузенщерн беше по-голям от Лисянски почти с три години, но тази разлика във възрастта им ни най-малко не им пречеше да другаруват. Свързваше ги една обща мечта: и двамата мечтаеха да направят околосветско пътешествие.

Жадно слушаха те преданията за славните походи на храбрите руски моряци — Семьон Дежнев, Беринг, Чириков, братята Харитон и Дмитрий Лаптеви. През ония времена руският флот беше вече могъщ флот, а руските моряци — опитни моряци. Немалко забележителни открития бяха направили те в Ледовития океан, в Охотско море и в северната част на Тихия океан. През целия XVIII век руският военен флот беше спечелил много сражения и в Балтийско, и в Черно, и в Средиземно море, но всичко това бяха вод'и в Северното полукълбо, сравнително близки. Още нито един руски кораб нито веднъж не беше пресичал екватора, не беше извършил плаване около земното кълбо.

Там, в тропическите и южните морета, в далечните океански простори, плаваха кораби на Англия, Холандия, Франция, Испания, Португалия, но не и на Русия. Англичани, французи, холандци, испанци, като плаваха по тия южни морета, покоряваха далечни земи, грабеха ги, поробваха жителите им и търгуваха с роби. Заради тези земи те постоянно се караха помежду си и старателно ги пазеха от чужденците.

В морския корпус се носеха смътни слухове, че уж императрица Екатерина се канела да изпрати руски кораб в околосветско плаване. На какво почиваха тези слухове и дали бяха верни те, никой не знаеше. Но мнозина твърдяха, че за началник на тази експедиция щял да бъде

назначен храбрият морски офицер Григорий Иванович Муловски, един от най-опитните моряци на руския флот. И Крузенщерн, и Лисянски мечтаеха да се запознаят с Муловски и да го помолят да ги вземе със себе си.

Крузенщерн наскоро успя да се запознае с Муловски, но при обстоятелства, когато за никакво околосветско плаване не можеше и да се помисли.

През 1788 година шведският крал Густав III обяви война на Русия и отправи към руските брегове целия си могъщ флот. Шведите се надяваха, като разгромят руския флот, да си върнат земите по крайбрежието на Балтийско море, които Петър I им беше отнел.

Руското правителство започна бързо да готви ескадра за отблъскване на нападението на шведския флот. Стана ясно, че за руските военни кораби не достигат офицери. И се наложи много възпитаници на морския кадетски корпус предсрочно да бъдат произведени в мичмани.

Четиринадесетгодишният мичман Юрий Лисянски попадна на фрегатата „Подражислав“, а седемнадесетгодишният мичман Иван Крузенщерн — на линейния кораб „Мстислав“, който се командуваше от Григорий Иванович Муловски.

Начело на руската ескадрила стоеше адмирал Грейс, опитен и заслужил моряк, който се беше отличил още в Чесменската битка, когато беше запален турският флот. Двете ескадри — руската и шведската — се срещнаха на 6 юли 1788 година във Финския залив, на петдесет километра западно от високия скалист остров Гогланд.

Силите бяха равни. Времето се задържа горещо, почти безветрено и това затрудняваше много движението на корабите. Ескадрите се построиха в две редици — една срещу друга. Загърмяха топовете и започна едно много жестоко сражение, влязло в историята под името Гогландската битка.

Много часове продължи тази битка и въпреки равните сили победата спечелиха русите. Един от най-големите шведски кораби, „Принц Густав“, се предаде в плен, а останалите кораби от шведската ескадра още щом се стъмни, удариха на бяг. Но и на русите не струваше евтино тази славна победа. Те загубиха в Гогландската битка над триста души убити и над шестстотин ранени. И един от най-

пострадалите кораби беше „Мстислав“, на който служеше мичман Крузенщерн.

Адмирал Грейс в донесението си отбеляза специално мъжеството на екипажа на „Мстислав“. Разнебитен от снарядите на шведските оръдия, едва управляван, „Мстислав“ до края не излезе от боя. Палубите му бяха залети с кръв, през пробитите от снарядите дупки водата нахлу в трюмовете и все пак той вървеше след адмиралския кораб и взе участие в преследването на шведската ескадра, която се опита да се скрие. После навсякъде дълго повтаряха думите, казани от командира на „Мстислав“ Муловски:

„Докато корабът ми се държи над водата, той няма да изостане от своя адмирал.“

На „Мстислав“ бяха убити и ранени почти всички офицери и най-младшият от офицерите, мичмана Крузенщерн, стана помощник-командир на кораба. Спасявайки се от преследването, шведската ескадра се скри в морската крепост Суоменлина. Адмирал Грейс реши да я затвори в Суоменлина и да не ѝ позволи да излезе оттам. Суоменлина се оказа капан за шведите. Руският флот до късна есен ги вардеше там и не изпускаше ни един кораб.

През време на тази дълга обсада, когато „Мстислав“, постоянно, денем и нощем, браздеше водната шир край Суоменлина, Крузенщерн се сближи със своя командир. И най-вече ги сближи все същата мечта — да извършат околосветско плаване.

Веднъж Крузенщерн попита Муловски:

— Разправят, Григорий Иванович, че ви било обещано да поведете руски кораб около света. Вярно ли е това?

— Вярно е — отговори Муловски. — Не ми обещаха съвсем сигурно, но имаше такива разговори. Може би, ако не беше попречила войната, вече щях да се готвя за отплаване.

— А след войната ще отплавате ли?

— Ще настоявам. Разрешат ли ми, ще отплавам.

— А мене ще вземете ли със себе си?

Муловски се усмихна.

— Вас пръв ще назнача на своя кораб — каза той.

Гогландската битка всъщност реши съдбата на войната. На шведите стана ясно, че за тях е непосилна задача да победят Русия и да ѝ отнемат прибалтийските земи. И все пак войната продължи още цели

две години. На „Мстислав“ се наложи да участва още в много сблъсквания и сражения. И в едно от тези сражения в края на 1789 година беше убит главният командир на „Мстислав“ Григорий Муловски.

Крузенщерн се чувствуваше като осиротял. Той изгуби приятеля и ръководителя си.

На 3 август 1790 година най-сетне беше подписан мирът. По това време деветнадесетгодишният Крузенщерн имаше вече славата на опитен и заслужил моряк. Корабите се върнаха в Кронщатското пристанище. Тук, в Кронщат, Крузенщерн отново се срещна със своя приятел Юрий Лисянски, който също беше участвувал в много сражения, беше порасъл и възмъжал.

— Не си ли чувал — попита го той, — дали не се канят да изпратят кораб в околосветско плаване?

— Не, не съм чувал — отговори Лисянски.

След смъртта на Муловски руското правителство окончателно се беше отказало от този план. На Крузенщерн предстоеше до края на своите дни кротко и еднообразно да служи в Кронщат.

А Крузенщерн беше неукротимо любознателен. Никога не се чувствуваше доволен от това, което знаеше и беше видял, постоянно му се щеше да знае и да вижда още и още. Той мечтаеше да види целия свят, а съдбата се стичаше така, че не му се удаваше случай да излезе зад пределите на Балтийско море. Той обичаше родината си, обичаше славата на руския флот и мечтаеше да умножи и нейните храбри подвизи по далечни морета. Той обичаше своето моряшко изкуство и искаше да се усъвършенствува в него. Но за да се усъвършенствува, трябваше да плава, а всичко, което можеше да научи в Кронщатското пристанище, той вече знаеше.

Но ето че през 1793 година руското правителство реши да изпрати няколко най-способни млади моряци в Англия, за да усъвършенствуват мореплавателното изкуство. Като чу за това, Крузенщерн подаде молба да изпратят и него заедно с другите и получи съгласие. Така попадна той в Англия, в големия пристанищен град Хъл.

От този ден започнаха неговите необичайни приключения.

На тръгване за Англия той затаи една мечта. Той реши да посети Индия, която в ония времена беше английска колония.

Но скоро се убеди, че именно в Индия е най-трудно да се попадне. От всичките си отвъдморски владения Англия най-много пазеше Индия и зорко следеше да не проникне там нито един чужденец.

Английското правителство се радваше на пристигането на младите руски офицери. Англия водеше война с Франция и бойните действия се водеха главно по море. Русите отиваха в Англия да се поучат от англичаните, а англичаните бяха щастливи, че още имат възможност да се поучат от русите. Англичаните знаеха отлично, че всички тези млади руски офицери имат зад гърба си огромен опит от победоносната морска война с Швеция.

Приеха Крузенщерн като мичман на английска фрегата. И тази фрегата тръгна съвсем не за Индия, а за Канада: да брани английските владения по реката Сейнт Лорънс от французите и техните съюзници — американците.

Край бреговете на Канада Крузенщерн прекара почти две години, участва в много сражения и беше произведен лейтенант. Войната свърши и фрегатата получи заповед да се върне обратно в Англия. Но край бреговете на Съединените щати тя налетя на скала и се разби.

Крузенщерн беше спасен от американски рибари. Така той се оказа в Съединените американски щати.

Тогава Съединените щати бяха още съвсем млада страна. Едва преди няколко години те бяха станали самостоятелна държава — след дълга и трудна война за независимост. Американците мразеха англичаните, от чието владичество току-що се бяха избавили. Но като разбраха, че Крузенщерн не е англичанин, те се отнесоха към него добре.

Дълго странствува той из страната, от град на град, и най-сетне попадна във Филадельфия, тогавашната столица на Съединените щати. И Джордж Вашингтон, първият американски президент, го покани и беседва с него.

Работата е там, че военният флот на Съединените щати по онова време беше малък и слаб. За развитието на своя флот Съединените щати имаха нужда преди всичко от опитни моряци, но собствените им моряци бяха малко, а на англичаните не се доверяваха. Крузенщерн не беше англичанин и имаше голям морски и боен опит на участник в две войни — на Русия с Швеция и на Англия с Франция. Вашингтон

знаеше това и му предложи да постъпи на служба в американския флот.

Крузенщерн се намираше в безизходно положение: нямаше нито пари, нито възможност да се върне в родината си, и не му оставаше нищо друго, освен да се съгласи. Той постави само едно условие — да го назначат на такъв кораб, който тръгва на някакво далечно плаване.

През ония времена американските кораби не извършваха често далечни плавания, но тъкмо един от тях се готвеше да замине от Бостън за Карибско море, към Антилските острови. Това не беше кой знае колко далеч, но му даваше възможност да посети тропиците, където Крузенщерн не беше ходил никога. Изпратен любезно от президента, Крузенщерн замина за Бостън и постъпи на кораба. Крузенщерн посети остров Барбейдос в Карибско море, видя тропическите гори, негрите роби, които под бичовете на надзиратели обработваха плантации със захарна тръстика, и се върна в Бостън. Службата в американския флот не му хареса. Нямаше какво да научи тук, пък и с американски кораб не можеше да попадне в Индия.

В Индия можеше да се иде само от Англия. В Бостън тъкмо беше спрял английски военен кораб, който се готвеше да се върне в Англия. И капитанът на този кораб се съгласи да вземе със себе си Крузенщерн.

По това време войната между Англия и Франция се беше възобновила. И едва излязоха от Бостън, и ги нападнаха два френски военни кораба. Започна се бой, после артилерийска престрелка, която продължи месец и половина, докато и трите кораба, сражавайки се, не прекосиха целия Атлантически океан и не стигнаха до английските брегове. Корабът, на който се намираше Крузенщерн, влезе в пристанището полуразрушен — по време на пътя в него бяха попаднали шестнадесет снаряда.

В Англия посъветваха Крузенщерн да се върне в Русия — английското правителство нямаше повече нужда от него. Но Крузенщерн не бързаше да се връща — той още не беше ходил в Индия.

От Англия за Индия заминаваха много кораби, но нито един от тях не се съгласяваше да вземе Крузенщерн. Англичаните смятаха, че руски моряк няма работа в Индия. Тогава Крузенщерн измисли хитър план: да замине отначало за Южна Африка, на нос Добра надежда. В ония времена всички кораби, които тръгваха от Европа за Индия,

заобикаляха Африка и нос Добра надежда се намираше тъкмо на половината път. Крузенщерн градеше плана си на обстоятелството, че много кораби, които отиваха за Индия, бяха принудени при нос Добра надежда да попълват екипажа си, защото по време на дългите плавания моряците често умират. А в Южна Африка моряците са малко и английските капитани, щат не щат, ще бъдат по-отстъпчиви.

Крузенщерн се нае в Англия на един търговски кораб, който отиваше в Южна Африка. До нос Добра надежда беше разположен град Кейптаун, в ония времена още съвсем малък. В Кейптаун Крузенщерн слезе от кораба и почна да чака.

В хотела се запозна с двама английски офицери, които също мечтаеха да попаднат в Индия с някакъв минаващ оттук кораб. След няколко дни в кейптаунското пристанище влезе английската фрегата „Птица“. Тя отиваше от Ливърпул за Индия, но край африканските брегове половината от екипажа ѝ беше измрял от малария. Капитанът реши да набере в Кейптаун нови моряци. Той с радост се съгласи да вземе не само двамата английски офицери, но и техния другар Крузенщерн, въпреки че той беше чужденец. Крузенщерн и двамата английски офицери веднага занесоха на фрегатата нещата си и се върнаха в града да се поразходят, защото „Птица“ заминаваше едва на другия ден.

На сутринта Крузенщерн срещна на пристанището двамата англичани, които се канеха заедно с него да идат в Индия, и те му казаха:

— Отказвайте се! Това е ковчег, а не кораб. Научихме съвсем сигурно, че той едва се държи над водата. Ние вече и багажа си пренесохме обратно на брега.

Крузенщерн ги изслуша и тръгна за багажа си.

Капитанът го посрещна на фрегатата и му каза:

— Радвам се, че не излязохте страхливец като вашите другари и решихте да пътувате с мене.

След тия думи Крузенщерн нямаше достатъчно смелост да признае пред капитана, че и той бе дошъл за багажа си. И остана на фрегатата.

И те съвсем благополучно доплуваха до Калкута, която в ония времена беше столица на британските владения в Индия. Но когато в калкутския док преглеждаха фрегатата, стече се едва ли не целият

град. Оказа се, че в дъното на фрегатата имаше дупка. В тази дупка беше се затъкнало като тапа парче от скала и беше спасило моряците от неминуема гибел. Парчето скала едва-едва се държеше в дупката; един най-слаб тласък можеше да го избие навън.

В Индия Крузенщерн прекара около два месеца. Теглеше го все по-далеч и по-далеч. Той постъпи на един кораб, който тръгваше за Индокитай. В Индокитай той се разболя от тропическа малария, търкаля се няколко седмици по пода на една малайска болница и едва оживя. Когато се оправя, посъветваха го колкото може по-скоро да напусне тая страна с такъв вреден климат и да се върне в Европа. Но до Европа беше далече, а до Китай близо. Как можеше да изпусне такъв случай и да не посети Китай.

Китайското правителство не пускаше европейски кораби в китайски пристанища. Разбойническите нрави на западноевропейските държави бяха добре известни на китайците, макар и по хазайниченето на англичаните в Индия и на холандците в Индонезия. Но португалците още в XVI век бяха успели да завладеят в Южен Китай пристанището Макао, близко до Кантон^[1]. Макао беше център на цялата европейска търговия с Китай. И Крузенщерн се отправи за Макао.

В Макао той прекара цели шест месеца, изучаваше китайските нрави, наблюдаваше търговията. С всеки нов ден все повече го теглеше към родината. Чувствуваше, че е време да се връща.

От Макао за Англия заминаваше кораб. Крузенщерн имаше вече славата на първокласен моряк и капитанът на драго сърце го взе за свой помощник. Крузенщерн пристигна в Англия, а от Англия — в Русия. Беше вече есента на 1799 година.

Славата на Крузенщерн го беше изпреварила и достигнала до Кронщат и Петербург. Младите руски моряци с възхищение гледаха завърналия се пътешественик. Пътешествията му бяха толкова удивителни, че мнозина се отказваха да им вярват. Шега ли е това — самичък млад човек, без каквато и да било помощ от страна на правителството, без пари, само от една любознателност, беше обиколил Америка, Африка, Индия, Китай и благополучно се бе завърнал в родината си.

— Да не е оня Иван Крузенщерн, който в Гогландската битка беше на „Мстислав“ при Муловски? — питаха по-възрастните моряци.

— Същият.

— А какво мисли да прави сега?

— Обърнал се към правителството с молба да го изпрати с руски кораб на околотско плаване...

Като чуе това, всички със съмнение клатеха глави.

Докато Крузенщерн странствуваше, императрица Екатерина II беше умряла и руски император стана син й Павел, мрачен и жесток деспот. Всички знаеха, че той не обичаше никакви молби и проекти. А към подадената до правителството молба на Крузенщерн беше приложен подробен проект за организирането и подготовката на околотското пътешествие. Велможите на Павел не се осмелиха да решат сами и отнесоха молбата и проекта до императора. Павел ги прочете и възкликна:

— Празна работа!

РУСКА АМЕРИКА

Но в Петербург се намираха хора, на които проектът на Крузенщерн съвсем не се стори празна работа.

Това бяха търговците от така наречената Руско-американска компания, основана за търговия с руските владения в Северна Америка.

В ония времена Русия владееше по тихоокеанското крайбрежие на Северна Америка обширни земи. Тези владения включваха полуостров Аляска и близките до него многобройни острови. Върху тия земи Русия имаше безспорни права, тъй като ги бяха открили през 1741 година двамата руски мореплаватели Беринг и Чириков. По следите на Беринг и Чириков тръгнаха натам храбри руски ловци на зверове със скъпоценна кожа, които тогава бяха наричани промишленици. Тази част на Америка гъмжеше от зверове със скъпоценна кожа и след промишлениците натам тръгнаха и търговците. Те купуваха от ловците и индианците кожи, а им продаваха сол, жито, барут. Мнозина от тия търговци забогатяха много, особено един търговец, родом от град Рилск, Григорий Иванович Шелехов.

Шелехов беше умен и талантлив човек, истински руски патриот. Той не само търгуваше, но се и грижеше за укрепването на властта на Русия в тая далечна страна, грижеше се за подобряването на живота на руските заселници. Той съставяше подробни карти, строеше крепости, отваряше училища. Императрица Екатерина беше чула за неговата дейност и го повика в Петербург. Шелехов омъжи своята дъщеря и наследница за един от екатеринските велможи. И веднага се зае да образува с други търговци компания за разширяване на търговията с руските владения в Америка.

Това именно беше Руско-американската компания. Шелехов не доживя до започването на нейната дейност — той умря през 1795 година, а след няколко месеца умря и покровителстващата го Екатерина. Качилият се на престола Павел, подозрителен, невежествен, не обичаше нищо, което покровителствуваше майка му, и дълго не се съгласяваше да утвърди устава на компанията. Минаха няколко години, преди да успеят да го убедят, и Руско-американската компания беше официално разрешена едва през 1799 година, но много преди завръщането на Крузенщерн.

Проектът на Крузенщерн, подаден до император Павел, веднага стана известен на ръководителите на компанията и ги развълнува твърде много. Пък и как можеше да не ги развълнува, когато в проекта на Крузенщерн имаше две твърдения, почиващи на собствения му опит, които обещаваха на компанията огромно увеличение на печалбите ѝ. Първо, Крузенщерн твърдеше, че превозването на стоката от Европа за Руска Америка по море около Африка или Америка ще струва много по-евтино, отколкото превозването на същата стока по суша, през Сибир, както превозваха стоката досега. Второ, той твърдеше, че за купените в Америка кожи в Китай биха заплатили много по-скъпо, отколкото в Европа. Това беше доказал капитан Лаперуз, който толкова скъпо продаде в Макао донесените от Америка кожи. Но особено важно беше първото му твърдение. За да разберем цялото му значение, трябва да знаем какъв беше през XVIII век единственият известен път за Руска Америка.

Ето как пътуваха затам от Петербург или от Москва.

Напролет се качваха в каляска и сменяйки конете на всеки сто версти, пътуваха на изток. През юни преминаваха Волга, през юли — през Уралските планини и през август стигаха до бреговете на Об.

Прехвърляха се със салове през Об, после през Енисей и пристигаха по първи сняг в Иркутск. Тук чакаха, докато стане истинска зима, качваха се на шейни и потегляха по замръзналото корито на Лена до Якутск. В Якутск пристигаха през януари и оставаха там до пролетта, тъй като пътуването през тайгата зиме е невъзможно. Напролет пътищата са разкаляни, реките се разливат и пак не може да се пътува. Чакаха да дойде юни и с елени се отправяха на далечен път по горски пътеки. Към август стигаха в Охотск на брега на Охотско море.

Сухопътното пътуване свършваше, започваше морското пътешествие. С ужас гледаше пътешественикът малките корабчета, платната, съшити от парцали, въжета, навързани от парчета. На пътешественика обяснявах, че платната, въжетата, гвоздеите и котвите на тези кораби са превозени с обози в Охотск от Петербург през Волга, Урал, Об, Енисей, Иркутск и Якутск. За да бъдат натоварени на коли такива грамадни неща, в Петербург ги разкъсваха и разбиваха на части, а в Охотск ги съшиваха, свързваха и сковаваха наново. Превозването на един пуд от Петербург до Охотск струваше цяло състояние.

Моряците се решаваха да тръгнат по море с тия корабчета едва през юли, когато времето е тихо, защото дори вятър със средна сила късаше на части съшитите от парчета платна.

През юли вдигаха платната, преплаваха Охотско море и през септември стигаха до Камчатка. На Камчатка отново зимуваха и едва през следното лято се отправяха през Берингово море за Америка.

Руският търговец, след като загубеше няколко години от живота си, пристигаше в Америка, купуваше там кожи на безценица. После, като загубеше още няколко години, се връщаше с тези кожи в Петербург и ги продаваше шестстотин пъти по-скъпо. Но като пресметнеше печалбите и разноските си, търговецът с ужас се убеждаваше, че пътят е изял почти цялата му печалба.

Не е трудно да си представим как са се вълнували търговците от Руско-американската компания, когато са се запознали с пресмятанията на Крузенцерн, които доказваха неопровержимо, че пътуването от Петербург за Руска Америка по суша, през Сибир, е много по-трудно, по-продължително и главното, несравнимо по-скъпо, отколкото пътуването по море покрай нос Хорн — южния край на Америка, или нос Добра надежда — южния край на Африка.

Самият Крузенщерн всъщност слабо се интересуваше от доходите на Руско-американската компания. Той беше истински моряк и обичаше морето, пътешествието, славата на Русия. Неуморим, безпокоен, предприемчив, той не можеше да седи дълго на едно място. Той разбираше, че без помощта на Руско-американската компания нищо няма да постигне, и разпалваше въображението на търговците с мечти за несметни богатства само за да поддържат проекта му.

Но на всички планове на Крузенщерн беше нанесен жесток удар, когато Павел прочете проекта и каза високо: „Празна работа!“ Търговците се отчаяха и вдигнаха ръка — всичките им мечти рухнаха...

Но Крузенщерн не губеше надежда. Той не беше от ония, които се отчайват. Той вярваше твърдо в сполуката си. Служейки на кораба, който и зиме, и лете стоеше в Равелското^[2] пристанище, той изпращаше писмо след писмо до Адмиралтейството. В тези писма той по всевъзможен начин доказваше голямата полза, която ще донесе на руския флот изпълнението на проекта му; околотетското плаване ще бъде великолепна школа за руските матроси и морски офицери.

„Там, в Петербург, те още ще има да премислят — казваше той на приятелите си. — Аз умея да чакам и ще дочакам.“

И наистина дочака.

През 1801 година император Павел беше убит. В заговора участвуваше и син му Александър, който се качи на престола под името император Александър I. Руско-американската компания веднага се обърна за помощ към новия император.

Този път търговците подхванаха работата много по-тънко: те предложиха на най-важните велможи и на самия Александър да станат членове на тяхната компания и им обещаваха необикновени изгоди. И велможите и Александър се съгласиха.

Това беше нещо като подкуп, който реши всичко. Не ще почне императорът да пречи на работата на компания, чийто член е и самият той!

Утвърдиха проекта. Хазната отпусна пари за купуване на два кораба. Иван Фьодорович Крузенщерн беше произведен в чин капитан-лейтенант и назначен за началник на експедицията. При избора на помощници му дадоха пълна свобода — той можеше сам,

без да пита никого, да подбере екипажа за своите кораби. И пътя, по който ще минат корабите около света, пак оставиха той да избере.

„Не губете време — писаха на Крузенщерн от морския департамент. — Негово императорско величество иска веднага да се заловите за работа.“

НА ПЪТ

Крузенщерн беше на трийсет и две години, беше се оженил неотдавна и наскоро трябваше да стане баща. Тежко беше да се разделя задълго със семейството си. Жена му плачеше и не искаше да го пусне. Но той нямаше намерение да отстъпва — най-сетне мечтата на целия му живот започна да се осъществява!

Преди всичко трябваше да реши кой ще командува втория кораб. И Крузенщерн веднага си спомни за своя стар приятел — Юрий Фьодорович Лисянски.

Лисянски също както и Крузенщерн, беше по това време капитан-лейтенант. Също, както и Крузенщерн, беше ходил в чужбина — наистина не толкова за дълго и не толкова далеко. Също, както и Крузенщерн, минаваше за един от най-опитните и образовани млади офицери на руския флот. Крузенщерн не беше уверен дали Лисянски ще е доволен, ако неговият стар другар му стане началник. Той повика Лисянски при себе си и го попита направо:

— Искаш ли да тръгнеш под мое началство около света?

— Искам — отговори Лисянски, без да се замисля.

— Добре — каза Крузенщерн. — Единия кораб ще командувам аз, другия — ти.

Двамата се заеха да подбират моряци за своите кораби. Но тук възникнаха нови затруднения: някои адмирали заявиха, че руските моряци не са годни за такова трудно плаване.

— Трябва да наемем английски матроси — съветваха те. — Англичаните имат опит и навици. С наши матроси по-далеч от Балтийско море не ще отидеш. Нека флаговете на корабите бъдат руски, а матросите — англичани.

Но Крузенщерн не се съгласяваше.

— Каква ще ни е ползата, ако на нашите кораби отплават англичани? — възразяваше той. — Аз съм виждал в морето и руси, и англичани и зная, че руският моряк се справя с бурите не по-зле от англичанин, а понякога дори и по-добре.

В края на краищата той успя да наложи своето. Екипажите и на двата кораба той избра от руски моряци.

Само трима чужденци покани Крузенщерн със себе си при пътуването. И тримата бяха учени: големият швейцарски астроном Хорнер и двамата германски природоизпитатели Тилезиус и Лангсдорф. Крузенщерн им писа писма и те с радост се съгласиха да вземат участие в експедицията.

По това време правителството възложи на експедицията още едно поръчение: да откара в Япония руски посланик.

Япония, разположена толкова близко до руските владения в Далечния изток, по онова време беше за русите почти неизвестна. Японците не пускаха при себе си европейци. Само на Холандия правеха изключение — холандски кораби имаха право да влизат в японското пристанище Нагасаки.

Русия също искаше да получи такова право за своите кораби. Търговията с тайнствена Япония обещаваше големи изгоди. Пък и трябваше да се съберат сведения за такъв близък и според слуховете могъщ съсед. И руското правителство реши да изпрати с един от корабите на Крузенщерн посланик при японския император за преговори относно условията за една бъдеща търговия.

За посланик Александър I назначи камерхера Николай Петрович Резанов.

Николай Петрович Резанов беше същият оня велможа, който се ожени за дъщерята на търговеца Григорий Шелехов, основателя на Руско-американската компания. След смъртта на Шелехов той, неговият наследник, се оказа един от най-големите акционери в компанията и беше крайно много заинтересован от предстоящата експедиция. Той се зарадва много на възможността да отпътува с Крузенщерн — искаше му се лично да надзърне в търговските операции.

Той не беше глупав човек и разбираше, че не бива да ходи с празни ръце в Япония. По негово настояване Александър заповяда да приготвят подаръци за японския император.

Тук междуременно си спомниха, че в Русия има няколко японци. До Алеутските острови, където живееха руски ловци на зверове, през 1793 година беше довлечено от бурята заблудило се японско рибарско корабче. То се разби в крайбрежните скали, но русите спасиха рибарите. От Алеутските острови тия японски рибари бяха докарани в Иркутск и заселени там.

И ето сега си спомниха за тях.

— Би трябвало да вземем тези рибари със себе си и да ги откараме в родината им — казваше Резанов. — С това ще докажем желанието си да живеем в дружба с Япония и японското правителство ще ни посрещне по-добре.

И към Иркутск препуснаха куриери — за японците.

Най-сетне и двата кораба, предназначени за експедицията, пристигнаха в Кронщатското пристанище. Бяха големи платноходни кораби — единият четиристотин и петдесет тона, другият триста и седемдесет. Предстоеше да им дадат имена. Крузенщерн реши да нарече големия кораб, който щеше да командува той, „Надежда“.

„Надеждата води на път всички моряци“ — казваше той.

А втория кораб, който възложиха да командува Лисянски, нарекоха „Нева“.

В Кронщат започнаха да пристигат моряците, бъдещите спътници на Крузенщерн. За пръв свой помощник на „Надежда“ Крузенщерн назначи опитния моряк Макар Иванович Ратманов. Лейтенанти бяха Фьодор Ромберг, Пьотр Головачов и Ермолей Левенщерн. Освен това на „Надежда“ се оказаха и двама съвсем млади офицери: мичман Фадей Белингсхаузен и мичман Ото Коцебу. Разбира се, тогава никой не можеше да предвиди, че именно на тези двама най-млади спътници на Крузенщерн предстоеше в бъдеще, след много години, да прославят имената си и да станат гордост на руския флот. Никой не подозираше, че ще дойде време, когато Коцебу и Белингсхаузен сами ще водят кораби около света, а Белингсхаузен освен това ще открие цял материк — същия Южен материк, който Кук не успя да открие — Антарктида.

На Лисянски беше разрешено сам да си избере помощници и той взе на „Нева“ двамата лейтенанти Павел Арбузов и Пьотр Повалишин.

Крузенщерн избираше матросите твърде внимателно. Първото му условие беше матросът да пожелае доброволно да дойде на кораба.

В ония времена руските матроси бяха крепостни и бяха изпращани на корабите в повечето случаи против желанието им. Крузенщерн знаеше, че такива матроси не са годни за едно трудно и дълго плаване. Той вземаше само желаещите и дори им определяше заплата, случай съвсем не бивал в Русия — сто и двадесет рубли годишно. Желаещите се оказаха твърде много. Корабният лекар на „Надежда“ доктор Еспенберг прегледа всички и избра само най-здравите.

Учените Хорнер, Тилезиус и Лангсдорф също бяха дошли вече в Кронщат. На 10 юли 1803 година започнаха бързо да товарят корабите. Това не беше лесна работа и изискваше много време: освен запасяването с провизии за три години, трябваше да вземат още стоките на Руско-американската компания и подаръците за японския император. Провизиите се състояха от няколко хиляди качета сланина и сухари. Всичко останало, необходимо за изхранване на екипажа, Крузенщерн възнамеряваше да купува в разни пристанища по пътя. За Камчатка и за Аляска Руско-американската компания изпращаше с Крузенщерн шест хиляди пуда желязо, спирт, пушки, барут и много други неща. Всичко това към 6 юли беше натоварено в трюмовете. Корабите биха могли вече да потеглят в открито море, но липсваха подаръците, японците и посланикът.

Посланикът Резанов пристигна със свитата си едва на 20 юли. Той докара със себе си подаръците — огромни скъпоценни огледала в златни рамки. Тези огледала трябваше да се настанят на „Надежда“ твърде внимателно, за да не се счупят или развалят по пътя.

Посланикът се придружаваше от свита. Тя се състоеше, както беше написано в постановлението на колегията на външните работи, от „благовъзпитани младежи“. Ето техните имена: майор Фредерици, придворният съветник Фос, художникът Степан Курляндцев, докторът по медицина Бринкин и гвардейският поручик граф Фьодор Иванович Толстой.

Всички бяха много озадачени, като научиха, че бяха причислили към „благовъзпитаните хора“ и младия граф Фьодор Толстой. Той беше може би най-неблаговъзпитаният младеж в целия Петербург. Крамолджия, скандалджия, пияница и комарджия, граф Фьодор Толстой беше прочут с това, че много често се биеше на дуели. Застанал срещу дулото на пистолета, проявяваше необикновена

храброст. Той се славеше като отличен стрелец и стреляше в своите противници, без каквото и да било съжаление.

Освен доктор Бринкин и художника Курляндцев всички тия „благовъзпитани младежи“ нямаха работа на кораба. Всички те заедно със сандъците и ординарците им трябваше да бъдат настанени в най-хубавите каюти. Крузенщерн, разбира се, съвсем не желаше да има на кораба си толкова безполезни пасажери, но трябваше да се подчинява. Той още се надяваше, че поне японците не ще пристигнат от Иркутск.

Но след няколко дена куриерите, уморили по пътя немалко коне, доведоха в Петербург петимата японци. Докараха ги в Кронщат и ги настаниха на „Надежда“ в една каюта.

Най-после всичко беше готово. Повече нямаше какво да чакат. На „Надежда“ имаше шестдесет и пет души, на „Нева“ — петдесет и четири. Можеше да тръгнат на път.

Подухна лек ветрец от изток. Двата кораба бавно излязоха в морето.

Това беше на 7 август 1803 година.

---

[1] сега Гуанджоу. ↑

[2] Равел — сега Талин. ↑

В ТИХИЯ ОКЕАН

КРАЙ НОС ХОРН

По познатия път до Англия двата кораба срещнаха силна буря. Това беше нещо като изпитание, изпратено в самото начало на пътешествието — изпитание, което и корабите, и хората издържаха с чест. Като стигнаха Англия, те влязоха в малкото пристанище Фалмът.

На 6 октомври корабите напуснаха Фалмът, излязоха в Атлантическия океан и взеха курс на юг. Въпреки че приближаваше есен, с всеки ден ставаше все по-топло.

На 19 видяха огромна островърха планина, която се издигаше като че ли направо от водите на океана. На върха ѝ блестяха ивици сняг. На моряците не им се вярваше, че там може да има сняг, защото ги мъчеше жега и отдавна вече работеха само по ризи.

Това беше Пико де Тейде.

Вечерта на същия ден „Надежда“ и „Нева“ влязоха в пристанището на градчето Санта Крус — столицата на остров Тенериф и на всички Канарски острови. Беше малко, сънливо испанско градче с бели къщици и лошо направени тесни улици, пълни с пияни монаси, окъсани просяци, магарета, кози и свине.

Ето какво записа Крузенщерн в дневника си за Санта Крус:

„Всеобщата беднота на народа и тълпите шишкави монаси, скитащи нощем по улиците, възбуждат отвращение. Просяци и от двата пола и от всички възрасти, покрити с дрипи и носещи по себе си знаците на всички болести, изпълват улиците заедно с монасите.

Инквизицията господствува тук, както и във всички испански владения, и при това, според уверенията на мнозина, с голяма строгост за свободно мислещия човек. Ужасно е да живееш на такова място, където властта на

инквизицията и неограниченото самовластие на губернатора действуват с пълна сила и разполагат с живота и смъртта на всеки гражданин. Тукашният гражданин няма ни най-малка свобода...”

В Санта Крус Крузенщерн се запаси с прясна вода, прясно месо, зеленчуци, с прекрасното тенерифско вино и пусна моряците си да се поразходят и починат.

На 26 октомври двата кораба пак излязоха в морето.

Точно след месец, на 26 ноември, корабите пресякоха екватора и влязоха в Южното полукълбо. Това беше първият случай през цялата история на руския флот, когато руски кораби пресичат екватора. Никога преди това на руски моряци не се беше случвало да отиват толкова далече от родината си.

Решиха да отпразнуват преминаването през екватора, както го изисква старинният морски обичай, отдавна тачен от всички флоти в света. Облякоха един весел матрос, Павел Курганов, който според думите на Крузенщерн имаше „отлични способности и дар слово“, като Нептун — древен бог на моретата, прикачиха му дълга брада от кълчища и му дадоха в ръка голям тризъбец. Нептун произнасяше страшни речи; дразнеха го, той гонеше всички с кофа, обливаше ги с вода, размахваше тризъбеца. Всичко това завърши с танци под звездното тропическо небе.

На 18 декември видяха брега на Бразилия. В ония времена Бразилия беше португалска колония. Крузенщерн поведе корабите си край брега на юг и след два дни ги вкара в пристанището на бразилския град Дестеро. Преди осемнайсет години същото пристанище беше посетил Лаперуз.

С единадесет оръдейни изстрела „Надежда“ приветствува града и градската крепост ѝ отговори със салют от единадесет изстрела.

В Дестеро експедицията се задържа цял месец и половина, защото щом корабите влязоха в пристанището и пуснаха котва, стана ясно, че гротмачтата на „Нева“ се беше леко наклонила настрана и пропукала. Беше невъзможно да се продължава пътуването с такава мачта, трябваше да я заменят с нова. А в околностите на Дестеро изобщо нямаше дървета за мачти. Крузенщерн успя да се споразумее с

бразилски търговци, които се наеха да доставят подходяща мачта отдалече. А това, разбира се, трябваше да отнеме много време.

Крузенщерн остана поразен от жалкия вид на португалските войници. „Войниците — писа той в дневника си, — въпреки че изпращат от Бразилия в Лисабон всяка година много диаманти, вече дълги години наред не получават заплата.“

Докато чакаше мачтата, Крузенщерн прехвърли по-голямата част от моряците си на брега. Губернаторът, който посрещна русите много приветливо, им даде на разположение крайградската си вила, където можеха да си починат при пълно спокойствие. Учените се заеха с изучаване на природата, а останалите се разхождаха из околностите и почиваха.

Офицерите посрещнаха Новата година на гости у губернатора. Странно беше да посрещнат Новата година в такава гореща и душна нощ. В Южното полукълбо януари е най-горещият месец в годината. В Бразилия има много папагали и дългоопашати маймуни. Папагалът там е такава обикновена птица, както у нас враната или врабчето. За развлечение Крузенщерн купи пет-шест папагала с най-необикновени цветове, сложи ги в една голяма клетка и ги изпрати на кораба си. А граф Фьодор Толстой си купи маймуна, опитоми я и не се разделяше с нея.

Околностите на Дестеро гъмжаха от безброй отровни змии. „Нерядко се учудвах на мнозина от нашите спътници — записа в дневника си Лисянски, — които не се излагаха на никакъв нещастен случай, когато тичаха всеки ден за пеперуди. Тук е пълно с пеперуди, и то най-прекрасните в света. Губернаторът ме уверяваше, че изпращаните от него куриери в Рио де Жанейро, за да избягнат ухапване от отровни змии, които понякога лежали напреко пътя на цели стада, били принудени да препускат на конете с възможната най-голяма скорост... От насекомите най-много ни забавляваха светещите мухи... Като вземеш в ръце три такива мухи, можеш да четеш книга нощем. На самия мен се случи веднъж с помощта на такава муха да намеря в тъмното кърпата си. С тия светещи насекоми толкова са препълнени тукашните места, че от мръкнало до зори тук навсякъде е доста светло.“

В края на януари докараха най-сетне новата мачта и корабните дърводелци започнаха да я поставят. Скоро всичко беше готово. На 4

февруари 1804 година корабите напуснаха пристанището на Дестеро и взеха курс по-нататък на юг.

Крузенщерн бързаше много. Нос Хорн можеше да се заобиколи само през летните месеци — декември, януари и февруари. През останалото време на годината тук бушуват урагани.

С всеки нов ден ставаше все по-студено. Матросите пак се учудваха: приближаваше март, според руските представи — пролетен месец, а времето се разваляше, топлината изчезваше.

Започнаха бурите. Вълните издигаха корабите и ги подмятаха на разни страни. Нерядко „Нева“ и „Надежда“ се губеха от поглед една от друга. Засега успяваха всеки път да се намират, но кой знае дали няма да им се случи дълго време да плават разделени. Когато най-последно настъпи затишието, което продължи само няколко часа, Крузенщерн се отправи с лодка към „Нева“.

— Трябва да се уговорим къде ще се срещнем, ако мъглата и бурята ни разделят за дълго — каза той на капитан Лисянски. — На корабите вероятно ще се наложи да изобиколят нос Хорн поотделно.

Като обсъдиха положението, капитаните си определиха за място на срещата остров Пасха в Тихия океан.

— Но ако при остров Пасха не намерите „Надежда“ — каза Крузенщерн, — търсете ни на остров Нуку Хива. Този остров никак не е изследван и ние трябва да идем там.

Едва Крузенщерн се върна на „Надежда“ и бурята се разбушува с нова сила. „Нева“ изчезна във въртящата се мъгла и повече не се показа. През мрак и студ „Надежда“ продължаваше своя път на юг.

Най-сетне на 3 март видяха нос Хорн, огромна черна, гола скала, в която се разбиваха пенести вълни — гребените им бяха по-високи от корабните мачти. Предпазливо, бавно „Надежда“ заобиколи тая скала и излезе в Тихия океан.

— Прескочихме! — каза Крузенщерн с облекчение.

ОСТРОВ НУКУ ХИВА

Крузенщерн определи на Лисянски среща на остров Пасха, но обстоятелствата се стекоха така, че отиването на остров Пасха се оказа неизгодно. В южната част на Тихия океан бурите дълго не оставяха

„Надежда“, бяха я задържали много и я бяха отнесли далеч на запад от първоначално набелязания курс. За да отиде на остров Пасха, би трябвало да се връща на изток срещу силен насрещен вятър и да загуби много време. И Крузенщерн реши да тръгне направо за остров Нуку Хива и там да чака „Нева“. Той бързаше много, защото се беше застоял в Бразилия по-дълго, отколкото предполагаше, а наесен искаше да бъде вече в Япония.

Запасите от прясна вода, взети в Дестеро, бяха на привършване и Крузенщерн се разпореди никой на кораба да не смее да изпива повече от четвърт литър на ден. „Надежда“ вървеше по непроучена част на Тихия океан, където никога досега не беше минавал ни един кораб. Денем на салинга, а нощем на бушприта неотлъчно седеше матрос и гледаше не се ли вижда суша. Крузенщерн обеща възнаграждение на оня, който пръв види суша. Но минаваха дни и нощи, а наоколо нямаше нищо друго освен вълни.

На 17 април 1804 година преминаха южния тропик. След още двайсет дни, на 7 май, видяха най-сетне бреговете на Нуку Хива.

Остров Нуку Хива, един от Маркизките острови, беше за пръв път забелязан от американския капитан Ингръхъм през 1791 година, тринадесет години преди да го посети Крузенщерн. Ингръхъм беше невеж търгаш и като посети острова, не научи за него почти нищо. А на Крузенщерн се искаше да изследва Нуку Хива.

Островът изглеждаше като гъста тъмнозелена градина. В зеленината бяха разхвърляни розови, оранжеви, бели петна — дървета, покрити с ярки цветове. Крузенщерн и неговите спътници бяха слушали много за прелестите на тропическите тихоокеански островчета, но такава пищност и красота не очакваха.

„Надежда“ плаваше край брега, на разстояние три мили от него. Лекият ветрец донасяше на кораба ароматен и сладък мирис на гора. Крузенщерн оглеждаше брега през далекогледа. Той търсеше заливчето, означено на картата на Ингръхъм с името залив Ана-Мария. Сред дърветата той виждаше мънички, едва доловими фигурки на голи хора, които тичаха, скачаха и размахваха ръце.

Изад носа се показа дълга тясна лодка. В нея имаше шестима гребци. Тя се носеше бързо към кораба. Като повечето полинезийски лодки, тя имаше така наречената противотежест, тоест греда, плаваща редом с нея и прикрепена за нея с прътове; тази греда не даваше на

лодката да се обърне. Седналите в лодката хора бяха голи и Крузенщерн ги взе всички за туземци. Той се учуди много, когато туземецът, който се намираше на носа, изведнъж издигна над себе си развяващ се бял флаг.

В Европа белият флаг е знак на мир. Но народите от другите части на света, както беше известно на Крузенщерн, не разбираха този знак. Нищо чудно, че моряците се удивиха, като видяха бял флаг в лодка на туземци.

Лодката доближи до самия кораб. Крузенщерн заповяда да метнат въжето. Човекът, който държеше белия флаг, се покатери по въжето на палубата.

Гол, само по късичка пола, изплетена от трева, той приближи до Крузенщерн, поклони се ниско и каза на чист английски език:

Казвам се Робъртс. Аз съм тукашен жител. На вашите услуги, капитане.

Чак сега Крузенщерн забеляза, че този човек е бял. По-точно, бил е някога бял, защото тропическото слънце беше изпекло тялото му и го беше покрило с тъмен загар. Но все пак той беше значително по-светъл от кафявите островитяни, които седяха в лодката. Екипажът на „Надежда“ с любопитство разглеждаше странния гост.

— Вие тукашен жител ли сте? — попита Крузенщерн. — Как така сте попаднали тук?

— Ще бъда откровен с вас — отговори Робъртс с поклон. — Преди осем години избягах от един английски военен кораб, който минаваше край тоя остров. Моят капитан много пъти ме беше удрял по лицето. След едногодишна служба ми останаха само седем зъба. — Той отвори уста и показа беззъбите си челюсти. — Надявам се, сър, че вие не ще ме върнете обратно в Англия. Тук аз мога да ви бъда много полезен.

Крузенщерн, който беше служил в английския флот, знаеше добре колко жестоко се отнасят с матросите на английските кораби. Знаеше също, че заловения беглец матрос го чака в Англия бесилка.

— А каква полза можем да имаме от вас? — попита той.

— Голяма полза — уверено отговори белият островитянин. — Първо, мога да ви служа за лоцман и да въведа кораба ви в залива Ана-Мария, а тая работа за човек, който не знае прохода между рифовете, не е съвсем лесна. Второ, аз говоря свободно езика на тукашните

жители и мога да ви служат за преводач. И трето, аз съм в най-близки роднински отношения с краля. И вие разбирате, сър, че от мене зависи отчасти как ще ви посрещнат туземците.

Робъртс веднага скочи бързо на капитанския мостик редом с Крузенщерн и поведе кораба между розовите коралови рифове в залива Ана-Мария. Той показваше на Крузенщерн дълбоките безопасни места и Крузенщерн виждаше, че без неговата помощ, кажи-речи, трудно щеше да вкара „Надежда“ в залива.

Трябваше да се признае, че Робъртс може да бъде полезен — беше добър лоцман. Но имаше и един биец в очи голям недостатък — необикновената му бързивост. Измъчен от тъга по родния си език, сега той мелеше безспир.

— Тук на острова живее още един бял — казваше той. — Французин. Също избягал матрос. Негодник, какъвто светът не е виждал. Заклевам ви, капитане, пазете се от този човек. Той непременно ще дойде при вас, ще ви предлага услугите си. Но вие не вярвайте ни на една негова дума и го пъдете.

„Робъртс се бои от конкуренция“ — помисли Крузенщерн и попита:

— А защо да е негодник този французин? Какво толкова негодническо е сторил?

— Той всяка минута прави хиляди мръсотии! — заговори Робъртс и изпадна в ярост. — Той иска да ме убие. Той иска да ме скара с островитяните.

— Вие с него сте единствените европейци на острова — каза Крузенщерн. — Това би трябвало да ви сближи. Защо не се помирите?

— Вие не знаете какъв човек е той! — възрази Робъртс. — И аз отначало разсъждавах като вас и много пъти съм му предлагал да се помирим. Но няма може да се живее с него в мир, щом той през цялото време гледа как да ме заколи тихомълком!

„Надежда“ благополучно премина между рифовете и пусна котва посред залива. Мигновено от брега към кораба се спуснаха и заплуваха няколко островитяни.

Те се чувствуваха във водата свободно като на суша, разговаряха, плискаха се, движеха се с необикновена бързина и лекота. Никога още на руските моряци не се бе случвало да гледат такива отлични плувци.

Те мъкнеха към кораба за продан кокосови орехи, плодове от хлебно дърво и банани. Дори с тежкия товар те плуваха като риби.

— А не можем ли тук да купим свине? — попита Крузенщерн Робъртс.

Екипажът на „Надежда“ много месеци вече се хранеше само със сланина и мечтаеше за прясно месо.

— Свинете тук са малко и островитяните ги ценят много — отговори Робъртс. — Страхувам се, че няма да ви продадат свине.

Крузенщерн възложи на лейтенант Ромберг и доктор Еспенберг да водят търговията с островитяните. Те показаха на островитяните няколко железни брадви. Островитяните завикаха радостно във водата, като разтърсваха над главите си кокосовите орехи и бананите. Но Робъртс по молба на доктор Еспенберг им обясни, че брадви те могат да получат срещу свине, а за плодовете ще им дават парчета железни обръчи от стари качета. На обръчите те също се зарадваха и на драго сърце даваха за тях плодове. Еспенберг и Ромберг им спускаха с въжета от палубата парчета желязо. Островитяните отвързваха желязото и завързваха за въжетата своите стоки. Търгуваха съвсем честно.

Както хората от каменния век, те изготвяха всичките си сечива само от камък, дърво и кост. Не умееха да добиват метали и затова ценяха желязото извънредно много. „За парче обръч — пише Крузенщерн — те даваха обикновено по пет кокосови или по три и по четири плода от хлебно дърво. Те ценяха това желязно парче твърде скъпо... На малко парче железен обръч се любуваха като деца и изразяваха радостта си със силен смях. Оня, който получаваше такова парче, го показваше на другите, които плуваха около кораба, като тържествуваше и се гордееше с придобитата скъпоценност. Прекомерната им радост беше ясно доказателство, че те бяха имали още малко случаи за получаване на тоя високо ценен от тях метал.“

Търговията продължаваше вече няколко часа, а свине никой не донасяше.

Крузенщерн се убеди, че Робъртс беше прав: беше много трудно да се запасят с прясно месо в Нуку Хива.

В четири часа след обед от брега тръгна голяма лодка, пълна с мъже, и заплава към „Надежда“.

— Кои са тия? — попита Крузенщерн Робъртс.

Русите видяха, че островитяните имат твърде малко лодки и че предпочитаха да се движат в морето с плуване. От брега до кораба не беше никак далеко и всеки островитянин би могъл да преплува това разстояние без всякакъв труд. Крузенщерн се учуди, като видя островитяни, които за такова кратко пътуване са седнали в лодка.

— Крал Тапега иде при вас — каза Робъртс.

Щом лодката дойде до кораба, спуснаха въжената стълба. Тапега се качи на палубата заедно със свитата си.

Той беше към четиридесет и пет годишен. Носеше също такава поличка, каквато носеха останалите островитяни, но цялото му тяло и лицето му бяха покрити с татуировка, изобразяваща листа, странни птици и кичури от банани. По велможите, които го придружаваха, също имаше татуировки, но не толкова пищни и гъсти.

Крузенщерн поведе краля и приближените му към каютата си. В каютата те се държаха важно и благоприлично. Крузенщерн подари на краля нож и двайсет аршина червен плат. Тапега тутакси омота тялото си с плата, както обмотават макара с конец.

В капитанската каюта имаше голямо огледало, което висеше на стената. Това огледало порази и възхити островитяните. След няколко несполучливи опита да се вмъкнат в него, те започнаха да се взират в цепнатината между стената и огледалото, мъчейки се да видят какво има там. Крал Тапега се зарадва на отражението си в огледалото и с наслада се разглеждаше, като вдигаше крака и ръце, приклякваше и гримасничеше. Крузенщерн с мъка го откъсна от това занимание.

„Портретът на жена ми, нарисуван с маслени бои, им направи особено впечатление — пише Крузенщерн. — Дълго време се занимаваха те с него, като изразяваха с разни знаци своето удивление и удоволствие. Къдравите коси, които те вероятно считаха за голяма красота, се харесаха на всеки толкова много, че всеки сочеше към тях.“

В съседната каюта беше окачен кафезът, в който живееха папагалите, купени в Бразилия. Тези папагали им харесаха повече и от огледалото. Те никога не бяха виждали такива пъстри красиви птици. Особено им харесаха червените, завити навътре като куки човки. Кралят каза няколко думи, като се обърна към Робъртс.

— Тапега ви моли да му подарите един папагал — каза Робъртс. — Но аз, сър, не ви съветвам да му подарявате. Той обича да си

изпросва.

— Нека вземе — каза Крузенщерн. — Но го попитайте преди това дали не мисли да изяде тоя папагал. Ще му дам птицата само при условие, че ще се грижи за нея.

Но кралят не мислеше да яде папагала. Напротив, той почна подробно да разпитва с какво трябва да се храни и по всичко си личеше, че иска да си го запази. Крузенщерн му подари един малък папагал. Тапега го пое в ръцете си с най-голяма предпазливост.

Когато отново излязоха на палубата, Крузенщерн му показа оръдията и попита чрез Робъртс знае ли кралят какво е това.

— Зная — отговори кралят. — Това е гръм, който разрушава селата.

„На тукашните жители, както се вижда, им се е случило вече да изпитат върху себе си действието на този гръм“ — помисли Крузенщерн.

— Този гръм няма да ти причини никаква вреда, Тапега — каза той на краля, — ако твоите хора не ни закачат.

— Моите хора никога не закачат чужденци — отговори кралят с достойнство, — но се случва така, че чужденците закачат моите хора.

Крузенщерн отведе Робъртс встрани и го попита:

— Откъде имат тези сведения за оръдията?

— Преди пет-шест години тук се отби един английски кораб — отговори Робъртс. — Той се спря при отсрещния бряг на острова. Капитанът на тоя кораб искаше островитяните да му доставят провизии даром. И разбира се, нищо не получи. Тогава той изпрати матросите си на острова да вземат банани и свине. Но островитяните набиха матросите с камъни и ги заставиха да се върнат на кораба. Капитанът се ядоса много, заповяда да стрелят от всички оръдия и унищожи две села. Островитяните запомниха добре канонадата — планините се тресяха дори от тая страна на острова.

Започваше да се смрачава. Кралят взе да се готви да си върви. Крузенщерн му обеща да му иде на другия ден на гости. Разделиха се приятелски.

НА ГОСТИ У КРАЛЯ

На другия ден рано сутринта при кораба дойде лодка. Двама островитяни донесоха на Крузенщерн подарък от Тапега голяма свиня. Свинята, вързана, беше изтеглена с въжета на палубата. Най-сетне Крузенщерн можеше да нахрани екипажа си с прясно месо! Това беше първата свиня, която успяха да получат на Нуку Хива. Той отлично разбираше ценността на кралския подарък — нали островитяните не се съгласяваха да обменят свинете си дори срещу железни брадви.

След час Крузенщерн отиде на брега, за да върне визитата на краля. Същевременно той искаше да потърси рекичка, от която би могло да се запаси с прясна вода.

На всички се искаше да придружат капитана. Всеки мечтаеше да се поразходи по твърда земя. Крузенщерн мислеше отначало да вземе със себе си само посланика Резанов, двамата лейтенанти и шестима въоръжени матроси под началството на поручик Фьодор Толстой за охрана, но като видя как бяха огорчени останалите, той реши да вземе със себе си още петнайсет-шестнайсет души.

— Как мислите, Робъртс — попита той англичанина, който сега не се отделяше от него, — не е ли опасно да оставим кораба под защитата на такъв малък екипаж? Защото почти всички отиват на брега...

Около кораба както преди сновяха във водата много туземци.

— Ами че обявете кораба за табу — посъветва го Робъртс — и никой не ще посмее да се докосне до него.

Крузенщерн беше чувал за действието върху полинезийците — жители на тихоокеанските острови — на тайнствената дума „Табу“. За това е разказано от много пътешественици. Табу можеше да се обяви на всичко, каквото пожелаете: на жилище, храна, оръжие, човек. Нито един островитянин не се решаваше дори да приближи до предмета, омагьосан с думата „табу“. Това суеверие помагаше на жреците да властвуват над народа. Едно нещо смущаваше Крузенщерн: може ли той да обяви табу, щом това право е дадено само на жреците?

— Вие сте по-горе от жрец, вие сте светец — обясни му Робъртс. — Островитяните напълно са убедени, че корабите на белите идват при тях от облаците, където живеят боговете.

Табуто над „Надежда“ беше обявено по следния начин: Крузенщерн излезе на палубата с тръба под мишница и замаха с ръка, за да привлече вниманието на плаващите в залива хора. Когато

всичките се обърнаха към него и го загледаха, той поднесе тръбата до устата си и три пъти гръмко прорева със задгробен глас:

— Табу! Табу! Табу!

И посочи с ръка кораба си.

А за да бъде табуто по-сигурно, по съвета на Робъртс той заповяда да изстрелят от едно оръдие халостен заряд.

Островитяните се изплашиха много и Крузенщерн дори съжаляваше, че е послушал съвета на Робъртс. Всички те се юрнаха към брега.

Впрочем упбахата им беше кратка и заливът отново се изпълни с плаващи хора. Но до кораба вече този ден не се приближаваха.

Онези, които отиваха на гости при краля, тръгнаха от кораба с две лодки. Командуването на „Надежда“ по време на отсъствието си Крузенщерн възложи на Ратманов. И Ратманов мечтаеше да посети острова, но трябваше да остане.

На брега тълпа от няколко хиляди души посрещна моряците. Стана малко страшно. Но островитяните посрещнаха руските моряци весело и дружелюбно. Страдаха само от тяхното прекомерно любопитство: всеки островитянин искаше не само да разгледа моряка по-отблизо, но и да го попипа.

Крузенщерн търсеше с поглед в тълпата краля. Но Тапега не беше дошъл на брега да посрещне гостите.

— Той ще ни посрещне при прага на своя дом — обясни Робъртс. — Такъв е тук обичаят.

Вместо да дойде лично, кралят беше изпратил един висок, красив островитянин, който се приближи до Крузенщерн и заяви, че ще служи за водач на чужденците. Това беше важен велможа — кралският огнепалител. Жителите на Нуку Хива, за да получат огън, триеха една клечка о друга. Те не знаеха никакъв друг начин. Запалването на огън беше тежка, отговорна работа, която изискваше голямо умение. И велможата, който палеше огъня в кралската колиба, беше много важен човек.

Крузенщерн преди всичко искаше да намери място, където можеше да напълни бъчонките с прясна вода. Като остави при извадените на брега лодки четирима въоръжени матроси и им заповяда да не влизат в никакви разпри с туземците, той помоли Робъртс да го отведе до рекичката. Робъртс и кралският огнепалител поведоха

малкия отряд по тясна пътечка, около която растеше трева един човешки бой. Необикновената пищна растителност на Нуку Хива поразяваше русите. Гората, преплетена с лиани, изглеждаше непроходима. Опияняваше пътниците приятният мирис на цветя и гниещи плодове.

Най-сетне моряците, придружавани от огромна шумна тълпа любопитни островитяни, които не изоставаха от тях ни крачка, стигнаха до устието на бистра мъничка рекичка. Тук беше удобно и лесно да се вземе вода: рекичката се вливаше в същия залив, където стоеше корабът. За да не губят напразно време, Крузенщерн помоли да го отведат веднага при краля.

След двайсетина минути те видяха няколко десетки кръгли тръстикови колиби без прозорци, с мънички вратички, в които можеше да се влезе само като се наведеш ниско. При околоселската ограда посрещна гостите строен побелял старец с превързано око. Това беше чичото на крал Тапега, прославен воин, който беше изгубил окото си в боя с воините на съседното племе. Той поведе Крузенщерн и неговите спътници през селото към жилището на краля.

Колибата на Тапега не се отличаваше по нищо от останалите жилища на селото. При вратата ги посрещна най-сетне самият крал. Той въведе в тръстиковия си дворец Крузенщерн, Резанов, Головачов, Ромберг, Еспенберг и Робъртс. Останалите руси и всички островитяни бяха принудени да останат на двора: русите — защото дворецът не можеше да ги побере всички, а островитяните, защото кралското жилище беше табу за обикновените хора.

В колибата на краля на рогозки седеше цялото кралско семейство, което се състоеше главно от жени. Кралицата и нейните дъщери, вече възрастни, носеха същото облекло, каквото носеха и мъжете, но телата им не бяха покрити с татуировка. Затова пък ръцете им бяха намазани до лактите с нещо черно и на Крузенщерн в първата минута се стори, че това са ръкавици.

Поканиха гостите да седнат на рогозките редом със стопаните. Жените се усмихваха приветливо. Те с необикновено внимание разглеждаха извезаните със златни нишки мундири на офицерите. Крузенщерн им подари няколко лъскави копчета, ножове и малки огледалца. На копчетата те почти не обърнаха внимание, ножовете

предадоха на краля и на огнепалителя, а в огледалцата дълго се гледаха с удоволствие.

Като поседяха малко, всички станаха, излязоха от колибата, влязоха под голям сламен навес, който се намираще в двора, и там отново седнаха на рогозки. Под навеса беше значително по-просторно, отколкото в колибата. Тук се побраха всички руси, които бяха дошли от кораба, и близките на краля островитяни.

Навесът служеше на кралското семейство за столова. Жителите на Нуку Хива никога не обядваха в колибите си, а било под открито небе, било под сламени навеси, които ги защитаваха от дъжд и слънце. Англичанинът Робъртс, както се оказа, често обядваше под навеса на краля, защото беше женен за една от многото кралски дъщери.

Донесоха куп разчупени кокосови орехи, банани и горещи димящи плодове от хлебно дърво. Тапега усърдно гощаваше гостите си. Островитяните ядяха дълго, много и мълчаливо. Личеше си, че считаха яденето за много важна работа. На кралската трапеза не сервираха месо и Крузенщерн още веднъж се убеди за каква скъпоценност островитяните считаха свинете, единствените им домашни животни.

След обедата Крузенщерн стана, благодари, сбогува се, покани краля по-често да навестява кораба и се отправи със своите спътници към брега. Кралят ги изпрати до колибата си, чичото на краля — до края на селото, а кралският огнепалител тръгна с тях и по-нататък.

— Колко бедно живее вашият крал! — каза Крузенщерн на Робъртс, който вървеше до него. — Животът на обикновените островитяни, виждам, слабо се отличава от кралския.

Робъртс се засмя.

— Кралството на Тапега се състои от едно селце — каза той. — На Нуку Хива има всичко пет селца и във всяко — свой крал.

ДВАМАТА РОБИНЗОНОВЦИ

Цялото село — мъже, жени и деца — съпровождаше моряците.

В тълпата Крузенщерн забеляза човек с много странна външност. Този човек, както и всички островитяни, беше гол до кръста, но носеше не къса поличка, както туземците, а скъсани платнени

матроски панталони. Черната му брада като кълчища падаше на голата гръд, мустаците му бяха контешки засукани нагоре, а косите му — сплъстени в огромно мръсно кълбо. Изобщо човекът му се стори много по-мръсен и неугледен от останалите жители на Нуку Хива, които често се къпят в морето и са много чисти.

— Кой е този? — попита Крузенщерн Робъртс.

Робъртс се намръщи, лицето му се изкриви от злоба.

— Това е французинът Кабри, сър — каза той, — същият негодник, за когото ви разказвах. Направете се, че не сте го забелязали, капитане, инак ще се лепне към вас и няма да ви остави на мира.

Като се вгледа, Крузенщерн забеляза, че човекът с черната брада наистина е бял. Но кожата му беше покрита с такъв слой мръсотия, че той изглеждаше дори по-черен от островитяните.

— Той гледа към вас, сър — каза Робъртс. — Той иска вие да го извикате. Обърнете се.

И Робъртс показва юмрук на своя враг.

Но Крузенщерн съвсем не мислеше да застава в тази вражда на страната на Робъртс. Той искаше да помири двамата европейци, които живееха на острова. И без да обръща внимание на недоволството на англичанина, той повика с ръка Кабри.

Французинът се приближи и се поклони.

— Добри човече — заговори с него Крузенщерн по френски, — разкажете как живеете. Не мога ли да ви помогна с нещо и защо мразите съседа си?

Вместо отговор Кабри започна да ругае яростно Робъртс и да го обсипва с най-неприлични френски и английски ругатни.

— Не му вярвайте, господине, той е коварен човек. Той е роднина на людоеда Тапега и сам е людоед. Те се канят да ви отвлекат на скришно местенце, да ви убият и изядат...

Робъртс извади от пояса нож и работата можеше да свърши зле, ако Крузенщерн не беше хванал англичанина за ръка. Той почна да им обяснява колко неизгодно е да се карат и колко хубаво би било и за двамата, ако станат приятели. Дълго и упорито ги уговаря да се помирят. Най-сетне те мрачно си подадоха ръка. Но щом французинът поизостана малко, Робъртс каза на Крузенщерн полугласно:

— Това не е за дълго, сър. Ще видите, че още днес той ще ви направи някаква мръсотия.

И наистина, щом Робъртс се отстри за минута, при Крузенщерн дойде французинът и заговори шепнешком:

— На двадесетина мили оттука, в морето, има една пустинна скала. Отведете там този гнусен англичанин, господине, моля ви.

Крузенщерн се разсърди.

— Засрамете се! — каза той.

— Значи отказвате да го отведете на скалата? — дръзко попита Кабри.

— Отказвам.

— Добре тогава, капитане, вие ще се разкайвате за това.

Французинът се отдалечи, после се обърна, заплаши Крузенщерн с юмрук и извика:

— Аз ще ви отмъстя! — И хукна да бяга.

СРЕЩА НА КОРАБИТЕ

Когато се върна на брега, Крузенщерн намери лодките си непобутнати. Матросите, които ги пазеха, седяха до тях на сянка под голямото дърво и пушеха. Те разказаха, че докато капитанът е отсъствувал, тях никой не ги е тревожил. Крузенщерн заедно с всичките си спътници се отпрати за кораба. Там също всичко беше в ред.

— Лейтенант Ромберг — каза капитанът, — искам днес да започнем да се запасяваме с прясна вода. Вземете една лодка, няколко празни бъчонки и идете с десет матроси при устието на рекичката, която видяхме с вас. До мръкване остават още четири часа и вие ще успеете да идете дотам и да се върнете.

Лейтенант Ромберг замина с една лодка и скоро се скри зад тесния нос. Но за учудване на Крузенщерн след един час той се върна.

— Какво се е случило? — запита загрижен Крузенщерн. — Защо толкова рано?

— Всичко е в ред — отговори Ромберг.

— Защо докарахте празни бъчви?

— Всичките ни бъчви са пълни, капитане — каза Ромберг и се засмя.

Той разказа, че щом те влезли в устието, хвърлили котва и започнали да пълнят ведрата с вода, в реката се появили много туземци, които доплавали до лодката, хвърлили от нея всички четиридесетведрени бъчви^[1] и после ги върнали пълни догоре. За няколко минути била свършена работа, която би заела на моряците не по-малко от два часа.

— Те бяха към петстотин души — разказваше Ромберг. — Всяка бъчва влачеха двадесет мъжаги. Да бяхте видели какви здравеняци има сред тях. Всеки би могъл да стане гвардеец. Отначало се изплаших, но после видях, че те са просто рядко добродушни и услужливи хора.

Когато тръгна отново за вода, Ромберг взе със себе си няколко дузини железни обръчи да ги подари на своите неочаквани помощници.

До мръкване той успя да отиде и да се върне още два пъти до рекичката.

На другата сутрин, 10 май, към единайсет часа на кораба пристигна островитянин, който каза на Робъртс, че е изпратен при Крузенщерн от краля. Крузенщерн заповяда незабавно да пуснат кралския посланик на палубата. Тапега изпратил този островитянин да каже на Крузенщерн, че от планините днес на разсъмване видели далеч в морето голям кораб, който иде право към Нуку Хива.

— Тапега е твой приятел — каза островитянинът. — Той реши да те предупреди отрано. Защото може би на този кораб да са твоите врагове.

Робъртс излезе прекрасен преводач и с негова помощ беше лесно да се разговаря.

— Благодарни на краля за приятелската услуга — отвърна Крузенщерн на кралския пратеник, — но му предай, че аз нямам врагове и от никого не се боя.

Крузенщерн веднага се досети какъв кораб са видели островитяните от планината. Това без друго беше „Нева“, която като не е намерила „Надежда“ на остров Пасха, бързаше за Нуку Хива.

Тъй като знаеше колко трудно може да влезе в залива Ана-Мария без лоцман, Крузенщерн изпрати към „Нева“ лодка под командата на лейтенант Головачов. В лодката той изпрати и Робъртс.

След три часа „Нева“ пусна котва до „Надежда“.

Целият екипаж на „Надежда“ беше много радостен от появяването на „Нева“, която не бяха виждали от самия нос Хорн. Когато двата кораба биваха заедно, всички се чувствуваха много поспокойно. Всеки офицер и матрос от „Надежда“ имаше на „Нева“ приятели, срещата с които зарадва всички.

Капитан Лисянски влезе в каютата на Крузенщерн.

— Е, как сме? — попита Крузенщерн.

— Всичко е благополучно — отговори Лисянски. — Нито една скъсана рея, нито един болен матрос.

Двамата капитани се прегърнаха и разцелуваха.

— Ние отидохме на остров Пасха, където щяхте да ни чакате — докладваше Лисянски на началника на експедицията, — обиколихме целия остров, но „Надежда“ никъде не намерихме. Не се реших да вляза в залива, защото духаше силен западен вятър, при който беше много трудно да се лавира. Изпратих на брега лодка под началството на лейтенант Повалишин. Той разпита със знаци островитяните и научи от тях, че „Надежда“ не е идвала на остров Пасха. Той купи от тях малко банани и се върна на кораба. Аз разбрах, че вие сте решили да ни чакате на Нуку Хива, и без да се бавя, тръгнах веднага натам.

ОТМЪЩЕНИЕТО НА ФРАНЦУЗИНА

На другия ден се случи произшествие, което наруши спокойния ход на живота и на двата кораба и едва не предизвика сериозни последици.

Сутринта на гости на Крузенщерн дойде Тапега.

Кралят и кралският огнепалител сега всеки ден идваха на „Надежда“. Особено приятно те прекарваха времето си с граф Фьодор Толстой.

Оказа се, че кралският огнепалител владееше още едно изкуство — изкуството да татуира. Той именно беше татуирал всички младежи в кралството на Тапега. И младият граф, желаейки да поразии приятелите си в Русия, помоли огнепалителя да покрие с рисунки гърдите и гърба му.

Графът обеща на огнепалителя голяма брадва и той се зае за работата. С остра раковина разрязваше кожата на графа и намазваше

раничките със сок от някакво растение. Болката беше мъчителна, но графът търпеше мъжествено, със стиснати зъби. Раничките подпухнаха, но след няколко дни отокът спадна и по тялото на графа се появиха рисунки: птици, пръстени, змии, листа.

На кораба най-много привличаше Тапега голямото огледало в капитанската каюта. Пред това огледало той престояваше много часове, като клякаше, движеше ръце и менеше израза на лицето си. Крузенщерн така свикна с това занимание на краля, че не му обръщаше никакво внимание и спокойно си работеше в негово присъствие на писалищната маса: пишеше корабния дневник, изучаваше картите, проверяваше заедно с професор Хорнер астрономическите наблюдения.

На другата сутрин след пристигането на „Нева“ Тапега влезе в капитанската каюта и завари Крузенщерн да се бръсне. С учудване гледаше той как водачът на белите мажеше бузите си със сапун и после прокарваше по тях острия лъскав бръснач. Но особено му хареса ароматната вода, с която Крузенщерн след бръсненето изми лицето си. Жителите на Нуку Хива също умееха да се бръснат, но се бръснеха с остри раковини и тая работа отнемаше много време. Като видя с каква леснина и бързина се бръснат белите, Тапега поиска сам да изпита този начин на бръснене. Той помоли да го обръснат.

Крузенщерн повика матроса, който изпълняваше на „Надежда“ длъжността на бръснар, и му заповяда да обръсне краля. Тапега седна в креслото. Матросът се зае за работа. Върху лицето на Тапега през цялото време на бръсненето беше изписано пълно щастие.

— Още, още! — шепнеше той, когато го пръскаха с ароматната вода.

А Крузенщерн трябваше да отиде на „Нева“ при капитан Лисянски. След известно колебание той реши да остави Тапега в каютата — много му беше жал да лишава краля от удоволствието да се любува на себе си в огледалото. Тапега беше кротък човек и Крузенщерн замина спокойно, като помоли Ратманов да го наглежда.

Когато Крузенщерн пристигна на „Нева“, оказа се, че капитан Лисянски с офицерите и няколко матроса се беше приготвил да иде на брега, лодката вече беше спусната във водата. Като видя началника си, Лисянски реши да остане. Но Крузенщерн, който знаеше как моряците,

няколко месеца прекарали в море, тъгуват за суша, го помоли да отиде. Той обеща на Лисянски да го дочака, докато се върне.

Лодката потегли бързо към брега. Моряците с радост си мислеха, че сега под краката им ще има суша, че ще се поразходят из гората. Като знаеха от разказите на Крузенщерн за миролюбието на островитяните, те не взеха никакво оръжие — нали лейтенант Ромберг също беше ходил за вода без оръжие. Щом под лодката заскърца пясък, всички с наслада скочиха на брега, разглеждайки високите палми, и веднага видяха тълпа островитяни, които излизаха от гората насреща им. Видът на тази тълпа малко го учуди: тя се състоеше изключително от мъже и се движеше мълчаливо.

— Странно! — възкликна Лисянски. — Иван Фьодорович не ни е казал, че тукашните жители носят оръжие.

И наистина всеки островитянин имаше в ръце дълго остро копие. На всяко копие имаше остър връх — било каменен, било източен от късчетата железни обръчи, неотдавна купени от русите.

Моряците изчакаха приближаващите островитяни благодушно и малко объркано. Все още не им идваше наум, че могат да ги нападнат. Те се опомниха едва когато вече бяха заградени от всички страни от тълпата, която със зловеща бавност повдигаше копията.

— В лодката! — изкомандува Лисянски.

Но беше късно. Обръчът се затвори и беше невъзможно да се измъкнат. Копията се издигнаха във въздуха и застинаха в протегнатите ръце. Островитяните се бавеха. Те сякаш чакаха някой пръв да се реши и да започне.

Най-сетне един здравеняк замахна с копието над главата на застаналия в края матрос. Матросът се наведе.

— Остави! Не смей! — викаше Лисянски по руски и в отчаянието си изтича към дръзкия инициатор, като се надяваше да го спре, макар и с вик.

Но в тоя момент през тълпата на островитяните бързо си пробиваше път необикновено развълнуван човек. Той храбро блъскаше с лакти всички, които му попадаха по пътя.

Лисянски го позна: това беше техният вчерашен лоцман — англичанинът Робъртс.

Робъртс викаше нещо на островитянина, който се готвеше да прободне с копието матроса, и оня пусна копието. Тогава Робъртс

заговори нещо разгорещено и бързо и всички островитяни завикаха наоколо.

Като се възползуваха от суматохата, моряците се оттеглиха към лодката си, качиха се на нея и я тласнаха от брега. Робъртс, яростно спорейки, също отстъпваше към водата. Островитяните викаха злобно срещу него, но не вдигаха копия — той беше свой. Най-последно, изтикан до самия бряг, Робъртс се обърна, скочи във водата и заплува. Той догони лодката с плуване.

— Много съм ви благодарен — каза Лисянски, като му стискаше ръка. — Вие се намесихте тъкмо навреме. Без вашата помощ ние щяхме да сме убити. Но кажете, какво се е случило? Защо те, досега такива кротки и дружелюбни, изведнъж решиха да ни убият?

Робъртс се намръщи.

— Какво е направил капитан Крузенщерн с Тапега? — вместо отговор попита той.

— С краля? Не зная, не съм чувал.

— Островитяните твърдят, че Тапега бил окован във вериги и затворен — каза Робъртс. — На мен това ми се струва много странно: досега капитан Крузенщерн така любезно се отнасяше с него. Старейшините, роднините на Тапега, са много раздразнени и жадуват за мъст.

Лодката пристигна до „Нева“. Крузенщерн изслуша разказа на Лисянски и Робъртс и се развълнува.

— Аз оставих Тапега в каютата си — каза той — и, разбира се, в никакви вериги не съм го оковавал. Ние се разделихме най-приятелски. Може би Ратманов го е оковал в мое отсъствие. Не, тук има нещо друго... Ратманов не може да направи такава глупост.

Той веднага седна в лодката и се понесе заедно с Робъртс към „Надежда“. Заливът беше пуст — островитяните, които постоянно плуваха в него и продаваха на моряците кокосови орехи, бяха изчезнали.

Това беше лош знак.

Като се качи на палубата на „Надежда“, Крузенщерн извика на Ратманов:

— Какво сте направили с Тапега? — попита той.

— С Тапега ли? — учуди се Ратманов. — Нищо не съм му направил.

— Да сте го оковавали във вериги?

— Какво приказвате, капитане! Не съм и помислял за такова нещо!

— А как се държеше тук в мое отсъствие?

— Както винаги — отговори Ратманов. — Въртеше се пред огледалото.

Крузенщерн се обърна към Робъртс.

— Ето виждате, приятелю мой — каза той, — всичко това е лъжа. — И пак попита Ратманов: — А къде е сега той?

— Той току-що си замина, капитане.

— Вие мирно ли се разделихте с него?

— Съвсем мирно. Омръзна му в каютата, излезе, усмихна ми се мило, седна в лодката си и замина.

— Разбрах! — извика изведнъж Робъртс, като се удари с длан по челото. — На острова е пуснат лъжлив слух нарочно, за да скарат островитяните с вас. И аз зная кой е пуснал този слух.

— Кой? — попитаха в един глас Крузенщерн и Ратманов.

— Кабри! — каза Робъртс злобно. — Нали ви казвах, капитане, че от този човек може всичко да се очаква.

Както и да е, но работите стояха зле. „Надежда“ вече беше успяла да налее почти толкова прясна вода, колкото ѝ беше нужно, но бъчвите на „Нева“ бяха още празни. Ако се скарат, не само че не можеха да се надяват на помощта на туземците, но беше опасно да изпращат лодка в устието на реката. А как ще продължат пътуването без прясна вода?

Крузенщерн разбираше, че трябва да се помирят с островитяните на всяка цена. Впрочем той се надяваше, че кралят, благополучно завърнал се от кораба, ще разпръсне лъжливия слух.

Крузенщерн слезе в каюткомпанията да обядва, а Робъртс се отправи към брега. Той обеща да се върне след три-четири часа и да разкаже какво става там.

По време на обедата съобщиха на Крузенщерн, че на палубата е пристигнал Тапега с французина и един островитянин, който донесъл свиня за продан. Крузенщерн и всички офицери веднага прекъснаха обедата и излязоха на палубата.

Тапега се усмихваше добродушно, както винаги, дори още по-добродушно. Личеше си, че той беше довел островитянина със

свинята, за да се помири. Той знаеше колко много моряците имат нужда от прясно месо. Но французинът Кабри, който стоеше до него, беше навъсен и гледаше капитана с мрачно високомерие. Крузенщерн му се сърдеше за това, че беше пуснал лъжливи слухове, и отначало искаше да го изгони, но се сдържа.

Дори му стана малко жал за този мръсен, озлобен човек. В края на краищата може би слуховете не беше пуснал той. Какво ли не ще каже Робъртс за човека, когото толкова мрази.

Островитянинът каза нещо. Кабри преведе мрачно думите му на Крузенщерн.

— Той иска за свинята си да получи също такава красива птица, както оная, която дадохте на Тапега.

На Крузенщерн никак не му се щеше да плаща за свинята с папагали — той се надяваше да ги занесе в Русия. Но този път реши да се съгласи. Той разчиташе с този папагал да купи не само свинята, но и мир.

— Предайте му, че съм съгласен — каза той на французина.

Кабри измърмори нещо на островитянина и в този момент се случи нещо съвсем необяснимо. Островитянинът грабна свинята си, която лежеше на палубата с вързани крака, и я хвърли във водата. След това скочи след нея. Като хвана там потъващата свиня, той бързо заплава към брега, теглейки я след себе си.

— Какво става? — възкликна учуденият Крузенщерн. — Нали се съгласих да му дам папагала! Извикайте му да се върне — каза той на Кабри. — Помолете Тапега да му заповяда да се върне!

Французинът каза нещо, като се обръщаше към Тапега, и кралят гръмко завика някакви повелителни думи след островитянина, който се отдалечаваше със свинята си. Но оня, вместо да се върне, още по-бързо заплава към брега.

Тапега и французинът внезапно скочиха долу в кралската лодка и стремително се отдалечиха от кораба.

Никой нищо не разбра. Офицерите се спогледаха в недоумение.

— Тапега навярно отиде да улови непослушния островитянин — каза лейтенант Головачов.

— Не — възрази лейтенант Ромберг, — кралската лодка заплава надясно, а островитянинът със свинята — наляво. Кралят хич не

мисли да го догонва. Стори ми се, че Тапега заповяда на своя поданик не да се върне на кораба, а да бяга от кораба.

— И на мене ми се стори така — каза Крузенщерн.

На Ратманов дойде наум съвсем нова мисъл.

— Знаете ли — каза той замислено, — струва ми се, че тук пак е виновен французинът. Ами ако е превел невярно думите на Иван Фьодорович и нарочно ги е преиначил?

Крузенщерн не отговори нищо. Но чувствуваше, че Ратманов, кажи-речи, е прав.

Вечерта започна неспокойно. На острова в дрезгавината изведнъж лумнаха огньовете — един, втори, пети, двадесети! — и тъй по целия бряг. Това беше съвсем необичайно — досега островитяните винаги лягаха да спят, щом се мръкне, и нощем не палеха огън. На двата кораба ясно се чуваха звуци на някакви странни песни, които се носеха от брега.

Целият остров сякаш беше овладян от трескава възбуда.

Към единадесет часа при „Надежда“ доплува Робъртс. Той се покатери по въжето на котвата на палубата. Крузенщерн излезе от каютата си, за да поговори с него. Робъртс беше мрачен и недоволен.

— Защо сте изгонили Тапега и приятеля му от кораба? — попита той.

— Не съм ги изгонил — отговори Крузенщерн.

Той разказа на Робъртс как пристигнали на кораба кралят и французинът с островитянина, който искал да продаде свинята, и какво се е случило по-нататък.

Робъртс се учуди.

— А Тапега ми каза съвсем друго — каза той. — Според неговите думи, вие сте отказали да дадете за свинята папагала и сте ги изгонили от кораба, като сте им забранили да се връщат!

Най-сетне всичко се изясни! Ратманов беше прав: французинът беше превел неправилно на островитянина думите на Крузенщерн.

— А какво да правя сега? — попита Крузенщерн. — Ние трябва да се помирим с Тапега, иначе „Нева“ ще остане без вода.

Робъртс се замисли.

— Лошо — рече той най-сетне. — Но ще се опитаме утре заранта да уредим всичко. Сега островитяните са много възбудени: те играят край огньовете и пеят военни песни. Но към сутринта ще се

изморят, ще притихнат и бойният им пламък ще премине. Уверен съм, че Тапега никак не иска да се кара с вас — нали всеки път получава толкова много подаръци и дружбата му с вас е много изгодна. Ако има и най-малък предлог за мир, той на драго сърце ще се помири. Ще направим следното: аз ще пренощувам при вас на кораба, а на разсъмване ще ида при Тапега и ще му разкажа как го е излъгал този проклет французин. Ако Тапега омекне, ще ви известя и тогава вие елате при него. Но непременно с подаръци. Донесете на кралицата още едно огледалце, това ще подействува повече от всичко друго.

РАЗХОДКА ПО ОСТРОВА

На разсъмване Робъртс изчезна от кораба. Всички чакаха кога най-после ще даде знак как вървят преговорите. Мнозина, наплашени от вчерашните военни песни на островитяните, се съмняваха в успеха му. Към обяд Робъртс се върна. Той се усмихваше.

— Тръгвайте — каза той на Крузенщерн. — Всичко е уредено!

След вчерашното нападение на лодката, разбира се, би било безразсъдно да тръгнат невъоръжени. Моряците тръгнаха за острова в две лодки — едната под началството на Крузенщерн, другата под началството на Лисянски. Във всяка лодка имаше по един лейтенант и десет матроси с пушки. Робъртс вървеше с Крузенщерн.

На брега беше пусто и тихо. Всички островитяни се бяха изпокрили. Крузенщерн остави девет матроса под командата на лейтенанта да пазят лодките. Останалите тръгнаха след Робъртс към селото.

Робъртс ги поведе по нова пътека.

Отрядът с мъка си пробиваше път през гъстата, буйна трева. Прегазиха няколко ручейчета. Стана нужда да заобиколят гората, преплетена с лиани, толкова гъста беше тя.

Моряците останаха поразени от високите стъбла и от изобилието на плодове по кокосовите палми и хлебното дърво.

Зад гората започваха селските ниви, заградени с плетове, направени от прътите на някакво особено дърво, съвсем бели и блестящи на слънцето. Тези ниви бяха засадени с растението таро, коренът на което се ядеше, и с банани.

Като премина нивите, отрядът влезе в селото и закри между тръстиките колиби.

Островитяните гледаха навъсено моряците от вратниците на своите хижи, но никой не им преграждаше пътя.

Ето най-сетне и кралската колиба. Насреща им излезе, както и миналия път, Тапега.

Той се усмихваше радостно. Лицето му не изразяваше нищо освен приветлива любезност. Личеше си, че Робъртс добросъвестно е изпълнил възложеното му дипломатическо поръчение и кралят считаше мира вече за възобновен.

Крузенщерн, Лисянски, Робъртс и лейтенант Арбузов влязоха след краля в колибата и седнаха на рогозките редом с жените. Крузенщерн веднага започна да раздава подаръците: всички получиха още по едно огледалце, а кралицата освен това и няколко аршина жълт плат. На Тапега Крузенщерн донесе офицерска сабя, която Тапега взе с възторг. За вчерашното скарване никой не каза ни дума, сякаш никога не се е случвало.

Като поседя с гостите няколко минути, Тапега предложи на всички да обядват, но Крузенщерн благодари и отказа. Той помоли Тапега да му покаже островитянското гробище, така наречения морай. Крузенщерн беше чел описания за гробищата на Тихоокеанските острови в книги на пътешественици и много искаше да ги види сам. Тапега се съгласи на драго сърце да отведе моряците на семейния кралски морай, където почиваха останките на неговите прадеди. Всички излязоха от колибата.

Навън показаха на Крузенщерн внучката на Тапега, шестмесечното момиченце на най-големия му син. Децата на краля и на неговите синове като малки се считаха за богове и островитяните им правеха почести като на богове. Малкият бог живееше в отделна колиба, която беше табу за всички освен за майката и лелите. Колибата му служеше за храм. Едва след като достигне десетгодишна възраст, детето от кралската фамилия преставаше да бъде бог и можеше да се пресели в колибата на своите родители. Крузенщерн погали по главичката момиченцето, което смучеше юмручето си, и с това зарадва много баба му — кралицата.

Тапега поведе гостите си към планините, намиращи се по средата на острова. Робъртс обясни на Крузенщерн, че всички мораи

на островитяните се правят обикновено в полите на някаква планина.

Пътят се възкачваше нагоре, тропическото слънце печеше немилостиво, пътниците премаляваха от жегата и скоро се умориха. Най-после те стигнаха до един зелен, почти отвесен планински склон. Тапега ги въведе в малка горичка. Оказа се, че тази горичка е именно кралският морай.

Моряците потръпнаха от задушливия мирис на трупове. Посред клоните на дърветата бяха построени навеси от тънки прътове. На тези навеси лежах човешки черепи и кости. Жителите на Нуку Хива не заравяха мъртвците си в земята, а ги поставяха на дърветата сред клоните. Месото изяждаха хищните морски птици, а костите оставаха.

Посред горичката стояха статуи колкото човешки бой, направени от дърво. Тапега обясни, че тези статуи изобразяват неговите прадеди, които отдавна вече бяха станали богове. Пак тук се намираше висок стълб, обвит догоре с листа на кокосова палма и бял плат. Крузенщерн искаше да се допре до този стълб, но Робъртс навреме му каза, че стълбът е табу и не бива да се докосва. Недалеч от стълба и статуите се намираше колибата на жреца, който охраняваше морая. Тапега го повика, но от колибата не се обади никой. Жрецът не беше у дома си.

Тогав Тапега предложи на моряците да влязат в колибата и да си починат там. Но моряците поседяха там малко. Мирисът на леш беше нетърпим и те побързаха да излязат от тази гробищна горичка.

Тапега се сбогува — трябваше да се върне в селото. Той се раздели с Крузенщерн най-дружелюбно и обеща скоро да дойде на кораба. Робъртс поведе моряците по най-късия път към брега.

Но слънцето печеше така силно, че скоро всички замолиха за сянка и почивка. Тогав Робъртс заяви, че тук съвсем наблизо е неговият дом, и покани всички. Моряците на драго сърце приеха тази покана.

Робъртс ги поведе през гората и те скоро излязоха на малка горска полянка, посред която стоеше самотна тръстикова колиба.

Жилището на Робъртс по нищо не се отличаваше от жилищата на островитяните. Млада жена с дете на ръце излезе да посрещне гостите. Това беше жената на Робъртс, родна дъщеря на Тапега. Робъртс ласкаво се усмихна на сина си и детенцето протегна ръчички към него.

— И вашият син ли е бог? — попита Крузенщерн. — Нали и той е внук на краля.

— Не, той не е бог — отговори Робъртс засмян. — Децата на кралските синове са богове, но децата на кралските дъщери са обикновени смъртни.

Гостите влязоха в колибата и седнаха на рогозките. В един кът стоеше меден чайник и лежеше пушка; само тези две неща сочеха европейския произход на стопанина; цялата останала покъщнина беше същата, както и във всички други колиби на Нуку Хива. Жената на Робъртс беше научила от мъжа си няколко английски думи и веднага се опита да ги пусне в обръщение, но не можа да каже нищо свързано и смутено млъкна.

Като поотпочинаха и се ободриха със студено кокосово мляко, моряците отново тръгнаха на път. Робъртс ги изведе на брега тъкмо на мястото, където стояха лодките. Тук всичко беше в пълен ред. Матросите спокойно си пушеха лулите; с най-добродушен вид ги бяха наобиколили островитяните, дошли на брега, щом стана известно, че мирът е сключен.

Като се върна на „Нева“, капитан Лисянски незабавно изпрати лодка за вода. След час лодката се върна с пълни бъчви — островитяните сами ги бяха напълнили. Всичко тръгна по старому.

Крузенщерн обяви, че експедицията ще продължи пътя си, щом „Нева“ се запаси достатъчно с вода. „Надежда“ отдавна вече беше готова за отплаване и екипажът ѝ прекара последните два дни от престоя край бреговете на Нуку Хива в разходки и плаване с лодките около брега.

По време на едно такова плаване лейтенант Головачов, който командуваше лодка, успя да открие неизвестен дотогава на географите залив, който беше по-голям и по-дълбок от залива Ана-Мария. Този залив той нарече на името на знаменития руски моряк Чичагов. На брега на залива Чичагов имаше селце, по-голямо и по-богато от селцето, в което управляваше Тапега. То си имаше свой крал, който посрещна Головачов много любезно. За Тапега той се отзова презрително: селото на Тапега можеше да изкара на бой само осемстотин воители, а селото в залива Чичагов — хиляда и двеста.

Головачов забеляза, че колибите тук изглеждат значително по-нови от колибите в селото на Тапега, стените на които бяха покрити с плесен и бяха започнали да гният. Това го удиви.

— Вашето село, както се вижда, е построено наскоро? — попита той краля.

— Не, то е построено отдавна — отговори кралят, — но наскоро го разрушиха с гръм твоите братя, белите хора, и трябваше да го строим отново.

Головачов се досети, че това е едно от ония две села, които беше разрушил капитанът на английския кораб, когато островитяните отказали да му дадат провизии безплатно.

В околностите Головачов намери няколко малки ями, които можеха да бъдат само следи от оръдейни снаряди.

Головачов реши да се върне по суша. Той изпрати лодката по предишния път, а самият заедно с трима спътници тръгна към залива Ана-Мария пеш през пустинната централна част на острова. Целия ден скитаха в планинските клисури, сред дива тропическа гора, толкова гъста, че понякога им се налагаше, за да си пробият път, да секат храстите с брадва. Изморен, измъчен, Головачов пристигна късно вечерта на „Надежда“.

— Лягайте да спите, лейтенанте — каза му Крузенщерн. — Тръгваме на път.

Англичанинът Робъртс придружаваше моряците през всичките им разходки по острова. Той оказа на експедицията много важни услуги. Преди да вдигне котва, Крузенщерн искаше да се отблагодари някак на Робъртс.

— Тръгвайте с нас, Робъртс — каза му той. — На връщане ние ще минем край Англия и аз ще ви изпратя в родината ви.

— Какво приказвате? — завика Робъртс ужасен. — Там избягалите моряци ги оковават във вериги и ги изпращат на бесилката!

— Вярно е — съгласи се Крузенщерн. — Но в Англия аз имам много влиятелни познати и бих могъл да се застъпя за вас. Нима никак не тъгувате по родината си, по родния език, по големите градове?

— Ни най-малко — отговори Робъртс. — В родината си аз бях беден, бездомен и вечно гладен. Случваше ми се да работя по петнадесет часа на денонощие, да дъвча коравия зальк и да живея на тавана. А тук съм свободен и сит, сам съм си господар, имам дом и семейство. Уверявам ви, капитане, аз никога не ще си замина оттук. Бих бил напълно щастлив, ако дяволът беше отнесъл нанякъде този

проклет французин, който вечно ми прави мръсотии. Но на толкова щастие не мога да се надявам.

Крузенщерн се замисли.

— А какво мога да ви предложа, Робъртс? — каза най-сетне той. — Бих ви дал пари, но се страхувам, че на Нуку Хива те няма да ви влязат в работа. Поискайте ми сам, каквото желаете.

— Отначало исках да ви помоля за барут и патрони, сър, защото имам пушка, а нямам заряд — отговори Робъртс. — Но после размислих, че никога не ще имам нужда да стрелям с пушката: дивеч за ловуване тук няма, островитяните се отнасят към мен отлично, а Кабри е страхливец и никога не ще посмее да ме нападне открито. Не, капитане, благодаря ви. Аз ходих с вас из острова, защото това беше за мене развлечение. Никаква награда не ми е нужна.

И все пак Крузенщерн успя, макар и неволно, да окаже услуга на Робъртс.

На 17 май 1804 година на разсъмване „Надежда“ и „Нева“ вдигнаха котва. Духаше поривист вятър, който постоянно менеше посоката си, и излизането от тесния, затрупан от коралови рифове изход на залива Ана-Мария се оказа много трудно. Едва привечер двата кораба излязоха в открито море. Щом се стъмни, при Крузенщерн дойде лейтенант Ромберг и доложи, че в старите платна, сложени на палубата, моряците са намерили човек, който се е покатерил тук навярно още преди смрачаване.

— Кого? Нукухивски островитянин? — попита Крузенщерн.

— Не, капитане — отговори Ромберг, — бял.

Крузенщерн беше учуден от това откритие и заповяда незабавно да доведат този човек при него. Но той се учуди още повече, когато този човек се оказа французинът Кабри.

Кабри се строполи в краката на Крузенщерн.

— Простете, капитане, простете! — завика той. — Мене ме оклевети врагът ми. Аз винаги съм бил ваш искрен приятел.

— Защо без разрешение сте се качили на моя кораб? — попита строго Крузенщерн.

— Знаех, че вие ще откажете да ме вземете. Аз бях оклеветен и нямах възможност да се оправдая — продължаваше Кабри. — А на Нуку Хива повече не можех да остана, защото моят враг искаше да ме погуби, щом вие напуснете острова.

— Как така искаше да ви погуби?

— Той искаше да ме застреля с пушката си.

Крузенщерн се усмихна, като си спомни, че Робъртс няма нито зрънце барут.

— Смилете се, капитане, не ме хвърляйте във водата! — молеше Кабри. — Аз не искам да ям даром хляба, ще работя заедно с матросите. Вие, струва ми се, плавате сега към Хавайските острови. Свалете ме там. Аз съм съгласен да живея където и да било, само и само да съм далеч от моя враг.

Крузенщерн беше принуден да остави французина на кораба. Впрочем дори се зарадва на това: той се отблагодари на Робъртс.

ХАВАЙСКИТЕ ОСТРОВИ

Двата кораба плаваха сега към Хавайските острови. Там им предстоеше да се разделят за дълго: Крузенщерн реши да изпрати „Нева“ за Аляска, а той с „Надежда“ да поеме към Камчатка.

Това разделяне на корабите трябваше да ускори много решението на многобройните задачи, които стояха пред експедицията. Докато „Надежда“ се намира в Япония, „Нева“ ще посети руските владения в Америка.

На 25 май повторно пресякоха екватора и пак влязоха в Северното полукуълбо. Духаше равномерен попътен вятър. Той смекчаваше тропическата жега, времето беше топло, меко и приятно. Ята хвърчащи рибки излитаха във въздуха около корабите. Моряците, които бяха отпочинали на Нуку Хива, работеха усърдно и с желание.

В свободното си време офицерите от „Надежда“ се развличаха с разказите на французина Кабри. Крузенщерн го накара да се измие, да се почисти, да се избърсне и облече в матроски костюм. Но когато той започваше да говори, всички се учудваха на дивите суеверия на този европеец.

Той вярваше твърдо в магьосничеството и в разните заклинания. На гърдите му висеше вълшебен талисман, който той беше сложил, преди да отпътува от острова, за да не го хвърли Крузенщерн в морето. Талисманът му се състоеше от кожена торбичка, в която имаше два

свински зъба. А за да действа по-сигурно талисманът, освен това беше сложил в торбичката и мъничко медно кръстче.

Той беше дълбоко убеден, че само благодарение на този талисман Крузенщерн го остави на кораба.

Моряците с особено желание слушаха неговите разкази как той с разни магьосничества се мъчел да затрие своя враг Робъртс.

— Ей, Кабри — молеха го те, — я ни разкажи как си пращал на Робъртс болести.

— Да, реших да изпратя болест на Робъртс — започваше Кабри. — За това ми беше нужна неговата плюнка. Отидох при Робъртс и се престорих, че искам да се помирят с него. Той ми стисна ръката. Тогава аз го почерпих с един гнил банан. Бананът беше горчив и Робъртс започна да плюе. Една негова плюнка попадна на тревата. Аз веднага откъснах листчето с плюнката и го отнесох в колибата си. А там вече се бях запасил с вълшебен пращец, който бях взел от жреца, който живееше в морая. Смесих слюнката на Робъртс с малко пращец, заших сместа в торбичка, изплетена от дървени кори, и после зарих тази торбичка в земята. Човек, слюнката на който е зарита заедно с вълшебния пращец в земята, започва да боледува и в края на краищата след дълги мъчения умира.

— Е, и какво, Робъртс разболя ли се?

— Не! — печално възкликваше Кабри. — Но аз зная защо не се разболя. Самият той е магьосник и не му действа никаква магия.

През време на това плаване между Нуку Хива и Хавайските острови стана една неприятна история с Фьодор Толстой. Крузенщерн отдавна вече се отнасяше неодобрително към дръзките лудории на младия граф, но сега Толстой направи нещо, което окончателно изкара капитана от търпение.

Толстой водеше от Бразилия една маймуна. Маймуната размиваше целия екипаж с любовта си да подражава. Тя вървеше по петите на Толстой и правеше всичко, каквото правеше той: разбъркваше картите, наливаше вино в чашите, смучеше лулата му. Графът използва това за една лоша шега.

Една сутрин заедно с маймуната той влезе в капитанската каюта. В каютата нямаше никого. Толстой взе оставения на масата лист чиста хартия, поля го с мастило и си излезе, като остави маймуната си в капитанската каюта.

След половин час Крузенщерн влезе в каютата си и видя там маймуната, която седеше на масата и акуратно поливаше с мастило неговия корабен дневник, лист по лист. Всички скъпоценни записки на капитана за пътешествието бяха похабени. Той трябваше да ги пише отново.

Крузенщерн веднага се досети чия е тая лудория. Той извика при себе си Толстой и му съобщи, че на Камчатка ще го свали на брега.

На 7 юни от кораба видяха суша. Това беше най-южният и най-големият от Хавайските острови. Най-напред забелязаха огромната планина Мауна Лоа, която се издигаше посред острова. Върхът ѝ беше скрит в облаците.

В края на деня преди смрачаване моряците видяха лодка, която плаваше към „Надежда“. Те изтичаха на палубата да посрещнат гостите.

В лодката седяха двамина — мъж и жена. Външно те никак не се отличаваха от жителите на остров Нуку Хива, но бяха облечени по-добре: освен поличките носеха и ризи от жълт памучен плат. Те бяха донесли за продан няколко дюзини кокосови орехи, кичури банани и едно доста слабо прасенце.

Като пусна гостите на палубата, Крузенщерн повика Кабри, надявайки се, че французинът, който знаеше езика на жителите на Нуку Хива, ще може да се разбере с хавайците. Кабри заговори бързо-бързо, но хавайците не разбираха нищо. Оказа се, че макар и жителите на Нуку Хива и жителите на Хавайските острови да са полинезийци, говорят на различни наречия. Хаваецът с недоумение изслуша Кабри и изведнъж заговори на развален английски език.

— Кой ви е научил да говорите по английски? — попита Крузенщерн съвсем изненадан.

— В нашето село има английска църква и бял жрец — отговори хаваецът. — Той ни заповядва да ходим на църква, учи ни да говорим по английски. А които не ходят на църква, им взема земята.

Крузенщерн разбра, че става дума за английски мисионер.

Бяха минали вече двадесет и пет години от времето, когато Кук беше открил Хавайските острови, и осемнадесет години от времето, когато ги беше посетил Лаперуз. За това време в живота на хавайците бяха станали големи промени.

Пристъпиха към търговията. Крузенщерн заповяда да донесат две брадви и едно малко огледалце. Хаваецът се намръщи презрително и каза, че това е малко. За такава цена той ще даде два-три кокосови ореха, не повече. Крузенщерн прибави още една брадва и още едно огледалце, но хаваецът не се съгласи и на това.

Той разказа, че на техния остров всяка година идват по няколко европейски кораба и всички те донасят брадви, огледалца и гerdани. Крузенщерн му даде освен това и няколко аршина платно. Това хареса на хаваеца повече. И все пак той не се съгласи да даде прасето. Той искаше сукно.

— За съжаление на нашия кораб нямаме сукно — отговори Крузенщерн.

Той казваше истината.

— А това какво е? — възкликна хаваецът, като хвана Крузенщерн за ръкава на капитанлейтенантския му, извезан със златни нишки мундир.

Крузенщерн се засмя и обясни на хаваеца, че той не може да му даде мундира си.

Дълго още се пазариха.

Най-сетне хаваецът отстъпи. Той продаде прасето, кокосовите орехи и бананите за шест брадви, две огледалца и десет аршина платно.

— Успяхме да купим нещичко днес — каза Крузенщерн, като изпращаше покупката на готвача. — Това прасенце не ще стигне и за вечеря. Дано утре ни провърви повече.

Но на другия ден съвсем не им провървя. Дълго време не се появяваха лодки. Най-сетне следобед при „Надежда“ дойдоха две-три лодки, но хавайците, които седяха в тях, като разбраха, че на кораба няма сукно, веднага почнаха да гребат към брега. От всички европейски стоки жителите на Хавайските острови сега ценяха само сукното.

— Мисионерът ни забранява да ходим голи и ни кара всички да се облечем в сукнени дрехи — обясняваха те. — И ние трябва да даваме всичко за сукно.

Това беше мярка, извънредно изгодна за английските фабриканти на сукно.

— Напразно дойдохме тук и само си изгубихме времето — сърдеше се Крузенщерн. — Ще свалим тук нашия пасажер и още утре ще тръгнем на път.

Той повика Кабри и му заповяда да се приготви.

— Аз сега ще изпълня вашето желание и ще ви изпратя с лодка на брега — каза му той.

Но французинът пак се строполи на колене.

— Не ме погубвайте, капитане! — молеше се с плачевен глас той. — Там, където има английски мисионер, има и френски. А той ще ме хване мене, нещастния избягал матрос, и ще ме изпрати, окован във вериги, във Франция.

Крузенщерн помисли, че Кабри, кажи-речи, е прав. Той не изпитваше злоба към този невеж човек. Освен това французинът не беше лош матрос.

— Добре — каза му той. — Останете. Ще ви сваля на Камчатка.

Вечерта Крузенщерн отиде на „Нева“ да поговори с капитан Лисянски. Двамата капитани се затвориха в каютата. На корабите предстоеше пак да се разделят и този път раздялата щеше да продължи повече от година. Лисянски внимателно слушаше своя командир.

Ето какъв беше планът на Крузенщерн.

Докато „Надежда“ се намира на Камчатка, докато отведе в Япония посланика и изследва още непознатите брегове на Сахалин, „Нева“ ще посети руските колонии в Америка, ще разтовари там стоките на Руско-американската компания и ще напълни трюмовете си с кожи. През септември идната година двата кораба ще се срещнат в Китай, в португалското пристанище Макао. Там моряците ще продадат кожата и ще проверят колко изгодна може да бъде търговията с Китай.

Беше вече много късно, когато Крузенщерн, след като стисна здраво ръката на Лисянски, седна в лодката си и се върна на „Надежда“.

На сутринта корабите се разделиха за втори път. „Надежда“ тръгна на северозапад, а „Нева“ — на северо-североизток.

КАМЧАТКА

На 13 юли от „Надежда“ видяха най-сетне планинския бряг на Камчатка. Борови и елови гори покриваха склоновете на планините, по чиито върхове блестеше сняг.

Моряците се зарадваха на тази навъсена страна — все пак това беше покрайнина на тяхната родина, там живееха руси.

На следната сутрин корабът влезе в Авачинския залив и спря срещу град Петропавловск. Но в онова време само името му беше град — всъщност това беше малко руско селце, което се състоеше от шестдесет къщи и три дървени държавни постройки.

Броят на жителите в Петропавловск едва достигаше сто и осемдесет души и при това жените бяха не повече от 25, а останалите — мъже, главно войници.

Моряците се зарадваха, като чуха отново родна реч, и се почувствуваха пак в родината си, макар от Европейска Русия да ги отделяше едно пространство от хиляди и хиляди версти.

Крузенщерн преди всичко се зае да разтвори стоките, изпратени от Руско-американската компания за Камчатка. Тази работа отне цели две седмици. После се заеха с оправяне на въжетата и платната, които се бяха много изпокъсали през време на това дълго пътешествие. Въжетата трябваше да бъдат заменени с нови, на платната сложиха здрави кръпки.

На 12 август от Нижнекамчатск пристигна камчатският губернатор генерал Кошельов. От Нижнекамчатск до Петропавловск има седемстотин версти, но губернаторът толкова много се беше наскучал в своята дива далечна губерния, толкова много искаше да види гостите, пристигнали от Русия, че измина целия път през непроходими дебри за две седмици. Пристигането на губернатора беше съвсем навреме: без неговите разпореждания моряците трудно щяха да получат в Петропавловск запас от провизии, които да стигнат за пътуването до Япония и обратно.

Губернаторът заповяда да донесат на кораба месо и прясна риба.

— Яжте по-бързо, докато не се е развалила — казваше той на Крузенщерн. — Няма с какво да посолите риба за запас. Солта на Камчатка е скъпоценност и рядкост: един фунт струва четири рубли, че и за такава цена никой не ще ти я даде.

Липсата на сол попречи на Крузенщерн да се запаси с провизии в нужното количество. Голяма част от рибата, взета на Камчатка, скоро

се вмириса и трябваше да я хвърлят. По пътя от Петропавловск за Япония моряците, както и преди, се хранеха с петербургска сланина и петербургски сухари. И само докато стояха в самия Петропавловск, можаха до насита да се нахранят с прясна риба и прясно месо.

На Камчатка в състава на пасажерите на „Надежда“ станаха някои изменения: „благовъзпитаните млади хора“

д-р Бринкин и художникът Курляндцев, на които пътешествието вече беше омръзнало, решиха да пътуват до Петербург по суша, през Сибир.

Освен това в Петропавловск Крузенщерн остави един от своите японци, французина Кабри и поручик граф Толстой.

Този японец сам помоли Крузенщерн да го остави в Русия. Той уверяваше, че в Русия живее много по-добре, отколкото в Япония, и молеше да му разрешат да се върне в Иркутск. Крузенщерн се съгласи.

А французинът постъпи лакей при камчатския губернатор. В ония времена руските аристократи считаха за модно да имат лакей французин и губернаторът беше много доволен.

Граф Фьодор Толстой направи всичко възможно да се примири с Крузенщерн, но Крузенщерн излезе непреклонен. Не му беше нужен такъв спътник. Той уволни Толстой от кораба и вместо него взе поручик Кешельов, по-младия брат на камчатския губернатор.

Фьодор Толстой не беше оскърбен твърде много. Оставен в Петропавловск, след известно време той пътува на търговски кораб до Аляска, поживя сред американските индианци, посети Алеутските острови и с това задоволи напълно своята страст към приключения. Като се върна в Петербург през Сибир, той много години се хвалеше с татуировката си и с похожденията си.

---

[1] ведро — стара руска мярка за вместимост, равна на 12.299 литра. ↑

ЯПОНИЯ

ПРИСТИГАНЕТО

На 30 август 1804 година „Надежда“ излезе от Петропавловск и се отправи на юг за Япония.

Времето беше бурно, мрачно и студено. Бурята бушуваше, без да прекъсва, в течение на две седмици не видяха нито веднъж слънце. В предната част на кораба забелязаха пукнатина, която никак не можеше да се затъкне в открито море. Трябваше непрекъснато да изгребват водата и тази допълнителна работа изморяваше моряците.

На 15 септември най-сетне се показа слънце, бурята поутихна, стана по-топло.

На 28 септември от кораба забелязаха брега на остров Кюсю, на югозападния бряг на който е разположено японското пристанище Нагасаки. Този голям остров е планински и пресечен с множество заливи, които се вдават дълбоко в сушата.

Португалци, испанци и холандци отдавна правеха опити да завладеят Япония. Но японците, като разбраха намеренията им, решиха да отделят страната си от целия останал свят и да не пускат в нея чужденци. През 1638 година японското правителство издаде закон, който гласеше:

„За в бъдеще, докле слънцето огрява света, никой да не смее да спира до бреговете на Япония, макар и дори да е пратеник, и този закон никога не може да бъде отменен от никого пред страх от смърт.“

Но тъй като японските помещици имаха нужда от европейски стоки, трябваше да направят изключение от това правило. На холандските търговски кораби се разрешаваше да влизат в Япония, впрочем само в едно японско пристанище — в Нагасаки.

Такова беше постановлението на японското правителство, извънредно изгодно за холандските търговци, които изобщо не искаха да имат конкуренти и да делят печалбите с търговци от други страни.

Собствениците и капитаните на търговските холандски кораби знаеха, че това положение не може да продължава вечно, че японското правителство ще разбере един ден изгодата от търговията с другите държави и ще отмени постановлението си. Ето защо холандците се мъчеха с всички сили да попречат на чуждите кораби да отиват в Япония и грижливо криеха своите географски карти от другите мореплаватели. И ето вече почти двеста години холандците изпращаха в Нагасаки своите кораби, а другите европейски народи не знаеха нито очертанията на японските брегове, нито рифовете и плитчините, разположени в морето около тях.

Крузенщерн имаше на разположение крайно неточни японски и китайски карти, които един френски мореплавател беше получил от китайските географи. В ония времена японците и китайците не умееха да чертаят истински географски карти — те ги чертаеха на око, както им хрумне, без да посочват ширината и дължината. Земи, разположени далеч една от друга, те рисуваха понякога една до друга, а земи, разположени една до друга, попадаха понякога на различни краища на техните карти. Разбира се, нито един моряк не можеше да се ръководи при своето плаване от такива карти. И Крузенщерн трябваше да плава не само почти по непознат път, но и да съставя при това подробна карта на бреговете, която би могла да ползува мореплавателите за в бъдеще.

Особено се измъчиха руските моряци от заливите на остров Кюсю. Всеки от тези дълги заливи Крузенщерн отначало взимаше за протоци. Неведнъж му се струваше, че Кюсю не е остров, а цял архипелаг от малки острови, отделени помежду си с тесни протоци. За да провери това със сигурност, той трябваше да влиза във всяка гънка на брега. Но винаги разочарован, се връщаше обратно в открито море, защото намерените от него протоци в края на краищата се преграждаха от планини и се оказваха заливи.

Не по-малко неприятности му причиняваха многото мънички островчета, разположени около Кюсю. На японските карти те бяха отбелязани далеч от брега, защото японските кораби бяха по-лоши от европейските и всяко морско пътешествие се струваше на японците много далечно. А всъщност тези островчета често бяха отделени от брега с тесни проходи, в които заплашваха кораба плитчини и

подводни скали. Въпреки лятната горещина духаше силен поривист вятър и подмяташе „Надежда“ от една страна на друга.

Всички на кораба с любопитство разглеждаха японския бряг. През онова време Япония беше за европейците загадъчна страна, за която се носеха различни необикновени слухове и разкази.

Нийде по бреговете на Япония моряците не видяха никакви стада — нито коне, нито крави, нито овце; както изглеждаше, японският селянин обработваше земята със собствените си ръце, без помощта на домашни животни.

От морето се виждаха добре пътищата. Тези пътища, прокарани съвсем право като по макет, се губеха в далечината, докъдето стигаше погледът. Всеки път беше обграден от двете страни с два реда високи дървета.

В заливите и заливчетата моряците виждаха множество лодки — навярно рибарски. Крузенщерн искаше да се запознае по-отблизо със жителите на страната и той със знаци предлагаше на рибарите да дойдат на кораба. Но рибарите, като видяха руския кораб, започваха с всички сили да гребат към брега: те знаеха, че всеки японец, който се осмели да говори с чужденци без разрешение на началството, ще бъде наказан.

Японците, които Крузенщерн взеше от Русия, като видяха бреговете на родината си, отначало малко се поразвеселиха. Но когато до Нагасаки беше вече съвсем близко, изведнъж пак станаха мрачни и печални. Каква среща им готвят техните съотечественици? На японците през ония времена беше забранено да напускат родината си. Как ще докажат, че не са попаднали в Русия доброволно? В Нагасаки те нямаха нито познати, нито връзки, тъй като бяха родени в Северна Япония.

На 8 октомври рано сутринта „Надежда“ влезе в големия залив, на брега на който е разположен град Нагасаки. При кораба дойде лодка и на палубата се изкачи японски чиновник. Той беше без шапка, в копринено цветно кимоно до петите.

Чиновникът дълго и прилежно се кланяше на всички, навеждайки се почти до пода. Посланикът Резанов с помощта на своите японци започна да му задава въпроси, но чиновникът все така се кланяше, като мърмореше нещо неразбрано. После самият той започна да разпитва какъв е този кораб, на коя държава принадлежи и

защо е дошъл в Япония. Като узна, че пред него стои посланик, той бързо се поклони още петдесетина пъти, слезе в лодката си и замина.

След час, когато до Нагасаки беше вече съвсем близо, на кораба пристигна друг чиновник, който се кланяше не по-малко от първия. Той вече не питаше нищо и беше ням като риба. Очевидно той изпълняваше в пристанището длъжността на лоцман, защото застана до Крузенщерн и започна да му показва как да влезе в пристанището. А когато „Надежда“ влезе в пристанището, той посочи къде да хвърли котва.

От пристанището градът не се виждаше, защото то беше заобиколено от високи хълмове, а Нагасаки е разположен малко навътре от брега. По хълмовете моряците изведнъж забелязаха сложни укрепления — фортове, крепости, батареи. В случай че стане нужда, японците можеха от три страни да обстрелват с оръдия намиращите се в пристанището кораби.

Пристанището беше пълно с кораби. Навсякъде, накъдето и да погледнеш, се виждаха мачти и се развяваха знамена. Около „Надежда“ стояха китайски джонки, пристигнали от Китай, натоварени с коприна, и много японски кораби; повечето от тях бяха просто широки, обемисти лодки с навес, който защитаваше гребците от слънцето. Лодките, украсени с различни вимпели и знамена, пъргаво сновяха из пристанището. Стояха тук и доста големи японски кораби с платна, с обширна палуба, покрити с черна тъкан, въоръжени с оръдия, но те не бяха много. В далечината, на другия край на пристанището, Крузенщерн съгледа два-три кораба с холандски флагове. По външен вид корабите не бяха военни, а търговски и при това не много големи. Сред всички кораби в нагасакското пристанище „Надежда“ беше най-големият.

Щом „Надежда“ пусна котва, чиновникът, който изпълняваше длъжността на лоцман, замина за брега. Но след половин час при „Надежда“ отново се долепи японска лодка. Сега на палубата се качиха изведнъж десет души. Новопристигналите се държаха съвсем различно в сравнение с двамата японци, които бяха дошли преди тях на кораба. Те не само че не се кланяха на никого, но дори като че ли никого не забелязваха. Крузенщерн, който ги посрещна, се опита да заговори с тях, но те за негово учудване нищо не му отговориха. Безмълвно, без да искат разрешение, те се спуснаха по въжената

стълба в каюткомпанията. Началниците седнаха на дивана, а слугите поставиха пред тях по едно сандъче с мънички лулички и неголям чугунен котел с горящи въглени. Всеки началник взе лула, разпали я с въглена и запуши. Но луличките бяха толкова малки, че като опънаха два-три пъти, трябваше да ги поставят обратно в сандъчето и да вземат нови. Всички лули бяха натъпкани с тютюн още преди пристигането на кораба.

Изумен от такова безцеремонно поведение на гостите, Крузенщерн извика Резанов и двама японци, които говореха добре по руски.

Но на поклона на посланика началниците също не обърнаха внимание. Така, в пълно безмълвие, те пушиха десетина минути. Найсетне един от началниците каза нещо полугласно на своя подчинен. Той изслуша господаря си, наведен до кръста и отпуснал ръце до пода. Докато началникът говореше, той си поемаше дъх с почиттелно сумтене. После се изправи и като се обръщаше към Крузенщерн, каза няколко думи по холандски.

Тогава всичко стана ясно. Подчинените бяха преводачи от холандски на японски език, а началниците — офицери, на които нагасакският губернатор беше възложил да наблюдават пристанището. Това странно поведение на японците беше обичайната японска церемония: знатният японец трябва първо да поседи, да пуши и едва след десетина минути може да започне разговор.

През време на своите далечни странствувания по света, а особено през време на пребиваването си в Кейптаун при нос Добра надежда Крузенщерн беше научил малко да говори по холандски и сега можеше криво-ляво да се обясни с японските офицери чрез техните преводачи.

Започна разговорът. Щом Крузенщерн произнесе първата фраза, и преводачът го бутна лекичко по гърба, като му даде да разбере, че когато разговаря с такива важни лица, трябва да се покланя. Но Крузенщерн продължаваше да говори, като стоеше съвсем прав. Японските офицери го слушаха с каменни, нищо неизразяващи лица.

Той разказа за целта на своето пристигане в Нагасаки и за желанието на руското правителство да сключи с Япония търговски договор. Като узнаха, че Резанов е посланик, японците, които седяха на дивана, му се поклониха леко, без да стават.

Крузенщерн попита кога Резанов може да пътува за столицата на Япония за преговори, кога на екипажа на „Надежда“ ще разрешат да слезе на брега и как да постъпи с японците, доведени от Русия. Но вместо отговор японските офицери започнаха да му задават въпроси за пътешествието на „Надежда“. Те показаха при това, че познанията им по география са доста обширни, например беше им известно, че Тенериф е един от островите на Канарския архипелаг и че Дестеро се намира в Бразилия.

— Как пътувахте от Камчатка за Нагасаки: покрай източния бряг на нашата страна или покрай западния? — го попитаха те.

— Покрай източния — отговори Крузенщерн.

Японците изглеждаха доволни: те разрешаваха на холандците да идват в Нагасаки само от изток, а западното крайбрежие на Япония грижливо скриваха от европейците. Но избягваха да отговарят на въпросите на Крузенщерн, като казаха, че довечера ще доложат за всичко на нагасакския губернатор и губернаторът ще реши всичко. Те молеха русите да не слизат на брега без позволението на губернатора и да не посещават други кораби, намиращи се в пристанището. А за пътуването на Резанов до столицата още е рано да се говори, защото това може да реши самият император.

Моряците, които се намираха през това време на палубата, разглеждаха с интерес лодката, в която бяха пристигнали гостите. Лодката, привързана с въжета за кораба, не беше празна. Там, под навеса, мърдаха някакви хора. През пролуките на навеса моряците от „Надежда“ зърнаха хора, облечени в европейски мундири.

След половин час от каюткомпанията излезе на палубата един японски преводач и като дойде до борда, викна високо по холандски на хората в лодката:

— Господа, разрешава ви се да се качите на кораба!

Разрешението беше дадено не от Крузенщерн, а от японските офицери, които сега се разпореждаха на „Надежда“ като на собствен кораб.

От лодката по въжената стълба се изкачиха на палубата четирима важни холандци. Те бяха дошли на гости заедно с японците, но трябваше от уважение към японските офицери да поседят половин час в лодката. Като слязоха в каюткомпанията, те дори не погледнаха към

Крузенщерна и Резанов, а се спряха точно срещу японците, които седяха на дивана.

Холандците се поклониха към дивана, като наведоха плешивите си глави под коленете и докоснаха с ръце пода. Едва тогава се обърнаха към русите, стиснаха им ръце и се представиха. Те бяха: директорът на холандската фактория в Нагасаки, Дуф, неговият секретар, двама капитани на спрелите в пристанището холандски кораби и един важен холандски чиновник, барон Пабст. Крузенщерна им предложи да седнат. Холандците погледнаха плахо към японските офицери, потъпкаха на място и най-сетне, като събраха смелост, решиха да седнат на столовете.

Директорът Дуф говореше по английски. Крузенщерна се зарадва много на това. Той можеше да поговори с него за каквото си ще и японците няма да ги разберат.

— Защо толкова много се унижавате пред японците? — попита го Крузенщерна.

— Че как иначе? — каза Дуф. — Щом искаш да търгуваш с японците, трябва да се подчиняваш на техните правила и да ги търпиш. Ако от вашето пратеничество излезе нещо свестно, и вие ще се унижавате не по-малко от нас. Впрочем не мисля, че ще пуснат господин Резанов в столицата на Япония. Най-вероятно е да ви изпратят оттука с празни ръце, както изпратиха англичаните, когато дойдоха в Нагасаки преди пет-шест години...

Крузенщерна не слушаше с особено доверие пророчеството на Дуф: беше ясно, че холандците не искат да пуснат русите да ги конкурират в Япония. Струваше му се, че Дуф просто го плаши, и той заговори с холандските капитани. Разговорът скоро потече леко — на капитаните беше интересно да поговорят с такъв опитен моряк като Крузенщерна. Те на драго сърце му разказваха за своите плавания около Африка, по Индийския океан, сред островите на Индонезия. Но щом Крузенщерна отвореше дума за Япония, където те са бивали много пъти, капитаните започваха да се заплитат, да се объркват, да отговарят не както трябва. Те упорито скриваха своите знания от чуждоземците.

Най-после гостите се наканиха да си отиват. Японските офицери станаха със съвсем каменен и надменен израз. На сбогуване те обявиха, че утре ще посетят „Надежда“ секретарите на губернатора и началникът на града. Крузенщерна се зарадва много на това известие:

той се надяваше, че важните особи, които се канят да посетят кораба, ще донесат разрешение на моряците да слязат на брега и ще съобщят най-после нещо за предполагаемото пътуване на руския посланик до град Йедо^[1], столицата на Япония, при японския император. Но при това офицерите прибавиха няколко съвсем неутешителни думи — те казаха, че секретарите на губернатора ще вземат от екипажа на „Надежда“ всички пушки и всичкия барут.

— Нашето правителство не желае в нагасакското пристанище да се намират въоръжени чужденци — казаха те. — Когато си заминавате оттука, ние ще ви върнем пушките и барута.

Крузенщерн се разтревожи много и попита директора Дуф:

— Кажете, директоре, холандските кораби, като дойдат в Нагасаки, също ли предават всичкия си барут на японците?

— Разбира се — отговори холандецът. — Ние даваме не само барута, но и шпагите си. Инак на никаква цена не биха ни пуснали тука.

И лодката си замина, като отведе гостите.

На другия ден в четири часа при кораба дойдоха няколко лодки, натоварени с риба, просо и живи гъски. Крузенщерн помисли, че тази провизия е донесена за продажба, и започна със знаци да пита за цената. Но японецът преводач, който се намираще на една от лодките, му обясни, че рибата, булгурът и гъските са изпратени от нагасакския губернатор подарък на руските моряци и не е нужно да се плащат пари за тях. Всички на кораба се зарадваха много на този подарък, защото отдавна не бяха яли прясна храна.

След час пристигнаха нови гости, в малък шлеп, украсен с цветни знаменца. Този шлеп беше теглен на буксир от четири лодки. Гостите — секретарите на губернатора и началникът на града — се качиха на палубата, придружени от многобройна свита, между които имаше няколко музиканти, които непрекъснато биеха тимпаните. Крузенщерн поведе гостите в каюткомпанията. Те се държаха досущ както дошлите вчера офицери: началниците седнаха на дивана и запушиха, а подчинените останаха прави. Между подчинените имаше няколко преводачи и след десетина минути Крузенщерн успя да започне разговор.

Преди всичко той, разбира се, попита кога на руския посланик ще бъде разрешено да пътува за Йедо. Но японците заявиха, че на този

въпрос може да отговори само правителството и че самите те нищо не знаят.

— Губернаторът още вчера изпрати в Йедо куриер със съобщение за вашето пристигане — казаха те.

Крузенщерн попита далече ли е от Нагасаки до Йедо и колко време е нужно на куриера, за да отиде и да се върне, но получи явно преувеличен и неопределен отговор.

— Много далечно. Вие ще трябва да почакате месец и половина-два месеца.

Крузенщерн знаеше, че всъщност Япония не е голяма и в нея не може да има много големи разстояния. Но японците всеки път му отговаряха така, че той не можеше да си представи географията на тяхната държава. Очевидно те считаха за военна тайна разположението на своите градове.

Тогава Крузенщерн започна да моли да разрешат на руските моряци да се разхождат по брега и да позволят на посланика Резанов до получаването на отговора от Йедо да живее в града.

— Ще обсъдим това. Ще предадем молбата ви на губернатора. Сега нищо не можем да ви обещаем — повтаряха японците.

Те не дадоха никакъв отговор и на въпроса, какво да правят с техните съотечественици, доведени от Русия. Секретарите на губернатора бяха важни господа и се мръщеа гнусливо, когато с тях заговорваха за бедните рибари, претърпели крушение край руските брегове.

— Нека засега поживеят на вашия кораб — казваха те. — Ако посланикът отиде в Йедо, той ще ги вземе със себе си. Ако ли пък посланикът не отиде в Йедо, ние ще успеем да решим какво да правим с тях.

Като поговориха половин час, секретарите на губернатора поискаха да им бъде предаден всичкия барут и всички пушки, намиращи се на кораба. Крузенщерн се колебаеше и не знаеше как да постъпи. Но като се посъветва с Ратманов и Ромберг, той реши да се съгласи с искането на японците: и без туй в това пристанище, заобиколено от японски батареи, „Надежда“ при сблъскване с японците ще бъде направена на парчета, ще бъде унищожена, дори и да ѝ оставеха барута. Едно нещо той искаше да постигне на всяка цена — да не вземат пушките на шестимата моряци, които бяха почетна

стража на посланика. След дълги спорове японците отстъпиха — оставиха пушките на шестимата моряци и малко патрони. Всичкият останал барут и всички останали пушки бяха свалени на шлепа и откарани.

— И все пак с нас постъпиха по-милостиво, отколкото с холандците — усмихвайки се, каза Ратманов на Крузенщерн. — Те не взеха шпагите ни.

На сбогуване с гостите Крузенщерн помоли да изпратят на кораба някакъв търговец, от когото да могат да купят провизии за екипажа, докато „Надежда“ стои в Нагасаки.

— Само холандците имат право да купуват провизии и стоки от нашите търговци — отговори първият секретар на губернатора. — С Русия ние още нямаме търговски договор и вие нямате право тук да купувате нищо. Всичко, каквото ви е необходимо, губернаторът ще изпраща безплатно.

Японските чиновници си заминаха заедно със свитата, но сега едва ли не всеки ден започнаха да посещават „Надежда“ разни високопоставени особи и Крузенщерн скоро свикна да посреща гости.

Моряците отдавна бяха запушили пукнатината в дъното на кораба и „Надежда“ беше готова за излизане в открито море. Но минаваха седмица след седмица, а работата почти не помръдваше от място. Изминаха месец и половина, докато губернаторът най-сетне се съгласи да задоволи молбата на Крузенщерн и да разреши на моряците да се разхождат по брега. Но, разбира се, той не им позволи да ходят, където си щат. За разходки на руските моряци на брега сред една поляна беше определено място от четиридесет крачки дължина и двадесет крачки ширина. Това място заградиха с дебела, здрава ограда и наоколо поставиха въоръжена стража. Моряците можеха да се разхождат там по измачканата трева около едно-единствено дърво. При това, когато лодката на „Надежда“ извозваше моряците до мястото за разходка, винаги я придружаваше цяла флотилия от лодки, пълна с войници. Естествено, че подобни предпазни мерки отнемаха всяко желание да излизаш на разходка и парченцето суша, определено за руските моряци, беше от полза само за един човек — за астронома Хорнер, който откара там своя телескоп и си устрои временна обсерватория.

— Там поне не се люшка — обясни Хорнер на Крузенщерн. От клатещата се палуба много трудно се гледат звездите през телескопа.

На Резанов разрешиха да се пренесе на брега още по-късно. Японците все се оправдаваха с това, че не могат да намерят помещение, достойно за такава важна личност като руския посланик.

В края на краищата два месеца след пристигането японците изпълниха тази молба на Крузенщерн. Те избраха на самия бряг малка двуетажна къща, която беше настрана от другите, и я заградиха отвсякъде с дебела и здрава ограда. Тази ограда заграждаше къщата дори и от морето. Единствената врата, изсечена в оградата, гледаше към водата и се заключваше с голям катинар, ключът от който се намираще у началника на японската стража. Когато оградата беше готова, съобщиха на Крузенщерн, че посланикът може да се пренесе в къщата.

Крузенщерн никога преди това не беше посещавал японски къщи и затова, като отиде да види бъдещото жилище на посланика, остана много учуден. Японците нямаха никаква мебел и къщата вътре беше съвсем празна. Стаите се отделяха една от друга с големи паравани от плътна хартия, които свободно се местеха от място на място. Благодарение на тези подвижни стени обитателите на къщата можеха по желание да придават на стаите различна форма.

С подвижните стени Крузенщерн, как да е, се примири, но с липсата на мебели не можеше да се примири. По негова заповед в къщата на посланика донесоха от „Надежда“ столове, маси и едно легло.

Пренасянето на Резанов в новото му жилище стана на 17 декември. Японците за почуда на моряците уредиха това пренасяне с извънредно голяма тържественост и оказаха на русите през този ден много неочаквани почести. Някакъв богат японски княз, живеещ в Нагасаки, изпрати на посланика за пътуването до брега своята яхта. Никога дотогава русите не бяха виждали кораб, направен с такъв разкош: стените на каютите бяха покрити с лъскав лак, стълбите бяха направени от червено дърво, подът навсякъде беше застлан със скъпоценни килими, завеските над вратите бяха изтъкани от злато, а по бордовете на цялата яхта бяха окачени огромни копринени разноцветни флагове с някакви надписи. Щом Резанов заедно със свитата си влезе в яхтата, на носа ѝ беше издигнато руското знаме.

Яхтата плаваше, съпроводена от няколкостотин накичени лодки. В лодките седяха музиканти, които свиреха на старинни японски инструменти.

Така замина руският посланик за своя дворец. Но щом се оказа вътре, заключваха го с катинара. И после всеки път, когато Крузенщерн отиваше при посланика и когато посланикът отиваше на „Надежда“ при Крузенщерн, трябваше да викат вратаря, за да отворят вратата. С посланика имаха право да живеят само определен брой хора и всяка вечер преброяваха оставащите на брега руси.

На другия ден след пренасянето на посланика японските чиновници заявиха на Крузенщерн, че губернаторът им поръчал да донесат от кораба в къщата на посланика подаръците, които руският цар е изпратил на японския император. Тъй като тези подаръци се състояха главно от огромни скъпоценни огледала, които не можеха да се поместят в никаква лодка, за превозването им трябваше да направят сал от дебели греди. Като сложиха огледалата на сала, японците, кой знае защо, ги затрупаха с грамада от червени, необикновено скъпи сукна.

— Струва ли си за опаковка да се хабят такива сукна? — каза им Крузенщерн. — На огледалата нищо няма да им стане, ако ги покриете просто с рогозки.

Но чиновниците изпаднаха в ужас от неговите думи. Да покрият подаръците, предназначени за императора с рогозки — това е кощунство.

От тези чиновници Крузенщерн узна, че ако императорът се съгласи да приеме подаръците на руския цар, тези огледала ще бъдат пренесени от Нагасаки в Йедо на ръце.

— Не може иначе — възкликнаха японците. — Преди две години китайският император изпрати подарък на нашия император един слон и нашият император заповяда да отнесат този слон от Нагасаки в Йедо на ръце.

— И отнесоха ли го? — попита Крузенщерн.

— Отнесоха го! — отговориха японците.

Времето минаваше, а русите все не можеха да разберат ще приеме ли императорът посланика или няма да го приеме. Японците уверяваха, че няма още отговор от Йедо.

Моряците се измъчваха от скука и безделие. Бяха им забранили да се срещат дори с холандците. Крузенщерн не успя да види нито веднъж вече директора Дуф. Веднъж холандски кораб, който се готвеше да напусне пристанището и беше вдигнал котва, мина случайно съвсем наблизко до „Надежда“. На капитанския мостик на този кораб Крузенщерн видя един от капитаните, които бяха идвали на гости при него заедно с Дуф. Като сложи рупора до устата си, Крузенщерн високо пожела на заминаващия капитан щастливо плаване, но холандецът не му отговори нищо и се обърна с гръб към него. Крузенщерн се разсърди, но после, като научи, че японците бяха забранили най-строго на холандците да разговарят с русите, разбра, че капитанът не можеше да постъпи другояче.

Веднъж рано сутринта в пристанището дойдоха още три холандски кораба. На „Надежда“ пристигна японски офицер и предупреди, че новопристигналите ще салютират сега нагасакската крепост с оръдейни изстрели.

— Да не помислите, че този салют е за вас — каза той, — и да не сте взели да отговаряте със салют.

Предупреждението беше глупаво, защото русите и без туй не можеха да стрелят с оръдията, като нямаха ни зрънце барут. Холандците започнаха да салютират и стреляха в продължение на шест и половина часа. Крузенщерн изброи четиристотин изстрела. В ония времена по международните обичаи кораб, който пристигаше в пристанище на приятелска страна, трябваше да салютира най-много с тринадесет изстрела. Но какво беше учудването на Крузенщерн, когато на четиристотинте изстрела на холандските кораби японската крепост не отговори нито с един!

Живеейки на кораба, Крузенщерн, разбира се, не можеше да научи много за живота и обичаите на японците, но едно-друго той все пак научи и записа. Ето откъслек от неговите записки:

„Облеклото на японците се състои от къса горна дреха с широки ръкави и от тясна долна дреха, дълга чак до петите, която прилича на облеклото на европейските жени, с тая разлика само, че долу значително е по-тясна и за ходене много неудобна. Богатият се отличава от бедния по

това, че първият носи дрехи от коприна, а последният от обикновена дебела тъкан. Горната дреха обикновено е черна, обаче носят и цветни дрехи. Празничната дреха в повечето случаи е пъстра.

На мнозина върху горната дреха е извезан фамилният герб, голям колкото едра монета. От един поглед по герба може да се узнае от какво семейство е този или онзи знатен японец. Жените до омъжването си носят бащиния си герб, а след омъжването — герба на мъжа си. Извънредно голяма почит, която князът или губернаторът оказва на някого, е да подарят горна дреха със своя герб. Получилият такова отличие носи своя фамилен герб на долната дреха. На нашия посланик казваха много пъти, че го чака голямо щастие, ако императорът му подари дреха, украсена с императорския герб.

Зиме японците носят често по пет и по шест навлечени една върху друга дрехи. Но от сукно или кожа аз не видях нито една, макар през януари и февруари времето да е много сурово.

Странно е, че японците не умеят да обуват по-добре краката си. Чорапите им, дълги до половината на прасците, са ушити от памучна тъкан. Вместо обувки носят само подметки, изплетени от слама, които се прикрепват с ремъчки, надянати на големия пръст. Подовете на стаите им са покрити винаги с дебело сукно и тънки рогозки. И затова японецът, като влиза вкъщи, си събува подметките. Знатните не чувствуват неудобство от тази бедна обувка, защото те почти никъде не ходят, а седят цял ден с подгънати крака. Но обикновените хора, които съставляват може би девет десети от цялото население, разбира се, трябва да патят много от това през зимните месеци.

Главата на японеца, обръсната до половината, не е защитена с нищо нито от двадесет и пет градусовия пек, нито от студ от един и два градуса, нито от пронизващите северни ветрове, които духат през всички зимни месеци. Когато вали дъжд, те носят само чадър. Силно намазаните им с помада лъскави коси са завързани на темето на кичур,

който е наведен напред. Грижата за косите навярно струва на японците много време. Японецът не само всекидневно ги намазва и реши, но всекидневно ги подстригва. Брадите си японците не стрижат и не бръснат, а скубят косъм по косъм с щипци, за да не израстват скоро. Такива щипци заедно с металическо огледалце всеки японец носи в джобния си бележник.

Японците са толкова чистоплътни, че не може да им се направи никакъв упрек в това отношение, въпреки че не носят ризи, без които ние не можем да си представим никаква телесна спретнатост. Съдейки по всичко, което забелязахме, изглежда, че спазването на чистотата е свойство, общо за всички японци от всички съсловия.

На 31 март и на 1 април японците имат един празник. Той се състои в това, че родителите подаряват на дъщерите си разни играчки. Посвещавайки на тази детска забава два дни, японците я считат за много важна. Когато настъпи този празник, те дори и на нас изпратиха преводач с молба да прекратим временно всички работи на кораба.“

ДИПЛОМАЦИЯТА

Едва от средата на февруари 1805 година започнаха да пристигат първите, отначало неясни сведения за това, каква съдба очаква руския посланик.

На кораба дойдоха веднъж японски чиновници с преводачи и обявиха, че от Йедо за Нагасаки императорът е изпратил пълномощник, на когото е възложено да води преговорите с руския посланик. Според техните думи пълномощникът се намирал на път. Той бил много важен сановник, толкова важен, че имал право да гледа императора в краката.

— Защо в краката? — учуди се Крузенщерн.

Японците му обясниха, че обикновените поданици на императора трябва в негово присъствие да лежат ничком на пода, и при това могат да гледат само пода. И само най-важните японски велможи,

когато разговарят с императора, имат право да гледат в краката му. Единствено на императорските роднини, и то в изключителни случаи, се разрешава да гледат своя повелител в корема.

Крузенщерн започна да се досеща, че Резанов не ще може да отпътува за Йедо. Едва ли императорът е изпратил такъв важен сановник само за да придружава руския посланик по пътя. Очевидно на него му е възложено да води преговорите с посланика в Нагасаки.

Скоро това предположение се потвърди. На 20 март японците официално съобщиха на Крузенщерн, че сановникът, изпратен от императора, ще преговаря с посланика за всичко тук, в Нагасаки. Пристигането на сановника се очакваше всеки ден.

Най-после на 30 март той пристигна в Нагасаки заедно със свита от осем велможи. Отделиха му къща близо до къщата на руския посланик.

Веднага започнаха преговорите между Крузенщерн и японците за това, с какви церемонии трябва да се придружава дипломатическата среща на представителите на двете държави. Японците искаха при поздрава руският посланик да целуне крака на пълномощника на техния император. В края на краищата се споразумяха, че Резанов ще се поздрави с японския сановник по европейски, с леко накланяне на главата, но затова пък ще се яви без обувки, без шпага и ще седи на пода.

Първата среща се състоя на 4 април. Изнесоха Резанов от дома му на носилка, покрита с балдахин. След носилката вървяха пеш пет души — майор Фредерици, поручик Кошелъов, съветникът Фос, д-р Еспенберг и лейтенант Левенщерн. Това беше свитата на посланика. Пред носилката вървеше матрос и носеше знамето.

Тази среща не беше още делова и я уредиха само за да могат представителите на двете държави да се запознаят помежду си.

След като си казаха по няколко вежливи думи и взаимно се запитаха за здравето, Резанов и японският сановник се разделиха.

Втората среща, деловата, трябваше да се състои на следния ден, 5 април.

За втори път внесоха Резанов под балдахин в къщата на сановника. След нови приветствия и изрази на вежливост пристъпиха към работа. Представителят на японското правителство прочете дълго,

извънредно тържествено послание, подписано от японския император. Преводачите преведоха думите на посланието на холандски език.

В посланието японският император забраняваше занапред на руски кораби да посещават японски пристанища и отказваше да подписва какъвто и да било търговски договор. Нещо повече, той не искаше дори да приеме донесените му от Русия подаръци.

В японската ответна грамота се казваше:

„Могъщият руски цар изпраща посланик и множество скъпоценни подаръци. Ако ги приеме, японският властелин би трябвало, според обичаите на страната, да изпрати пратеник при императора на Русия с подаръци също толкова ценни. Но съществува забрана за жителите и корабите да напускат Япония. Освен това Япония не е толкова богата, че да отговори с равностойни подаръци. Следователно японският властелин не може да приеме нито посланика, нито подаръците.“

И така първият руски посланик в Япония трябваше да се върне в родината си, без да постигне нищо.

Впрочем в посланието си японският император беше много любезен. Той обещаваше да снабди безплатно руския кораб за два месеца с провизии и освен това подари на руските моряци две хиляди чувала сол, две хиляди мънички копринени килимчета и сто чувала просо.

Провизиите, солта, просото и копринените килимчета — всичко това японците доставиха на кораба за няколко дни. Резанов напусна своя дом и се върна на кораба заедно с огледалата, които не стана нужда никой да носи на ръце в Йедо.

Нещастните японци, докарани от Русия, най-сетне получиха право да оставят кораба и да слязат на брега. С огорчение напуснаха те „Надежда“. Родината ги посрещна неприветливо, те не скриваха, че се опасяват от бъдещето си.

На 18 април 1805 година „Надежда“ излезе от нагасакското пристанище.

АЙНИ

— Върнете се на Камчатка покрай източните брегове на Япония — казаха на Крузенщерн японците, преди да замине. — Не ще позволим на чужденци да плават покрай западните брегове.

Като излязоха отново в открито море, моряците въздъгнаха с облекчение. Тежкият седеммесечен гнет се беше свършил и те пак се чувствуваха на свобода. Тук Крузенщерн не беше длъжен да слуша японските заповеди. И като се отдалечи на петдесетина версти от Нагасаки, той внезапно реши да тръгне на север по забранения път, тъкмо по западните брегове на Япония.

Всъщност той нищо не рискуваше. Преди да тръгне, му върнаха барута и оръдията на „Надежда“ бяха сега пак така опасни за враговете, както и преди. Той видя в Нагасаки японския флот и знаеше, че японците нямат нито един кораб, способен да се мери с „Надежда“ по бързина и сила — значи няма защо да се страхуват от преследване. Той също не се страхуваше да не би по такъв начин да развали дипломатическите отношения между Япония и Русия, защото самите японци не искаха да имат с Русия никакви дипломатически отношения.

А този път криеше нещо много привлекателно.

Първо, по този път не беше минавал още нито един европейски мореплавател освен Лаперуз, който плаваше през цялото време покрай бреговете на Азиатския материк и затова можа да съобщи твърде малко сведения за Япония. Западното крайбрежие на Япония беше известно само по японски и китайски карти, а Крузенщерн вече имаше случай да съди за тяхната точност. Дори броят на главните острови на Японския архипелаг предизвикваше през ония времена спорове у географите.

Второ, този път водеше към остров Сахалин, който тогава беше може би едно от най-неизследваните места на земното кълбо. Освен Лаперуз никой от европейците не беше посещавал Сахалин. Лаперуз изследва само неголяма част от крайбрежието на Сахалин. Той твърдеше, че Сахалин е остров. Но мнозина географи по онова време не се съгласяваха с него и твърдяха, че Сахалин не е остров, а полуостров, съединяващ Азиатския материк с тесен провлак.

Трето, този път беше според предположенията на Крузенщерн по-къс от пътя около извитите източни брегове на Япония. И, разбира се, Крузенщерн не искаше да изпусне случая да мине по него.

„Надежда“ с пълна скорост влезе в Корейския проток.

На 20 април видяха остров Цушима, който лежеше в самия край на Корейския провлак. Нанасяйки грижливо бреговете на Цушима на картата, Крузенщерн изведе своя кораб в Японско море и се насочи по-нататък на север. Отначало от предпазливост се стараяше да се движи в открито море, далеч от бреговете, но после, като стигна 39^я северна ширина, реши да свърне на изток и да потърси брега на Япония.

На 1 май отново видяха суша. Това беше бездруго остров Хонсю, най-големият от японските острови. Брегът се вдаваше в морето с дълъг нос, на който имаше димяща планина — голям вулкан. „Надежда“ заобиколи носа и продължи по-нататък на север, без да губи вече от поглед брега, но предпазливо плаваше от него на доста голямо разстояние. Впрочем нищо опасно не успяха да забележат моряците — морето беше пустинно, а северната част на Хонсю, задръстена с планини, изглеждаше необитаема.

След два дни видяха на брега малко японско градче, разположено в цветуща долина. Нивите около градчето бяха също така усърдно обработени, както и на Кюсю. По склоновете на хълмовете растяха малки тъмнозелени горички. В устието на рекичката до градчето имаше много големи лодки. Очевидно жителите на това крайбрежие се занимаваха с риболов.

Крузенщерн не искаше да се мярка пред очите на японците и като видя градчето, се отби от брега. Но в градчето бяха успели да забележат големия чуждестранен кораб. Японците изпратиха да го догонят шест лодки, във всяка от тях седяха по трийсетина души. Вятърът този ден беше много слаб и лодките, които бързаха с всичка сила, догониха кораба. Крузенщерн заповяда за всеки случай да заредят оръдията. Той не знаеше какви намерения имат хората, които бързаха по следите му. Най-после лодките се изравниха с кораба. Крузенщерн им викна през рупора няколко учтиви японски приветствия, които беше научил в Нагасаки, но японците не отговориха нищо. Те обиколиха с лодките си около кораба и се насочиха обратно към брега. Очевидно руският кораб им се беше сторил много голям и те решиха да не се закачат с него.

На другия ден привечер Крузенщерн видя най-сетне протока Цугару, който отделяше Хонсю от Хокайдо, най-северния остров на Япония. Точното разположение на този проток тогава не беше още

известно на европейците и затова Крузенщерн отдели целия следващ ден за изучаването му.

След това, като влезе пак в Японско море, той се отправи по-нататък, на север, покрай западните брегове на остров Хокайдо.

Тук вече бяха съвсем непознати земи. Всеки нос, всеки залив бяха за него изненада. Веднъж дори му се стори, че е открил нов проток, който разделя Хокайдо на две части. Ако това беше така, би трябвало да се признае, че Хокайдо не е един, а два острова. Две денонощия изгуби „Надежда“ за изследването на предполагаемия проток. Но в края на краищата се оказа, че това не е проток, а голям залив, който се врязва в сушата.

На 10 май „Надежда“ най-сетне достигна най-северната точка на остров Хокайдо и влезе в протока на Лаперуз, който отделя Хокайдо от Сахалин. Времето беше мъгливо и сахалинският бряг не се виждаше.

През цялото плаване покрай бреговете на Хокайдо Крузенщерн нито веднъж не забеляза на този остров човешко жилище и стигна до извода, че този голям японски остров е почти необитаем. А ако е така, кой може да му попречи тогава да слезе на брега?

И той започна да търси подходящ залив.

Залив се намери много скоро, съвсем подходящ за престой. Но в едно нещо Крузенщерн се излъга. Хокайдо беше обитаем. Когато „Надежда“ заобиколи носа и влезе в залива, насреща ѝ излезе малка лодчица, в която седеше човек.

— Това не е японец — каза Ратманов, който гледаше през далекоглед.

И наистина човекът, който седеше в лодката, съвсем не приличаше на японец. Японците скубят брадите си, а този човек имаше голяма черна брада като лопата. Японците през всяко време ходят без шапки, а главата на човека в лодката беше покрита с широка конусовидна сламена шапка. Японците носят копринени кимона, а дрехите на човека в лодката бяха от самурови кожи. По външен вид той напомняше по-скоро камчатец, отколкото японец. Лодката му беше пълна с риба.

— Това навярно е космат айн — предположи Крузенщерн.

За косматите айни в Европа бяха научили от католическите монаси йезуити, които през XVII век бяха дошли в Япония, за да направят японците християни. Изгонените от Япония йезуити

разказваха, че в северната част на Япония живее особен народ — космати айни. Наричаха космати тези хора поради това, че уж цялото им тяло било покрито с козина като на животните. Тъй като Хокайдо беше най-северният от Японските острови, напълно естествено беше да се предположи, че жителите му, които не приличаха на японците, са космати айни.

Крузенщерн замаха с ръка на човека в лодката, като го канеше да се приближи до кораба. Но оня с всички сили започна да гребе към брега и се скри в мъглата.

Впрочем щом „Надежда“ хвърли котва, заобиколиха я няколко десетки лодки; във всяка от тях седеше човек със също такава брада и със също такава сламена шапка. Крузенщерн повика със знаци всички на палубата и те веднага се покатериха по въжетата, мъкнейки на гърба си чували с риба. Като се поклониха няколко пъти до земята, както се кланят японците на своите началници, те се изправиха, усмихнати благодрушно в широките си бради.

— Айн? — попита ги Крузенщерн.

— Айн, айн! — радостно завикаха брадатите.

Те дадоха рибата на русите като подарък, без да искат нищо в замяна. Но Крузенщерн непременно искаше да им подари нещо. Той заповяда да донесат на палубата множество малки европейски неща. Айните с учудване и възторг разглеждаха герданите, ножовете, брадвите, съдините. Но най-много им харесаха лъскавите медни копчета. Те ги подхвърляха във въздуха, предаваха ги от ръце на ръце и се смееха гърлено. И Крузенщерн дълго не можеше да разясни на своите гости, че той им подарява тези скъпоценни копчета завинаги. Айните не вярваха на такава щедрост, връщаха копчетата обратно и когато най-сетне се убедиха, че могат да ги вземат със себе си, много се зарадваха. Стиснали копчетата в големите си юмруци, те наскочаха в лодките си и заминаха за брега.

На моряците се искаше много да се поразходят по твърда земя. За последен път се бяха разхождали до насита в Петропавловск — преди девет месеца. Оттогава бяха почти непрестанно затворени на своя кораб. И сега, когато „Надежда“ хвърли котва, всички мечтаеха да слязат по-скоро на брега, макар че това не беше безопасно: все пак Хокайдо беше японска територия.

Като остави кораба под грижите на Ратманов и взе със себе си моряците и учените, Крузенщерн седна в една лодка. Лодката се понесе към брега, скрит в мъглата. При самия бряг пътят ѝ преграждаха клокочещи вълни, през които беше много опасно да се мине. Но тук на помощ се явиха айните със своите малки плитски лодчици.

Ловко, без всякакъв риск за себе си, айните подскачаха през кипящата пяна, където всяка европейска лодка би се обърнала. Като наобиколиха корабната лодка, те прехвърлиха в своите лодки моряците и ги пренесоха съвсем безопасно през кипящите вълни на брега.

На брега Крузенщерн преди всичко беше поразен от дълбокия сняг. Вече беше май, а през май сняг не ще намериш на места, разположени значително по на север от Хокайдо, например в Архангелск. Снегът, който покриваше Хокайдо, едва започваше да се топи, така че нямаше защо да се надяват, че ще се разтопи изцяло преди началото на юни. Този дълбок и рохкав сняг огорчи много моряците: той ги лишаваше от възможността да се разходят както трябва. Оставаше им само да бродят по няколкото тесни пътечки, утъпкани между къщите.

Къщите бяха пет. Те стояха на брега под боровете, прилични на къщите на руските селяни: стените бяха направени от дебели, потъмнели от времето греди, покривите бяха сламени, комините — глинени. По нищо не напомняха леките японски къщици, построени от тънки дъски и картон. От руските къщи ги отличаваха само прозорците, направени не от стъкло или слюда, а от прозрачни тюленови мехури. До всяка къща имаше барака, където се пазеше пушена риба.

Айните започнаха в надпревара да канят гостите в своите къщи. Крузенщерн влезе в една от тях. В къщата нямаше никаква мебел и цялото семейство — от десет души — седеше на пода и обядваше. Обедът се състоеше от риба и оризова каша. Стопаните започнаха да канят гостите да обядват заедно с тях и моряците, за да не ги обидят, хапнаха малко риба. Крузенщерн забеляза веднага, че всичките домашни съдове на айните са японски и бездруго бяха донесени тук от Южна Япония. На стената беше окачена копринена японска дреха, която айните носят навярно лете, когато в кожените дрехи става твърде горещо.

— Много искам да видя козината, която расте по телата им — каза лейтенант Головачов, обръщайки се към Крузенщерн. — Как мислите, капитане, може ли да ги помолим да се съблекат?

И за самия Крузенщерн това беше много интересно. Кой не иска да види такова чудо — човек, по тялото на когото расте козина! И той започна да моли един млад айн да снее за минутка кожената си шуба. Айнът беше много учуден, никак не можеше да разбере защо трябва да се съблече, но в края на краищата отстъпи. Оказа се, че шубата от самурови кожи беше облечена направо на голо. Той я хвърли настрана.

— А къде е козината? — възкликна учуден Головачов. — По него расте козина не повече, отколкото по нас, капитане!

И наистина никаква козина по тялото на айна не се оказа.

Те го накараха да се обърне няколко пъти, огледаха гърдите, гърба, раменете, но не намериха нищо. Най-обикновени човешки гърди, най-обикновен човешки гръб, без каквато и да било козина.

Крузенщерн раздаде на всички обядващи подаръци, главно копчета, и моряците се върнаха на кораба. През пенестите вълни пак ги пренесоха в своите лодки благодрушните айни.

На кораба Крузенщерн го чакаше нов гост — току-що дошъл от брега японски офицер.

Крузенщерн посрещна японца на палубата и му се поклони колкото може по-приветливо. Японецът също се поклони учтиво, но направи страшна гримаса, махна с ръка на юг и проговори, като надуваше бузи:

— Бум-бум! Бум-бум! Бум-бум!

Това „бум-бум“ той повтаряше дотогава, докато Крузенщерн се досети, че иска да каже, че от юг скоро ще дойдат японски кораби и ще прогонят русите с оръдие. Крузенщерн му даде да разбере, че той не се страхува от японските кораби и че е пристигнал на остров Хокайдо с мирни намерения.

За разговора с японца помогна на Крузенщерн Резанов, който за седемте месеца живот в Нагасаки беше научил доста много японски думи. Японецът попита от коя държава са пристигнали моряците и като научи, че са от Русия, изведнъж завика радостно за всеобщо учудване:

— Карашо! Карашо! Понимай рус — карашо!

Излезе, че тук, в този залив, преди няколко години вече беше идвал руски кораб от Охотск — навярно търговски. Този офицер се срещал с руски моряци, също ги уговарял да заминат и запомнил няколко руски думи.

Крузенщерн поведе своя гост към каюткомпанията. Японецът решително се отказа от обета, но чаша чай изпи на драго сърце.

Той разказа, че обикновено живее в Матсумай, японски град в южния край на Хокайдо, а тук идвал през лятото, за да следи търговията между айните и японските търговци. Айните разменят своята риба с японците срещу булгур, чай, домашни съдове, железни вещи. Според неговите думи по-рано целият Хокайдо бил заселен с айни, но сега японци се преселили в южната му част от остров Хондо и изгонили всички айни на север.

Крузенщерн искаше да направи на своя гост подарък. Той му предложи един износен офицерски мундир, едно доста голямо огледало и сабя.

Но японецът отказа да вземе подаръци.

— Ако моето началство види у мене тези неща, то ще си помисли, че аз съм ви пуснал тук срещу рушвет — обясни той как да е със знаци и думи. — А аз ви пуснах тука, защото не мога сам да се сражавам с военен кораб.

Впрочем до самото заминаване той усърдно молеше Крузенщерн да отплува и го плашеше със своето „бум-бум“. Крузенщерн обеща, че ще си замине, щом се вдигне мъглата. Той прибави, че има намерение да плува за Сахалин, и попита японца известна ли му е тази земя.

— Разбира се — отговори японецът. — Оттук тя е съвсем близо и дори се вижда в ясно време. Сега там има много наши търговски кораби.

Но от по-подробните разпитвания Крузенщерн си изясни, че на японците е известен само южният бряг на Сахалин, а за по-далечните му части те изобщо нищо не знаят.

Крузенщерн изпълни добросъвестно обещанието си, дадено на японския офицер, и на 13 май, когато най-сетне мъглата се вдигна, „Надежда“ напусна остров Хокайдо.

ИЗСЛЕДВАНЕ НА САХАЛИН

На 14 май влязоха в залива Анива, на южния бряг на Сахалин. Този бряг не се отличаваше от северния край на Хокайдо и беше малко по-горист. Тук живееха също такива айни и ги управляваха японски офицери.

„Всеобщият, господстващ у тукашните жители обичай — разказва в своите записки Крузенщерн — се състои в това, че във всяка къща се опитомява млада мечка (поне аз и офицерите видяхме мечки във всяка къща без изключение, в която влязохме). Тя живее в един кът на къщата и, разбира се, е най-неспокойният член на семейството. Един от нашите офицери искаше да си купи такава млада мечка. Той даваше за нея сукнена куртка. Макар айните да ценят сукното твърде скъпо, защото и японците не могат да ги снабдяват със сукно, все пак собственикът на мечката не искаше да се раздели със своя възпитаник.“

Крузенщерн поведе кораба си отначало на изток, после на север и влезе в друг сахалински залив, наречен залив Тярпение, разположен по на север от Анива. Сведенията за него бяха твърде неточни. Крузенщерн изследва и нанесе на картата всички брегове на залива. Японците още не бяха проникнали тук и местността беше съвсем дива. Тук, както изглежда, също живееха айни, но като забелязаха моряците, те избягаха в гората.

Когато напуснаха залива Тярпение, „Надежда“ се отправи по-нататък на север, като плаваше близо до източния бряг на Сахалин. Вървяха бавно, защото брегът беше съвсем неизвестен и всяка негова извивка трябваше да се нанася на картата. Но на 26 май пътят им прегради гъст плаващ лед. Нямаше никаква възможност да си пробият път през него. И Крузенщерн започна да обсъжда какво да прави: да чака ли тук, докато ледът се разтопи, и тогава да продължи изследването на бреговете на Сахалин, или да остави Сахалин и веднага да иде на Камчатка.

На самия него не му се искаше да напуца Сахалин. Но Резанов бързаше за Петропавловск, за да може оттам по-скоро да изпрати известие в Петербург за резултатите от своите преговори с японците.

След дълги колебания Крузенщерн най-сетне взе следното решение: да отплава незабавно за Камчатка, да остави там Резанов и веднага да се върне на Сахалин, за да продължи изследването на бреговете.

На 5 юни „Надежда“ влезе отново в петропавловското пристанище.

Трудно е да си представи човек в какъв възторг изпаднаха жителите на Камчатка, като научиха, че в трюмовете на „Надежда“ се намират две хиляди чувала сол. Подаръкът на японския император им беше от желан по-желан. Крузенщерн заповяда да свалят всички тези чували на брега и безплатно да ги раздадат на жителите.

Петропавловци, които понякога по цели години поминуваха без сол, сега бяха осигурени със сол за няколко години.

Резанов изпрати в Петербург дълго, подробно съобщение за всичко, което се беше случило с тях в Япония, а самият той, сега вече не като посланик, а като един от акционерите на Руско-американската компания, се качи на един търговски кораб и се отправи през Беринговия проток за руските владения в Америка, за да направи там ревизия. После замина за Петербург по обичайния за онова време път през Сибир, но по пътя се разболя и умря в Красноярск.

Разтоварването на солта и оправянето на корабните въжа задържаха „Надежда“ в Петропавловск цял месец. Едва на 5 юли тя излезе в открито море и се насочи пак към Сахалин. За пръв път през цялото пътешествие на нея нямаше нито пасажери, нито излишен товар и това облекчаваше много плаването.

На 16 юли стигнаха до брега на Сахалин, тъкмо на мястото, където бяха почти преди два месеца. Ледът отдавна се беше разтопил и морето беше чисто. Около кораба пляскаха множество тюлени.

Започна бавно плаване на север покрай източния сахалински бряг. Всяко заливче, всеки голям залив трябваше да се отбележат на картата. Тази къртовска и трудна работа отнемаше много време. Земята — ту обрасла с гора, ту засипана с гол пясък — беше съвършено пустинна. Моряците не срещнаха никъде човешко жилище.

На 8 август стигнаха най-сетне до най-северния сахалински нос. Крузенщерн го нарече нос Елизавета. Като обиколи около този нос, „Надежда“ тръгна на юг покрай северозападните брегове на Сахалин.

Но моряците разбираха, че не ще могат да обиколят целия Сахалин, защото наесен трябва да бъдат вече в Китай, където ще ги чака „Нева“. Те се спряха за няколко дни в един мъничък залив, който нарекоха на името на своя кораб — залив Надежда, и се запасиха там с прясна вода.

Следователно Крузенщерн не успя да обиколи целия Сахалин, и въпросът, дали Сахалин е остров или полуостров, си остана неразрешен. Този въпрос беше решен едва след четиридесет и четири години от друг забележителен руски пътешественик — адмирал Невелски.

От залива Надежда се отправиха обратно за Камчатка.

На 30 август Крузенщерн за трети път вкара своя кораб в петропавловското пристанище.

Късото северно лято вече наближаваше към своя край. С всеки изминат ден времето ставаше все по-студено, по-дъжделиво и по-ветровито. Крузенщерн искаше да излезе от Петропавловск, преди да са настъпили есенните бури, но приготовленията за дългото и опасно пътешествие около Азия и Африка отнеха повече време, отколкото предполагаше. Пет седмици отидоха за проверка и ремонт на въжетата и платната и за купуване на провизии. А в това време приближаваше ранната камчатска зима.

В края на септември в Петропавловск пристигна от Аляска търговски кораб на Руско-американската компания. Капитанът на този кораб дойде на гости на „Надежда“.

— Не се ли срещнахте в Африка с „Нева“? — попита го Крузенщерн.

— Не, не се срещнахме — отговори капитанът. — Но трябва да ви съобщя, че според слуховете, които се носят сред руските ловци в Аляска, екипажът на „Нева“ трябвало някъде да води сражение с индианците. А как е свършило това сражение, не мога да ви кажа.

След това известие Крузенщерн започна още по-бързо да се готви за отплаване.

---

[1] Йедо — сега Токио. ↑

В РУСКА АМЕРИКА

СТРАШНИТЕ СЛУХОВЕ

Сега да се върнем към 10 юни 1804 година, към оня ден, когато при Хавайските острови капитан Лисянски се сбогува със своя началник и приятел капитан Крузенщерн и „Нева“ се раздели с „Надежда“.

„Надежда“ се отправи направо към Камчатка, а „Нева“ остана на Хавайските острови още няколко дни, защото Лисянски искаше на всяка цена да се запаси с хранителни продукти, тъй като не знаеше дали ще успее да направи това край американските брегове. Той дълго и доста безуспешно се пазари с хавайците, които искаха от него сукно или поне платно за всеки кокосов орех. Изведнъж зад един нос забеляза спрял на котва неголям търговски кораб с флага на Съединените американски щати.

След два-три часа на „Нева“ пристигнаха на гости двама американци — капитанът на кораба и помощникът му. Лисянски ги посрещна любезно, другарски, както е прието между моряците. Той ги запозна с лейтенантите Повалишин и Арбузов и ги покани в каюткомпанията на обяд.

Обедът премина оживено. Американците изглеждаха непринудени, добродушни и откровени хора. Те разказаха за своето плаване от Бостън до Хавайските острови около нос Хорн. Руските моряци, които също неотдавна бяха избиколили нос Хорн, им разказаха за плаването на „Нева“ и „Надежда“. Това беше професионален разговор, много интересен за всеки моряк.

— А накъде отивате сега? — попита един от американците.

Лисянски отговори, че „Нева“ тръгва за руските владения по северозападното крайбрежие на Америка. Това не беше никаква тайна и Лисянски не считаше за нужно да крие намеренията си.

— А къде мислите да идете по-напред: на остров Коудиак или в Ситкинския залив? — продължаваше да разпитва американецът.

Работата е там, че руските владения в Америка имаха по това време нещо като два центъра: единият — на големия остров Коудиак, а другият — значително по на изток, в залива Ситка. Остров Коудиак беше завладян от руските ловци отдавна, още през времето на Шелехов, а в Ситкинския залив русите проникнаха значително покъсно. Но Лисянски знаеше, че през 1799 година Баранов, който управляваше владенията на Руско-американската компания, беше построил на брега на Ситкинския залив Архангелската крепост.

Лисянски отговори, че още не е взел окончателно решение, но че може би най-напред ще иде на Ситка, а после вече на Коудиак.

Американците се спогледаха многозначително.

— А вие нищо ли не сте чували?... — понечи да каже единият от тях.

— За кое?

— А, такава... и ние самите нищо не знаем...

Те, изглежда, съжаляваха, че се бяха изпуснали да кажат това. Но тъй като Лисянски настояваше, те му предадоха страшния слух, че през 1802 година индианците нападнали селищата на русите край Ситкинския залив, изгорили и разрушили всичко и унищожили всички до последен човек.

Като видяха какво впечатление направи разказът им, те веднага започнаха да се отричат от думите си.

— Малко ли неща се разправят... Щом вие нищо не сте чували, значи, че и нищо не е имало... Нали вие сте напуснали Петербург преди година — през 1803 година... А в Петербург щяха да знаят за това...

Но Лисянски отлично разбираше, че за такъв кратък срок, какъвто е една година, никакво известие от Руска Америка не можеше да стигне през Беринговия проток, Камчатка, Охотско море, Сибир и Урал до Петербург. Той разпитваше американците и се мъчеше да измъкне от тях подробности, но те нищо повече не знаеха или не искаха да кажат и само ругаеха индианците.

— Ние добре ги познаваме — казваха те. — Това е един неблагодарен народ, който трябва да се изстреби до последния човек. Вие, русите, се отнасяте в своите владения твърде меко с тях. И ето сега сте наказани за своята мекушавост...

Американците се наобядваха, сбогуваха се и си отидоха. След като ги изпрати, лейтенант Повалишин каза:

— Те, изглежда, знаят много повече от онова, което казват.

Лисянски не отговори нищо, но същия ден окончателно реши, че „Нева“ ще иде първо на остров Коудиак.

Плаването на „Нева“ беше съвсем благоприятно и нищо особено през време на плаването не стана. Впрочем по пътя Лисянски направи едно доста важно наблюдение. Той забеляза, че в тази част на Тихия океан между горещия и студения климат няма почти никакъв преход. Двата климата граничат един с друг. Достатъчно е да отидеш малко на север от тропическите Хавайски острови и изведнъж попадаш в пояса на влажните мъгли и ледените ветрове. През нощта на 30 юни температурата спадна до 1 градус над нулата. „Посред лято ние намерихме дълбока есен — записа Лисянски в дневника си. — А ако се съди по ширината, климатът би трябвало да бъде подобен на оня в южната част на Европа.“

На 10 юли видяха високия каменист бряг на остров Коудиак. По хълмовете му още имаше сняг. По голите пустинни склонове тук-там растяха ниски храсталаци. „Нева“ се насочи към главното селище на острова, наречено пристанище Свети Павел. Шелехов беше основал това селище и му беше дал името на своя кораб, който се наричаше „Свети Павел“.

Но се оказа, че влизането в пристанището Свети Павел съвсем не е лесно. Над морето се стелеше мъгла, а от острова към водата се вдаваха дълги каменисти носове и заобикалянето им в мъглата трябваше да стане много предпазливо. До входа на пристанището се добраха едва на 13 юли сутринта. Брегът беше скрит от лека мъглица; налагаше се да се движат почти наслуки. И тук, до самото пристанище, „Нева“ едва не загина.

От тясното планинско дефиле на острова излезе внезапен и силен вятър, връхлетя на „Нева“ и стремително я понесе към един огромен черен камък, който стърчеше над водата. Този камък, приличащ на огромна гърбица, руските заселници бяха нарекли Гърбун. В ясно, тихо време Гърбун беше безопасен, но при вятър и в мъгла ставаше страшен. „Нева“ премина на няколко сажена от неговите черни стръмни страни, край които кипеше и се пенеше прибой. Един миг гибелта изглеждаше неизбежна и моряците едва

повярваха в спасението си даже след като Гърбун беше останал вече назад.

Внезапният порив на вятъра, който едва не погуби „Нева“, за няколко секунди разкъса пелената на мъглата и на две-три мили от себе си моряците забелязаха голям тримачтов кораб, който с пълна скорост излизаше от пристанището Свети Павел в открито море. Лейтенант Арбузов взе далекогледа.

— Юрий Фьодорович! — учудено викна той на Лисянски. — И този кораб е с флага на Съединените щати.

Лисянски взе от Арбузов далекогледа и погледна сам. Да, не можеше да има съмнение. Арбузов беше прав. Но защо е идвал кораб на Съединените щати в руското пристанище Свети Павел?

Сега те вече виждаха и целия залив, и крепостта, и селището. Но беше трудно да се досетят защо именно това място беше избрал Шелехов за заселване — тук по бреговете растеше елова гора. За построяването на къщите беше необходим дървен материал, а на каменистия гол Коудиак гора растеше само край този залив.

Крепостта салютира „Нева“ с единадесет оръдейни изстрела и множество чудновати кожени лодки се понесоха към кораба.

Лисянски и неговите спътници за пръв път виждаха такива лодки. Това бяха байдари — забележително изобретение на алеутите, храбър мъничък народ, който населяваше близките до Аляска острови, включително и остров Коудиак. Скелетите на байдарите се състояха от дървени обръчи с опъната върху тях тюленова кожа. Отгоре байдарата беше също така непромокаема, както отстрани и отдолу. Гребецът, въоръжен с двойно гребло, сядаше на дъното на байдарата, пъхнал крака в тесния отвор. Кожените краища на отвора здраво се стягаха около кръста на гребца и вътре в байдарата не можеше да попадне ни капка вода. Огромните океански вълни прехвърляха байдарата, без да причиняват ни най-малка вреда нито на нея, нито на гребца. При това гребецът надяваше върху себе си дреха, ушита от непромокаеми тюленови черва, и затова, колкото и да го заливаха вълните, си оставаше сух.

Имаше и байдари с две или три отверстия, в които седяха едновременно двама-трима гребци. На своите леки, бързоходни и безопасни байдари алеутите извършваха грамадни морски

пътешествия, като посещаваха многобройните острови, разпръснати между Азия и Америка в северната част на Тихия океан.

Заедно с байдарите към „Нева“ идеше и голяма лодка, в която седяха няколко мъже. Лодката доближи до самата „Нева“ и пътниците ѝ, посрещнати от Лисянски, се изкачиха на палубата. Това бяха руски ловци на зверове със скъпоценни кожи или, както ги наричаха през ония времена, промишленици. Един от тях вървеше напред и Лисянски го взе за Баранов, управителя на всички селища на Руско-американската компания. Но се излъга. Това беше помощникът на Баранов, служител в компанията, на име Бандер.

При гръмките викове „ура“ Бандер от името на жителите на Коудиак поздрави тържествено Лисянски по случай благополучното пристигане. „Всеки може да си представи — пише Лисянски в дневника си — с какво чувство трябваше да приема това поздравление, като виждах, че аз съм първият русин, предприел толкова труден и дълъг път, и съм достигнал мястото на предназначението си, без да имам на кораба си не само нито един болен човек, но с хора, които бяха още по-здрави отпреди. Всичко това ме караше да изпадна в радостно възхищение.“

След толкова дълго плаване Лисянски и неговите спътници мечтаеха да поживеят на твърда земя, да си починат.

— А къде е Баранов? — попита Лисянски Бандер.

Лицето на Бандер стана мрачно.

— Воюва — отговори той.

— В Ситкинския залив ли?

— Аха! Вие вече знаете всичко! — възкликна Бандер с учудване.

— Значи истина е?

Бандер кимна с глава.

— Но защо индианците са нападнали крепостта? — попита Лисянски.

— Това си остава загадка — каза Бандер. — Ние с тях имахме най-сърдечни отношения. Не ги закачахме, не се намесвахме в техния живот и за тях търговията с нас беше извънредно изгодна.

Бандер накратко разказа на Лисянски как руската крепост Архангелская, построена на брега на Ситкинския залив, бе нападната от шестстотин въоръжени с пушки индианци. Крепостта се отбранявала здраво, но индианците по някакъв начин проникнали

вътре, запалили намиращите се в крепостта дървени къщи, използвали численото си превъзходство и превзели крепостта с пристъп. Те убили всички намиращи се в крепостта руси и коудиакци — мъже, жени и деца — и разграбили склада на Руско-американската компания, в който се пазели две хиляди боброви кожи.

— Подробности по това ние не знаем — каза Бандер в заключение, — защото никой не остана жив.

Това станало преди две години. И, според Бандер, в продължение на изминалите две години Баранов се готвел за поход, за да възвърне на Русия Ситкинский залив. Преди месец неговият отряд тръгнал с четири кораба на Руско-американската компания и с триста байдари. В отряда имало сто и двадесет руси и осемстотин коудиакци. Освен това Баранов предполагал, че към него ще се присъединят няколко индиански племена, с които той сключил съюз.

— Но най-много, да си призная, той разчиташе на вас и на вашия кораб — каза Бандер. — Откакто научихме, че при нас трябва да пристигне руски военен кораб, ние се окуражихме много. Баранов остави за вас писмо.

И Бандер подаде на Лисянски един запечатан плик.

В писмото Баранов молеше командира на руския военен кораб, без да се бави, да отиде да му помогне в Ситкинский залив.

И Лисянски разбра, че тук нито той, нито спътниците му ще могат да си отпочинат.

— А какъв е този американски кораб, дето стоеше във вашия залив? — попита той между другото Бандер.

— А, този, който днес си замина ли? — каза Бандер равнодушно. — Командува го шкиперът О'Кейн. Задържаха го насрещните ветрове и той престоя шест седмици у нас, в пристанището Свети Павел. Вчера нашите островитяни забелязаха от планините „Нева“ и аз казах на американския капитан, че тук пристига руски кораб, който извършва плаване около света. Мислех, че ще му е интересно да се срещне с вас, а той днес на разсъмване изведнъж вдигна котва и замина. А вятърът като че ли не се е променил...

— А какъде отива? — попита Лисянски.

— За родината си, за Бостън навярно — отговори Бандер. — Впрочем аз не любопитствувах...

ЗАЛИВЪТ СИТКА

Колкото и да бързаше Лисянски за Ситкиния залив, „Нева“ успя да напусне Коудиак едва след месец. През целия този месец се занимаваха с разтоварването на стоките, изпратени от Петербург, и с ремонт на кораба, който, тъй или иначе, вече беше изминал половината свят. И разтоварването, и ремонтът вървяха бавно — на Коудиак липсваше работна ръка, всички работоспособни мъже Баранов беше отвел със себе си в поход.

Докато се стягаше за плаване към Ситка, Лисянски гледаше да събере колкото може повече сведения за нападението на индианците срещу руската крепост, за да се опита да разбере причините на това събитие и по-добре да се ориентира в създалата се обстановка. Повечето руси, с които той разговаря, смятаха, че нападението на индианците абсолютно с нищо не е предизвикано и е безпричинно. Според думите им отношенията с индианците, които живеят на брега на Ситкиния залив, били най-добри, дотолкова добри, че русите не се опасявали от нищо. И си останало съвсем загадъчно защо индианците внезапно извършили тази вероломна постъпка и се лишили от търговията с русите, които им носели големи изгоди.

Но наскоро Лисянски намери човек, на когото всичко случило се не изглеждаше толкова загадъчно. Този човек беше коудиакски алеут на име Сава.

Той беше опитен ловец, вече към петдесет години, но рядко младолик и як. По алеутски той се наричаше някак другояче, а Сава беше го нарекъл руският поп при кръщението. По-голямата част от живота си Сава беше прекарал с русите и говореше по руски като русин. С Шелехов той беше приятел, гордеше се с тази дружба и често в разговора го споменаваше, наричайки го просто Григорий Иванович. С Баранов той също беше в добри отношения, и го хвалеше, но малко от високо — дето ще рече, млад е още. Сава беше от ония коудиакски алеути, които Баранов беше заселил в крепостта Архангелская на брега на Ситкиния залив. Той беше успял да се спаси само благодарение на една случайност — по време на нападението на крепостта той се намирал в гората, където отишъл на лов за лисици. На връщане той видял дима над крепостта, чул

военните песни на индианците и се досетил за всичко. През гората се добрал до селището на едно съседно индианско племе, което враждувало с племето, нападнало крепостта. Останалите верни на русите индианци му помогнали да се добере до руския търговски пост в залива Якутат бей, а оттам с байдара се върнал при бреговете на родния си Коудиак.

Сава беше единственият жител на Архангелската крепост, който беше останал жив, и затова Лисянски особено внимателно се вслушваше в думите му.

В разказа му постоянно се споменаваха тайонът Котлеан и трима английски матроси. Тайони по тия места наричаха алеутските и индианските вождове. Котлеан бил главен тайон на индианците, които живееха по бреговете на Ситкиния залив. Именно той командувал индианците, които извършили нападението на Архангелската крепост. Но кои бяха тримата английски матроси? Откъде бяха дошли те?

— Избягаха от един английски кораб — обясни Сава. — Английският кораб беше идвал насам за кожи от морска котка. Капитанът беше матросите и трима матроси избягаха.

Лисянски си спомни за избягалия английски матрос Робъртс, когото бяха срещнали на Нуку Хива. Иди, че служи в английския флот, щом във всички краища на света английски матроси бягат от своите кораби.

— Те избягаха от своя кораб — продължаваше Сава — и искаха да идат в американския град Бостън, откъдето идват тук американски кораби. Но до Бостън е много далече и американските капитани не се съгласяваха да ги вземат безплатно. Тогава те дойдоха при Баранов и почнаха да го молят да ги вземе на служба.

— И Баранов взе ли ги?

— Взе ги, разбира се. Как да не ги вземе. Нашите кораби стават все повече, а липсват опитни моряци. Взе ги и ги изпрати в Архангелската крепост. В Архангелская ние с тях поживяхме и ги видяхме що за хора са.

— А що за хора са? — попита Лисянски.

Сава се замисли и се помъчи да намери по-точна дума.

— Диви хора, господине, съвсем диви.

— Диви? — учуди се Лисянски.

— Диви като вълци. От другарство не разбират, задължения не изпълняват. От своите англичани се боят, Русите не обичат, алеутите и индианците презират. Мъчеха се да дружат само с американците, молеха ги да ги вземат за Бостън, но ругаеха и американците, оплакваха се, че те няма да ги вземат, защото няма с какво да платят за превоза.

Сава помълча, помисли и каза:

— Обаче намериха с какво да платят. И платиха.

— И с какво платиха? — попита Лисянски.

— С нашата крепост. С Архангелская.

— Чакай, чакай! — извика Лисянски. — Нали крепостта нападна индианците. Какво общо имат тук американците?

Сава се усмихна.

— Вярно е, господине — каза той със снизхождение към недосетливия Лисянски. — Индианците я нападнаха. Американският кораб стоеше на цели десет мили от носа, та никой после да не може да каже, че пред техните очи са убивали жени и деца, а те не са се опитали да помогнат. Вярно е, индианците нападнаха. А защо на индианците им трябваше да нападат крепостта? Защото, ако погледнем така, цялото това нападение е чиста глупост, а за самите тях — беда и разорение. Кое примами тайона Котлеан, какво взе той от нашата крепост? Ами че две чугунени оръдия, почти без снаряди, петдесетина пушки, брадви, железни обръчи... А тези брадви и обръчи тъй и тъй щяха да бъдат техни, те бяха донесени за размяна... Е, взеха още сушена риба, склада с бобровите кожи... А какво ще правят с тези кожи, щом са скарани с русите? Те и без туй си имат толкова много кожи, само да имат на кого да ги продадат... Ето колко им беше изгодна дружбата с русите; те продадоха руските стоки на ония племена, които живеят далече от морето. Купят брадва за една кожа, продадат я за двацет. А сега на дружбата край и на търговията край... Нима вие, господине, вярвате, че тайон Котлеан е толкова глупав човек?

— А защо тогава е направил такава глупост, щом не е глупав човек? — попита Лисянски.

— Защото са му обещали толкова много, че той не се уплашил да се скара с русите — каза Сава.

— Обещали му, казваш? А какво са могли да му обещаят?

— Това, господине, е лесно да се отгатне. Първо, обещаха са му, че те ще купуват от него кожата вместо русите. Ама само това обещание би му било малко, той нямаше и да ги слуша. А второ, обещаха са му, че ще купят от него двете хиляди боброви кожи от руския склад. Тук изгодата е голяма. Излиза, че индианците продават едни и същи кожи два пъти: единия път ги продадоха на русите, а сега ще ги продадат на американците... Ала и на това обещание Котлеан не би се съгласил, не би взел заради бобровите кожи да се кара с русите... Значи нещо такова са му обещаха, за което той най-много е мечтал...

— А за какво най-много е мечтал? — запита Лисянски.

— Той ли? То се знае за какво: за оръжие.

— За оръжие? — повтори въпроса Лисянски.

— Е, да. Пушки, оръдия, куршуми, снаряди — ето какво му се искаше на тайон Котлеан. Шестстотин пушки той, както виждате, имаше. Но му трябваша хиляда пушки...

— За лов?

— За война.

— А с кого искаше да воюва?

— С целия свят. Но най-напред с индианците, които живеят при залив Якутат бей. И с индианците, които живеят на река Медна. И с индианците, които живеят при Чугатския залив. Той искаше да ги завоюва и да стане владетел на цялата тази страна. Отначало се надяваше, че Баранов ще му помогне, но Баранов е приятел на всички племена и не иска тайон Котлеан да ги завоюва. И почна Котлеан да разговаря с американците, а ония му обещаха всичко, ако той нападне Архангелската крепост...

— А какво общо имат тук тримата английски матроси?

— Тримата английски матроси пуснаха индианците в крепостта — каза Сава.

И прибави:

— Сега те, разбира се, са в Бостън.

Този разговор със Сава развълнува Лисянски. Той съвсем не беше сигурен, че старият алеут е прав. Напротив, той много се съмняваше, предполагаше, че в разказа на Сава има много повече фантазия, отколкото истина. Пък и лесно ли може да се повярва, че американските моряци и търговци са способни на такава коварна, предателска постъпка! Но Лисянски не можеше да забрави думите на

Сава и понякога му се струваше, че старият ловец е хвърлил все пак някаква светлина върху това тъмно дело...

На 15 август 1804 година „Нева“ излезе от пристанището Свети Павел и се насочи към залива Ситка. Духаше попътен, западен вятър.

На 19 август забелязаха напреде си нос Ечкон, зад който е разположен входът на Ситкиния залив. Вятърът утихна и „Нева“ се движеше бавно. Едва привечер тя се изравни най-сетне с носа. На залез слънце един от матросите доложи на Лисянски, че в залива се вижда някакъв голям тримачтов кораб. Големи кораби Баранов не можеше да има и затова големият кораб, внезапно видян в Ситкиния залив, предизвика всеобщо любопитство.

Лейтенант Арбузов погледна неизвестния кораб през далекогледа.

— Юрий Фьодорович! — викна той на Лисянски. — Ами че това е стар наш познат.

— Познат ли?

— Това е корабът на американския шкипер О'Кейн! Ние с него се срещнахме, когато влизахме в пристанището Свети Павел на Коудиак.

Лисянски взе далекогледа от Арбузов. Да, не можеше да има никакво съмнение. Това беше корабът на О'Кейн, който преди месец напусна остров Коудиак. Мислеха, че е тръгнал за родината си, а излиза, че е тук, в залива Ситка! Какво търси тук? За какво прекарва цялото лято край бреговете на руските владения в Америка?

Но слънцето залезе и всичко потъна в мрак.

„Нева“ успя да влезе в залива едва на следната сутрин. Заливът Ситка е много обширен, изрязан с носове и се състои от няколко малки залива. „Нева“ не се опитваше да приближи до стоящия на котва американски кораб и хвърли котва на голямо разстояние от него.

Бреговете се сториха на Лисянски необикновено пусти. „Не се виждаше никъде не само ни един човек — записа той в дневника си, — но дори ни най-малък знак, че по тия места е имало някакво жилище. Пред нашите погледи навсякъде се изпречваха гори, с които са покрити всички брегове. Колкото и да ми се е случвало да срещам необитаеми места, все пак те по някакъв начин не могат да се сравнят с тия по своята дивота и пустота.“

Най-чудното беше това, че нийде не можеха да открият нито Баранов, нито войската му. Впрочем наскоро се разбра, че в един от заливите стоят два кораба на Руско-американската компания „Александър“ и „Екатерина“. И двата кораба командуваше щурманът Петров, който не закъсня да се яви на „Нева“ при Лисянски. От Петров Лисянски научи, че нито Баранов, нито неговата войска са стигнали още до Ситкинския залив, макар да бяха напуснали Коудиак още преди два месеца. Алеутските байдари, на които се придвижваше войската на Баранов, вървяха не направо през морето, както „Нева“, а покрай извития като широка дъга южен бряг на Аляска и дълго се бавеха във всички заливи, където Баранов се уговаряше с тайоните на съюзните индиански племена каква помощ могат да му окажат. Все нови и нови отреди воители се присъединяваха към войската на Баранов и войската му все повече растеше, а тъй като цялото това множество от хора трябваше да се храни по пътя, налагаше се да се правят дълги престои за ловуване и риболов. „Александър“ и „Екатерина“ бяха изпратени от Баранов напред и се намираха в Ситкинския залив вече десет дни. Пристигането на Баранов и на неговите главни сили трябваше да се очаква всеки ден.

Петров, който познаваше добре тези места, обясни на Лисянски, че бреговете на залива далеч не са чак толкова пусти. Застанал на палубата, той показа на Лисянски заливчето, край което се намираще разрушената Архангелска крепост; зад стволовете на дърветата можеше да се забележат обгорелите греди. След това той показа оня нос, зад който бе разположено главното село на ситкинските индианци. Петров твърдеше, че ситкинските индианци отдавна вече се разкайват за това, което бяха сторили, но тъй като са уверени, че русите ще им отмъстят, не чакат милост и затова ще се сражават отчаяно.

— Вижте, пирога! — възкликна лейтенант Арбузов.

И наистина иззад носа, зад който се намираще селото на индианците, изскочи една пирога. В пирогата се намираха всичко трима души — двама гребяха, третият стоеше на носа и гледаше напред. Виждаше се как се развяваха орловите пера, които украсяваха главата му.

— Ами че аз зная този юнак! — възкликна Петров, като гледаше лодката през наблюдателната тръба. — Това е големият син на тайон Котлеан!

— А къде отиват? — попита Арбузов.

Но това веднага стана ясно — лодката се насочваше към кораба на О'Кейн. Като заобиколи американския кораб, тя се приближи от другата страна на борда, който не се виждаше от „Нева“.

— Трябва да се помъчим да ги пресрещнем на връщане — каза Лисянски.

Той заповяда да спуснат във водата най-бързата лодка на „Нева“ и сложи в нея шестима най-добри гребци матроси под началството на лейтенант Арбузов. Не стана нужда да чакат много. Синът на тайона Котлеан стоя при О'Кейн не повече от четиридесет минути. Пирогата с тримата индианци се отдели от американския кораб и се понесе към брега. И в този миг лодката на „Нева“ се устреми да ѝ пресече пътя.

Започна преследването.

Всички, които бяха на „Нева“, без да откъсват поглед, следяха лодката и пирога. Без съмнение следяха ги и всички, които бяха на кораба на О'Кейн. Тайно ги следяха и хиляди очи от безмълвните крайбрежни гори.

Това беше състезание по скорост. При всеки задружен замах на веслата лодката сякаш правеше скок напред. Така се движеше тя по гладкия залив — на стремителни подскоци. Две пенести вълни клокочиха край носа ѝ, който пореше водата. Обаче и индианците бяха великолепни гребци. Разстоянието между лодката и пирога намаляваше, но намаляваше бавно. Много по-бързо намаляваше разстоянието между пирога и брега.

Вече беше ясно, че пирога ще стигне първа до брега. Синът на Котлеан вдигна пушка и стреля по своите преследвачи. Звукът на изстрела се разнесе далече и звънко над водната шир. Загърмяха изстрели и от лодката, над водата заплаваха барутни облачета. Но пирога вече се скри зад брега.

Като стигна до брега, Арбузов се спря. Беше безразсъдно да ги преследва по-нататък — там, зад носа се намираше селище и шепата моряци не можеха да приемат бой с цялото племе. Лодката се върна при „Нева“.

Лисянски посети двата кораба на Руско-американската компания „Александър“ и „Екатерина“. Те бяха много малки и Лисянски се учуди как хората се осмеляваха да излизат с тях в океанско плаване. Със съжаление гледаше той техните съшити от парчета платна,

навързаните въжета. Особено го разтревожи слабото им въоръжение. Наистина на всеки от тях имаше по четири малки оръдия, но такъв незначителен запас от барут и снаряди, че всяко от тези оръдия би могло да стреля само по веднъж. А обстановката в Ситкинския залив беше опасна. И Лисянски превъоръжи двете корабчета с богатите запаси на „Нева“. Той щедро ги снабди с барут и снаряди и изпрати на всяко корабче по още две оръдия.

На 8 септември корабът на О'Кейн внезапно вдигна котва, постави платната и замина. Американците не искаха да присъствуват на сражението.

На 19 септември в залива влезе Баранов със своя безчетен флот.

АЛЕКСАНДЪР БАРАНОВ

Впрочем тази огромна армада, която се състоеше от алеутски байдари и дървени пироги на индианците — съюзници на Баранов, се появи далеч не изведнъж. През време на дългото пътуване тя се беше разтегнала на едно огромно пространство. Движейки се към Ситкинския залив, воините на Баранов ту се бавеха нейде в гората, увлечени от сполучливия лов, ту се заседяха на пирове с приятелите си, които трябваше да навестят по пътя. В продължение на цяла седмица в Ситкинския залив влизаха неголеми групи от байдари и пироги, които не се движеха по открито море, а се промъкваха по многобройните протоци между материка и крайбрежните острови. Когато минаваха край „Нева“, ония, които имаха пушки, я салютираха с изстрели. На брега, недалеч от мястото, където стоеше „Нева“, се появи огромен лагер, който растеше с всеки час.

„Нужен е голям дар слово, за да се опише както трябва тази картина — разказва Лисянски в дневника си. — Някои бяха успели вече да си построят колиби, други едва започваха да ги правят и байдарките всеминутно пристигаха на брега в голямо количество. Изглежда, всички заобикалящи ни места бяха в силно движение. Някои хора закачваха нещата си да съхнат, други варяха храна, трети кладяха огън, а останалите, уморени от работа, гледаха да подкрепят силите си със сън.“

Въпреки предстоящите военни действия, мнозина индианци бяха дошли с жените и дори с децата си. Всяко семейство си строеше отделна колиба. „Тези колиби се правят по най-прост начин — пише Лисянски. — Пирогата се поставя на калъч, пред нея се забиват два пръта с напречна върлина и отгоре се поставят веслата, всичко това обикновено се покрива с тюленови кожи, а подът се застила с трева и после с рогозки. Пред всяко такова жилище се кладе огън, на който особено сутрин непрестанно варят или пекат нещо...“

„Войската на Баранов — разказва той по-нататък — беше съставена от коудиакски, аляски, кенайски и чугацки жители. При тръгването от залива Якутат в нея имаше 400 байдари и около 900 души, но в Ситка от първите пристигнаха не повече от 350, а от последните — 800. Тези загуби в хора приписваха на простудните болести, от които няколко души бяха умрели, а други бяха изпратени назад в Якутат за лекуване. С войската се намираха 38 тайона като старшини, които управляваха своите подчинени и за всичко се съветваха с руските промишленици. Обикновеното въоръжение на воините бяха дълги копия, стрели и други оръжия, приготвени за лов на морски зверове. Но този път бяха раздадени и много пушки.“

Всички тези съратници и съюзници на русите непрестанно идваха на гости на „Нева“. „Аз нарочно заповядах да пускат всички, от които те бяха крайно доволни — пише Лисянски. — На тях никога не им се беше случвало да видят такъв кораб и затова му се учудваха извънредно много. Нашите оръдия, гранати и други снаряди ги смайваха. Тайоните черпех с водка в каютата. Те, разбира се, си отиваха с мисълта, че на моя кораб са събрани най-хубавите съкровища, тъй като столовете, масите и моята койка надхвърляха тяхното въображение. Следобед индианците чугаши ни забавляваха на брега със своите танци. Те бяха пременени в най-хубавите си дрехи, главите им бяха украсени с пера и пух. Те пееха песни, когато се приближаваха към нас, и всеки от тях държеше весло освен тайона, който, облечен в червено сукнено наметало и с кръгла шапка, се държеше важно, малко настрана от своята войска. Като дойдоха до нас, те застанаха в кръг. Първо запяха проточено, а после малко по малко песента ставаше по-весела. Съпровождаха песента си с движения на тялото, които накрая ставаха безумно страстни. Танцуващите бяха същевременно и музиканти, а музиката им се състоеше от собствените

им гласове и стар чугуен, изпочупен котел, който им служеше вместо тимпан. След завършването на това увеселение аз раздадох на всеки по няколко листа тютюн и се върнах на кораба.“

Но, право казано, Лисянски много повече се интересуваше от предводителя на индианците Баранов, легендарен русин, който управляваше от името на Русия безбройните острови в северната част на Тихия океан и грамадни пространства на двата материка.

Баранов пристигна в Ситка с кораба на Руско-американската компания „Ермак“, също малък и слабо въоръжен, както „Александър“ и „Екатерина“. На „Ермак“ се намираха и неговите главни помощници, най-приближените до него хора — руски промишленици, сибирци по рождение, прекарвали живота си в горите и моретата за лов на зверове. Като пристигна, Баранов, разбира се, преди всичко отиде на „Нева“ и се запозна с Лисянски.

Лисянски се вглеждаше внимателно в своя гост. Александър Андреевич Баранов беше човек, беше среден на ръст, надхвърлил петдесетте, светлокос, с кафява от слънцето и вятъра кожа на лицето и с малки светли и много живи очи. Той беше от търговски род от северното руско градче Каргопол и в говора му се чувствуваше северният крайморски акцент. Сега той имаше чин на колежки съветник, който му даваше право да се счита не търговец, а дворянин. Той притежаваше рядкото умение да знае как да се държи с хората. Всъщност в обществото на индианските тайони той беше съвсем същият, както и в обществото на Лисянски — спокоен, внимателен, доброжелателен, без каквато и да било принизеност и без каквото и да било високомерие и главното — много спокоен. Спокойствието, изглежда, беше основното качество на характера му и само ръцете му, силни и подвижни, издаваха понякога с неочакван жест какъв деен и неукротим дух се крие под това спокойствие.

Още при първия разговор Лисянски се помъчи да узнае споделя ли Баранов мнението на ловеца Сава, ясна ли му е ролята, която във всички произшествия бяха изиграли хората от Съединените американски щати. И се убеди, че на Баранов са напълно понятни всички козни на американците, но че се отнася към тях без особено вълнение.

— Само да не правим онова, което искат те, и тогава нищо не ще сполучат — каза той.

— А какво искат те? — попита Лисянски.

— Те искат ние да воюваме. Да ни вмъкнат в трудна, дълга, изтощителна война с индианците — ето тяхната мечта. Такава една война би им позволила изведнъж да постигнат всичко, към което се стремят тук.

— А към какво се стремят тук?

— Към много неща — отговори Баранов и се усмихна. — Главната им цел е да отслабят влиянието на Русия в Америка. Нашата война с индианците би им помогнала да постигнат тази цел. Втората им цел е да поставят тукашните индиански племена под своя зависимост. И тази цел би била постигната: на индианците за война ще е нужно твърде много огнестрелно оръжие, а те биха могли да го получат само от американците и американците срещу изхабени стари пушки биха купили на нищожна цена всички кожи от тукашния край. Третата им цел е най-подлата: да изстребят индианците. Там, в родината си, в Съединените щати, те почти вече са изстребили индианците и продължават да изстребват остатъците. Тук те биха искали да изстребят индианците с нашите ръце...

— Е, и какво — каза Лисянски, като помълча: — излиза, че те постигат и трите си цели. Войната ни с индианците е неизбежна.

— Вие така ли мислите? — попита Баранов.

— А нима вие не мислите така? — учуди се Лисянски.

— Не, не мисля така — каза твърдо Баранов. — Войната не е неизбежна и ние трябва да направим всичко, за да я избегнем.

— А какво да направим? Да си идем и да им оставим Архангелската крепост?

— Не! Ако ние си отидем, те ще помислят, че ние сме слаби. А помислят ли, че сме слаби, войната ще бъде наистина неизбежна. Преди всичко ние трябва да докажем на ситкинските индианци, че ние сме силни, и да им го докажем така, че да не остане никакво съмнение. След това трябва да им докажем, че всички племена от крайбрежието са на наша страна. Е, тъкмо в това вече сега не може да има съмнение. Кой ли не е в моята войска! И важното е, че всички дойдоха доброволно. Не мислете, че аз наистина разчитам на тяхната помощ в боя. Те са храбри и наистина се отнасят добре към нас, но не познават никаква дисциплина и всичките им безбройни тайони непрестанно се карат помежду си. Не, в боя аз разчитам на своите руски

промишленици и на вашите матроси, капитан-лейтенант. А тях ги доведох тук, за да види главният ситкински тайон Котлеан, че в борбата против нас той е сам, че племената на Аляска и на островите не му съчувствуват и не го поддържат. И най-важното, да видят това неговите покровители американците, които, повярвайте ми, следят внимателно всичко, което става тук.

— Е, това аз го знам! — каза Лисянски, като си спомни кораба на О'Кейн, който той срещна в началото в пристанището Свети Павел, а после тук, в Ситкинския залив.

— След като бъде доказано, че ние сме силни, ние ще им докажем, че искаме мир — продължаваше Баранов. — Ние ще им докажем, че на нас не ни е нужно отмъщение, и това ще бъде най-главната наша победа. Силата на Котлеан, неговото влияние в самото му племе са основани на общия страх пред нашето отмъщение. Цялото му племе вярва, че ние имаме намерение да не пощадим никого, да ги изтребим всички до един, или най-малкото да ги изгоним от страната и да вземем всичките им земи. Те отдавна вече разбраха, че са направили глупост, като са нападнали нашата крепост, но се готвят да се сражават до последни сили, тъй като мислят, че нямат друг изход. Те отдавна вече са разбрали, че американците са ги излъгали и че не ще им окажат никаква истинска помощ, и все пак те се държат за американците, защото считат, че няма на какво повече да се надяват. И когато ние, след като им покажем силата си, им докажем, че нямаме намерение да ги изтребваме, нито тайон Котлеан, нито американците не ще могат да ги накарат да продължат войната.

Баранов млъкна, погледна внимателно Лисянски в лицето и попита:

— Съгласни ли сте с мене?

Лисянски гледаше с уважение Баранов. Този бивш търговски служител на Шелехов, човек със северен селски акцент, беше родом държавник, какъвто не ще намериш в Петербург при двореца на император Александър.

— Съгласен съм напълно — отговори Лисянски.

— Тогава на работа! — каза Баранов.

ВОЙНА И МИР

Време беше да се заловят за работа, ако ще и заради това, че ситкинците първи започнаха бойните действия. Те издебваха в гората индианците, които придружаваха Баранов, и ако не бяха много, ги нападаха. Те обстрелваха иззад храсталаците байдарите, които минаваха край брега, и убиваха седналите в тях коудиакци. Всеки ден — ту тук, ту там — възникваха по няколко спречквания. Сами по себе си тези спречквания нямаха голямо значение. От страна на ситкинците това беше само изстребване на силите, само подготовка. Те без съмнение се готвеха за голямо нападение.

— Не-е — каза Баранов на Лисянски, — няма да чакаме те да ни нападнат. Ние ще нападнем първи!

От заловените в гората пленници стана известно, че армията на ситкинците се състои от осемстотин мъже, подчинени на разни тайони. Повечето от воините са въоръжени с пушки, останалите — с лъкове и копия. Имат и няколко оръдия. Всъщност по брой на хората и по количество на въоръжените сили двете страни бяха почти равни.

Като обмисляха плана за предстоящото нападение, Баранов и Лисянски преди всичко трябваше да решат къде да нападнат, точно на кое място да атакуват врага. На пръв поглед най-естествено беше да се опитат да си върнат Архангелската крепост. Но според донесенията на разузнавачите излизаше, че това няма никакъв смисъл. Архангелската крепост вече не съществуваше, беше останало само мястото, където се намираще по-рано. Дървените ѝ стени бяха изгорени, насипите сринати. В нея нямаше ситкинци и те несъмнено съвсем нямаха намерение да я защитават. Следователно завземането на нейните изгорели развалини нямаше да донесе абсолютно никакви изгоди.

Врагът трябваше да бъде разбит там, където бяха съсредоточени неговите главни сили. А главните сили на ситкинците безусловно се намираща в голямото, добре укрепено селище зад носа. Наистина разузнавачите донесоха, че по-нататък по крайбрежието ситкинците неотдавна бяха построили нова крепост. Но Баранов смяташе, че селището си те ще защитават много по-упорито, отколкото крепостта, и затова беше решено да нанесат удар по селището.

На 28 септември флотът на Баранов се вдигна от мястото и тръгна на път по залива. Измежду стотиците байдари и лодки се издигаха корабите на Руско-американската компания „Александър“, „Екатерина“ и „Ермак“. Баранов пътуваше с „Ермак“. „Нева“, която се

движеше заедно с целия флот, изглеждаше като исполин сред джуджета. Като напук вятър почти нямаше и движението беше крайно бавно. От време на време вятърът изчезваше съвсем и тогава гребните платноходки вземаха корабите на буксир и ги теглеха след себе си. Целият ден премина в пресичане на залива и заобикаляне на носа. Едва към десет часа вечерта, когато вече съвсем се стъмни, корабите и байдарите се спряха срещу брега, където беше разположено селището.

За слизане на брега беше вече късно. Прекараха нощта във водата. До разсъмване от селището се донасяше странно проточено виене. Шаманите с магьосничество призоваваха духовете на помощ на своето племе.

Най-сетне изгря слънцето и озари боровите гори, снежните върхове на планините и заграденото с дървена ограда селище на хълма край водата. Лисянски беше учуден от тишината на тази сутрин. В селището всичко беше неподвижно. Какво правят те, спят ли там, или са умрели?

— Те са заминали — донесоха коудиакци, които стигнаха до самия бряг със своите леки байдари. — Там няма никого.

Лисянски не повярва изведнъж на това известие. Той изпрати лейтенант Арбузов да види. Арбузов премина с една лодка покрай брега от единия до другия край на селището. В селището не беше останал никой.

Баранов дойде при Лисянски да се посъветва. Събитията се развиваха не съвсем така, както мислеха те — неприятелят този път избягваше боя.

— Какво пък, да заемем селището — предложи Баранов.

И Лисянски се съгласи с него.

Опасявайки се от засада, той заповяда да изстрелят няколко залпа от оръдията на „Нева“ по храсталаците около селището. Топовете гръмнаха, но в храсталаците не беше забелязан никакъв човек. Байдарите, пирогите, лодките спряха до брега и в селището влезе цялата разноплеменна войска.

Дървените къщи на индианците или, както ги наричаха русите, колибите се бяха сгушили по склона на хълма. Баранов се качи на върха на хълма и заби там знамето на висок прът. На брега пренесоха шест оръдия и ги поставиха така, че да могат да служат за защита и откъм гората, и откъм морето. Баранов реши, че именно тук ще бъде

издигната новата руска крепост, която той ще построи вместо изгорената. Той ѝ измисли и името — Новоархангелская. В чест на основаването на Новоархангелската крепост точно по пладне беше изстрелян залп от всички оръдия.

В колибите намериха няколко старици и старци, които на заминаване ситкинците не бяха пожелали да вземат със себе си. Старците се криеха и бяха уверени, че незабавно ще ги убият. Лисянски заповяда да ги успокоят, да се отнесат вежливо и да ги нахранят. Като похапнаха, те се развеселиха и на драго сърце отговаряха на въпросите, които Лисянски и Баранов им задаваха с помощта на преводачите.

Според думите им ситкинците през нощта дълго спорили да защитават ли селището си, или да не го защитават. По-войнствените тайони съветвали да го защитават, а по-миролюбивите считали, че селището трябва да се изостави и да се отиде в неотдавна построената крепост, в която е по-удобно да се отбраняват, отколкото в селището.

— Ако тайон Котлеан беше тук — каза един от старците — биха взели връх онези, които считаха, че трябва да се защитава селището, но тъй като тайон Котлеан не беше тук, победи мнението на онези, които предлагаха да се иде в крепостта.

— А къде е тайон Котлеан? — попита Баранов.

— Замина.

— Отдавна ли?

— Преди пет-шест дена.

— А къде замина?

— Той отиде с пирогата си в залива, където стои сега американският кораб. До този залив има два дни път. Той откара на американците бобровите кожи, за да получат от тях повече барут.

Всичко, което каза старецът, се потвърди още същия ден. Зад гористото островче сред залива изскочи дълга пирога с десет гребци. На кърмата ѝ седеше тайон, главата на когото беше пишно украсена с орлови пера. Пирогата явно се насочваше към селището. Но като изскочи иззад острова, седналите в нея внезапно видяха стоящия пред селището флот. Пирогата изведнъж рязко зави назад и с всички сила се понесе обратно към островчето.

Но беше вече късно. От брега бяха успели да забележат и пирогата, и седналия в нея тайон.

— Котлеан! Там е тайон Котлеан! — завикаха индианците, които бяха от войската на Баранов.

След пирогата се втурна една лодка с много весла под началството на лейтенант Арбузов. В желанието си да изпреварят преследвачите си от пирогата няколко пъти стреляха по лодката с пушки, но не улучиха. Тогава по заповед на Лисянски заговориха оръдията на „Нева“. Лисянски съвсем не разчиташе на попадение, той искаше само със снарядите на своите оръдия да задържи пирогата, да я накара да измени посоката си. Но неочаквано един снаряд попадна право в пирогата.

Раздаде се оглушителен взрив, от който потрепера въздухът над залива. Всичко се забули в черен дим.

В пирогата имаше барут, той експлодира и взривът унищожи пирогата.

Когато димът се разнесе, лодката на Арбузов стигна на мястото на взрива и взе шестима ранени и зашеметени индианци. Котлеан не беше между тях.

Взривът навярно не беше засегнал тайон Котлеан, който седеше на кърмата, на самия край. Когато се намери във водата, той заплува, въпреки че водата през тези последни дни на септември беше вече много студена. Той плуваше като риба и матросите от лодката на Арбузов го забелязаха едва когато беше вече до гористия бряг. Те изпратиха по него няколко изстрела, но той излезе на брега, скри се зад боровете и, разбира се, благополучно се е добрал до крепостта, зад стените на която се криеше цялото племе.

Баранов се огорчи много, че не успя да залови Котлеан.

— Ако Котлеан ни беше паднал в ръцете — казваше той, — войната би свършила изведнъж и без всякакви кръвопролития.

На 1 октомври флотът на Баранов и „Нева“ бавно тръгнаха към новата крепост на ситкинците, която беше на същия бряг на залива, на миля и половина от селището.

„Ситкинската крепост — пише Лисянски — представляваше неправилен триъгълник, по-голямата страна на който се простираше успоредно на морето на дължина 35 сажена. Стената се състоеше от дебели греди, подобни на стобор, а отвън три реда, между които стояха дебели греди, дълги около 10 фута, наклонени към външната страна. Отгоре ги свързваха други, също такива дебели греди, а отдолу ги

поддържаха подпори. Към морето гледаха само една врата и две амбразури, а към гората — две врати.“

Трийсет и пет сажена са едва шестдесет и пет метра. Такава беше най-дългата страна на крепостта. От това се вижда колко малка беше цялата крепост и колко тясно беше на осемстотинте воители, които се криеха в нея заедно с жените и децата.

Крепостта посрещна приближаващия се флот с отчаяна оръдейна стрелба. Оръдията бяха всичко две и артилеристите се оказаха толкова неопитни, че всички снаряди падаха във водата, без да причинят никаква вреда.

Нито на Баранов, нито на Лисянски беше нужна тази крепост на ситкинците и те щяха да се радват, ако работата се обърнеше някак така, че да не я превземат. Но те разбираха, че ако не превземат крепостта, войната ще продължава до безкрайност. Беше решено да започнат, както е прието, с обсада, а после да се опитат да влязат в преговори с противника и като му докажат безнадеждността на неговото положение, да постигнат мир на справедливи и взаимно изгодни условия.

Лейтенант Арбузов с малък отряд матроси от „Нева“ слезе на брега и застана срещу лявата врата на крепостта. На негово разположение бяха две оръдия. Освен това в помощ му бяха предадени към двеста индианци и коудиакци под началството на своите тайони. Край дясната врата на крепостта застана самият Баранов, който командуваше отряда от руски промишленици. Той имаше три оръдия и още повече индианци и коудиакци. Тъй като в неговия отряд нямаше нито един истински военен, Лисянски му даде за помощник лейтенант Повалишин. Третата врата, която гледаше към морето, се пазеше от флота. Ситкинците се оказаха затворени в своята крепост.

Обсадата разтревожи ситкинците необичайно много. Още първата вечер те извършиха внезапна атака — отчаяна и храбра. Размахвайки копия и брадви, те изскочиха изведнъж от двете врати — и към Арбузов, и към Баранов. Тази атака беше поддържана от яростна пушечна стрелба от стените на крепостта. И въпреки това тя лесно щеше да се отблъсне, ако индианците, съюзниците на руснаците, не бяха побягнали.

Оказа се, че въпреки цялата си войнственост те не умеят да се сражават твърдо.

Като видяха, че индианците бягат, коудиакците също побягнаха. Русите останаха сами. Целия удар те приеха върху себе си. Не можеха да отстъпят, защото не бяха в състояние без помощта на индианците да теглят своите оръдия. И те мъжествено стояха докрай до оръдията си, за да не ги изоставят и да не ги дадат на врага.

Това упорство на руските матроси и промишленици реши цялата битка.

Ситкинците въпреки грамадното си числено превъзходство се натъкнаха на упорита съпротива и отстъпиха тъкмо в момента, когато още едно усилие можеше като че ли да им донесе победата. Арбузов изпрати след тях няколко снаряда. По това време съюзниците индианци и коудиакци успяха да се окопитят. Като изскочиха от гората, те се устремиха в атака. Ситкинците едва успяха да изтичат в крепостта и да затворят след себе си вратите.

Тази атака се оказа последното сражение на цялата война. И двете страни понесоха в това сражение тежки загуби. Двама матроси от „Нева“ бяха убити, третият наскоро почина от раните си. Почти всички, участвували в боя, бяха ранени включително Повалишин и Баранов.

Ранен в ръката, Баранов изгуби много кръв и беше принуден в течение на няколко дни да лежи на легло в каютата си на „Ермак“ и Лисянски трябваше сам да продължи започнатото от Баранов дело и да поеме командването на цялата му многочислена армия.

Загубите на ситкинците в убити и ранени бяха още по-големи. Пред вратата дълго се валяха трупове на техните намацани воители пера по главите. Но главната им беда се състоеше в това, че през време на атаката те бяха изразходвали всичкия си запас от барут. Оня барут, който Котлеан взеше от американците, беше унищожен и това направи положението им безизходно. Те имаха осемстотин пушки и две оръдия, но не можеха повече да стрелят.

Оставаше им само едно — да започнат преговори. И преговорите започнаха.

Те се проточиха цели седем дни и продължаваха почти непрекъснато денем и нощем. Никога още в живота си Лисянски не бе прекарвал толкова изморителна седмица. Преговорите започнаха с помощта на една коудиакска жена, която ситкинците бяха заловили в плен, а после пуснаха, за да разкаже на Лисянски за тяхното намерение

да сключат мир. После при Лисянски на „Нева“ започнаха да идват тайони от крепостта — по двама, по трима души. Лисянски ги приемаше най-любезно, черпеше ги, подаряваше им брадви и гerdани, те прекарваха на „Нева“ по много часове, връщаха се в крепостта си, вместо тях идваха други тайони на „Нева“, а работата почти не помръдваше от място.

Лисянски поставяше само едно условие — да напуснат крепостта. Той даваше на ситкинците клетвено обещание да не ги преследва повече и да им разреши да живеят, където си пожелаят. Идващите тайони един след друг се съгласяваха с това условие. И все пак работата, кой знае защо, не напредваше.

Причините за това бяха много. Първо, в крепостта нямаше нито единно мнение, нито единна власт. Едни тайони искаха незабавно мир, други гледаха да отсрочат мира колкото може повече. Пратениците на племето даваха обещание, но племето се отказваше от тези обещания. Партията на непримиримите, групирана около тайон Котлеан, оредяваше с всеки ден, обаче все още оказваше силно влияние върху настроението в крепостта.

Второ, и това беше най-главното, обсадените виждаха в предложението на Лисянски само измама, само коварство. Те не вярваха, че русите не възнамеряват да ги изтребят — нали самите те бяха изтребили гарнизона на руската крепост! И Лисянски не беше в състояние да ги убеди в своето миролюбие. Те бяха убедени, че той ги уговаря да излязат от крепостта само за да може по-удобно да ги нападне и да ги избие с жените и децата.

Трябва да кажем, че Лисянски, като обещаваха на ситкинците, че щом излязат от крепостта, ще бъдат в пълна безопасност, понякога сам се съмняваше дали е възможно да изпълни обещанието си. Работата беше там, че дошлите с Баранов индианци също бяха убедени, че Лисянски хитрува, и не се съмняваха, че ситкинците ще им бъдат предадени за унищожение. Те ликуваха предварително, защото мразеха тайон Котлеан, който много пъти се беше опитвал да пороби цялото крайбрежие, и се радваха, че племето му ще бъде изтребено. Недалеч от крепостта те намериха скривалище — нещо като огромен погреб, в което ситкинците пазеха сушена риба. Тази риба беше толкова много, че я натовариха на сто и петдесет байдари. Ситкинците, като видяха от стените на своята крепост, че запасите им са открити и

се разграбват, вдигнаха пълнен с отчаяние вой. Напразно Лисянски уговаряше съюзниците тайони да върнат в скривалището поне част от рибата — индианците и коудиакците смятаха тази риба за своя законна плячка и веднага я поделиха помежду си. И Лисянски все повече се тревожеше от мисълта, че ще бъде трудно да ги удържи да не нападнат обсадените, след като те излязат от крепостта.

А времето минаваше и за обсадените ставаше все по-ясно, че ще трябва да напуснат крепостта. Там вече нямаше нищо за ядене. На 6 октомври, като пристигнаха на „Нева“, пратениците на племето окончателно приеха условията на Лисянски. Уговориха се така: през нощта цялото племе в един глас ще извика три пъти „У! У! У!“ — потвърждение, че условията на Лисянски са приети от всички. След това те ще отворят вратата към морето, ще седнат в лодките си и ще напуснат крепостта.

Лисянски особено настояваше обсадените да излязат от крепостта през вратата, която гледеше към морето. Това би му дало възможност да ги защитава с оръдията на „Нева“, ако се опитат да ги нападнат.

През нощта на „Нева“ наистина чуха на три пъти силен рев:
— У! У! У!

Условията бяха приети от всички. Екипажът на „Нева“ им отговори с трикратно „ура“, толкова гръмогласно, че бездруго го бяха чули в крепостта. Сега оставаше да чакат кога ще се отвори вратата.

Лисянски съвсем не възнамеряваше да кара обсадените да бързат. Той разбираше, че за толкова много семейства не е така лесно изведнъж да се приготвят. Но времето минаваше, слънцето изгря и се вдигна високо над гората, а обърнатата към морето врата все още не се разтваряше.

Обикновено от крепостта се чуваше глъч на много гласове и лай на кучета. Сега всичко беше млъкнало. Тази тишина учуди Лисянски. А когато видя, че над крепостта се вият големи ята врани, той се разтревожи.

Лейтенант Арбузов, който надзърна в крепостта през пролукуите на вратата, съобщи на Лисянски, че в крепостта няма никого. Това приличаше на чудо — и трите врати бяха залостени отвътре.

Лисянски слезе на брега, разбиха вратата, влязоха в крепостта. Под една от крепостните стени беше открит тунел.

Тогава всичко стана ясно. Ситкинците изобщо не бяха повярвали на обещанията на Лисянски. Те не можеха да си представят, че русите не се готвят да им отмъстят. Те си бяха прокопали проход под стената и в нощната тъмнина тайно бяха излезли от крепостта си в гората.

На 7 октомври Лисянски записа в дневника си:

„Като слязох на брега, видях най-варварското зрелище, което би могло да накара да трепне и най-коравото сърце. Предполагайки, че по гласа на децата и кучетата ние ще ги открием в гората, ситкинците ги бяха убили всички.“

Така завърши тази война с индианците от залива Ситка, които американците отначало бяха подучили да нападнат русите, а после захвърлиха на произвола на съдбата и ги изложиха на опасност от пълно унищожение.

Раната на Баранов заздравяваше и той отново пое командуването на войските си. Той постигна целта си — наистина никой да не преследва ситкинците. Затова преди всичко той заведе своите съюзници в Новоархангелската крепост. Част от тях ангажира със строителните работи, а друга част — с лов на моржове и тюлени, който беше много успешен.

„Нева“ трябваше да се върне на Коудиак, за да натовари в трюмовете си кожите от складовете на Руско-американската компания. А тъй като корабът имаше нужда от ремонт, беше решено там и да презимуват.

Баранов, който остана да зимува в Новоархангелската крепост, пристигна при Лисянски да се сбогува.

— Идното лято, преди да заминете за Китай, непременно се отбийте тук, в Ситкинския залив — му каза той, — и вие ще видите колко задружно ще живеем със ситкинците.

ЗИМУВАНЕ НА КОУДИАК

На 10 ноември „Нева“ напусна Ситка, а вече на 15 влезе в пристанището Свети Павел на остров Коудиак. Приближаваше зимата, валеше сняг и екипажът на „Нева“, който се готвеше за зимуване, преди всичко свали платната и въжетата на своя кораб и го закотви както трябва. След това моряците се преселиха на брега в къщите на

руските промишленици. „Читателят лесно може да си представи радостта — пише Лисянски, — която нашите матроси изразиха при това, тъй като след толкова продължително плаване, а особено след ситкинския поход, дори и пустата земя трябваше да им се стори много по-приятна, отколкото и най-добрият кораб.“

Зимуването на екипажа на „Нева“ мина спокойно. Зимата на Коудиак се оказа много снежна, но не твърде студена. Често настъпваше меко време и температурата нито веднъж не падна под минус 17 градуса.

После дойде пролетта, снегът се стопи, планините се покриха със зеленина и трябваше да се готвят за далечно плаване. Трюмовете на „Нева“ поеха грамадните запаси от кожи. С товаренето се справиха доста бързо, но се оказа, че на „Нева“ трябва да се постави нов бушприт. Тази работа забави моряците повече, отколкото смятаха, и „Нева“ излезе от пристанището на Свети Павел едва на 13 юли 1805 година.

Тя се насочи най-напред към Ситка, за да вземе приготвените от Баранов през зимата кожи, а оттам за Китай за среща с „Надежда“.

ПАК В СИТКИНСКИЯ ЗАЛИВ

На 22 юли „Нева“ отново влезе в Ситкинския залив и хвърли котва недалеч от Новоархангелската крепост.

Баранов незабавно се яви при Лисянски и те се прегърнаха. Миналото лято те бяха успели да се оценят и обикнат. Раната на Баранов беше зараснала през зимата, той беше здрав и деен както винаги. Сега беше зает със строителството на Новоархангелската крепост, която възнамеряваше да превърне в истински град. Той веднага закара Лисянски на брега, защото бързаше да му покаже всичко, което вече беше успял да построи.

„За най-голяма моя радост видях удивителните плодове на неуморното трудолюбие на Баранов — пише Лисянски. — През време на нашето кратко отсъствие той беше успял да построи осем сгради, които по външния си вид и големина могат да се считат за красиви дори и в Европа. Освен това той беше направил петнайсет зеленчукови градини край селището. Сега той има четири крави, две телета, три

бика и овца с овен, три коня и доста много свине и кокошки. Такова имущество в тази страна е по-скъпоценно от всякакви съкровища.“

Разбира се, Лисянски преди всичко попита Баранов как и къде живеят сега ситкинците и дали е успял да установи с тях мирни отношения. Баранов му разказа, че ситкинците през зимата са си построили ново селище на десетина мили от Новоархангелската крепост, на брега на един проток. Добрите отношения между тях и русите започнали да се установяват от средата на зимата. Най-напред се възобновила търговията. Срецаха се на една горска поляна, намираща се приблизително по средата на пътя между двете селища, и разменяли стоки. Но не са ходели в селищата.

— Но тъкмо сега тук стават велики събития — каза Баранов. — Аз изпратих при ситкинците пратеници с подаръци да ги поканят на гости. Пратениците още не са се върнали, но имам сведения, че са посрещнати отлично. И ето чакам гости. Възможно е да ни бъде гост самият тайон Котлеан.

Пратениците, изпратени от Баранов, се върнаха на 16 юли на три байдарки. Редом с трите байдарки вървяха две пироги. В пирогите бяха гостите.

За посрещане на гостите Баранов беше подготвил пищна церемония, главни изпълнители на която бяха индианците чугаши. Русите наричаха чугаши индианците, които обитаваха бреговете на Чугашкия залив, на северозапад от Ситка. Те бяха най-верните съюзници на Баранов и мнозина от тях той засели в Новоархангелската крепост. По език и обичаи те ни най-малко не се отличаваха от ситкинците и Баранов се възползува от тях, за да посрещне гостите така, както беше прието тук.

Чугашите се нагиздиха, боядисаха лицата си и посипаха главите си с бял орлов пух. Като стигнаха на брега, ситкинците започнаха да танцуват в своите лодки. Най-разпалено от всички танцуваше тайонът, който ги възглавяваше. Той подскачаше и размахваше орловите си опашки.

Този тайон не беше Котлеан. Беше единственият от ситкинските тайони, който не беше участвувал в нападението на Архангелската крепост. Дали случайно или от хитрост, но преди това нападение той се отправи нейде далеч на лов и се върна в Ситка едва когато вече всичко беше свършено. И това, че ситкинците бяха изпратили сега при

Баранов именно този тайон, доказваше, че те все още нямат пълно доверие на русите.

Ситкинците танцуваха в своите лодки петнайсетина минути. Щом спряха да танцуват, на брега затанцуваха чугашите. През време на танците на чугашите двете пирогии със ситкинците стигнаха до самия бряг. Тогава коудиакците, които в Новоархангелската крепост също не бяха малко, нагазиха във водата, вдигнаха пирогите и на ръце ги изнесоха на брега заедно със седналите в тях гости. Без да излизат от лодките си, ситкинците се любуваха на танца на чугашите дотогава, докато те не престанаха да танцуват. Като се наиграха, чугашите сложиха ситкинския тайон да седне на един килим и го отнесоха в предназначенията за него къща. Останалите гости също отнесоха на ръце, но без килим. В къщата ги чакаше щедра гощавка.

На другия ден ситкинският тайон заедно със свитата си отиде на „Нева“ на гости на Лисянски. За това Баранов им даде своя собствена лодка. Щом се отделиха от брега, гостите започнаха да пеят и да танцуват. И така с пеене и танци се качиха на кораба. На шканците^[1] на „Нева“ те танцуваха още не по-малко от половин час.

Ситкинският тайон, човек на средна възраст, се придружаваше от група воители, а също от родната си дъщеря и нейния мъж. Лисянски заповяда да почерпят воитите горе, а тайона, дъщерята и зет му поведе със себе си в каютата. В каютата те пируваха около два часа, после излязоха на палубата и отново взеха да танцуват. „Тези хора непрекъснато танцуват — пише Лисянски — и никога не ми се е случвало да видя събрани трима индианци, без да започнат да танцуват.“

Тайонът се интересуваеше много от оръдията на „Нева“, внимателно ги разгледа и поиска от Лисянски разрешение да стреля. Лисянски му разреши. Тайонът зареди оръдието и стреля с пълно познаване на работата, при това, както отбелязва Лисянски, „нито силният звук, нито движението на оръдието предизвикаха у него ни най-малък страх“.

Гостите си заминаха на брега, а на другия ден напуснаха Новоархангелската крепост, изпратени от Баранов и от танцуващите чугаши и отрупани с подаръци. На тайона Баранов подари ален бархетен халат, украсен с хермелинови кожи, а на всеки от спътниците му — по един син халат. Освен това той им даде по един голям калаен

медал — в чест на сключването на мира между русите и ситкинците. На сбогуване с тайона той каза:

— И все пак ме учудва вашият тайон Котлеан. Защо не ми дойде на гости? Нима няма смелост? Предай му, че аз го чакам на гости и ако не дойде, ще си помисля, че той крои против нас нещо лошо.

Тези думи на Баранов безусловно бяха предадени на Котлеан, защото на 28 юли тайон Котлеан, придружен от единадесет воители, посети Новоархангелската крепост. Разбира се, всички те също пяха и танцуваха в пирогите. Преди да стигнат до брега, той изпрати на Баранов одеяло от сребърни лисици, молейки го и на него да бъдат оказани същите почести както на тайона, който беше идвал преди него. Баранов отговори, че за най-голямо съжаление такива почести съвсем не могат да му бъдат оказани, защото повечето от чугашите и коудиакците се намират далеч на лов. Макар наистина повечето от чугашите и коудиакците този ден да бяха на лов, все пак от страна на Баранов това беше само предлог. Просто той искаше да подчертае, че към своя гост, бивш враг на Русия, той се отнася вежливо, но студено и гостът бездруго разбра това. Обаче Котлеан се направи, че ни най-малко не е уязвен от този прием, и се държеше дружелюбно и добродушно.

„Нашите посетители — пише Лисянски — бяха също така нашарени и покрити с пух, както и предишните, но облеклото им беше малко по-богато. Котлеан беше облечен в английски бархетен халат. На главата си носеше калпак от черни лисици. На ръст е среден и има твърде приятно лице, черна неголяма брада и мустаци. Смятат го за най-изкусния стрелец. Той винаги държи при себе си към двайсетина хубави пушки. Въпреки нашия студен прием Котлеан ни гостува до 2 август и танцуваше всеки ден със своите подчинени.“

Баранов и Лисянски беседваха надълго с него. Котлеан се признаваше за виновен във всичко, оплакваше се, че американците са го измамили, и обеща да заглади своята лоша постъпка с вярност и дружба. На сбогуване Баранов му подари тютюн и син халат с мermелинови кожи. Тютюн беше раздаден и на воините му. „Като се сбогуваше с нас — пише Лисянски, — Котлеан изяви съжаление, че не е заварил коудиакците, в присъствието на които много му се искало да потанцува, като ни уверяваше, че никой не знае толкова много танци, колкото него и неговите подчинени. Удивително е колко силно

ситкинците са пристрастени към танцуването, което те считат за най-важно нещо на света.“

Баранов и Лисянски наскоро трябваше да посрещат още един ситкински тайон. Работата беше там, че племето не искаше повече да признава Котлеан за свой главен вожд. Погрешността на цялата му предишна политика беше сега толкова очевидна, че той не можеше да остане на своя пост. Племето си избра нов главен тайон и този нов главен тайон започна с това, че отиде да покаже особата си на русите.

Той прекара на гости в Новоархангелската крепост няколко дни. Никога още на Лисянски не се бе случвало да посреща такъв високомерен човек. Той се опиваше от високото си звание и искаше постоянно да го носят на рамене. Не се съгласяваше да направи ни крачка със собствените си крака и слизаше от чуждите плещи само тогава, когато му се искаше да танцува. Той танцуваше не по-малко от останалите си съплеменници. Въпреки цялата си високомерност постоянно говореше за обич към русите и за вярност към тях.

Лятото отиваше към своя край и приближаваше времето, когато според уговорката с Крузенщерн „Нева“ трябваше да се отпрати за Китай, за да се срещне с „Надежда“. Като пое в трюмовете си приготвените от Баранов кожи, на 2 септември тя постави платната, вдигна котва и тръгна на път. Но при излизането от Ситкинския залив вятърът изведнъж престана, настъпи пълно безветрие и „Нева“ спря. Баранов с лодката си догони „Нева“ и се качи на палубата, за да стисне още веднъж ръката на Лисянски.

„С Баранов се сбогувах не без съжаление — записа Лисянски. — По своите дарби той заслужава всякакво уважение. Според мене Руско-американската компания не може да има в Америка по-добър началник. Освен познания той има вече навика да изпълнява всякакви работи и не жали собственото си имущество за общественото благо.“

През нощта задуха вятър и „Нева“, като напусна бреговете на Америка, се понесе през Тихия океан.

ОСТРОВ ЛИСЯНСКИ^[2]

Като набелязваше предварително по картата курса на своя кораб между Америка и Азия, Лисянски се мъчеше да избере такъв път през необятната шир на Тихия океан, по който преди него не беше минавал още нито един мореплавател. Той се надяваше в тези безгранични пространства да открие някаква непозната земя. На целия екипаж беше заповядано да следи зорко хоризонта — дали няма да се покаже нейде суша.

Но минаваше вече месец и половина, откакто „Нева“ беше напуснала Ситкинския залив, а те не виждаха ни най-малък признак на земя. Само вълни и небе — ден след ден, седмица след седмица. Пресякоха вече Тропика на рака и въпреки че беше средата на октомври, страдаха от жегата. Цял ден слънцето грееше, но щом залезеше, изведнъж, без всякакъв преход се спускаше непрогледната тъмнина на тропическата нощ.

На 15 октомври в десет часа вечерта всички на кораба почувствуваха силен тласък. Беше съвсем тъмно. „Нева“ се спря и почна бавно да се накланя на една страна.

Лисянски изведнъж разбра — плитчина! Целия екипаж извикаха горе, незабавно свалиха всички платна, за да не би вятърът да обърне „Нева“. Тя се изправи малко, но все така си остана неподвижна — беше заседнала здраво на плитчината.

Отпред в нощната тъмнина Лисянски чуваше глух и мрачен шум. С опитния си слух на моряк той изведнъж разбра какво е това. Шумяха пенестите вълни и с грохот връхлитаха в брега.

Стараейки се да облекчи кораба, Лисянски заповяда да хвърлят от палубата във водата всичко, каквото може да се хвърли. Към всеки предмет, преди да го хвърлят във водата, привързваха плавник, за да не потъне и после да могат да го вземат обратно. Но изхвърлянето на нещата във водата ни най-малко не помогна. „Нева“ не помръдваше.

Положението беше отчайващо. Само малко да се усилие вятърът, и корабът щеше да се преобърне. Беше нужно незабавно да се предприемат най-решителни мерки.

Пуснаха във водата всички съдове с гребла, привързаха ги към кърмата на „Нева“ и като гребяха с всички сили, се мъчеха да я изтеглят от плитчината.

Каква беше радостта им, когато почувствуваха, че „Нева“ полека-лека започна да се движи! Но се движеше извънредно бавно. Гребците

капнаха съвсем от умора, преди да успеят да я придвижат един дюйм. Матросите, седнали при веслата, се меняха всеки десет минути.

Така премина нощта.

И едва в момента, когато слънцето надникна от хоризонта, освободеният кораб се заклати най-сетне върху вълните.

И при слънчевата светлина моряците видяха на разстояние една миля от себе си нисък плосък бряг, неозначен ни на една карта.

Това беше важно откритие.

Но този ден те не само че не успяха да отидат на новооткритата земя, но дори не можаха да я видят както трябва. Нещастията им още не бяха свършили. Връхлетя силен вятър, подхвана току-що освободената „Нева“ и отново я метна на плитчината.

Положението стана още по-опасно отпреди, защото вятърът се усили. И цялата работа трябваше да се започва отново. Уморените от нощно гребане матроси седнаха пак при веслата. Сега гребането беше много по-тежко, защото тропическото слънце се издигаше все по-високо и печеше безмилостно. Пак започна отчаяна борба за всеки дюйм. Така премина целият ден. Едва на залез слънце „Нева“ успя да се освободи повторно.

Нощта премина тревожно, защото шумът на разгневените вълни се носеше от няколко страни, пяната белееше върху подаващите се от водата камъни и едва на разсъмване „Нева“ успя да излезе на безопасно разстояние от страшната плитчина. Целия следващ ден ловиха хвърлените във водата предмети, които бяха успели да отплават вече доста надалеч. И чак на 18 октомври Лисянски успя да се заеме с изследването на неизвестния остров.

Заедно с щурмана Калинин, лейтенант Повалишин и неколцина матроси той от сутринта се отправи с лодката си за брега. Стигането до брега на острова се оказа не така лесно, защото трябваше да се промъкват през бушуващите покрай брега вълни. Като скочиха от лодката на брега, те веднага се намериха в гъста и висока трева.

Островът, дълъг малко повече от една миля, беше съвсем плосък и целият обрасъл с трева, която се люлееше от морския вятър. На целия остров не се виждаше не само нито едно дърво, но дори и храст. Но този гол остров беше извънредно гъсто населен. По брега му лежаха тлъсти тюлени, които не обърнаха ни най-малко внимание на моряците. Няколко от тях матросите веднага убиха с веслата и метнаха

в лодката, за да ги вземат със себе си. А над острова и в тревата летяха безброй морски птици.

Беше трудно да се ходи по тревата, защото на всяка крачка моряците настъпваха птичи гнезда и смачкваха малките птиченца, които пищяха под краката им. Птиците се отнасяха към хората със същото безстрашие, както и тюлените — на тях още нито веднъж не им се беше случвало да видят човек. На моряците нищо не им струваше да ги ловят с ръце.

Слънцето печеше немилостиво и беше невъзможно да се скрият от него на острова. Но Лисянски реши на всяка цена да обходи острова, за да нанесе целия му бряг на картата и да види дали наистина няма прясна вода.

Това беше дълга и еднообразна разходка, която не им донесе никаква радост. Те не намериха ни най-малък признак на прясна вода — нито извор, нито кладенче. „Като забодох един прът в земята — пише Лисянски, — аз зарових до него бутилка с писмо, че сме открили този остров, а после се върнах на кораба, напълно уверен, че ако съдбата не ни отдалечи от това място, трябва да очакваме скорошна смърт. При пълна липса на прясна вода и на дървен материал какви мерки за спасение бихме могли да предприемем? Наистина биха ни снабдили с храна рибите, птиците, тюлените и костенурките, които на острова бяха твърде много, но с какво щяхме да утоляваме жаждата си. Този остров не обещава нищо на предприемчивия пътешественик освен явна и неизбежна гибел. Намирайки се посред твърде опасна плитчина, той лежи почти наравно с повърхността на водата.“

По настояване на целия екипаж Лисянски нарече открития от тях остров Лисянски.

И „Нева“ с всички сили се понесе нататък, по-далеч от това предателско място. За да стигне до Китай, ѝ предстоеше още да прекоси половината океан.

---

[1] Шканци — част от горната палуба на кораб между средната и задната мачта. — Б.ред. ↑

[2] сега Ваникоро. ↑

КИТАЙ

ИСПАНСКАТА КАРТА

А „Надежда“ по това време, на 9 октомври 1805 година, напусна Петропавловск.

Не беше успяла да излезе от Авачинското заливче и заваля гъст сняг. Вълниста, млечносива мъгла изведнъж скри морето и брега. На палубата хората не се виждаха един друг. Как ще намериш в такова време тесния проток, съединяващ Авачинското заливче с океана?

Внезапно едва не заседнаха на плитчина — лотът показваше четири сажена дълбочина. Стана ясно, че са се отклонили от пътя. Меняха курса всяка минута. Но излазът от залива, толкова близък, изчезна безследно в снежната виелица.

В пет часа настъпи нощ. И „Надежда“ прекара на място цялата тази безкрайна есенна нощ на няколко мили от Петропавловск с вдигнати платна. През цялото време матросите чистеха снега от палубата. Ставаше нужда да се катерят по мачтите и да изтърсват платната — лепкавият сняг прилепваше към тях, покриваше ги с дебел слой и платната се издуваха надолу като тежки чували, заплашвайки да се скъсат.

На 11 сутринта снегът най-сетне престана да вали и въздухът се измени. Брегът съвсем се беше изменил през тези два дни: дълбоки преспи бяха скрили всички ями и камъни. Къщите на Петропавловск, които се виждаха в далечината, бяха вече засипани със сняг чак до прозорците и от това изглеждаха още по-ниски. Започваше осеммесечната камчатска зима.

„Надежда“ без всякакво усилие излезе от протока и влезе в океана. Поеха курс право на юг.

По пътя за Китай Крузенщерн трябваше да изпълни още една важна за науката работа. А за да разберем в какво се състоеше тази работа, трябва да разкажем за морското сражение, което беше станало

шейсет и три години преди околосветското плаване на „Надежда“ и „Нева“.

През 1742 година, по време на войната между Англия и Испания, английска военна фрегата под командуването на адмирал Енсън се намираще в Тихия океан. Внезапно тя срещна там испански търговски кораб, който отиваше от Манила, столицата на Филипинските острови, за Акапулко, пристанище на Мексико. По това време и Филипинските острови, и Мексико бяха испански колонии. След кратък бой адмирал Енсън залови испанския кораб в плен. Англичаните взеха богата плячка — испанците караха много скъпоценни стоки. Но от цялата тази плячка адмирал Енсън най-много ценеше географската карта, която намери в каютата на испанския капитан.

Адмирал Енсън занесе в Англия картата на Тихия океан, намерена на пленения испански кораб. Тук се заловиха да я изучат най-знаменитите английски географи. Те намериха на тази карта много неизвестни дотогава земи. Но някои неща им се сториха подозрителни, неправдоподобни. На някои места вече бяха ходили английски мореплаватели и картите, съставени от тях, не съпадаха винаги с картата на испанците. Географите разбраха, че испанската карта се нуждае от проверка.

Между другото на тази злополучна карта на изток от Япония бяха означени три големи острова: Гваделупа, Малабригос и Сан Хуан. Никой от английските и френските мореплаватели никога не беше идвал в тази част на океана и не беше виждал тези острови. Те бяха означени на всички карти, но мнозина географи подозираха, че тези острови в действителност не съществуват, а просто ги е измислил някакъв испански капитан, на когото се е приискало да се похвали в родината си със своите открития.

И бързайки за среща с „Нева“, Крузенцерн все пак реши да се отклони на изток от правия път и да изясни най-сетне съществуват ли островите Гваделупа, Малабригос и Сан Хуан.

Камчатка вече отдавна беше изчезнала в далечината, а не ставаше по-топло. Небето беше свъсено, тъмни облаци се носеха бързо. Духаше силен вятър и „Надежда“ се люшкеше много. На 13 октомври се показа слънце, но след половин час пак се скри в облаците и времето стана още по-лошо. Започна буря. Вълните заливаха палубата, хората киснеха във водата, дрехите им се покриваха с твърда

корица лед. През цялото време вятърът беше насрещен. Той духаше тъкмо оттам, където бяха разположени тайнствените острови, означени на испанската карта. Гваделупа, Малабригос и Сан Хуан като че ли нарочно не искаха да допуснат при себе си моряците.

На 21 октомври студът внезапно престана и изведнъж, без всякакъв преход, настъпи жегата. Но вятърът, както и преди, беше насрещен, в мъглата хората не се виждаха на разстояние от две крачки, не спираше проливният дъжд. В този влажен зной моряците се задъхваха. Обаче нищо не можеше да сломи упоритостта им. „Надежда“ минаваше ден след ден по няколко мили, но нито веднъж не се отклони от пътя.

Едва на 29 най-сетне спря бурята, която бушуваше двадесет дни. Небето се изясни, показа се слънцето, вятърът поутихна, морето взе малко по малко да се успокоява. Според картата остров Гваделупа трябваше да се намира вече съвсем наблизо. Моряците внимателно се вглеждаха в изяснилия се хоризонт. Всеки искаше пръв да забележи сушата, но никъде нямаше ни най-малки признаци на суша — само море и небе.

През нощта Крузенщерн заповяда да намалят платната и да се движат колкото се може по-бавно, за да не налетят в тъмнината на крайбрежни скали. Никой не легна да спи — всички се вслушваха и се мъчеха да уловят шума на крайбрежните вълни. Всяка минута хвърляха лота, но дори връвта от сто и петдесет сажена не можеше да достигне дъното.

Щом слънцето изгря, всички отново се спуснаха да гледат, но пак не видяха нищо освен море и небе. Като изчисли дължината и ширината, Крузенщерн се увери, че „Надежда“ се намира тъкмо на мястото, където на испанската карта е означена средата на остров Гваделупа.

— Ние плаваме по суша — смеейки се, казваше той на Ратманов, който гледаше разочаровано към хоризонта. — Нима не виждате, че ни заобикалят гори, поля и планини?

— Аз бих избесил всички тия самохвалковци, които откриват несъществуващи острови! — каза сърдито Ратманов. — Сега ние можем спокойно да тръгнем към Китай. Бъдете уверен, че Малабригос и Сан Хуан по нищо не се отличават от Гваделупа. Не си струва да ги търсим...

— Вие сте прав — отговори Крузенщерн. — Малабригос и Сан Хуан също не съществуват. Но ние сме длъжни да го докажем, та по-късно да не става нужда други мореплаватели да изгубят в търсене на несъществуващите острови толкова време и сили, колкото изгубихме ние.

Но вече на 1 ноември „Надежда“ със същата лекота премина през остров Малабригос, както преди през остров Гваделупа. Липсата на остров Сан Хуан, нанесен на картата редом с Малабригос, беше доказана на 5 ноември.

Сега можеше да поемат на югозапад, за Макао.

ВЪСТАНИЦИ

Тайнственият Китай привличаше младите лейтенанти и мичмани на „Надежда“ не по-малко от Япония. Преди тях нито един руски кораб не беше посещавал китайските брегове. Цялата руско-китайска търговия от стари времена се водеше изключително чрез малкия сибирски град Кяхта. Кяхта е разположена до самата Монголия, която тогава принадлежеше на Китай. Тук идваха китайски търговци, донасяха бали с чай, вземаха самурови и лисичи кожи и ги откарваха с кервани в Китай.

За китайците моряците на „Надежда“ знаеха твърде малко: бяха чували, че Пекин е най-големият град в света, че китайците се молят в странни храмове — пагоди, че те правят забележителни съдове от порцелан, че пишат не отляво надясно, а отгоре надолу, че са удивително вежливи и че ги управляват мандарини. На всички се искаше да посетят такава интересна и непозната страна. Преди те гледаха със завист своя капитан, който вече беше ходил веднъж в Макао. Сега и те самите скоро ще бъдат там и сами ще видят всички чудеса.

— Не се надявайте — разубеждаваше ги Крузенщерн. — Вие не ще успеете да се запознаете както трябва с Китай. Макао е португалски град. В него има пристанище, няколко европейски къщи, казарми, укрепления и католически манастири, пълни с изселени от Португалия монаси. Наистина до Макао в същия залив е разположен

Кантон, голям китайски град, но там входът за европейци е най-строго забранен...

Сега и времето, и вятърът бяха благоприятни за плаването. На 18 ноември моряците видяха брега на китайския остров Тайван. Оставаше малко за плаване. Скоро ще могат да си отдъхнат в удобното пристанище.

На 19 в 5 часа следобед, щом Тайван се изгуби от погледа, Крузенщерн забеляза едно мъничко островче, на което имаше две къщици. От острова се отдели лодка и бързо се понесе към „Надежда“. Крузенщерн заповяда да намалят хода и лодката стигна до самия кораб. Отгоре спуснаха въже и по въжето на палубата се изкачи възрастен китаец.

Целият екипаж се струпва около китаеца, разглеждайки с любопитство жълтото му, набраздено от бръчки лице, бръснатото теме и дългата, стегната заплетена плитка.

Китаецът отиде при Крузенщерн, поклони се толкова ниско, че едва не досегна с челото си палубата, и на завален английски език обясни, че е лоцман и срещу дребна сума се наема да въведе „Надежда“ в пристанището на Макао.

Крузенщерн се зарадва много на това предложение, защото край Макао има много подводни плитчини и рифове, които ако не се знаят, мъчно може да се вкара кораб в пристанището.

Лодката отплава обратно към острова, а старият китаец остана на „Надежда“. Впрочем лоцманските му задължения трябваше да започнат едва през нощта, а засега той слезе долу да обядва и да си почине на койката.

При залез слънце Крузенщерн видя отпред множество четириъгълни платна, озарени от червените лъчи на ниско спусналото се слънце. Слънцето се намираше тъкмо зад корабите и пречеше да ги разгледат добре — виждаха се само тъмните силуети на платната. Той преброи около триста кораба, не много големи, но не и много малки. Триста кораба — това е огромен флот!

„Рибари“ — помисли си Крузенщерн.

Той не искаше да заобикаля цялата флотилия — това би му отнело твърде много време — и поведе „Надежда“ направо, като се надяваше да мине между корабите преди смрачаване.

Вятърът беше силен, „Надежда“ вървеше бързо и скоро корабите с четириъгълните платна се замяркаха от двете ѝ страни. Сега Крузенщерн можеше вече да разгледа както трябва.

Преди всичко го поразиха многобройните екипажи — на някои палуби имаше около двеста души. Напразно се стараеше да забележи някакви рибарски принадлежности — мрежи или качета за солене на риба. Но затова пък видя, че на рамото на почти всеки от тези рибари виси дълга пушка. Това го разтревожи не на шега. Но особено се развълнува, когато му се стори, че забелязва циви на оръдия, стърчащи от люковете.

Някой се покачи зад него на капитанския мостик. Крузенщерн се обърна. Беше старият лоцман. На жълтите му бузи се бяха появили бели петна. Той мърмореше нещо бързо по китайски.

— Какво се е случило? — попита Крузенщерн.

Изплашеният вид на китаеца още повече усили безпокойството му.

— Но отговорете де, лоцмане! Знаете ли какви са тези кораби?

Ала старецът дълго още продължаваше да си мърмори. Крузенщерн разбра, че китаецът се моли. Най-после лоцманът погледна Крузенщерн и проговори задъхано:

— Това са пирати!

Пирати! Нима това са същите ония китайски пирати, от които се страхуваше още Лаперуз, когато преди деветнайсет години беше плавал за Макао по същия път?

На завален английски език лоцманът разказа на Крузенщерн, че в Южен Китай данъците разоряват много селяни и те постоянно въстават, завземат различни кораби и излизат в морето. Плавайки из моретата покрай китайските брегове, те воюват със своите потисници и грабят минаващите кораби.

— Те не ще пощадят и вас! — охкаше старецът. — Няма да оставят жив ни един човек!

И отново замърмори своите молитви.

Но страшните пирати сякаш не мислеха да влизат в бой. Корабите им се отстраняваха и даваха път на „Надежда“. Отвсякъде в пълно мълчание към нея гледаха десетки хиляди очи. Малко по малко целият пиратски флот се оказа отзад.

— Те ни пуснаха, защото ние пътуваме под неизвестен флаг — каза лоцманът, като въздъхваше облекчено. — Ако знамето ни беше английско или португалско, нямаше да излезем оттук живи. Португалците и англичаните помагат на нашия император да се бори с въстаналите селяни и пиратите ги мразят.

През нощта, застанал редом с Крузенщерн на капитанския мостик и по усет намирайки безопасния път между рифовете, лоцманът разказваше за ежегодните въстания в Китай. Населението не е в състояние да понесе гнета на правителството. Селяните трябва да дават една трета от реколтата си на чиновниците мандарини, а втората трета — на помещчиците. Съдът съди само срещу пари и всякога присъжда в полза на богатия. За най-малко непослушание бият с бамбукови пръчки по петите. На ония, които не са платили данъците си, им съдират живи кожата, а после разрязват тялото им на парчета. Сиромасите, като нямат възможност да изхранят децата си, ги убиват и трупове им хвърлят в реката. Има месеци, когато реките са заприщени от детски трулове. Затова въстанията не спират. Въстават цели области.

През тая дълга нощ старият лоцман разказа на Крузенщерн за голямото морско сражение, което беше станало само преди няколко месеца между императорския флот и флота на въстаниците.

Командир на императорския флот бил адмирал Ван

Та-чжин, любимец на императора. След продължителна кървава битка той успял да натика въстаническият флот в едно малко заливче и да го затвори там. Обстрелвали въстаниците от всички страни — от морето и от бреговете. Като видели, че положението е безнадеждно, въстаниците започнали мирни преговори. Вождът на въстаниците предложил на адмирал Ван Та-чжин следните условия: всички въстанически кораби се предават на императорския флот, а въстаниците остават като офицери и матроси на тези кораби и получават заплата за своята служба от хазната. Тези условия възхитили адмирал Ван Та-чжин. Само като си помисли човек: той ще увеличи императорския флот с триста прекрасно въоръжени военни кораба и с множество опитни моряци! Мирът бил незабавно сключен. Двата флота се обединили и излезли в залива. Но щом въстаниците видели просторите на океана, престанали да се смятат за част от китайския военен флот. Боят отново се възобновил и този път императорските

кораби трябвало да бягат с големи загуби. Нещо повече — много кораби от императорския флот изменили и преминали на страната на въстаниците. Адмирал Ван Та-чжин едва се спасил, като се скрил в Кантонското пристанище.

Оттогава императорският флот, силно оредял и изтощен, не се решава вече да се срещне лице с лице с флота на въстаниците.

МАКАО

На разсъмване на 20 ноември Крузенщерн видя в далечината ниския бряг на Китай. Над безбройните подводни скали кипеше пяна и капитанът окончателно се убеди, че без помощта на опитния лоцман, който познаваше морето наоколо, той едва ли би могъл да доведе тук „Надежда“.

Следобед най-сетне в далечината се показаха къщиците на Макао. Но вятърът изведнъж утихна и „Надежда“ заплава съвсем бавно. Едва в седем часа вечерта хвърлиха котва точно срещу града, на три мили от брега, защото по-близо според думите на лоцмана такъв голям кораб като „Надежда“ можеше да заседне на плитчина.

Наоколо, накъдето и да хвърлиш поглед, се издигаха корабни мачти.

— Ей, Ратманов, Головачов! — викна Крузенщерн. — Погледнете, не се ли вижда някъде нашата „Нева“?

И всички матроси на кораба затърсиха с поглед „Нева“. На корабите, които заобикаляха „Надежда“, се развяваха флаговете на Португалия, Китай, Англия, Холандия, Съединените щати, Швеция, Испания и Дания. Но познатата и мила на всички „Нева“ никъде не се виждаше.

— Добре де, утре ще я намерим — каза Крузенщерн. — Навярно я затуват от погледа ни другите кораби.

Но той беше много разтревожен и с мъка скриваше вълнението си от околните.

Вече започна да се стъмнява и Крузенщерн реши, че ще иде на брега на другия ден сутринта.

Нощта мина спокойно.

А в осем часа сутринта видяха от палубата голяма лодка, пълна с облечени в коприна китайци. Лодката с всички сили се носеше към „Надежда“.

Когато лодката дойде до самия кораб, спуснаха въжената стълба и на палубата се качи дебел, важен наглед китаец. Той се поклони ниско на Крузенщерн.

Беше китайски чиновник, когото в Макао наричаха с португалската дума „компрадор“. В задълженията на компрадора влизаше да доставя провизии на корабите, които стояха в пристанището. В Макао властите разрешаваха на капитаните на корабите да купуват провизии само чрез компрадора. Ето защо компрадорът можеше да определи всякакви цени — щеш, не щеш, трябва да платиш.

Крузенщерн знаеше, че е безсмислено да се пазари с компрадора. Преди всичко той зададе на китаеца въпроса, който толкова много го вълнуваше през цялата нощ.

— Вие познавате всички кораби, които са пуснали котва в пристанището, драги компрадоре — каза той по английски. — Кажете ни къде стои корабът със същия флаг като нашия... Той наскоро е пристигнал от Америка.

— Тук няма други кораби с такъв флаг, капитане — учтиво отговори китаецът. — Аз служа в Макао двадесет и пет години и мога да ви уверя, че кораб с такъв флаг като вашия влиза за пръв път тука.

Значи „Нева“ още не беше пристигнала! Какво ли се е случило с нея?

Едно от друго по-страшни нещастия си представяше Крузенщерн. Ту му се струваше, че „Нева“ е ограбена от индианци и целият екипаж е отведен в плен навътре в Америка, ту му се привиждаше, че ураган е потопил кораба в сред океана...

Като поръча на командора пресни провизии и се съгласи на всичките му условия, Крузенщерн реши да иде в града при португалския губернатор. Първо, той трябваше да извести губернатора за пристигането на „Надежда“ в пристанището, а второ, искаше да разбере от него съвсем сигурно дали няма никакви известия за „Нева“.

Но Крузенщерн още не беше успял да седне в лодката, когато на кораба се появи нов гост. Беше португалски морски офицер. Той носеше широкопола шапка с паунови пера, сребърни еполети, по пет

фунта всеки, цветни ленти, препасани през гърдите, и опънати панталони с яркожълт цвят. Португалецът дойде до Крузенщерн и каза нещо грубо. Крузенщерн го попита по английски какво желае. Но португалецът очевидно не знаеше английски език. Той продължаваше да иска нещо по португалски и безцеремонно помъкна капитана в каюткомпанията на „Надежда“. Като не знаеше кой е той, Крузенщерн не се реши да остави кораба и изпрати да иде при губернатора лейтенант Левенщерн.

Като слезе в каюткомпанията, португалецът веднага се развесели. Той приближи юмука си към устата и се престори, че пие. Крузенщерн се досети какво иска той и заповяда да му подадат чаша водка. Португалецът изпи чашата на един дъх и поиска още. Крузенщерн заповяда да му налят пак. Гостът изпи втората чаша и без дори да благодари, излезе на палубата, седна в лодката си и замина към своя кораб.

На русите съвсем не се хареса тази дързост, но те решиха да не правят скандали — португалците бяха тук господарите.

В три часа следобед се върна лейтенант Левенщерн. Той разказа, че губернаторът го приел твърде любезно. Левенщерн попитал най-напред губернатора не е ли идвала „Нева“. Но губернаторът не знаел нищо за „Нева“. На свой ред той попитал Левенщерн военен кораб ли е „Надежда“, или търговски.

— Аз не знаех какво да му отговоря — докладваше на Крузенщерн лейтенантът. — Страхувах се да му призная, че „Надежда“ е военен кораб, и му казах нещо неопределено. Тогава губернаторът ми заяви, че тук могат да останат само португалски и китайски военни кораби. За корабите на останалите страни входить тук е строго забранен...

— Но нали ние правим пътешествие с научни, а не с военни цели! — възкликна Крузенщерн. — И при това Русия се намира в най-приятелски отношения с Португалия...

— Аз му казах това — отговори лейтенантът. — Но той продължаваше да повтаря, че в Макао не могат да влизат никакви военни кораби освен португалски и китайски...

Целият екипаж разглеждаше от палубата големия бриг, който току-що беше дошъл и хвърлил котва на половин миля от „Надежда“.

Крузенщерна, като се обърна, видя развяващия се на вятъра британски флаг.

— Вижте — каза той на лейтенанта, — нима вие не виждате как на този бриг блестят оръдията?... Седем, осем, девет... — броеше той. — Девет оръдия от едната страна на борда, а значи още толкова от другата. Това е британски военен кораб с осемнадесет оръдия... Ето доказателство, че за военните кораби на някои нации португалският губернатор прави изключение...

На другата сутрин Крузенщерна сам отиде при губернатора.

Пред губернаторския дворец на площада, както и през времето на Лаперуз, маршируваха индийски войници, докарани от Гоа, португалска колония в Индия. Командуваха ги офицери португалци. Това беше обикновен похват на колониалните държавни войници, набрани от населението на една колония, се изпращаха да служат в друга колония. Там, в чужбина, откъснати от дома си, незнаещи местния език, тези войници, щат не щат, служеха вярно на своите поробители и ставаха оръдия за поробването на други народи. Португалските войници индийци бяха лошо облечени и въоръжени с излезли вече от употреба пушки. Но португалците разчитаха на тяхната вярност, като раздухваха старателно националната и религиозната вражда между китайци и индийци.

Губернаторът дон Каetano де Суза прие Крузенщерна с голямо уважение. Той също някога беше служил във флота и уверяваше, че изпитва към моряците особена симпатия. Той заяви, че цяла нощ е мислил под какъв предлог „Надежда“ би могла да остане в Макао, въпреки че тя е военен кораб...

— Ако на вашия кораб имаше някаква стока за продаване... — каза той и въпросително погледна към Крузенщерна.

— Но нали тук скоро ще пристигне вторият кораб и ще донесе кожи от Америка! — възкликна Крузенщерна. — Аз го чакам всеки момент.

— Вторият ви кораб може да остане тук — каза губернаторът, — а „Надежда“ ще трябва да си отиде.

След тричасов разговор решиха така: Крузенщерна ще напише заявление за желанието си да купи тук толкова стоки, че те да не могат да се поместят на „Нева“. Следователно част от тези стоки ще трябва

да бъдат натоварени на „Надежда“. И значи „Надежда“ ще бъде принудена да остане.

Изходът беше намерен.

„НЕВА“!

Започна дълго и мъчително очакване. Отсъствието на „Нева“ тревожеше Крузенщерн всеки ден все повече. Екипажът на „Надежда“ вземаше за „Нева“ всеки нов кораб, който се появеше на хоризонта.

— Гледайте, гледайте, ето я! — викаше някой от матросите. — Познах я по мачтите.

Но корабът идваше по-близо и всички виждаха на него английски или португалски флаг.

Повечето от офицерите се преселиха в града. Един английски търговец им разреши да живеят в неговия дом. Но португалците забраниха на матросите да слизат на брега и те бяха затворени на кораба като в затвор.

„Нева“ пристигна в Макао едва на 3 декември.

Радост обзе моряците на „Надежда“. Право казано, те не се надяваха вече да видят „Нева“ и бяха уверени, че тя е загинала.

Щом „Нева“ хвърли котва, Крузенщерн заповяда да спуснат лодката. С всички сили се понесе той към „Нева“.

Капитан Лисянски излезе насреща му.

— Е, как е? — завика Крузенщерн, качвайки се по въжената стълба.

— Всичко е благополучно, Иван Фьодорович! — отговаряше Лисянски. — Всичко е благополучно!

Капитаните се прегърнаха.

Те се затвориха в каютата и дълго си разказваха всичко, което беше станало с тях през време на раздялата.

— А кожи донесохте ли? — попита Крузенщерн.

— Трюмовете на „Нева“ са пълни догоре с кожи — отговори Лисянски.

Да, цялата „Нева“ беше пълна с лисичи и самурови кожи. Но беше невъзможно да се продаде този скъпоценен товар без голямо тичане.

И Крузенщерн се зае с тая главоболна работа.

КО ХОН

Беше неизгодно да продават кожите на кантонските търговци в Макао — би трябвало да заплатят мито на двете митници: на португалската и на китайската. Крузенщерн реши да получи разрешение да влезе в Кантонското пристанище и с двата си кораба.

В ония времена китайското правителство, както и японското, забраняваше на европейски кораби да влизат в китайски пристанища. Но чиновниците на китайския император бяха до такава степен продажни, че тази забрана се нарушаваше от местните власти всеки път, когато нарушението ѝ беше изгодно за тях. Крузенщерн реши първо да влезе в Кантонското пристанище, а после да иска разрешение за влизане в него. Сметката му беше проста: китайските търговци, като видят кожите, ще ококорят очи и като дадат рушвет на чиновниците, ще накарат никой да не гони от Кантон корабите на Крузенщерн.

Разбира се, Крузенщерн чувствуваше, че подхваща едно рисковано предприятие. За да не плаши твърде много китайските власти, той реши засега да вкара в Кантонския залив само „Нева“, а „Надежда“ временно да остави в Макао.

На 9 декември той предаде командването на „Надежда“ на Ратманов, а самият той с капитан Лисянски се отправиха с „Нева“ за Кантон.

Когато те излизаха от Макао, китайците ги съветваха да се пазят от пирати. Макар Макао и Кантон да са разположени почти един до друг, все пак дори по този къс път човек не можеше да бъде сигурен, че не ще го нападнат въстаналите китайски селяни, които еднакво мразеха помещчици, чиновници, търговци, португалци и англичани. Защото те по погрешка можеха да вземат руските кораби за английски.

Но „Нева“ премина целия кратък път напълно благополучно и след няколко часа се спря в Кантонския залив.

Огромният град се размърда като мравуняк, в който са пъхнали пръчка. Крайморската улица почерня от събралите се тълпи. След няколко минути на „Нева“ пристигнаха китайски чиновници с преводач, който говореше по английски. Крузенщерн ги прие колкото

може по-учтиво. Те поискаха руският кораб незабавно да напусне пристанището на Кантон.

Но Крузенщерн решително отказа да замине. Той заяви, че е дошъл в Кантон с мирни търговски цели, че не мисли на никого зло, че ще продаде стоката си и ще си замине.

Започнаха мъчителни преговори, които продължиха няколко дни. Мандарините всеминутно отиваха на брега, съвещаваха се с някого и се връщаха обратно. Най-сетне те обявиха на уморения Крузенщерн, че ще разрешат на „Нева“ да остане в пристанището само в случай, че за поведението на русите гарантира с имота си някой от членовете на Ко Хон.

Това вече беше победа.

Ко Хон в Кантон се наричаше дружеството на търговците, които имаха разрешение да водят търговия с европейците. Нито един китаец нямаше право да търгува с европейците, ако не беше член на Ко Хон. За да станеш член на Ко Хон, трябваше да платиш на китайския император една колосална сума. В кантонския Ко Хон по това време имаше всичко дванайсет членове, най-богатите търговци на града.

Един от членовете на Ко Хон веднага се яви на кораба, привлечен от слуховете, че русите са донесли необикновено ценни кожи. Наричаше се Лук Ва. Той беше най-бедният и най-младият от търговците на Ко Хон. Бяха го приели в това дружество само преди година. Но при все това имотът му се оценяваше на няколко милиона пиастри.

Лук Ва огледа и разтърси на „Нева“ всяка кожа по десет пъти. При това лицето му беше кисело и недоволно — такъв е обичаят на търговците от всички страни: ако искаш да купиш по-евтино, прави се, че стоката не ти харесва. Крузенщерн чувствуваше, че дълго ще трябва да се пазари с него. Но за цената засега още не отваряха дума — нужно беше Лук Ва да гарантира пред властите за поведението на русите. Два дни го уговаряха да стане поръчител, но той все се колебаеше. Мандарините искаха от него огромен рушвет.

Ето какво записа за това Лисянски:

„Кантонските началници вместо истинско наблюдение за реда на търговията, твърде изгодна за тяхната държава, се грижат само да търсят начин да грабят за собственото си обогатяване. В цялата Китайска империя съществува пълно робство, затова всеки е принуден

да понася участта си, колкото и горчива да е тя. Първият китайски търговец не е нищо друго освен ковчезник на наместника или на митническия началник. Той е длъжен да доставя на единия или другия всичко, което му поискат, без да очаква някаква награда. Иначе неговият гръб непременно ще почувствува тежестта на вината. В Китай никой не е избавен от телесно наказание. Нещо повече, всеки може да наказва, както му хрумне, всички, които стоят по-долу от него по съсловие. Всеки държавник има право да наказва с бамбукова пръчка по-долустоящия, а императорът си запазваше честта да наказва своите министри.“

Най-сетне Лук Ва се съгласи да гарантира за Крузенщерн. Тогава чиновниците поставиха ново искане: все пак „Нева“ да напусне Кантонското пристанище и да се спре в съседния залив, наричан Уампоа.

— Уампоа е на две крачки от Кантон и товаренето там ще ви бъде много удобно — казваха на Крузенщерн мандарините. — А нас ще спасите от опасност, защото императорът ще се ядоса страшно много, ако научи, че сме пуснали в Кантонското пристанище кораб.

Крузенщерн отговори, че ще отиде в Уампоа в случай, че му разрешат да докара там и „Надежда“.

Мандарините се съгласиха. На другия ден „Нева“ стоеше вече в Уампоа. На 15 декември до нея хвърли котва и „Надежда“.

Тогава започнаха пазарлъците с Лук Ва. Те се оказаха най-трудното нещо. Лук Ва предложи отначало за всички кожи една нищожна цена и я повишаваше извънредно бавно. Когато Крузенщерн не се съгласяваше, той заплашваше, че ще вдигне гаранцията си, отиваше на брега, но след час се връщаше и предлагаше няколко хиляди повече. Крузенщерн започваше да се пазари от рано сутринта и привечер вече го заболяваше глава. Така продължаваше ден след ден.

Най-сетне настана денят, когато Лук Ва и Крузенщерн се споразумяха за цената. Кожите бяха продадени за сто и двадесет хиляди пиастра. В никое друго европейско пристанище Крузенщерн не би успял да получи и една трета от цената, която даде Лук Ва. Това доказваше колко прав беше Крузенщерн, когато твърдеше, че Руско-американската компания трябва да търгува с Китай. Сто хиляди пиастра китаецът трябваше да заплати в пари, а двадесетте хиляди — с чай. Това беше изгодно за русите, защото чайт в Кантон е много евтин.

Парите Лук Ва заплати веднага и матросите почнаха да свалят кожите на брега. А от Кантон се проточиха върволици китайци, които мъкнеха на гръб сандъците с чай.

В Китай през ония времена почти нямаше нито коне, нито крави и бедняците вършеха там работата на домашен добитък. Те не само мъкнеха на гръб богатите по улиците на града, но пренасяха и техните стоки от град в град.

Ето как Лисянски описва живота на бедняците в Кантон:

„Тези бедняци са принудени да си търсят насъщния във водата, тъй като на брега нямат ни най-малък имот. Хората в такова състояние в Кантон са твърде много и реката е изпълнена с тях. Едни изкарват хляба си с превоз, а други с голямо внимание дебнат дали няма да бъде хвърлено във водата някакво мъртво животно, за да го вземат за храна. Те не допускат нищо да падне в реката. Много от тях скитат между корабите, вадят с железни куки от дъното разни паднали дреболии, продават ги и с това си изкарват прехраната.

Мнозина твърдят, че китайската държава е извънредно богата, но аз трябва да добавя от своя страна, че никъде не може да се намери такава беднотия, каквато е сполетяла безброй семейства в това обширно царство. Китайските улици са пълни с просяци.“

Беше вече януари, когато сандъците с чай започнаха да пристигат на брега на залива Уампоа. Тая година януари беше съвсем необичаен за Южен Китай. Духаше северен вятър, който донесе студ. Наистина студът беше минус един-два градуса. Но жителите на Кантон, непривикнали към студа, страдаха много. Къщите им бяха без печки и в стаите им беше толкова студено, колкото и на улиците. Особено страдаха черноработниците — те ходеха почти голи, едва прикрити с жалки дрипи. Дори огън не можеха да запалят, защото нямаше гориво. Само Лук от сърце се радваше на студовете — в такава студена зима той ще успее да продаде скъпо кожите, купени от русите.

Момченца събираха сутрин по локвите тънките плочици лед и ги откарваха в града да ги продават. Китайците смятаха, че водата от разтопения лед е най-доброто лекарство срещу тропическата треска. Те купуваха ледените парчета, чакаха ги да се стопят и пазеха водата до лятото, когато тропическата треска върлуваше по цялото крайбрежие.

Малко по малко китайците пренесоха на брега всички сандъци с чай. Матросите започнаха да пренасят чая на корабите.

Но едва бяха превозили няколко сандъка, когато на брега дойдоха войници, заградиха продадения от Лук Ва чай и забраниха да се доближават до него. Те дори не позволяваха на русите да слизат на брега. Целият залив се изпълни с малки китайски корабчета и щом моряците седнаха в лодките, от тези корабчета ги заплашваха с пушки.

Възмутеният Крузенщерн извика със знаци при себе си китайски офицер, който командуваше войниците. Офицерът веднага се яви и дълго се кланяше на капитана с оная необикновена учтивост, присъща на образованите китайци. А този офицер беше човек много образован — той дори говореше по английски.

— Дявол знае какво е това! Това е безобразно! Това е грабеж! — викаше Крузенщерн яростно. — Нали чаят е наш, ние сме го купили... Аз веднага ще се оплача на наместника и вашият произвол ще бъде наказан.

— Не мисля, че наместникът ще се отнесе към вашето оплакване благосклонно — отговори вежливо офицерът, като още веднъж се поклони. — Аз действувам не по собствена воля, а само по негова заповед. Ето подписан от него указ, в който той заповядва да се сложи възбрана на продадената ви стока и да не ви пускаме на брега.

При тези думи офицерът показа на Крузенщерн лист хартия, изписан с китайски йероглифи. В долния край на листа стоеше голям печат. Крузенщерн разбра, че е невъзможно да спори с офицера. Наместникът иска да получи нов рушвет. Задържането на сандъците с чай е чисто и просто изнудване. На наместника не му стига онова, което му беше заплатил Лук Ва, той иска и русите да му платят.

Крузенщерн студено се поклони на офицера и го помоли да повикат на кораба търговеца Лук Ва. Офицерът обеща да изпълни молбата му и се отдалечи с поклон.

След час пристигна Лук Ва. Както винаги, го придружаваше преводач. Крузенщерн ги отведе в каютата си и им разказа всичко, което беше станало. Лук Ва изслуша Крузенщерн с пълно равнодушие: той вече беше получил своите кожи и съвсем не се интересувахе ще получи ли Крузенщерн чая, или не.

— Носят се слухове, че този наместник скоро ще бъде сменен — каза той. — Почакайте новия наместник. Може би с него по-лесно ще

се разберете.

— А кога ще дойде новият наместник?

— Това никой не знае със сигурност — отговори търговецът. — Може би след месец, а може би и след година.

Крузенщерн се замисли.

— Слушайте, Лук Ва — каза той най-сетне, — нима ме смятате за човек, способен да си заминете оттук, без да вземе стоката, за която е заплатил напълно?

— Не, аз зная, че вие сте двърд човек — отговори китаецът. — Вие се пазарихте с мен цял месец, а на това е способен само един много твърд човек.

— Е, тогава погледнете моите оръдия, Лук Ва — продължи Крузенщерн. — Как мислите, какво ще се случи с вас, ако аз с два-три снаряда пробия покрива на двореца на наместника? Нали вие гарантирахте за моето поведение с цялото си имущество.

Тлъстите бузи на Лук Ва побледнях.

Крузенщерн съвсем нямаше намерение да обстрелва двореца на наместника. Той просто реши да накара Лук Ва да му помогне.

— Добре — каза Лук Ва и стана. — Аз ще направя всичко, което зависи от мен, за да ви разрешат да вземете своя чай на корабите.

И си отиде.

През близките дни никой от русите не успя да отиде на брега и никой от китайците не идваше при тях. Сандъците с чай, сложени до самата вода, се виждаха добре от корабите. Но беше невъзможно да ги вземат.

Това изкарваше моряците от търпение.

— Дайте един залп, капитане — казваше разгорещеният Ратманов — и тази шайка ще се разбяга на всички страни.

Но Крузенщерн предпочиташе да чака.

След няколко дни войниците, които пазеха чая на брега, изчезнаха. Матросите започнаха да товарят сандъците на корабите и за по-малко от седмица товаренето беше завършено.

На 9 февруари 1806 година „Надежда“ и „Нева“ излязоха от залива Уампоа. В Макао решиха да не се отбиват повече — и тъй бяха изгубили тук достатъчно време.

ЗАВРЪЩАНЕТО

За връщане в родината командирите на двата кораба избраха път, по който Крузенщерн веднъж вече се беше връщал от Китай — през Индийския океан, покрай нос Добра надежда. Този път по онова време беше вече добре известен.

В случай, че корабите се изгубят един от друг, Крузенщерн определи да се срещнат при остров Света Елена, разположен в южната част на Атлантическия океан. Крузенщерн искаше да се отбие на този остров, който принадлежеше на Англия, още и за това, че разчиташе там да научи за положението в Европа. Това беше епохата, когато завзелият властта във Франция Наполеон Бонапарт завоюваше в Европа страна след страна. Но до Кантон сведенията стигаха с огромно закъснение и Крузенщерн не знаеше дори дали Русия се намира във война с Франция, или не. А между впрочем за Крузенщерн беше необходимо да знае това — защото корабите му можеха да бъдат нападнати от френски флот.

Повече от два месеца „Надежда“ и „Нева“ плаваха, без да се разделят. Но на 15 април в южната част на Индийския океан при мрачно и дъждовно време корабите се изгубиха един от друг. Точно този ден „Надежда“ пресече меридиана на Петербург и следователно Крузенщерн с пълно право можеше да счита, че е извършил околосветско пътуване. От „Надежда“ стреляха с оръдията, а когато се стъмни, пуснаха ракети, но „Нева“ не се обаждаше. Сега оставаше да се надяват само да я срещнат край остров Света Елена.

До остров Света Елена „Надежда“ стигна на 3 май. „Нева“ не беше в пристанището. Крузенщерн отиде на брега и научи там, че „Нева“ не е идвала край острова. Това беше удивително, защото „Нева“ имаше по-голяма скорост от „Надежда“ и трябваше да я изпревари. Пак тук Крузенщерн узна със сигурност, че Русия воюва с Франция. Толкова повече го разтревожи и огорчи раздялата с „Нева“. Много по-безопасно би било за двата кораба да се движат към бреговете на Европа заедно — двата заедно те представляваха внушителна сила.

Като чака „Нева“ четири дни и се запаси с провизии, Крузенщерн тръгна на север. На 21 май „Надежда“ пресече екватора: Крузенщерн реши да се държи по-далеч от френските брегове. Особено опасен му се струваше протокът Ламанш, който отделя Франция от Англия. За да избегне срещи с френския флот, той реши да не влиза в Ламанш, а да заобиколи Великобритания от север.

Както после стана ясно, Лисянски не се беше отбил на остров Света Елена, защото се увлякъл от възможността да постави един забележителен рекорд. „Нева“ се намираше в такова прекрасно състояние и беше запасена с толкова много пресни продукти и вода, че той разчиташе да премине целия път от Кантон до Европа, без нито веднъж да се приближи до някакви брегове.

Още нито един кораб преди „Нева“ не беше минавал този път, без да се отбие в някакво междинно пристанище. Лисянски искаше да демонстрира пред целия свят доблестта и уменията на руските моряци, зрелостта на руския флот.

Като прекара три месеца и половина в открито море и без да се отбива никъде, „Нева“ влезе в Ламанш и на 28 юни спря в английския пристанищен град Портсмът. Едва тук Лисянски научи за войната. Но пак тук той се увери, че може да премине през Ламанш, без да излага кораба си на особена опасност. В Портсмът той даде на подчинените си две седмици почивка. На 13 юли „Нева“ отново вдигна платна, а след десет дни беше вече в Балтийско море.

През това време „Надежда“ заобикаляше от север Шотландия. Въпреки че пътят, избран от Крузенщерн, беше значително по-дълъг, отколкото пътят, избран от Лисянски, „Надежда“ не изостана много от „Нева“. В Кронщат „Нева“ пристигна на 5, а „Надежда“ на 19 август 1806 година.

Така завърши тази блестяща експедиция. Два руски кораба, управлявани от руски моряци, за пръв път извършиха плаване около земното кълбо.

Значението на плаването на „Надежда“ и „Нева“ в историята на руския флот трудно може да бъде преувеличено. То доказа на целия свят големите качества на руския моряк. То изведе руския флот в океанските простори. След „Надежда“ и „Нева“ по прокарания от тях път едва ли не всяка година започнаха да извършват околосветски плавания кораби с руски флаг.

ЧЕТВЪРТА ЧАСТ
МАТРОСЪТ РЪДЪРФОРД В ПЛЕН У
НОВОЗЕЛАНДЦИТЕ

ПЛЕННИЦИ НА ЛЮДОЕДИ

РАЗГРОМЪТ

— Напразно се отбихме тук — каза боцманът на капитан Кофайн. Трябваше да идем направо в Австралия, в Порт Джексън.

Боцманът гледаше с омраза новозеландците, които бяха изпълнили цялата палуба на „Агнеса“. Колко са тук, тези кафяви татуирани гърбове, рамене, лица! Новозеландците сноват между мачтите също като стопани — безцеремонно и смело. А наоколо са се събрали толкова много дълги пироги, че не се вижда водата край брега. Можеш да оглушееш от глъчката и от пронизителното квичене на свинете, които новозеландците бяха докарали за продан.

— Вие прекрасно знаете, че не можехме да отидем направо в Порт Джексън — уморено отвърна Кофайн. — Беше ни останала вода само за два дни. Ако не бяхме се отбили в Нова Зеландия, щяхме да загинем от жажда.

Капитанът се обърна с гръб към боцмана и взе да разглежда брега.

Беше вече 1816 година. Бяха изминали четиридесет и седем години, откакто Кук за пръв път беше посетил Нова Зеландия. А Нова Зеландия си оставаше почти същата — дива и непозната.

Заливът блестеше на слънцето като живак и заслепяваше очите. Беше опасан от каменисти хълмове, обрасли с гора. По върховете на хълмовете, като корони, стояха дървени огради. Това бяха и-пу, крепостите на новозеландците. Зад пясъчната плитчина лежеше устието на бърза река, която великият мореплавател Кук беше нарекъл Темза.

Посред залива стоеше бригът „Агнеса“. През дупките на платната му се виждаха късове небе, от бордовете се подаваха кълчища. Две години „Агнеса“ не беше влизала ни в едно пристанище, две години не беше срещала в океана ни един кораб. Но затова пък колко ниско стоеше тя във водата! Търбухът ѝ беше препълнен с

бисери и кост от костенурки. Тези бисери и тази кост капитан Кофайн беше получил от жителите по островите на Тихия океан срещу няколко връзки стъклени гердани и калаени чинии. Чиниите струваха две за едно пени^[1], а бисерите цена нямаха. Капитан Кофайн се връщаше в родината си като богат човек.

— Трябва да изгоним тия разбойници — продължаваше боцманът. — Те ни крадат. Не можем да ги увардим я. Вече измъкнаха всички гвоздеи от обшивката и дъските ще изпаднат, щом излезем в открито море. Изгонете ги всички, капитане.

Капитан Кофайн се усмихна.

— Вижте — каза той.

Всеки новозеландец държеше в ръка връв, на която се люшкаше тежък камък. Това беше страшното оръжие на новозеландците — мерът. С един замах на мера новозеландецът разбива главата на противника си. В ръкопашна схватка няма по-страшно оръжие от мера. Тълпата, изпълнила палубата на „Агнеса“, с някакво мрачно веселие въртеше меровете във въздуха. Стотици камъни се въртяха във въздуха, въртяха се и жузаха като едри земни пчели.

— Не забравяйте, че ние не сме първите бели, които посещават тия брегове — продължаваше капитан Кофайн. — Наши съотечественици, които са идвали преди нас тук, са разстрелвали новозеландците като зверове. Те помнят отлично това. Тук има най-малко триста души, а ние сме всичко петнайсет. Петима матроси изпратих на брега за вода... Не, сега не бива да се караме с новозеландците. Ще ги придумам да си идат мирно и кротко.

— Ха да не са си отишли! — измърмори боцманът.

— Емай! — викна високо капитанът.

От тълпата излезе новозеландец на около четиридесет и пет години, висок и як. Мускулите му играеха под татуираната кожа. В косите му бяха мушнати големи шарени пера, които стърчаха на всички страни като буен храст. Тълпата почтително се отдръпна и стори път, защото това беше вождът. Той се спря пред капитана, ухилен до уши, но продължаваше да върти мера си с такава бързина, че камъкът изглеждаше като едва забележим тъмен обръч.

— Емай, изведи хората си оттук, те ми пречат! — каза капитанът и с движение на ръката обясни молбата си.

Лицето на Емаи се разтапяше от добродушие, но камъкът на неговия мер прехвърча пред самия нос на капитана. Вождът или нищо не разбираше, или не искаше да разбере.

— Чувай, Емаи — каза капитанът, правейки се, че не забелязва бясното въртене на мера. — Нали съм ти приятел. Подарих ти четири стоманени кинжала и истински матроски костюм. — За по-голяма яснота капитанът тръсна кортика си, без да го вади от ножницата, и попипа с пръсти ръкава на камизола си. — Докажи, че си истински приятел, Емаи, отведи от кораба войните си.

Но Емаи все така се усмихваше до уши и камъкът все така се въртеше до самото лице на капитана.

— Не разбира! — отчаяно въздъхна капитанът.

— Преструва се — каза боцманът.

— Той иска да измъкне от нас още някаква вещ — измърмори капитанът. — Трябва да му обещаем нещо. — И като се обръщаше към дивака, попита: — Какво искаш, Емаи?

Той няколко пъти протегна към вожда дланите си, събрани в шепи, като да му даваше нещо.

Сега Емаи го разбра изведнъж. Протегна лявата си ръка и досегна с пръсти пушката, която висеше на гърба на капитан Кофайн.

— Пушката ли искаш? — попита капитанът. — Добре. Иди на брега с войните си и я чакай там. Когато нашата лодка тръгне отново за вода, ще ти донесе пушката.

Но дивакът пак престана да разбира.

— Ти искаш да получиш пушката още сега? — продължаваше капитанът, като се мъчеше да придаде на гласа си колкото може по-голяма любезност.

Емаи кимна.

— Е, добре. Вземи я. Само по-бързо се махай отук с цялата си сган.

Капитанът свали от рамо пушката и я предаде на новозеландеца. Емаи спокойно я метна през рамо на гръб и усмихвайки се, продължаваше все така да стои пред капитана, без да мисли да се помръдне. Напразно капитанът го молеше да си отиде. Той пак спря да разбира и само мерът се въртеше във въздуха.

— Негодник! — изсъска боцманът и със свити юмруци отиде до усмихващия се новозеландец.

— Оставете — каза капитанът. — Сега е безразсъдно да се караме с тях. Ние сме изцяло в тяхна власт. Можем да се спасим само с бягство.

Боцманът с тихо мърморене се отдръпна встрани.

Край борда на кораба се чу плясък на весла. Капитанът погледна надолу и видя лодката, в която имаше пет големи бъчви. Почти всички бъчви бяха празни. Четиримата матроси усърдно налягаха веслата. Петият грамаден, с жълти като слама коси, седеше на кърмата.

Лодката дойде до самия кораб. Спуснаха стълбата. Жълтокосият матрос леко скочи на палубата и закричи към капитана. Новозеландците мрачно се отдръпнаха и му сториха път. Той не им обръщаше никакво внимание и вървеше така, сякаш на палубата нямаше никого.

— Ръдърфорд! — викна капитанът. — Защо се върнахте толкова бързо?

— Диваците не ни дадоха да налеем вода, сър — отговори жълтокосият. — Когато се опитахме да слезем на брега, те почнаха да мятат камъни по нас. Не можахме да стигнем до реката, защото вие ни забранихте да стреляме. Там те са цяла войска и всичките са зли като дяволи.

— Какво пък, ще трябва да си идем оттук и без вода — каза боцманът.

— Ще можем ли да си идем? — забеляза капитанът.

— Трябва да се опитаме.

— Добре, ще се опитаме — каза капитанът. И викна: — Всички на мачтите! Дигай платната!

Матросите — дванайсет души — се покатериха по въжетата нагоре. На палубата останаха само трима англичани — капитанът, боцманът и готвачът. Въжетата заскриптяха, платната започнаха да се издигат.

Новозеландците вдигнаха глави нагоре и завикаха. Матросът Ръдърфорд, който седеше горе на реята, погледна надолу и видя много зловни лица. Не, новозеландците бяха разбрали плана на капитан Кофайн и нямаше да позволят на „Агнеса“ да излезе в открито море.

Боцманът се спусна по стълбата в каюткомпанията. Капитан Кофайн стоеше сам пред Емаи. Вождът на новозеландците с пушка на рамо все така се усмихваше и все така въртеше своя мер пред самото

лице на чуждестранния вожд. Готвачът беше далеч, на кърмата, той броеше свинете, докарани от новозеландците за продан.

В каюткомпанията боцманът отвори чекмеджето на бюфета, извади от него десет големи пистолета и ги постави на масата. Със стиснати устни той зареди поред всички пистолети и като вдигна пеша на своя камизол, ги зави в него. И по стълбата отново излезе на палубата.

Той се спря при фокмачтата^[2], извади един от пистолетите и извика с всичка сила:

— Вън отгук, куча мърша! Вън!

При този вик ръката на Емай едва доловимо трепна. Тежкият мер се сгромоляса върху главата на капитан Кофайн. Капитанът с пробит череп се свлече в краката на вожда.

Боцманът стреля наслука право пред себе си. Един млад новозеландски воин се хвана с две ръце за корема и падна. Боцманът хвърли пистолета в морето и извади втори. Но един удар на мер се стовари върху му отзад и той падна, гърчейки се от болки.

Готвачът хвана грамадния нож, с който колеше свинете, и изтича на помощ на боцмана. Но не беше успял да направи и две крачки, и падна мъртъв с разбита глава.

Тогава новозеландците се покатериха по въжетата към невъоръжените матроси, които седяха на мачтите. Матросите виждаха, че е невъзможно да се съпротивяват, и със страх чакаха враговете, които с лекотата на маймуни се катереха все по-високо и по-високо. Четирима по-млади моряци скочиха от мачтите направо във водата и се опитаха да избягат с плуване. Но след тях се спусна цяла флотилия от пироги и за една минута те бяха хванати, измъкнати от водата и вързани.

Шестима воини свалиха от мачтата жълтокосия Ръдърфорд. Той не се съпротивяваше. Вързаха му ръцете и краката и го сложиха на палубата редом до другарите му. Свинете се изскубнаха от преградката и тичаха по цялата палуба. От дясната страна на Ръдърфорд лежеше матросът Джек Малън, осемнайсетгодишен момък, който плачеше и тракаше със зъби. Отляво се гърчеше в предсмъртни мъки раненият боцман.

ДВУБОЯТ

„Агнеса“ беше в ръцете на новозеландците. Всички съкровища на белите — пушки, брадви, шапки, ножове, тенджери, куртки, стъкла, лули, обувки, огромни корабни платна, — всички тези несметни богатства трябваше да останат на победителите.

Но защо победителите се бавят? Защо вместо да се спуснат долу в каютите и по-скоро да разчупят сандъците, суетливо се тълпят около черната квадратна дупка на люка?

Работата е там, че новозеландците никога досега не бяха влизали във вътрешността на кораб. Те познаваха палубата надлъж и шир, но кой можеше да каже какви опасности се крият там, в тази възтъмна, тайнствена дълбочина, оградена от всички страни с дебели греди. Можеш ли безнаказано да слезеш в жилище на бели дори когато те лежат вързани и безпомощни на палубата? Воините нерешително стояха около люка и поглеждаха към своя вожд Емаи.

Вятърът клатеше перата по главата на вожда. Той приближи до самия люк и дълго гледа надолу. После взе бавно да слиза по стълбата. Пъстрите му пера изчезнаха долу, в тъмнината. Воините притаиха дъх в очакване да видят какво ще стане.

Емаи слизаше отначало доста храбро. Но когато стълбата се изви и светлината над главата му изчезна, стана му малко страшно. Скърцането на стъпалата под краката му го безпокоеше. Той започна да прави големи крачки, стъпи накриво, падна и по гръб се свлече до самия край на стълбата. Пред него светеше малко кръгло прозорче. На масата блестеше слабо меден чайник. Емаи беше в каюткомпанията.

При падането се натърти здравата, но беше свикнал да не обръща никакво внимание на натъртванията. Скочи леко на крака и предпазливо отиде до масата. Очите му все още не можеха да свикнат с дрезгавината. Превъзможвайки с мъка тревогата си, той огледа масата. До чайника лежеше голям нож. Емаи се зарадва, грабна го и го пъкна в пояса си.

После се обърна. И тихо извика.

В ъгъла стоеше човек.

Не бял, не. Ако беше бял, Емаи щеше да се опита веднага да го убие. Това беше новозеландец. Емаи ясно виждаше татуировката по гърдите и врата му. През рамото му висеше пушка, на пояса му блестеше нож, а в ръката си държеше мер. И без да откъсва поглед, гледаше към Емаи.

Емаи беше готов да предположи, че някакъв воин е слязъл след него долу. Но веднага забеляза пъстрите пера по главата на воина. Само вождът има право да носи пера. Кой е този загадъчен вожд?

Емаи направи крачка към непознатия. Непознатият направи крачка към Емаи. Емаи се озъби. И непознатият се озъби. Емаи заръмжа, но непознатият не отрони ни звук. Емаи с един скок прелетя цялата стая и се хвърли към непознатия. Непознатият се хвърли към Емаи, като направи съвсем същия скок. Те се спряха един до друг, нос до нос, еднакви и със зловна тревога се гледаха в очите.

Емаи се чувствуваше като в клопка. Защо непознатият повтаря всяко негово движение? Емаи поиска да свърши изведнъж с всичките си страхове. Той вдигна мера. Но мерът на непознатия се вдигна в същия миг. Боейки се да не би непознатият да го изпревари, Емаи стремително стовари мера върху главата му. Раздаде се оглушителен звън и парчета от разбитото огледало се посипаха върху изплашения вожд.

Емаи излетя по стълбата на палубата.

В ПЛЕН

На воините скоро им омръзна да чакат вожда си. Те престанаха да надничат в тайнствения люк и се заеха да тършуват — дали няма нещо за плякосване на палубата. Пистолетите, разхвърляни от боцмана, бяха мигновено прибрани. Тъй като не смееха да обискират пленниците — пленниците са плячка на вожда, — оставаха им за плякосване само гвоздеи, въжета и корабни платна. С каква лекота измъкваха огромните гвоздеи от палубните дъски със своите каменни брадвички! За няколко минути цялата палуба беше разкъртена, дъските разковани, навсякъде зееха черни дупки и новозеландците хвърляха гвоздеите със стотици в пирогите си. Покатерили се по мачтите и реите, навсякъде, където можеха, те режеха въжетата. Тези въжета им се струваха голяма скъпоценност. Те не умееха да свалят платна и само късаха парчета от тях. Разкъсаните корабни платна безразборно се вееха и плющяха на вятъра. Стройният красив бриг се превърна в дрипа.

— Плаваме! — ненадейно каза Джек Малън, който лежеше до Ръдърфорд, и за минута престана да плаче.

Ръдърфорд не виждаше водата, но с усета си на опитен моряк разбра, че бригът се движи. Той извърна колкото можеше очи и движението на гората на брега окончателно го убеди, че те се носят с огромна скорост.

— Диваците са искали да задигнат котвените въжета и са ги прерязали — каза той. — След десет секунди ще се разбием в скалите и всичко ще свърши.

Джек Малън отново заплака, още по-силно отпреди.

— Не хленчи, момче! — му викна Ръдърфорд. — Ти трябва да се радваш, че ей сега ще се разбием в скалата, а не да плачеш. Или искаш жив да ти одерат кожата.

Но бригът не се разби в скалата. Килът му се вряза в плитчината, палубата се наклони и той спря. Краката на Ръдърфорд се вдигнаха нагоре, кръвта нахлу в твърде ниско отпуснатата му глава, в ушите му зазвъня. Мислите му се объркаха, пред очите му заплаваха червени кръгове. Като насън чуваше стоновете на ранения боцман, който лежеше до него.

А новозеландците все още не се решаваха да слязат в кораба. Палубата беше опустошена и те, ядосани, че нямаше какво повече да грабят, се юрнаха към собствените си свине, които бяха докарали да продават. Те седяха върху гърбовете на свинете и разбиваха главите им с меровете. Много свине, спасявайки се от преследването, се хвърляха във водата и заплаваха. Новозеландците се спущаха върху тях, догонваха ги с плуване, възсядаха ги и ги убиваха. По водата около кораба се появиха мътночервени петна. Труповете на свинете хвърляха в пирогите.

А в това време Емаи успя да се успокои след двубоя си с огледалото. Той отново се разпореждаше с всичко. Реши, че е време да се заеме със собствената си плячка — пленниците. С помощта на двама воини ги изправи и ги сложи да седнат облежати на мачтите. Той не досегна само ранения боцман, който остана да лежи, като охкаше високо.

Ръдърфорд се свести. Той видя вечерното червено слънце, което плуваше ниско над хълмовете, и разбра, че беше лежал в безсъзнание доста дълго. Изпокъртената палуба беше залята с кръвта на свинете.

Емаи обискираше и събличаше пленниците. Това не беше толкова лесно, защото всеки един, преди да бъде съблечен, трябваше да бъде развързан. Емаи развързваше всеки поотделно — от предпазливост, — вземаше му ножа, лулата, кесията за тютюна, парите. После, като сваляше от пленника обувките, куртката, шапката и го оставяше само по гащи, го връзваше и преминаваше към следващия.

Като дойде до Ръдърфорд, Емаи се спря. Какъв великан! Той пипаше с възхищение загрубелите ръце на Ръдърфорд. След това го потупа с длан по изпъкналата здрава гръд. После, като го развърза, със знак му заповяда да стане. Ръдърфорд се оказа с цяла глава по-висок от вожда. А пък Емаи беше най-едрият от всичките си воини. Когато Ръдърфорд отново седна, Емаи свали шапката му и почна с учудване да разглежда косата му. Всички новозеландци са чернокоси и светлият, огнен цвят на Ръдърфордовата коса поразил и възхитил вожда още повече от исполинския му ръст. Той дълго мачка с пръсти косите на пленника, сякаш се мъчеше да разбере от какво са направени.

Когато пленниците бяха съблечени и отново вързани, Емаи заповяда да ги откарат на лодките. Хвърлиха белите надолу направо от палубата, също както гвоздеите или вързопите с въжета. Гребците, които седяха в пирогите, ги ловяха на ръце и ги слагаха редом с труповете на свинете. Труповете на капитана и на готвача бяха хвърлени заедно с живите. Редом с Ръдърфорд лежеше раненият боцман. Най-сетне той престана да вика и само тихо охкаше.

УБИЙСТВОТО

Бригът, освободен от котвата, беше отнесен от вятъра до самото устие на река Темза. Той беше заседнал в плитчината на някаква четвърт миля от брега. Ето защо не стана нужда пирогите да плават много.

Като стигнаха до брега, новозеландците развързаха краката на пленниците и ги изведоха от пирогите. Клетият боцман престана да охка. Мъките му свършиха — той умря. Новозеландците внимателно сложиха трите трупа на тревата. От екипажа на „Агнеса“ останаха живи само матросите — дванайсет души.

Пленниците, заобиколени от тълпа воители, бяха поведени към гората. Отпред носеха трупове на капитана, готвача и боцмана. Тясната горска пътека през цялото време се изкачваше нагоре. Слънцето залезе. Широките клони на боровете и исполинските папрати засланиха небето. На северния остров на Нова Зеландия тъмнината настъпва почти мигновено. Стъмни се. Пътеката беше много тясна и отредът трябваше да се проточи на дълга лента. Пленниците се изгубиха от погледа и страхът им още повече се засили. На всекиго ежеминутно идваше наум, че другарите му вече са убити и че той е останал сам сред диваците. И от време на време матросите си подвикваха:

— Ей, Джон Уотсън, жив ли си?

— Жив съм, Смит, жив съм. А къде е Ръдърфорд? Отдавна не съм чувал гласа му.

— Аз съм по-напред! — се чуваше отдалеч могъщият рев на Ръдърфорд.

Новозеландците вървяха мълчаливо и не обръщаха никакво внимание на подвикванията. Пътеката ставаше все по-стръмна и по-стръмна. Най-после, половин час след като бяха слезли на брега, отрядът стигна плоския връх на хълма. В звездното небе се изрисуваха зъбците на висока дървена ограда. Това беше и-пу — крепост на новозеландците.

Пленниците бяха вкарани в крепостта през тясна врата. Новопристигналите бяха посрещнати от тълпа жени и деца.

— Айр-маре! Айр-маре! — викаха те.

По новозеландски това значеше „здравейте“.

Зад дървената ограда имаше дваветина сламени колиби. Край огньовете, които горяха между колибите, седяха голи дечурлига и мършави кучета. Кучетата в селото бяха много. Те със злобен лай се спуснаха към пленниците и се мъчеха да ги ухапят за краката. Новозеландците едва отпъдиха кучетата, като им викаха и размахваха тояги.

Изведоха пленниците на широк площад, разположен зад селото. Насред площада имаше няколко бора. Завързаха моряците с въжета за тези борове, по един на всеки бор.

След това воините се отдалечиха, като оставиха при пленниците само двама стражи, които веднага накладоха огън, седнаха на земята и

започнаха да дъвчат нещо. Нямаше нужда от по-голяма стража, защото пленниците бяха вързани така здраво за дърветата, че не можеха да помръднат ни крак, ни ръка.

В селото всичко утихна. Впрочем през първата половина на нощта тишината на няколко пъти бе нарушавана от оживени групи воители, които се връщаха от пленения бриг. Те мъкнеха на гръб вързопи с домашни съдове и дрехи. Мнозина имаха на раменете си пушки. От това Ръдърфорд си извади заключение, че новозеландците вече са пробили палубата и са се вмъкнали във вътрешността на кораба.

Пленниците, разбира се, не спаха цяла нощ. Но възетата така болезнено се бяха връзали в телата им, ужасите на изминалия ден така ги бяха изморили, страхът за бъдещето беше толкова голям, че никой не промълвяше ни дума. И едва когато мина вече по-голямата част от нощта, матросът Уотсън каза тихо:

— Гледайте, отблясъци от огън.

Ръдърфорд вдигна глава и видя, че зад дървения стобор, зад гората, небето беше порозовяло.

— Какво ли гори? — попита Джек Малън.

— Навярно гората — отговори някой.

— Не, не е гората — каза Ръдърфорд. — Натам е заливът, морето.

— А какво е според тебе, щом не е гората? — попита Джон Уотсън.

— Гори нашата „Агнеса“ — каза мрачно Ръдърфорд.

И в същия миг се разнесе оглушителен грохот. Хилядогласното ехо на планините му отговори с проточен тътнеж. Върховете на боровете се залюляха. Кучетата завиха тревожно и сънните новозеландци изскочиха от колибите си.

— Взриви се нашият барутен склад! — възкликна Ръдърфорд. — Барутът на кораба експлодира и, разбира се, го е направил на парчета! Нашата „Агнеса“ вече не съществува!

Така мина тази безкрайна и мъчителна нощ. Отблясъците от пожара взеха да намаляват веднага след експлозията, но изчезнаха напълно едва при изгрев слънце.

Когато слънцето се вдигна над гората, около пленниците се събра цялото село. Емай собственоръчно ги отвърза от боровете. Уморените моряци не бяха в състояние да се държат на крака и паднаха. Но ги

вдигнаха, извлякоха ги на поляната и ги сложиха да седнат един до друг в гъстата трева. Емаи застана на един камък и започна да вика нещо. Тогава всички жени и деца си отидоха. Останаха само воините, към двеста души. Те насядаха на тревата в широк кръг. В средата на кръга излезе Емаи, придружен от някакви петима старци. Главите им бяха украсени с пера, но не толкова гъсто, както главата на Емаи. Това бяха старейшините на селото, младшите вождове, подчинени на върховния вожд на племето. А върховен вожд беше Емаи.

Вождовете почнаха да произнасят дълги речи. Пленниците не разбираха нито дума, но знаеха, че се решава тяхната участ. Те се прощаваха с живота. Джек Малън пак плачеше тихо, закрил лицето си с ръце.

Воините отначало слушаха своите вождове в пълно мълчание. Но малко по малко мнозина от тях започнаха да викат, като спореха за нещо. Някои дори скочиха от местата си и изтичаха в средата на кръга. Но Емаи ги изгледа застрашително и те утихнаха. Вождовете също спореха ожесточено помежду си и едва не се сбиха. Един особено креслив вожд Емаи дори изгони от събранието. Заседанието продължи около час и половина. То завърши с дълга реч на Емаи, през време на която всичко притихна. Съдбата на пленниците беше решена.

Изведоха матросите в средата на кръга и ги поставиха в редица. По двама яки юначаги държаха всеки от тях, макар пленниците и да не се опитваха да бягат. Емаи приближи до най-крайния от матросите и го удари с мера по главата. Матросът падна мъртъв. Тълпата възторжено завика.

Емаи бавно крачеше по редицата. Втория пленник той не закачи, но уби третия. Като пропусна четвъртия, уби петия. Така убиваше всички нечетни и оставяше живи четните. И при всеки замах на неговия мер тълпата виеше радостно.

Ръдърфорд беше девети поред. Той трябваше да бъде убит. Той стисна зъби и не пророни нито звук. А до него Джек Малън ревеше силно, макар да беше осми поред и не го заплашваше смърт.

Като уби седмия и не погледна към Малън, Емаи дойде до Ръдърфорд. Ръдърфорд беше бледен, но мълчеше. Вождът вече вдигна ръка. Но изведнъж сякаш си спомни нещо. Ръката му бавно се отпусна. С явно възхищение огледа могъщата гръд и широките плещи на

моряка. Като му подари живота, той уби десетия и дванадесетия, преминавайки внезапно от нечетните номера към четните.

Шестима бяха убити, шестима останаха живи. Имената им бяха: Ръдърфорд, Джек Малън, Джон Уотсън, Джон Смит, Джеферсън и Томпсън.

ПИРШЕСТВОТО

Трупове на капитана, готвача и боцмана и на шестимата убити матроси насякоха с брадви на части. Брадвите бяха стоманени, европейски, плякосани от „Агнеса“. Докато едни сечаха мъртъвците, други копаеха наред поляната големи кръгли ями. В тези ями нахвърлиха сухи вейки и ги запалиха. Върху вейките сложиха камъни. Когато камъните се нагряха дотолкова, че не можеше да ги пипнеш с ръка, на тях сложиха късове човешко месо. После заровиха ямите с пръст и зачакаха месото да се изпече.

Към воините пак се присъединиха жените и децата. Те също искаха да вземат участие в пиршеството. Разрошени старици и голи петгодишни малчугани лакомо поглеждаха към ямите, без да скриват нетърпението си.

На Ръдърфорд му беше непоносимо тежко. Повръщаше му се от отвращение.

„Ние сме оставени за запас — мислеше той. — Утре или вдругиден ще изядат и нас. Дано е по-скоро, че е непоносимо повече да се мъчим така!“

И за да не вижда нищо, той легна на тревата, заби лице в земята и затвори очи. Другарите му, останали без сили от всичко преживяно, заспаха тежък, неспокоен сън. Ръдърфорд също потъна в някаква забрава и въпреки страшния шум лежа така, без да отваря очи, няколко часа.

Събуди се едва когато някой го сбута с крак по хълбока. Другарите му вече седяха в кръг на тревата. Ръдърфорд седна до тях.

Пирът беше свършил.

Емаи реши, че е време да нахрани живите пленници. По заповед на вожда пред матросите струпаха купчина печена риба — човешкото месо се считаше за деликатес и не го предложиха на пленниците. Но

пиршеството на людоедите беше убило желанието да ядат и те не докоснаха рибата. Измъчваше ги жажда. Един воин им донесе вода в стомна, направена от издълбана тиква. Когато моряците утолиха жаждата си, заповядаха им да станат и ги поведоха към колибите.

Докато вървяха по селската улица, видяха онова, което не можеха да видят предната вечер поради тъмнината. Колибите приличаха на големи пчелни кошери. Пред колибите стърчаха колове, на коловете — човешки черепи.

— Вижте глава на бял! — викна Джек Малън.

Всички се обърнаха и видяха глава със съвсем светла кожа. Когато приближиха, познаха я. Беше главата на капитан Кофайн.

Въведоха пленниците в една колиба, изплетена от слама и пръти. Вратата беше толкова ниска, че моряците, като влизаха вътре, се навеждаха почти до земята. Нямаше прозорци и светлината проникваше само през пролуките на стените. Нямаше нито огнище, нито комин, тъй като новозеландците готвеха храната си под открито небе. На пръстения под имаше купчина сено, от което можеха да си направят легла. В сеното лежаха куртките и ризите на пленниците, които им бяха взели още на кораба. Това ги учуди много.

— Защо ни върнаха дрехите, щом утре искат да ни убият и изядат? — попита Ръдърфорд.

— Как не ми се иска да умирам! — извика Джек Малън.

— Мълчи, момче! — прекъсна го Ръдърфорд. — Не се надявай напразно. Утре кучетата ще ръфат нашите кости.

— Ако утре не ни убият — каза Джон Уотсън, — аз ще избягам.

Моряците се облякоха и налягаха на сеното. При входа на колибата останаха четирима новозеландци, въоръжени с мерове, копия и брадви. Скоро започна да се смрачава, след това настъпи нощта. Ръдърфорд дълго не можеше да заспи. Нима има макар и слаба надежда да се спасят? Не, не, не може да очаква милост.

— Мамо! Мамо! Мамо! — тихо плачеше в къта Джек Малън.

„Клетото момче! — помисли си Ръдърфорд. — За пръв път излезе в морето. В Дъблин го чака майка му. Нима и той никога няма да се върне вкъщи?“

---

[1] Пени — английска бронзова монета. ↑

[2] Фокмачта — предна мачта на кораб. ↑

ДЪЩЕРЯТА НА ВОЖДА

ЕШУ

Когато Ръдърфорд се събуди, слънчевата светлина струеше вече през всички пролуки на колибата. Другарите му седяха на сеното и чакаха какво ще стане по-нататък. Ръдърфорд скочи на крака. Той се беше наспал и се чувствуваше пак освежен и силен. Като дойде до вратата, той се наведе и излезе от колибата. Стражите не го задържаха.

Учудени твърде много от това, всички останали пленници също напуснаха своя затвор и се спряха на улицата пред вратата. Воините, които ги вардеха през нощта, излязоха след тях, но не казаха нищо.

— Тук не ни вардят твърде строго — каза Джон Уотсън и черните му очи блеснаха. — Ако продължава така, май че ще успеем да избягаме.

— А къде ще избягаш? — попита го Ръдърфорд. — Нали „Агнеса“ изгоря и ние сме откъснати от целия свят.

— Ще се скрия в гората и ще чакам, докато дойде някой друг кораб.

— Кораби се отбиват тук веднъж за десет години — усмихна се Ръдърфорд.

Новозеландското селце си живееше тихо и кротко. Воините спяха на припек, без да изпускат впрочем оръжието от ръцете си. Под коловете, на които стърчаха отсечени човешки глави, жените хранеха децата си и плетяха от пръчки големи кошници. Като видяха пленниците, те наскочаха от местата си и почнаха с любопитство да ги разглеждат. Много жени се усмихваха и тези усмивки се сториха на Ръдърфорд доста приветливи. Една почтена майка на семейство, заобиколена от голи дечица, им поднесе кошничка, в която имаше няколко къса печено месо.

Моряците бяха много гладни, но не посегнаха към месото. На всички им се струваше, че това е месото на техните убити другари. Жената, като видя, че те не ядат месо, им донесе кошница, пълна с

печена риба и печени картофи. Матросите се заеха с рибата и картофите, а жените разделиха помежду си месото. Изведнъж от най-голямата колиба излезе Емаи, придружен от петима младши вождове. Задрямалите на слънцето воини веднага скочиха на крака, а жените и децата се отдръпнаха встрани. Емаи заповяда нещо и воините заобиколиха пленниците и ги хванаха за ръце. Пленниците вече бяха уверени, че сега ще ги изведат на поляната и ще ги убият.

Но вместо на поляната поведоха ги към стобора и ги изведоха пред портата на селото. Тук Емаи се сбогува с младшите вождове. Младшите вождове и по-голямата част от диваците се върнаха в селото, а Емаи с пленниците и четиридесет воини тръгнаха към гората. Те вървяха навътре към острова и все повече се отдалечаваха от брега на морето. Всеки матрос беше воден подръка от двамина воини. Останалите воини бяха натоварени с награбената от „Агнеса“ плячка. Те носеха пушки, брадви, вилици, одеяла, тенджери, торбички с патрони и барут, матроски дрехи — всичко, което Емаи беше оставил лично за себе си. Един новозеландец мъкнеше под мишница огромна книга с червена подвързия, на която беше напечатан надпис: „Корабен дневник на тримачтовия бриг «Агнеса» за 1816 година“.

Горската пътечка ту се изкачваше стръмно нагоре, ту се спускаше надолу. От папратите стърчаха голи сиви скали. В клоните пееха скорци с червени гребени по главите, подскачаха пъстри папагали. Нејде в далечината кукаше кукувица. Пътят им понякога се преграждаше от блата, обрасли с високи тръстики. Новозеландците не ги заобикаляха, а газеха направо през водата. Понякога затъваха в мочурищата чак до рамене. Но това ни най-малко не ги тревожеше. Те само преместваха товара си на главата, за да не го измокрят, и вървяха по-нататък.

След шест часа уморителен път пленниците видяха голям хълм, на чийто връх имаше село, заградено с дървена ограда. Емаи поведе отряда си направо към селото.

Новопристигналите бяха посрещнати от тълпа воини — към двеста души. Водеше ги един старец с посивяла коса. Перата на главата му и татуировката на челото му веднага показваха, че е вожд.

— Айр-маре, Емаи! — викаха на дошлите жителите на селото.

— Айр-маре, Ренгади! — отговаряха спътниците на Емаи.

Сивокосият вожд на това село се казваше Ренгади. Той беше младши вожд и в знак на преданост към своя повелител Емаи си одраска лицето, гърдите и ръцете с едно остро камъче. Всичките му подчинени постъпиха по същия начин и скоро от всички протече кръв. Емаи повика Ренгади при себе си. Вождовете си потъркаха носовете. Когато приветствията свършиха, всички влязоха в селото.

Селото беше досущ като онова, където пленниците прекараха първата нощ, само че малко по-голямо. Жените и децата се криеха в колибите, не се решаваха да се покажат пред очите на върховния вожд. Воините на Ренгади разглеждаха с любопитство пленниците. Те, както и всички жители от централната част на острова, никога не бяха виждали европейци. Особено ги поразиха огнените коси на Ръдърфорд. Те не сваляха поглед от него.

Цялата войска се събра на поляната зад колибите. Пленниците затрепераха от страх, като видяха големи кръгли ями, в които димяха съчки. В също такива ями бяха опечени убитите моряци, и те решиха, че сега е дошъл техният ред.

Но този път ямите бяха приготвени за свинско месо. Донесоха убитите свине, насякоха ги, нахвърлиха ги в ямите върху нажежените камъни и ги затрупаха с пръст. Когато свинското месо се изпече, изровиха го от пръстта и започна пиршеството. Емаи заповяда да нагостят и пленниците. Но на матросите не се разрешаваше да ядат заедно с воините. Сложиха ги да седнат встрани, там, където обядваха робите.

Робите бяха воини от други племена, взети в плен на бойното поле. Те се нахвърлиха върху месото с необикновена лакомия. Очевидно не ги хранеха много сито.

Най-сетне жените напуснаха колибите и излязоха на поляната. Но не се решиха да дойдат при пируващите и се спряха на двайсетина крачки от тях.

Само една девойка на петнайсет-шестнайсет години с голяма кошница на глава се отдели от тълпата на жените и без страх дойде при Емаи. Върховният вожд на племето изведнъж се усмихна широко и стана от земята.

— Айр-маре, Ешу! — извика той.

Девойката постави кошницата на тревата и те дълго си триха носовете един друг.

— Коя е тази? Жена му ли е, коя ли е? — попита Джон Уотсън.

— Не, навярно дъщеря му — каза Ръдърфорд. — Нима не виждаш колко много прилича на него? Същият прав нос, същите тънки устни...

Както се оказа после, предположението на Ръдърфорд излезе вярно. Момичето беше дъщеря на Емаи и се наричаше Ешу.

Тя извади от кошницата шепа печени папратови корени и ги подаде на баща си. След това обиколи с кошницата всички воини и всеки получи своята част от корените. Емаи вървеше след нея и ласкаво се усмихваше. Като почерпи всички воини, Ешу погледна към пленниците и после въпросително погледна баща си. Емаи я хвана за ръка и я поведе натам, където обядваха робите.

Тя приближи до белите с широко отворени от почуда очи. Странното им облекло и бледите им лица я поразиха. Тя гледаше ту един, ту друг. Тя почти не забеляза Джон Уотсън — невисок, мургав, черноок, самият той приличаше на новозеландец. Но като видя Ръдърфорд, тя едва не изпусна кошницата от ръце — така я порази огнената му коса.

Емаи заповяда на Ръдърфорд да стане. Той послушно се изправи в целия си ръст. Девојката се изправи на пръсти, протегна ръка и с възхищение докосна косите му. После забеляза блестящите медни копчета по куртката на Ръдърфорд. Красотата на тези копчета я ослепи.

И тутакси Ръдърфорд се досети какво трябва да направи. Той откъсна едно копче и с поклон го подаде на момичето. По мургавите страни на Ешу изби руменина. Тя стисна в юмрук получената скъпоценност и благодарно се усмихна на Ръдърфорд.

Постъпката на пленника хареса много на Емаи. Този свиреп воин беше добър баща и обичаше много дъщеря си. Той ласкаво потупа Ръдърфорд по рамото. После взе да чертае с показалеца си по широката му гръд някакви странни и сложни шарки. При това той пламенно обясняваше нещо на дъщеря си.

Като почерпиха пленниците с папратови корени, бащата и дъщерята се отдалечиха.

Пиршеството продължи до залез слънце. По случай пристигането на Емаи беше опечено толкова много свинско месо, че дори и през нощта не можаха да го изядат. Останалото недоядено месо

окачиха на клоните на дърветата, та кучетата да не могат да го стигнат. Новозеландците държаха всичките си запаси под открито небе — обичаят им забраняваше да внасят храна в колибите.

На мръкване поведоха пленниците да спят. Вкараха ги в една колиба, също като оная, в която спаха миналата нощ. Само вратата този път беше толкова ниска, че през нея можеше да се влезе само лазешком. С тях пак ноцуваха четиримата въоръжени воители.

Като се изтегна на сеното, Ръдърфорд изведнъж усети под себе си нещо твърдо.

— Приятели! — извика той и скочи. — Вижте! Те са ни върнали ножовете и торбичките с тютюн!

Шест ножа и шест торбички лежаха върху сеното.

— Глупаци! — завика Джон Уотсън, като взе ножа си. — С този нож аз ще си извоювам свободата.

— Не бързай, Джон — каза Ръдърфорд. — Трябва да действуваме предпазливо и да се стараем да не ги дразним напразно. Няма къде да бягаме оттук. Можем да мечтаем само да ни запазят живота.

Тази вечер у пленените моряци за пръв път се появи слаба надежда.

ИЗТЕЗАНИЕТО

Следната сутрин им донесе ново изпитание.

На разсъмване ги изведоха с шум от колибата и придружени от цялото село, ги завлякоха на поляната. В тълпата Ръдърфорд видя Ренгади, Емаи и Ешу. Насред поляната седяха няколко намръщени старци. До всеки от тях стоеше по една издълбана тиква, напълнена догоре с някаква черна течност. В ръцете си държаха множество странни предмети, източени от кост: една кост имаше форма на нож, друга — на длето, трета — на трион, четвърта — на шило, пета — на бравичка. Всичко това много приличаше на средства за изтезаване. Клетите пленници се изплашиха. Страхът им особено се засили, когато Емаи им заповяда да им съблекат куртките и ризите. След това ги хванаха за рамене и ги повалиха на земята. Пет или шест воители държаха всеки един от пленниците, така че те не можеха да мръднат.

Емаи вдигна ръка и старите магьосници пристъпиха към дяволската си работа. Те топяха острите костички в черната течност и разрязваха с тях кожата по гърдите и раменете на пленниците. За разните разрези те употребяваха костички с различна форма. Кожата на матросите се покриваше със сложни шарки като на килим. Татуировчиците избърсваха с длани леещата се кръв, за да не им пречи да виждат насоката на линиите. Болките бяха нетърпими. Лютивата течност пареше тялото като нажежено желязо. Раните веднага подпухваха. Джек Малън плачеше, Смит, Джеферсън и Томпсън охкаха високо, Джон Уотсън ръмжеше от ярост и се опитваше да ухапе диваците, които го държаха. Единствен само Ръдърфорд мълча през време на цялата операция. Зъбите му бяха здраво стиснати, а от гърдите му не се изтръгна нито един звук.

Новозеландците уважаваха само смелостта и търпението. Който е храбър в боя, който без сълзи и стонове понася страданията, предизвикваше тяхното възхищение.

Всички воители, които бяха наобиколили пленниците, бяха татуирани. Те знаеха, че болките при татуировката са толкова мъчителни, че само истинският герой е способен да ги понесе, без да вика. И в техните очи Ръдърфорд стана герой.

Измина час и половина. Гърдите и раменете на всеки матрос бяха покрити с гъста мрежа от подпухнали черни драскотини. Татуировчиците заявиха, че работата им е свършена, и избърсаха инструментите си в тревата.

Но за героя се полага специална татуировка. Колкото по-знаменит и по-знатен е новозеландецът, толкова повече е татуиран. И Емаи заповяда в знак на специално отличие да татуират хълбоците и гърба на Ръдърфорд.

Отново започна мъчително изтезаване. Другарите на Ръдърфорд, които вече никой не закачаше, седяха на тревата и тихо охкаха, защото целите им тела горяха и тлееха от болки. А Ръдърфорд мълчеше, макар че отровните ножове се вбиваха в гърба му. Мълчеше напук на своите мъчителни. Стискаше зъби и мълчеше. Беше решил да докаже на тези хора, че те не са в състояние да го накарат да викне.

Целият му гръб също се покри с шарки, а той все така не отронваше ни звук. Шепот на учудване се понесе по редиците на

зрителите. Ама че човек! И Емаи реши да окаже на Ръдърфорд още по-голяма почит — той заповяда да татуират и бузите му.

Новозеландците не татуираха робите. На воините татуираха гърдите или гърдите и гърба. Емаи искаше да направи белите пленници свои воини и затова заповяда да ги татуират. Татуираха лицето само на особено храбрите воини. Челото татуираха само на вождовете.

Ето, най-после и бузите на Ръдърфорд са изкусно изрязани. Изтезаваха го почти четири часа. Татуировчикът остави инструментите си и воините, които държаха нещастния моряк, се отдръпнаха встрани. Но Ръдърфорд както си лежеше, така си и остана да лежи на тревата. Той дори не помръдна. От отеكلото му лице течеше кръв. Кръвта се стичаше в ушите, носа и устата му. Той се опитваше да отвори очи, но не можеше. Очите му бяха отекли и не се отваряха.

Изведнъж едно меко ленено парцалче докосна лицето му и избърса кръвта. Той чу над себе си гласа на Ешу. Тя му говореше нещо. Той не разбра думите ѝ, но гласът ѝ му се стори нежен и ласкав. Девойката го хвана за ръка. Той направи усилие и стана — огромен, олюляващ се, сляп. Краката му едва го държаха.

Ешу поведе ослепелия великан след себе си. Воините мълчаливо се отдръпнаха и им сториха път. Тя го поведе през селската улица, изведе го зад стобора и се спусна заедно с него по склона на хълма към реката. Тук тя леко го блъсна напред и той влезе в прохладната вода.

От водата веднага му поолекна. Възпалените му рани вече не горяха толкова силно. Той седя дълго и с наслада във водата и би седял навярно, докато се стъмни, ако не беше чул, че Ешу го вика. Той излезе на брега, тя му подаде ръка, отведе го назад в селото и го настани до пламтящия огън редом до другарите му.

Очите на Ръдърфорд все още бяха затворени, но по мириса той се досети, че беше започнал обедът. Новозеландците дояждаха вчерашното свинско месо. Този път на обела пленниците седяха не с робите, а с воините. Но не им дадоха да ядат, защото бяха табу.

УРОЦИ ПО НОВОЗЕЛАНДСКИ ЕЗИК

„Табу“ е странна, страшна и свещена дума. Новозеландецът, както всеки друг полинезиец, най-много на света се страхува от табу. Табу би могла да бъде планина, гора, храна, река, човек, животно — всичко, каквото си щете. Ако планината е табу, на нея не можете да се качвате, ако табу е гората, в нея не можете да ловувате, ако табу е храната, не можете да я ядете, ако табу е човек, не можете да го убивате, не можете да го закачате и самият той не може да се докосва до нищо, защото осквернява всичко със своето докосване. Табу обявяваха вождовете. Това суеверие им помагаше да управляват.

Според обичая на воините след татуировката се налагаше тридневна табу. Емаи наложи табу на всички свои бели пленници. Забраниха им да докосват с ръце храната, за да не я осквернят. И те не можеха да ядат.

През първия ден след татуировката те и не мислеха за ядене, защото нестихващата болка им убиваше всякакъв апетит. Но на другия ден на всички освен на Ръдърфорд значително им олекна и те поискаха да ядат. Тогава Емаи измисли начин как да нахрани пленниците си, без да нарушава табуто. Той ги постави в една редица пред колибата и заповяда на шестима роби да им пъхат в устата късчета риба. А за да не би матросите поради незнание на обичаите все пак да осквернят случайно храната, воините държаха здраво ръцете им.

Всички освен Ръдърфорд се наядоха до насита. Ръдърфорд не можеше да преглътне нито хапка. Той позволи да му налят в гърлото само малко вода. Главата му се цепеше от болка, очите му все още не се отваряха. Слепотата го потискаше. Струваше му се, че никога вече не ще може да прогледне.

Но на четвъртия ден отокът на лицето му спадна и очите му се отвориха. Той се почувствува значително по-добре. Снеха табуто от пленниците.

Скоро те съвсем се оправиха. Но тъгата по родината и по свободата ги мъчеше все повече.

Бавно се точеха дните. Пленниците не можеха да се оплачат от лошо отношение към тях. Новозеландците ги хранеха със същото, което ядяха и те, и им дадоха добра колиба. Воините, които живеяха в тази колиба заедно с тях, им позволяваха да вършат всичко, каквото си искат. Те можеха да ходят из цялото село денем и нощем. Никой дори

не ги следеше специално. Само едно не им се разрешаваше — да излизат от селото, зад оградата.

Когато те стигаха до портичката на оградата, воините, които стояха на пост, им преграждаха пътя. И матросите трябваше да се връщат назад, в колибата си.

Мъката не им даваше покой. Те не можеха да се занимават с нищо. Нямахме какво да правят. Мъжете всеки ден ходеха на лов и риболов. Жените копаеха в градините край селото. А матросите скитаха по единствената селска улица между сламените колиби или лежаха на тревата и гледаха към небето. Бавно минава времето в неволя.

Само Ешу малко ги развличаше. Тя дойде при тях няколко дни след като снеха табуто от тях, и седна пред колибата. Оттогава тя взе да идва всеки ден. Понякога с нея идваха дъщерите на Ренгади, но повечето пъти идваше сама. Обикновено си носеше работа и плетеше било кошница от пръчки, било върви от ленени влакна. Ръдърфорд, Джек Малън, Смит и Томпсън сядоха около нея и тя започваше да разговаря с тях. Ни най-малко не се смущаваше, че те не разбираха нито дума от това, което казваше. Тя говореше не за тях, а за себе си.

Но Ръдърфорд постоянно се мъчеше да я разбере. Със знаци я питаше за названието ту на един, ту на друг предмет и тя му отговаряше. Малко по малко той заучи доста новозеландски думи и почна да разбира за какво говори Ешу. След месец и самият той вече можеше да каже едно друго по новозеландски. Когато успееше да състави късичка фраза, Ешу се смееше и пляскаше с ръце.

Ръдърфорд често я развличаше с разни забавления и сам се смееше заедно с нея, защото по природа беше весел човек. Като всеки моряк, той умееше да завързва връв по най-различни начини с разни заплетени възли. Ешу знаеше само най-простите възли и с учудване следеше как той завързваше краищата на връвта, която тя плетеше. Той й даваше да развързва всеки възел и понякога тя се заседяваше по цели часове, мъчейки се да се досети как да го направи. Впрочем малко по малко тя изучи сложната наука на възлите и взе да ги завързва и развързва не по-зле от своя учител.

Ръдърфорд й направи от кора вятърна мелница — мъничка въртележка, прикрепена към пръчка от рибена кост. Новозеландците никога не бяха виждали мелница и Ешу се възхищаваше на своята

играчка като малко дете. Тъй като вятърът беше слаб, тя трябваше да тича, за да може мелницата да се върти. Тя тичаше из цялото село, а след нея тичаха кучета и деца. Възрастните я гледаха със завист. Самият Емаи се заинтересова от въртележката и помоли Ръдърфорд да направи и на него такава. Ръдърфорд, разбира се, веднага изпълни молбата на вожда.

Веднъж Ръдърфорд улови плъх и го даде на Ешу. Девојката искаше да удуши плъха и да го опече, защото новозеландците считат мишките и плъховете за голям деликатес. Но Ръдърфорд реши да употреби заловения плъх за друго. Той изряза с нож от дърво малки колелца и измайстори мъничка каручка. В тази каручка с помощта на ленени влакна впрегна плъха. Плъхът теглеше количката, но едно хлапе го улови и го изяде суров. Така между Ешу и Ръдърфорд се завърза дружба.

Другите пленници също често си бърбеха с Ешу. И те малко по малко бяха научили новозеландски език, но не можеха да достигнат Ръдърфорд — той безспорно говореше най-добре от всички и с всеки ден постигаше големи успехи. Особено се привърза към Ешу Джек Малън. Той я научи на нещо известно на всички европейски момичета и съвсем неизвестно на новозеландците — да плете венци от цветя.

Само двама не вземаха участие в разговорите с Ешу — Джеферсън и Джон Уотсън.

Джеферсън и преди си беше мълчалив, мрачен човек, а като попадна в плен при новозеландците, беше така потресен от всичко случило се, че съвсем изгуби способността да говори. Нищо не го интересуваше. Към всичко се отнасяше с пълно равнодушие. Почти не излизаше от колибата и през цялото време лежеше на сеното, загледан в тавана. Когато го заговаряха другарите му, отговаряше с една-две думи и без желание. Той беше убеден, че ще го убият, и през цялото време чакаше смъртта. Към Ешу се отнасяше както към всичко останало, което го заобикаляше — просто не я забелязваше.

Джон Уотсън избягваше Ешу по съвсем други причини. Той мразеше всички новозеландци. Мислеше само как да се освободи от плен и стана много раздразителен. В яда си понякога хвърляше храната, която новозеландците му даваха, и ги ругаеше с най-неприлични английски псувни. Ръдърфорд на няколко пъти трябваше

да го възпира от сбиване. Такова едно сбиване би било съвсем безполезно и можеше да навлече само нови нещастия на пленниците.

— Аз ще избягам, ще избягам! — постоянно повтаряше Джон Уотсън. — Ще се върна в Англия и ще поискам от краля цяла войска за изстребването на тези людоеди. Ние ще дойдем тука с оръдия и до основи ще изгорим селата им. Нямам намерение да щадя никого. Виждаш ли тези борове, Ръдърфорд? Тогава знай — ще ги изпонакача с людоеди, както на Коледа накичват елхите с играчки. За последен път те съветвам: бягай с мен, приятелю.

— А къде ще избягаме, Джон? — уговаряше го Ръдърфорд. — Ами че те са хиляди, а ние сме само шестима. Те ще ни заловят в гората и ще ни убият. Не е ли по-добре да почакаме малко, да спечелим доверието на диваците. Тогава, ако в Нова Зеландия се отбие някакъв европейски кораб, може би не ще ни бъде трудно да избягаме.

— Щом мислиш така, остани тук, червенокоси, подмазвай се на човекоядците, пък аз ще избягам сам! — отговаряше злобно Уотсън.

Той намрази Ешу от самото начало, защото беше дъщеря на Емаи. Когато тя идваше на гости на пленниците, той се вмъкваше в колибата, лягаше до Джеферсън на сеното и в безсилна ярост хапеше ръцете си.

БЯГСТВОТО

Моряците прекараха в плен вече над пет месеца, а Джон Уотсън и Джеферсън не научиха нито една новозеландска дума.

Веднъж на разсъмване Ръдърфорд се събуди от гърмеж на пушечен изстрел. Той седна и се послуша. Зад стените на колибата се чуваше тропот на множество боси крака, викове, лай на кучета. Досега Ръдърфорд никога не беше виждал новозеландци да стрелят с пушките, взети от „Агнеса“. Те носеха пушките на гърба си, сякаш само за украшение. И този неочакван изстрел, тази суматоха в селото разтревожиха Ръдърфорд.

В колибата беше още сумрачно. Ръдърфорд се обърна и забеляза, че четиримата воители, които обикновено спяха при вратата, бяха изчезнали. До него Джек Малън изплашено кокореше очи, Джеферсън

спеше като мъртъв, но Джон Смит и Томпсън се поизправиха и развълнувано занадничаха към вратата.

Едва сега Ръдърфорд забеляза, че в стаята са останали само петима.

— Къде е Уотсън? — викна той и скочи на крака.

Никой не му отговори.

— Той е избягал и са го застреляли! Чухте ли изстрела? — викаше Ръдърфорд.

Джон Смит мълчаливо кимна глава.

— Защо не ни предупреди, че се готви да бяга днес? — продължаваше Ръдърфорд. — И вие ли нищо не знаехте? Той постоянно повтаряше, че ще избяга, но аз никога не съм мислил, че иска да бяга толкова скоро. Да беше ни казал, щяхме да го разубедим...

— Тъкмо затова не ни е казал нищо — мрачно измърмори Джон Смит.

Откъслечните викове на улицата се сливаха в една непрестанна глъчка. Ръдърфорд скочи и се втурна към вратата.

— Не излизай! — захленчи Джек Малън и го хвана за крака. — Страх ме е... Какво ще стане сега с нас?...

Но Ръдърфорд издърпа крака си и лазешком изпълзя от колибата. Джек Малън, Смит и Томпсън го последваха. След минута и четиримата стояха вече наред улицата. В колибата остана само Джеферсън. Той спеше дълбоко.

Тълпата тичаше към портата на крепостната ограда. Кучетата лаеха на поразия, изплашените свине се мотаеха из краката им. Жените бяха заприщили цялата улица. Мъжете бяха вече там, напред, при портата.

Пленниците тръгнаха натам, където ги носеше тълпата. Но тълпата скоро се върна назад. Ръдърфорд и другарите му се отбиха встрани, спряха се до някаква колиба и загледаха напред.

От гората влезе в селото многолюден отряд воини. Тевлачеха някакъв човек, който се дърпаше отчаяно и викаше. Този човек беше Джон Уотсън. Той се дърпаше, мъчеше се да се изскубне, хапеше раменете на хваналите го воини и викаше, викаше, викаше.

— Червата ви ще изсипят! — викаше с цяло гърло той. — На парчета ще ви насекат, кожата ви ще одерат, на огньовете ще ви изгорят.

Но воините не обръщаха на виковете му ни най-малко внимание. Те упорито го влачеха по улицата. Редом с него носеха трупа на голямо куче.

Когато Джон Уотсън се изравни с мястото, където стояха другарите му, Ръдърфорд се спусна към него. Но не можа да си пробие път до заловения беглец — тълпата тутакси го изтласка встрани.

— Успокой се, Джон! — извика Ръдърфорд. — Дръж се кротко! Ние ще се опитаме да ти помогнем!

Но Уотсън не го чуваше и продължаваше да вика своите безсмислени закани. Само един стар воин, който стоеше наблизко, се обърна към Ръдърфорд, усмихна се злорадо и каза по новозеландски:

— Плачи за приятеля си. Никога вече няма да го видиш.

Довлякоха Джон Уотсън до колибата на Емаи. Върховният вожд посрещна воините си на прага и заповяда да вкарат беглеца в колибата.

Матросите насядаха на сеното около лежащия Джеферсън и почнаха да се съвещават какво да правят. Джеферсън вече се беше събудил, но като чу разказа за бягството на Уотсън, не каза ни дума и остана съвсем равнодушен. Джек Малън плачеше тихо в един кът и повтаряше, че сега всички те са свършени. Ръдърфорд считаше, че трябва да се направи всичко възможно, за да се спаси Уотсън. Но слабо се надяваше да сполучат.

— А какво искаш да предприемем? — попита Томпсън.

— Ще ида при Емаи и ще го помоля да пощади Джон — отвърна Ръдърфорд. — Ще му дам честната си дума, че той вече не ще се опитва да бяга.

— И Емаи ще повярва на твоята честна дума! — възрази Томпсън. — Не, по-добре е да не се месим в тази история и да си седим колкото може по-тихо! Ние трябва да си дадем вид, че Джон хич не ни интересува, защото иначе и него няма да спасим, и себе си ще погубим.

Но Смит каза на Томпсън да се засрами и подкрепи Ръдърфорд. И Ръдърфорд тръгна сам към колибата на върховния вожд.

Емаи заемаше най-голямата колиба в селото. Сега тя беше пълна с хора и през сламените стени се донасяше гълчавата на много гласове. При входа на колибата воините спряха Ръдърфорд. Един от тях попита:

— Какво търсиш тук, бели човече?

— Искам да говоря с Емаи — отговори по новозеландски Ръдърфорд.

— Почакай — отвърна воинът. — Ще ида и ще разбера дали Емаи иска да говори с тебе.

Ръдърфорд седна на едно дърво пред колибата и почна да чака. Воините, които се тълпяха при входа, обсъждаха високо бягството на Джон Уотсън. Ето какво научи Ръдърфорд.

Джон Уотсън излязъл от колибата на пленниците посред нощ, когато било още съвсем тъмно. Стражите спели дълбоко и не забелязали излизането му. Като намерил нейде дебела тояга и здрава връв, той се промъкнал към портата на крепостната ограда. На стража при вратата били само двама воители, въоръжени с пушки, копия и мерове. Джон Уотсън незабелязано се приближил до тях изотзад и ги зашеметил и двамата с удари на тоягата по главите. След това ги вързал и им запушил устата. Взел пушките им, промъкнал се през вратата и се скрил в гората.

Вързаните воители скоро се свестили. Единият от тях успял да извади парцала от устата си. Той разбудил цялото село. Веднага започнало преследването. Гората се изпълнила с воители и кучета.

Джон Уотсън очевидно веднага се заблудил в гората. Вместо да иде по-надалеч, той обиколил селото и се скрил сред повалените от бурята дървета, почти до самата ограда. Но именно това объркало неговите преследвачи. Те не се досетили да го търсят толкова наблизко и навлезли навътре в гората. Може би Джон Уотсън е щял да се укрие между дърветата до следващата нощ и тогава тихичко да се отдалечи, но за нещастие на разсъмване го забелязало едно голямо куче. То се спряло на двайсетина крачки от беглеца и започнало да лае. Уотсън не се стърпял и го застрелял с пушката. Този именно изстрел събуди Ръдърфорд. Разбира се, след това беглецът бил открит веднага и заловен.

Ръдърфорд седеше пред колибата на Емаи, вслушваше се в разговорите и чакаше. Наложил му се да чака твърде много, почти час. Той вече беше почнал да губи търпение и искаше без позволение да влезе в колибата, когато изведнъж воинът, който беше отишъл да доложи за него на вождата, се върна.

— Емаи не иска да говори с белия човек — каза той на Ръдърфорд. — Белият човек трябва да си иде.

Ръдърфорд печално се затътри към своите другари. Той разбираше, че съдбата на Джон Уотсън е решена.

ЗАСТЪПНИЦАТА

Моряците седяха мрачно в колибата си. Мълчаха. След няколко часа Джон Уотсън ще бъде убит. Трябва да се направи нещо, трябва да се опитат да го спасят. Но как? Беше им жал за другаря и страшно за собствената им съдба.

Слънцето се издигаше все по-високо и по-високо. В колибата стана душно.

Изведнъж Ръдърфорд видя през вратата боси момински крака. Ешу! Тя се спря пред колибата, както се спираше всеки ден, и чакаше моряците, както обикновено, да излязат и да си побъбрят с нея.

Джек Малън понечи да тръгне към вратата. Но Ръдърфорд го спря.

— Почакай, Джек — каза той. — Това момиче може да ни помогне и с него трябва да действуваме много внимателно.

Джек Малън послушно остана в колибата.

Ешу чакаше на вратата. Най-сетне тя се измори да стои права и седна на земята. Времето течеше, а нейните бели приятели не излизаха. Тя се учуди. Обикновено те с такова желание излизаха да си поговорят с нея. Омръзна ѝ да чака. Може би те не знаят, че е дошла? Тя нетърпеливо удари няколко пъти с длан по стената на колибата. Но и сега никой не излезе.

Като почака още малко, учудена и разсърдена, девойката се наведе и влезе вътре. Ръдърфорд и другарите му дори не се обърнаха към нея.

— Айр-маре — каза тя.

Никой не ѝ отговори.

— Айр-маре! — повтори тя високо и сърдито.

Моряците дори не помръднаха.

Тяхното мълчание започна да я дразни. Тя тропна с босия си крак в земята.

— Защо не ми отговаряш? — попита тя Ръдърфорд. — Аз съм дошла тук да разговарям с тебе.

— Той никога вече няма да разговаря с тебе, Ешу — каза Джон Смит. — Баща ти иска да убие неговия брат и затова той не ще ти каже вече нито една дума. Излез оттук.

Джон Смит нарочно нарече Уотсън брат на Ръдърфорд. Той искаше да учуди силно девойката.

Ешу се разсърди не на шега.

— Не, той ще разговаря с мене!... Кажи ми, ще разговаряш ли, или не? — обърна се тя към Ръдърфорд.

Но Ръдърфорд мълчеше.

— Излез оттук — спокойно отговори Джон Смит, ставайки прав.

— Ти да не си посмял да ме пъдиш! — викна девойката. — Ще кажа на баща си и той на никого няма да позволи да ме пъди!

— Добре — каза Джон Смит. — Иди и кажи на баща си. Баща ти може да ни забрани да те пъдим оттук, но не може да накара Жълтокосия да ти каже дори една думица.

— Не, баща ми ще го накара да разговаря с мене!

— Той не охна ни веднъж, когато го татуираха — каза тържествено Джон Смит, — и няма да разговаря с тебе, ако сам не пожелае.

Девойката си спомни за мъжеството на Ръдърфорд през време на татуировката и се замисли. Не, наистина никой не може да го накара да говори с нея. Тя плахо го погледна в лицето, надявайки се, че той ще промени намерението си и ще ѝ каже нещо сам, доброволно.

Но лицето на Ръдърфорд беше сурово и непреклонно. Той стискаше здраво устни. И като почувствува, че друг изход няма, Ешу реши да отстъпи.

— Добре, Жълтокоси — каза тя на Ръдърфорд, — ще ида при баща си и ще го моля да остави жив брат ти.

И излезе.

— Bravo, Смит — каза Ръдърфорд, когато Ешу си излезе. — Ти отлично разбра моя план!

И като помълча, добави:

— Ешу е добро момиче. Уотсън напразно не я обичаше. Но ще послуша ли Емай дъщеря си?

Пак бавно се заточиха часовете на очакването. Цялото село се вълнуваше — никой не излезе на работа, на риболов. На пленниците не донесоха храна, но Ръдърфорд разбра, че това е станало не от зъл

умисъл, а просто от суматохата — зает с Джон Уотсън, Емай е забравил да се разпореди. Слънцето вече слизаше, денят преваляше. Довечера техният другар ще бъде убит, ако, разбира се, Ешу не го спаси. Как да разберат какво става в колибата на върховния жрец, от която през цялото време се носи глъч на развълнувани гласове? Нима Ешу никога вече няма да се върне и не ще каже какво е отговорил баща ѝ!

Но тя се върна. Слънцето озаряваше вече отстрани с вечерен пламък селото и колибата, когато тя се наведе и отново влезе през вратата. Ръдърфорд скочи. Тя каза:

— Дълго молих баща си. Старите воители, които седяха в колибата му, викаха да не ме слуша. Те казваха, че твойт брат трябва да бъде изяден, че ако го оставят жив, той отново ще избяга. Баща ми мислеше. Той много дълго мисли. А аз все го молах. Тогава баща ми реши да остави жив твой брат. Той го подари на Ренгади. Старият Ренгади се зарадва много, той отдавна искаше да има бял роб. Воините се сърдеха. Ще трябва да ядат само кучето, което брат ти уби. Но баща ми каза, че ние всички ще си тръгнем оттук за нашето родно село и ще ви вземем със себе си, а твой брат ще оставим на Ренгади. Баща ми каза на Ренгади: „Давай на твой бял да яде много и той никога няма да избяга от тебе“.

Ешу млъкна. Матросите също млъчаха. Те чувствуваха, че са задължени да се отблагодарят някак на тази девойка. Но как? Да ѝ дадат нещо! Но и самите те нямаха вече нищо...

— Сега ще разговаряш ли с мен, Жълтокоси? — попита изведнъж тя и погледна плахо Ръдърфорд.

— Разбира се — отговори той.

И мило я хвана за ръката.

МЕЧТИ ЗА БЯГСТВО

ПЪТЕШЕСТВИЕТО

Ръдърфорд отдавна вече беше чувал, че Емаи се кани да напусне селото на Ренгади и да тръгне за собственото си село. Той взе постепенно да разбира устройството на новозеландското племе. Емаи беше върховен вожд, на когото се подчиняваха много села. Всяко село си имаше свой вожд — младши, — който признаваше Емаи за върховен повелител. Завоювал ли ги беше Емаи, или те са му се подчинили доброволно, това Ръдърфорд не знаеше. Но той често беше чувал, че Емаи има свое собствено, родно село, в което няма други вождове и в което той живее постоянно. Следователно селото на Емаи беше столицата на цялото племе. Та ето за тази столица трябваше да тръгнат нашите пленници на другия ден след неуспешното бягство на Джон Уотсън. В селото на Ренгади им оставаше да прекарат само една нощ.

Те не успяха да видят вечерта Джон Уотсън. Той не дойде да ношува в тяхната колиба. Те прекараха по-голямата част от нощта в разговори за своята по-нататъшна съдба и за съдбата на оставения си другар. С тревога мислеха за предстоящото пътешествие. Бяха чували, че селото на Емаи се намира още по-далече от морето, отколкото селото на Ренгади. А единствено само морето можеше да им донесе освобождение. Може би на Джон Уотсън беше провървяло, че го оставиха при Ренгади. Ако при бреговете на Нова Зеландия дойде някакъв кораб, Уотсън веднага ще научи за това.

Впрочем едва ли Джон Уотсън ще дочака кораб. Той има толкова необуздан нрав, че непременно ще направи някаква глупост и ще ядоса господарите си. А тогава вече няма кой да се застъпи за него.

В разговорите на матросите не вземаше участие само Джеферсън. Той спеше дълбоко. Ръдърфорд можа да заспи едва на разсъмване. А рано сутринта в колибата влязоха воините, разбудиха спящите пленници и ги изведоха на улицата.

Цялото село беше на крак — и заминаващите, и оставащите. Воините на Емаи — четиридесет души — стояха в отделна групичка. Заедно с тях трябваше да тръгнат и техните жени и роби, които през време на разгрома на „Агнеса“ ги чакаха в селото на Ренгади.

Щом присъединиха пленниците към отряда и воините ги заобиколиха, цялата тълпа тръгна по улицата към изхода на селото. Когато минаваха край колибата на Ренгади, Ръдърфорд забеляза, че я охраняват няколко воина. От колибата се чуваха яростни английски псувни. Ръдърфорд веднага позна озлобения глас на Джон Уотсън.

— Сбогом, Джон! — извика му високо той. — Отвеждат ни оттук. Навярно никога няма да се видим с теб. Дръж се внимателно.

Псувните за няколко секунди престанаха. Джон Уотсън сякаш се опитваше да разбере откъде чува гласа на другаря си. Най-сетне той се досети каква е работата и високо се провикна в отговор:

— Сбогом, Ръдърфорд! Не се безпокой за мене! Аз скоро пак ще избягам! И тоя път няма да ме хванат вече!

И отново псувни и проклетия.

Зад оградата Емаи на сбогуване дълго търка носа си с Ренгади. Изпращачите в знак на печал драскаха лицата си с остри камъчета. Жените плачеха високо.

Най-сетне обредът на раздялата беше свършен. Ренгади поведе своите подчинени назад в селото, а хората на Емаи тръгнаха към гората.

Голяма част от награбената от „Агнеса“ плячка Емаи взе със себе си. Но този път плячката носеха не воините, а робите и жените. Воините вървяха без товар. Те носеха само оръжието си. Пленниците след татуировката се считаха за воина, а освен ножовете нямаха никакво друго оръжие, така че вървяха с празни ръце. Робите бяха твърде малко и жените — също малко — се прегъваха под тежестта на товара. Емаи не беше пожалил дори собствената си дъщеря. Ешу носеше на главата си чугунения казан от „Агнеса“.

Пътят беше труден — все нагоре и надолу. Навсякъде отвесни скали, обрасли с девствена гора хълмове, дълбоки блатисти клисури. Горската пътечка беше толкова тясна, че отрядът на Емаи се проточи на половин километър. Пленниците се опитваха да запомнят пътя, за да имат възможност да се върнат един ден, но скоро се убедиха, че това е невъзможно. В гората имаше множество пресичащи се пътечки,

съвсем еднакви, така че ориентирането изглеждаше невъзможно. А пък за новозеландците това не представляваше никаква трудност — те вървяха напред уверено и без каквото и да било колебание.

Ешу отначало крачеше пред всички, редом с баща си. Но тежкия казан, който носеше, я умори и постепенно тя взе да изостава. След два часа уморително ходене тя вървеше вече редом с пленниците, които се намираха точно по средата на колоната. В това време отрядът се изкачваше по склона на стръмен хълм и Ръдърфорд виждаше как едри капки пот се стичаха от лицето на Ешу. Тя се беше запъхтяла от умора. Воините, които вървяха с празни ръце, хич и не помисляха да ѝ помогнат. Струваше им се напълно естествено, че всички тежести трябва да мъкнат жените.

На Ръдърфорд му дожаля за девойката. Той се приближи до нея, свали от главата ѝ казана и го постави на главата си. Ешу беше дълбоко поразена от неговата постъпка, но не протестира. Воините насмалко не помислиха, че Ръдърфорд има намерение да присвои казана, и искаха да се застъпят за плячката на своя вожд. Но морякът им обясни, че ще върне казана на девойката, когато пристигнат в селото на Емаи, и воините го оставиха на мира, макар да бяха много учудени.

Ешу, освободена от тежкия товар, сега би могла без усилие да догони баща си. Но тя тръгна редом с Ръдърфорд.

По пладне всички седнаха да отпочинат на брега на един ручей. Новозеландците веднага се заеха да бият риба с копията си. Но рибата беше много дребна и рядко успяваха да улучат някоя. Само неколцина щастливци успяха да уловят по две-три дребни рибки. Останалите не хванаха почти нищо.

Моряците нямаше откъде да вземат копия. Но те измислиха друг начин за ловене на риба, който се оказа много по-сполучлив. Свалиха куртките си, завързаха ръкавите им и ги пуснаха във водата. Получи се нещо като мрежа. Като повлачиха мрежата си четиридесет-петдесет крачки срещу течението, те изсипаха от нея на тревата няколкостотин бляскави и подскачащи рибки. Новозеландците се струпаха около тях и от учудване не можеха да отронят нито звук. Този прост и удобен начин за ловене на риба не беше съвсем неизвестен. Емаи взе няколко рибки в ръце, за да провери дали не са омагьосани. Но не, рибките бяха съвсем истински.

В това време моряците накладоха огън, наляха вода в казана и свариха рибя чорба. Чорбата беше толкова много, че те не можаха да изядат дори половината и останалата дадоха на новозеландците.

След като прекара на брега на ручея около три часа, отрядът продължи пътя си. Но не бяха изминали и една миля, когато отдалеч видяха множество воители, които идеха насреща им. Горските пътечки в Нова Зеландия са толкова тесни, че разминаването по тях е почти невъзможно. Ръдърфорд се изплаши да не би отрядът на Емаи да започне бой с насрещните воители. Но опасенията му останаха напразни. Идещите насреща им воители внимателно се отбиха от пътеката и се отдръпнаха в гората, като казаха високо:

— Айр-маре, Емаи!

— Айр-маре, Нене! — отговаряха воилите на Емаи.

Нене, вожд на срещнатия отряд, признаваше Емаи за свой повелител и му се подчиняваше. Двамата вождове приятелски потъркаха носовете. Веднага направиха нова почивка. Нене разглеждаше с удивление белите. После той отведе Емаи в храстите и двамата вождове дълго разговаряха там, скрити от всички. Най-сетне при матросите дойде един воин и каза, че Емаи иска да говори с Томпсън. Томпсън отиде при вожда без никакво безпокойство.

След половин час Емаи излезе от храстите и заповяда на отряда си да тръгва на път. Томпсън не беше с него.

— Къде е Томпсън? — попита Ръдърфорд, обръщайки се към Ешу.

— Баща ми го подари на Нене в знак на дружба — отговори девойката. — Нене го отведе със себе си. Затъкнаха му устата с листа, за да не може да ви повика на помощ.

— Клетият Томпсън! — възкликна Ръдърфорд. — Ние не успяхме дори да се простим с него!

— Останахме всичко четирима — каза скръбно Джек Малън.

Той не знаеше, че скоро ще останат още по-малко.

РАЗДЯЛАТА

Вечерта пристигнаха в малко селце, разположено, както всички и-пу на новозеландците, на върха на един хълм. Ръдърфорд реши

отначало, че това именно е селото на Емаи. Но Ешу му обясни, че това е селото на Патам, а до селото на Емаи има още два дена път.

Вождът Патам ги посрещна с всичките си воители пред селото. След обичайните приветствени вопли отрядът на Емаи влезе през портичката на оградата. Зад оградата имаше всичко на всичко дванадесет колиби. Жителите на селото се струпаха около пленниците. Патам беше любопитен не по-малко от останалите. Той опипа моряците от глава до пети, възхищавайки се високо от белотата на кожата им. След това от радост им подари голяма угоена свиня.

Матросите се зарадваха на подаръка и решиха веднага да изядат свинята, защото бяха съвсем прегладнели. Джон Смит заколи свинята с ножа си. Новозеландците, които стояха наоколо, не одобриха този начин на убиване на свиня и високо се възмутиха. Обикновено те не колят свинете си, а ги дават в реката, за да не изтича кръвта, която те считат за необикновено лакомство. Постъпката на Джон Смит им се струваше глупава и разточителна. Те с негодувание гледаха как скъпоценната кръв тече по земята. Когато моряците издърпаха трупа настрана, мнозина диваци се спуснаха лазешком и почнаха да лижат окървавения пясък.

Но негодуванието на новозеландците не смути ни най-малко моряците. Те спокойно свариха част от свинския бут в казана и се наядоха до насита. Останалото месо сложиха за запас в четири кошници, които Ръдърфорд измоли от жените.

Легнаха да спят едва към полунощ. Селото на Патам беше толкова малко, че гостите с мъка се настаниха в него за нощуване.

На белите, разбира се, не можеха да дадат отделна колиба и ги настаниха по разни колиби. Както се оказа после, новозеландците направили това нарочно. Ръдърфорд и Джек Малън спяха заедно с Емаи и Ешу, а Джеферсън и Джон Смит — заедно с Патам и семейството му. През нощта Емаи няколко пъти става и излиза от колибата. Но Ръдърфорд не отдаде на това никакво значение. Той се беше много изморил през деня и спеше дълбоко.

Рано сутринта разбудиха Ръдърфорд и Джек Малън. Като взеха котела и кошниците с месото, те излязоха на улицата. Воините на Емаи веднага ги заобиколиха и ги изведоха от оградата. Там те видяха Джеферсън. Той беше сам, мрачен, мълчалив, държеше под мишница своята кошница с месо. Джон Смит не беше с него.

— Къде е Смит? — разтревожено попита Ръдърфорд, като изтича при Джеферсън.

— Не знам. Отведоха го — отвърна Джеферсън равнодушно.

Ръдърфорд хвана Джеферсън за раменете и силно го раздруса.

— Как да не знаеш? Къде го отведоха? — завика той. Но Джеферсън погледна другаря си със спокоен невиждащ поглед и не каза нищо.

Ръдърфорд разбра: Емаи беше подарил Джон Смит на Патам.

Пътуването през този ден беше особено трудно. Пътекката през цялото време вървеше нагоре. Раздялата с другарите хвърли Ръдърфорд и Джек Малън в отчаяние. Какво могат да очакват, на какво да се надяват? Какво могат да направят поотделно, разпръснати по цялата страна?

Ръдърфорд отдавна вече се безпокоеше за Джеферсън. В неговото мълчание, в неговите неуместни отговори имаше нещо странно. Сега той изведнъж измени на обичайната си мълчаливост и взе да си мърмори тихо под носа. Ръдърфорд се вслуша в това мърморене и с учудване забеляза, че Джеферсън произнася съвсем безсмислени думи. От време на време той отговаряше на въпроси на другарите си. В повечето случаи просто не чуваше какво му говорят и продължаваше да си мърмори.

На следната сутрин трябваше да се разделят и с нещастния Джеферсън. Взе го за себе си вождът Вана, в селото на когото прекараха втората нощ от своето печално пътешествие. Емаи като че ли плащаше с пленници за нощуването. Раздялата на моряците с Джеферсън не се извърши със същите предпазни мерки, както раздялата с Томпсън и Смит. Сега пленниците бяха толкова малко, че Емаи не се страхуваше от тях и направо извести за предстоящата разлъка. По такъв начин Ръдърфорд и Джек Малън получиха възможност да се сбогуват с Джеферсън.

— Прощавай, Джеферсън — каза Джек Малън и заплака.

— Прощавай, стари приятелю — каза Ръдърфорд, тупайки Джеферсън по рамото.

Но Джеферсън не каза ни дума. Той равнодушно стисна ръката на приятелите си и дори не се обърна, когато воините на Вана го поведоха към колибата на своя началник.

— Изглежда, че той вече е престанал да разбира какво става — печално и тихо каза Ръдърфорд, като гледаше след отдалечаващия се Джеферсън.

От шестимата пленници на Емаи останаха само двама — Ръдърфорд и Джек Малън.

ЕМАИ ПРИСТИГА У ДОМА СИ

Третият ден от пътуването беше най-трудният. Планинските рекички постоянно им пресичаха пътя. Прегазваха ги до шията в ледена вода. Камъните се откъртваха под краката им и с грохот изчезваха в дълбоките клисури. Дори могъщите рамене на Ръдърфорд се измориха да мъкнат тежкия казан. А Джек Малън съвсем беше капнал от умора и високо се оплакваше от съдбата си.

— Уверен съм, че и нас ще ни разделят — плачеше и нареждаше той. — А какво ще правя сам? Ще се побъркам от ужас. Ти, Ръдърфорд, си силен и хитър. Ти умееш да се погаждаш с тях. А мене ще ме убият един час, след като се разделя с тебе.

И Ръдърфорд се боеше, че ще трябва да се раздели с Джек Малън. Той повика при себе си Ешу и тихичко я попита дали Емаи има намерение да ги подари на някого, както подари останалите.

— Не — отговори девойката, — баща ми няма да ви подари на никого. Той казваше, че ще остави за себе си най-силния и най-младия. На бялото момче, което ти водиш със себе си, татко ще дава много ядене, за да може да порасне по-скоро и да стане също такъв голям и красив като тебе.

Тези думи успокоиха Ръдърфорд и утешиха Джек Малън.

— Може би един ден ще успеем да избягаме отук — мечтателно каза Джек Малън. — Ще се върна в Дъблин, при мама...

— За да можем да избягаме, трябва да живеем на морския бряг — отговори Ръдърфорд, — а ако избягаме още сега, с нас ще стане същото, както стана с Джон Уотсън или още по-лошо. Засега трябва да се стремим само към едно: островитяните да ни имат пълно доверие и да ни позволяват да ходим навсякъде, където си щем. Но докато стане това, има още много време.

След многочасово пътуване без нито една почивка пленниците забелязаха на един далечен хълм голямо село. Като узнаха, че това е селото на Емаи, Ръдърфорд и Джек Малън въздъхнаха облекчено — значи скоро иде краят на това мъчително пътуване и те ще могат да си починат. Впрочем селото беше още много далече и преди да стигнат до него, трябваше да преминат две реки.

Първата река се оказа много плитка и отрядът я прегази лесно, без да си измокри дори коленете. На отсрещната страна гората беше изкоренена и пленниците видяха голямо поле, засадено с ряпа, зеле, пъпеша, тикви и още някакви, неизвестни на тях зеленчуци.

На полето работеха няколко жени. Те разравяха с колове и каменни мотики земята за нов посев. С кол мъчно се копае земята, но новозеландците не познаваха лопатите. В Нова Зеландия всички полски работи лежаха върху жените и Ръдърфорд се учуди, че те са успели с тези груби сечива да разкопаят такова голямо поле.

Като видяха приближаващия отряд, жените отдалече извикаха своето обичайно „айр-маре“ и хукнаха с всички сили към селото — първи да донесат радостната вест.

Следващата река, която им пресичаше пътя пред самото село, се оказа широка и дълбока. Ръдърфорд за пръв път виждаше в Нова Зеландия такава голяма река. Както узна по-сетне, тя се наричаше Вайкато. Всички предишни рекички те прегазваха, но Вайкато не можеше да се прегази. От селото им изпратиха няколко лодки. Тези лодки бяха издълбани от борови трупи и украсени със сложна резба. На носа на най-голямата лодка беше прикрепена на прът отсечена женска глава, съвсем изсъхнала, с развяващи се на вятъра коси. В тази страшна лодка седна Емаи. Неговите спътници се настаниха по останалите лодки и флотилията с всички сили се понесе към отсрещния бряг на реката.

Лодките спряха в подножието на хълма, на върха на който се намираше селото. Личеше си, че спътниците на Емаи се бяха натъжили много за родния си дом, защото стремително изскочиха от лодките и въпреки умората с всички сили се спуснаха да тичат нагоре. Особено бързо тичаше Ешу. Тя изпревари мъжете и първа стигна до родната ограда.

Екзалтирано виеща тълпа излезе да ги посрещне. Жените в знак на приветствия размахваха във въздуха рогозки. Мъжете драскаха с

нокти и камъчета кожата на лицето си. Пред всички посрещачи стоеше една прегърбена, сбръчкана старица. Сивите коси на главата ѝ бяха толкова редки, че през тях прозираше кафявият ѝ кръгъл череп. В устата ѝ нямаше ни един зъб. Тя вървеше, подпирайки се на чвореста тояга, и злобно се озърташе наоколо. Тази старица се стори на пленниците отвратителна.

Но именно към нея най-напред изтича Ешу. Тя дълго търка малкото си носле в клонестия нос на старата вещица. После при старицата дойде Емаи и също дълго търка носа си в нейния. Бащата и дъщерята бяха щастливи, доволни. Пък и не беше за чудене — тази отвратителна старица беше майка на Емаи и баба на Ешу.

В първата минута всички така се радваха на връщането си къщи, че съвсем забравиха пленниците. Ръдърфорд и Джек Малън се изкачиха на хълма последни заедно с робите, които мъкнеха тежкия багаж. Най-сетне Емаи си спомни за тях и ги поведе към майка си. Старицата изгледа злобно пленниците под рунтавите си посивели вежди. Те никак не ѝ харесаха. Тя започна да фучи и сумти като разлютена котка. После изведнъж протегна дългата си костелива ръка и оципа Джек Малън по крака. Острият, здрав нокът се заби дълбоко в кожата на младия моряк. Джек Малън извика силно и отскочи встрани.

Воините, които стояха наоколо, радостно се закискаха. Но Емаи ги погледна недоволно и смехът изведнъж пресекна.

Дълго още те търкаха нос о нос, викаха, драскаха лицата си до кръв от радост. Най-сетне цялата тълпа нахълта в селото.

Селото на Емаи наистина приличаше на столица — в него имаше най-малко седемдесет колиби. Нито едно от селата, през които бяха минали пленниците, не можеше да се сравни с него по големина. И нищо чудно, че жителите му бяха подчинили такъв обширен край.

Колибата на Емаи беше точно в средата на селото. Тя беше значително по-голяма от останалите колиби. Но входът ѝ беше също така нисък, както и входът на всички новозеландски колиби — върховният вожд, като влизаше в двореца си, трябваше да лази. На поляната беше устроен веднага тържествен пир. В това пиршество участваха само най-знатните воители. Останалите стояха наоколо и гледаха. Ръдърфорд остана много учуден, когато Емаи ненадейно го накара заедно с Джек Малън да седне до него. Вождът оказа на своите пленници чест, с каквато не бяха удостоени повечето от поданиците му.

Донесоха печена свиня. Знатните воини се нахвърлиха на яденето с обичайната си лакомия.

Сред пируващите имаше само една жена — майката на Емаи. Дори и на Ешу не разрешаваха да участвува в пиршеството и тя стоеше в тълпата и гледаше как баща ѝ и баба ѝ дъвчат непрекъснато. Пленниците разбраха, че Емаи се отнася към тях дружелюбно, и се зарадваха. Едно ги тревожеше — майката на Емаи поглеждаше към тях така злобно, че при всеки неин поглед Джек Малън потръпваше от страх.

Ядоха около три часа. Най-сетне свинята беше изядена и воините започнаха да пеят самохвални войнствени песни. Слънцето отдавна вече беше залязло, в небето вече светеха звезди, а воините пееха все по-силно, все по-яростно. Мнозина скачаха прави и въртяха във въздуха меровете си. Войнствените песни ги разгорещиха още повече и Ръдърфорд взе да се опасява да не би помежду им да почне някакво кръвопролитие.

В този момент до пируващите се приближи вождът на съседното селце, който беше дошъл с двамата си синове, за да поздрави Емаи. Той беше донесъл три кошници с пъпеша — подарък на върховния вожд. Емаи посрещна радостно гостите и ги настани при себе си. И чак тогава забеляза, че няма с какво да ги гости — свинята беше изядена.

— Кръв! Кръв! — изведнъж завикаха воините, като престанаха да пеят.

Ръдърфорд вече разбираше доста добре новозеландски език. Но той не разбра изведнъж какво искат воините.

Впрочем скоро всичко му стана ясно.

Майката на Емаи стана и влезе в тълпата, която стоеше край пируващите. Всички изплашено ѝ сториха път. Като гледаше лакомо наоколо, старицата изведнъж видя своята робиня — жена на трийсетина години. Тя я хвана за ръка и я въведе посред кръга. Робинята не се съпротивяваше. Старицата взе от ръцете на сина си мера и я уби с един удар по главата.

Воините веднага се заеха да ровят яма, за да изпекат трупа. Изпратиха няколко жени за сухи съчки.

Ръдърфорд и Джек Малън вече втори път присъствуваха на людоедство. Те почувствуваха страшно отвращение. Погнусата,

жалостта, отвращението, злобата бяха толкова силни, че всичко се завъртя пред очите им. Без да са се наговорили, и двамата станаха и се отдалечиха от гадното пиршество. Никой не понечи да ги задържи. Те отидоха в най-далечния край на селото и легнаха на тревата край оградата.

Там лежаха до разсъмване, загледани в звездите. На сутринта Ръдърфорд забеляза в оградата тясна пролука, не по-широка от един пръст. Той дълго и внимателно гледа през нея зад оградата.

ДОМ КРЕПОСТ

При изгрев слънце пиршеството завърши и пируващите се пръснаха по колибите да спят. Жените излязоха на полето да работят и селото опустя. Неколцината воини, които охраняваха оградата, седяха на припек с копия в ръце и лениво разговаряха. Ръдърфорд и Джек Малън унило вървяха по селската улица назад и напред и пъдеха с тояги мършавите кучета, които се спускаха да ги ухапят за краката.

Емаи се събуди точно по пладне и веднага заповяда да доведат пленниците при него в колибата.

Ръдърфорд се разтревожи, като узна, че вождът ги вика при себе си. Ами ако Емаи се е разсърдил на пленниците си, задето те така предизвикателно бяха напуснали снощи пиршеството?

Но върховният вожд ги посрещна усмихнат. Той беше зает с работа — бършеше с ленено парцалче праха от дървените фигурки, поставени по ъглите на колибата. Тези фигурки, както Ръдърфорд узна по-късно, бяха свещени изображения на прадедите на племето. Бяха направени доста изкусно и с такива страшни мутри, че всеки, който ги погледнеше, неволно потръпваше. Върховният вожд беше същевременно и върховен жрец и пазеше изображенията на прадедите в своята колиба.

Ръдърфорд търсеше с поглед Ешу. Той винаги предпочиташе да разговаря с Емаи в присъствие на дъщеря му, за да може да прибегне до нейната защита. Но Ешу не беше в колибата. Тя очевидно работеше на полето с останалите жени. Затова пък Ръдърфорд забеляза в един кът майката на Емаи и му стана страшно. Не, тя не би посъветвала

сина си за нищо добро. За щастие свирепата старица спеше дълбоко, завряла лице в сеното.

— Вие трябва да си построите дом — каза Емаи със спокоен и дори дружелюбен глас.

Ръдърфорд веднага оцени това предложение. Щом Емаи иска да си построят дом в неговото село, значи Ешу е права — и той няма намерение нито да ги подарява, нито да ги яде. Емаи погледна въпросително Ръдърфорд, но Ръдърфорд не отговори нищо в очакване какво ще каже вождът по-нататък.

— Аз ви позволявам да си построите дом, на което си щете място в селото, където ви харесва повече — продължаваше Емаи. — Ще заповядам на жените да нарежат камъш за стените, а воините ще ви помогнат да набиете коловете в земята. Построете си, ако щете, голям дом, само да не е по-голям от моя. Е, какво ще кажеш, Жълтокоси?

Ръдърфорд се замисли.

— Добре — каза той. — Ние ще си построим дом, както ти ни заповядваш. Но няма нужда от помощта на жените и воините. Нашият дом ще бъде без камъш и без колове. Ние искаме да живеем в такъв дом, в какъвто сме живели в родината си. А в родината ни жилищата съвсем не приличат на тукашните. Позволи ни да си построим такъв дом.

— Позволявам — съгласи се Емаи. — Аз ще се гордея пред останалите вождове, че в моето село има дом, какъвто няма в цялата страна. Построете го колкото може по-скоро. Какво ви е нужно за вашата работа?

— Две брадви и малко от гвоздеите, които ти взе от нашия кораб — отговори Ръдърфорд.

Емаи незабавно им даде брадвите и двайсетина гвоздеа. Ръдърфорд хвана Джек Малън за ръка и двамата излязоха от колибата.

— Какво си намислил, Ръдърфорд? — попита Джек Малън съвсем учудено. — Искаш да построиш тук истинска къща, както в Англия? Но защо ни е? Нима не се надяваш да избягаме отук и възнамеряваш да останеш за цял живот тука? Докато избягаме, можем да поживеем и в дивашка колиба. Защо да се бърхтим напразно? Защо да строим истински дом?

— Аз нямам намерение да строя къща, имам намерение да построя и-пу — отвърна Ръдърфорд.

— И-пу? Тоест крепост? — запита пак Джек Малън.

— Да, крепост. Нужна ни е наша собствена крепост, в която бихме могли да се защитаваме, ако диваците решат да ни разделят или убият. Ще построим крепостта си посред селото им. И може би с нейна помощ ще си извоюваме свободата.

— Свобода? Че по какъв начин?

— Ще видиш. А сега трябва да се заловим за работа.

Преди всичко трябваше да намерят място за бъдещия си дом. Ръдърфорд премина по улицата до самия край на селото и на десетина крачки от пролуката на оградата начерта на земята голям квадрат.

— Тук ще се издигне нашият дом — каза той.

— Защо искаш да го построиш точно насред улицата? — попита Джек Малън. — По-добре го постави в една редица с колибите на новозеландците.

— Емаи ни позволи да си изберем каквото си щем място за построяването на дома — възрази Ръдърфорд. — А аз смятам, че това място е най-удобно. Ако домът е на края на улицата, както всички жилища, от него ще се вижда само онова, което става насреща. А щом е посред улицата, от него ще се вижда всичко, което става по цялата улица от край до край. А тъй като това село има само една улица, от нашия дом ние ще виждаме всичко, което става в цялото село.

Домът крепост не бива да се прави от камъш. Той трябва да се изгради от камъни или от дебели греди, за да не могат не само копията, но дори и куршуми да пробият стените му. Тъй като пленниците нямаха никакви инструменти за изсичане на камъни, трябваше да спрат избора си на гредите. А откъде ще доставят тези греди? В гората те не можеха да отидат, защото не ги пущаха извън оградата. Пък и как ще мъкнат тежки греди от гората без коне и коли?

Но Ръдърфорд намери изход. В селото беше оцеляла една горичка от петнайсетина високи и дебели бора. Те растяха край самата ограда. След минута по стволовете заудряха брадвите на пленниците.

Половината село изтича да гледат как работят белите. Новозеландците никога не бяха предполагали, че с желязна брадва може толкова бързо да се повали един бор. Като задигнаха брадвите от „Агнеса“, те мислеха да ги употребяват като оръжие, а не като работни инструменти. Новозеландците, когато им беше нужно да отсекаат дърво, подпалваха дънера му и след това го събаряха на земята с ръце.

За един бор губеха няколко часа. Като научи за този начин, Ръдърфорд се учуди колко много време е било нужно на новозеландците, за да обградят цялото село с ограда от колове. Той разбра, че оградата е създадена с труда на няколко поколения.

Ръдърфорд работеше с наслада. Могъщите му мускули радостно се напрягаха. Защото той нищо не беше правил цели шест месеца, а това е тежко за един здрав и от най-ранни години свикнал на труд човек. Треските с такава сила летяха на всички страни, че зрителите, без да щат, се държаха на известно разстояние. Като повалише дървото, Ръдърфорд поемаше дълбоко дъх и с длан бършеше потта от челото си. Тогава Джек Малън седнаше върху поваления ствол и кастреше клоните.

Като повалиха три бора и ги очистиха от клоните, те се заеха да ги разсекат на равни части. Това отне доста много време и Ръдърфорд съжаляваше, че нямат трион. От всеки бор излязоха по три-четири подълги, но дебели греди. Джек Малън обели кората им, а Ръдърфорд изсече при краищата вдлъбнатина. Тези вдлъбнатини той разположи така, че гредите да могат да пасват.

Сега приготвените греди трябваше да се пренесат до мястото на постройката. Зрителите останаха поразени, когато Ръдърфорд, без каквато и да било чужда помощ, метна гредата на рамо и я понесе, зачервен от напрегането. Кой можеше да подозира, че в този висок бял човек се крие такава исполинска сила! Оттогава новозеландците, като срещнеха Ръдърфорд, го гледаха с възхищение и дори с боязън.

Построяването на дома крепост продължи около две седмици. Емаи им позволи временно да нощуват в неговата колиба. Те се прибираха късно вечер, уморени от работа, и веднага лягаха да спят. Емаи ги посрещаше любезно и дружелюбно. Изглежда, че той ги ценеше много и се гордееше с тях. Те се страхуваха само от майка му. Тя намрази и двамата, но особено ненавиждаше Джек Малън. Когато той влизаше в колибата, тя фучеше от злоба. Само да се обърнеше настрана Емаи, и тя хвърляше в лицето на нещастния Джек стиска сено. Понякога през нощта той се събуждаше от ненадейна болка в хълбока. Старицата, използвайки тъмнината, го удряше с гегата си.

— Страх ме е от тази вещица — признаваше Джек Малън на своя приятел. — Тя иска да ме изяде като оная жена. Дано по-скоро се приберем в нашия дом.

А в това време стените на къщата малко по малко растяха. Отпред Ръдърфорд остави отвор за врата — за истинска врата, през която ще може да се влиза, без да се навежда.

— А къде ще изсечем място за прозорец? — попита Джек Малън.

— Прозорец няма да оставяме — отвърна Ръдърфорд. — В крепостта прозорци не са нужни. Защо ни са? Само да могат по-лесно да се вмъкнат при нас? Не, в крепостта трябва да има не прозорци, а бойници. Виж, аз вече направих няколко бойници. През тях може отлично да се стреля.

И той показа на Джек Малън няколко прореза, направени в стените на различна височина от земята.

— Да стреляме ли? — Учуди се Джек. — Че как ще стреляме, като нямаме огнестрелно оръжие?

Ръдърфорд сложи пръст на устата си и се обърна. Но те бяха между стените на жилището, пред вратата нямаше никого и никой не можеше да ги види. Тогава Ръдърфорд се наведе, отмести встрани тежкия дървен пън, разрови пръстта под него и извади от ямичката един пистолет.

— Откъде си го взел? — попита смаян Джек Малън.

— В колибата на Емаи, под сеното, са скрити всички пистолети на нашия боцман — отвърна Ръдърфорд. — Има седем или осем парчета. Вчера през нощта ми стана студено, зарових се по-дълбоко в сеното и ги намерих.

— А защо си взел само един?

— Страх ме беше Емаи да не забележи, че липсват пистолети. Тогава той, разбира се, веднага би заподозрял нас, защото от чуждите само ние влизаме в колибата му. Впрочем лошото не е в това, че имаме само един пистолет, а че в този пистолет има само един заряд. Но аз не се отчайвам. Щом ни е потръгнало веднъж, ще ни провърви и втори път. След време ще имаме много заряди. Трябва само да умеем да чакаме.

Ръдърфорд сложи пистолета обратно в ямичката, внимателно я засипа с пръст и я закри отгоре с пъна.

Постройката искаше все нови и нови греди. Ръдърфорд всеки ден събаряше по един бор и горичката малко по малко оредяваше.

— Отсечи ей тоя — каза му веднъж Джек Малън и го поведе към едно грамадно дърво. — Този е най-големият бор в селото. От него ще излязат най-малко шест греди.

— Не, този бор ще оставя — възрази Ръдърфорд. — Той ще ни потрябва за друга цел.

— За каква? — попита Джек Малън.

Вместо отговор Ръдърфорд обхвана ствола на бора с ръце и се закатери нагоре. За него, моряка, който беше свикнал да се катери по мачти, това не беше трудно. Той се катереше все по-нагоре и по-нагоре, докато стигна до тънкото върше, което вятърът люлееше от една страна на друга. Като приседна на огъващия се клон, той взе жадно да се визира в неизмеримото пространство, което се откриваше пред него.

Той виждаше двете реки, които се съединяваха на три мили от селото, виждаше безкрайния килим на горите, виждаше в далечината покрити със сняг планини, виждаше заплетена мрежа от долове и клисури, които пресичаха цялата страна. Той се вглеждаше втрънено във всяко хълмче, във всяко долче, мъчеше се да запомни добре и най-малката подробност на околната местност.

След цяла седмица упорит труд дървената стена стана ръст и половина по-висока от Ръдърфорд. И той реши, че е време да се залавят с покрива. За покрив той беше приготвил тънки вейки от изсечените борове. Работата вървеше бързо, но скоро се свършиха гвоздеите им. За новозеландците гвоздеите бяха необикновена скъпоценност и Емай заяви, че няма да им даде нито гвоздей повече. След дълги молби той подари на пленниците си малко тел, задигнат от склада на „Агнеса“. С този тел те завързаха останалите гредички на покрива за горните греди на стените.

Когато покривът беше готов, те затъкнаха пролуките между гредите със суха трева. За бойниците Ръдърфорд измайстори дървени запушалки — нещо като тапи — с тези запушалки можеше да се затварят бойниците отвътре. Направи вратата от дебели дъски и по липса на железни панти я окачи на дървени. Тя се затваряше с голяма борова ключалка.

Ръдърфорд направи пещ от глина и я постави пред къщата под открито небе. С много по-голямо удоволствие той би я поставил вътре вкъщи, но сега му бяха добре известни обичаите на новозеландците и знаеше, че те ще сметнат жилището му за осквернено, ако вземе да

готви храна в него. А едно осквернено жилище трябва незабавно да бъде разрушено.

Емаи реши да бъде щедър докрай и им подари казана, който Ръдърфорд мъкнеше, за да помага на Ешу. Благодарение на този казан те можеха да си готвят храна по европейски.

Домът крепост най-сетне беше готов. От неговата порта се откриваше изглед към цялата улица, до самата вратичка на оградата.

ЛОВЪТ

Като се върна в родното си село, Ешу съвсем престана да обръща внимание на пленниците. По-раншната ѝ дружба с Ръдърфорд сякаш изчезна. Тя вече не говореше по цели часове с него, както по-рано. Тя заспиваше, преди той да се е върнал от работа, и излизаше на полето, преди да се е събудил. Всички мисли на Ешу бяха заети с приятелките ѝ от детинство, с които тя се срещаше след дългата раздяла, и не мислеше за Ръдърфорд. Те почти не се виждаха. Тя не дойде нито веднъж дори да погледа как той сече боровете и си строи къща.

Но така беше само в началото. На другия ден след преселването на пленниците от колибата на Емаи в дома крепост тя се появи на техния праг. Домът я порази със своята масивност и височина. Той беше само с половин лакът по-нисък от колибата на баща ѝ. Тя с уважение потупа с длан по свежите греди.

— Какъв здрав дом! — каза тя, като се обръщаше към Ръдърфорд. — Не биха могли да го съборят всички наши воители, дори да се съберат заедно. Кажй, в родината ти има ли много такива къщи?

— В моята родина в такива къщи живеят само най-бедните хора — отговори Ръдърфорд, — а домовете на богатите са по-високи от дърветата и приличат на планини.

— А ти в родината си беше ли богат човек? — попита девойката.

— Не, много беден.

— А тук ще бъдеш богат. Баща ми те обича и ще те направи много богат, ако не избягаш от нас, както искаше да избяга твоят брат. Той ще ти даде много свине. Ти си толкова силен, и, разбира се, ще се отличиш в боевете и ще станеш най-добрият наш воин. Домът ти не ще може да побере плячката, която ще вземеш през войната. Гледай

колко гвоздеи ти даде баща ми. Той ще ти даде още много разни неща. Ако баща ми види, че не искаш да бягаш от него, ти ще станеш много богат.

— Кажи, Ешу — попита я Ръдърфорд, — напускала ли си за дълго родното си село?

— Да, много за дълго — отговори девойката. — Баща ми винаги ме взема със себе си на война. Последния път странствувахме с баща ми от една пролет до друга.

— И аз видях как се зарадва, когато се върна у дома си — продължаваше Ръдърфорд. — Ти навярно често си спомняше за твоето село, докато странствуваше с баща си?

— Тъгувах през цялото време.

— И аз през цялото време тъгувам за родината си — каза Ръдърфорд.

Ешу се замисли и замълча.

— Зная, че тъгуваш — каза тя най-сетне. — И ми е много жал за тебе.

Ръдърфорд предложи на девойката да разгледа къщата отвътре. Тя отвори вратата. Устройството на вратата я заинтересува много. Входът на новозеландската колиба никога не се затваря. Ешу за пръв път видя врата, която може да се затваря, и преди да влезе вътре, няколко пъти затваря и отваря вратата.

Вътре беше още съвсем празно. Ръдърфорд се канеше да направи в бъдеще нарове за спане, но засега още нямаше нарове и те трябваше да спят направо на сеното. Ешу се спря посред стаята и плахо погледна към ъглите. Дебелината на стените я плашеше. Новозеландските колиби са направени от тънък камъш, който лесно може да бъде пробит на всяко място. И в дома на белите Ешу се почувствува като в затвор.

Бойниците бяха затъкнати. Джек Малън случайно притвори вратата. Настъпи пълна тишина. Девойката викна, отвори изцяло вратата и побягна.

Оттогава Ешу започна да посещава всеки ден пленниците. Но Ръдърфорд вече нито веднъж не успя да я придума да влезе в къщата им.

Емаи наистина не можеше да бъде наречен скъперник. Той понякога биваше дори много щедър към своите пленници. И все пак,

като се върна в родното си село, той почна да ги храни съвсем зле. Ръдърфорд разбираше защо е така. Той виждаше, че новозеландците са много бедни и повечето от времето живеят полугладни. Свине колят само в много тържествени случаи. Дори и върховният вожд не винаги може да се нахрани до насита. По-рано ги хранеха жителите на селото на Ренгади. Те хранеха и Емаи, докато той заедно със своя отряд им гостуваше. Това беше нещо като данък, който върховният вожд налага на подчиненото село. Но сега, в столицата си, Емаи беше принуден да храни своите пленници за своя сметка. А да нахраниш двама здрави моряци не е така лесно.

Ръдърфорд и Джек Малън отслабнаха още първия месец от живота си в столицата на племето. Те бяха сити само през дните, когато Ешу тайно им донасяше по малко зеленчуци от полето. Ако ги пуснеха зад оградата, те биха могли да се изхранят с лов и риболов. Но как може да се храни човек, затворен в селото?

За щастие Джек Малън в края на краищата намери начин как да се помогне в нещастieto. В Нова Зеландия имаше много диви гълъби. Понякога те на цели ята долитаха от гората в селото и си търсеха храна сред разните отпадъци. Новозеландците се опитваха да ги бият с копия и камъни. Но дивият гълъб е много предпазлива птица. Никога няма да пусне човек наблизко до себе си.

И ето, с тези именно гълъби реши да ловува Джек Малън. Но той се въоръжи не с копие и камъни — щом новозеландецът трудно може да убие гълъб с копие, какво да кажем за белия човек. Не, той измоли от Ешу тънка връв, изплетена от ленени влакна, и завърза единия ѝ край за малък клуп. Като избра едно малко хълмче между къщата и оградата, той сложи на върха му шепа динени семки. Заобиколи семките с клупа и се скри от другия край на връвта зад един голям пън на двайсетина крачки от примката. Летящото над селото ято гълъби скоро забеляза съблазнителните динени семки. След минута един гълъб се спусна в предателската примка. Джек Малън дръпна връвта и примката стегна крака на гълъба. Не мина и половин час и непредпазливата птица беше сварена.

Този начин на ловуване се оказа толкова сполучлив, че Джек ловеше понякога по пет-шест гълъба на ден. Сега пленниците можеха да не се страхуват вече от глад.

След няколко дни сполучливо ловуване Ръдърфорд и Джек Малън решиха да занесат няколко птици подарък на Емаи. Като влязоха в колибата на върховния вожд, те му дадоха пет гълъба. Емаи беше извънредно доволен. Той веднага откъсна шийките на убитите птици и почна да смуче кръвта.

— Вие сте добри ловци — каза той. Хитри сте. Вие сте по-хитри от всички ловци на моето племе. А хитрият ловец е най-добрият ловец.

— Тук, в селото, няма какво да ловуваме — забеляза Ръдърфорд. — Виж, ако ни пуснеш в гората, бихме ти донесли много дивеч.

Емаи подозрително погледна Ръдърфорд в очите. Но очите на Ръдърфорд бяха простодушни и честни. Емаи се направи, че не е чул думите на пленника си, и не отговори нищо.

Но той ги беше запомнил, беше запомнил думите на Ръдърфорд и много мисли над тях. На третия ден той дойде пред вратата на дома крепост.

— Слушай, Жълтокоси — каза той, — утре аз с войните си отивам на лов в гората. Искам да те взема със себе си и да видя умееш ли да ловуваш.

— Добре! — отговори Ръдърфорд. — Утре ще дойдем с теб на лов.

— Не — възрази Емаи, — ще взема само тебе. А другарят ти ще остане у дома.

— Аз не умея да ловувам сам, без другаря си — опита се да възрази Ръдърфорд. — В родината си ние винаги ходехме на лов заедно с него. Той е много по-добър ловец от мене. Гълъбите, които ти донесохме, ги улови той.

— Ти си прекалено скромнен, Жълтокоси — каза Емаи. — Аз не вярвам на думите ти. Ти си по-голям, по-умен, по-опитен от другаря си и умееш да ловуваш по-добре. Той е още млад и може да си постои вкъщи.

Ръдърфорд веднага разбра тайната мисъл на вожда. Емаи виждаше как той постоянно се грижи за Джек Малън, как дели всичко с него, как винаги му помага. И Емаи знаеше, че той никога няма да се реши да бяга и да остави другаря си в плен. Затова Ръдърфорд разбра, че е безполезно да моли Емаи да вземе със себе си на лов и Джек Малън. Той престана да спори и млъкна.

— А с какво ще ловуваш? — попита Емаи. — Нали нямаш нито пушка, нито копие.

— Оръжие ще си набавя — отговори Ръдърфорд, — не се безпокой.

И наистина привечер оръжието на Ръдърфорд беше готово. Той го направи от ластика, който му служеше за жартиера. Това беше най-обикновен ластик, известен на всички европейски малчугани. През детството си Ръдърфорд беше осакатил с ластик не малко врани и врабци. А да удариш новозеландски папагал не е по-трудно, отколкото английска врана. Ръдърфорд събра дребни камъчета и спокойно легна да спи.

Емаи го разбуди рано сутринта. Ръдърфорд напълни с камъчета джобовете си и излезе от къщи. Емаи го чакаше, наобиколен от двайсетина воини. Воините бяха въоръжени с леки тънки копия. Само на рамото на Емаи висеше пушка — великолепната пушка на капитан Кофайн.

Джек Малън изпрати приятеля си до портата на селото. Той беше бледен от страх — за пръв път му предстоеше да остане за няколко часа съвсем самичък сред новозеландците.

Около час ловците вървяха край брега на реката, после свърнаха в гъстата девствената и тъмна гора. От страх, че Ръдърфорд ще се опита да бяга, новозеландците не го изпускаха от погледа си и вървяха по петите му. И това, разбира се, много пречеше на лова.

В Нова Зеландия няма едър дивеч. Големите четирикраки животни не са могли да преминат през океана и да заселят тези далечни острови. Но затова пък в новозеландските гори гъмжи от птици.

Ръдърфорд отново беше учуден от ловкостта, с която новозеландците владеят копието. Те без мъка улучваха целта на разстояние от четиридесет крачки. Можеха да прободат с копие скорец на клонче, осемсантиметрова риба на дъното на ручей. Но птиците в Нова Зеландия са много предпазливи и наплашени и рядко допускат ловеца дори на четиридесет крачки от себе си. Шумният, нетърпелив новозеландец е съвсем неспособен да се промъква тихо, да седи в засада. А не може да бие птици във въздуха, защото копието не лети достатъчно бързо.

И все пак воините убиха с копия повече дивеч, отколкото Ръдърфорд със своя ластик. Камъкът от ластика лети много по-надалеч от копието, но в точността не можеше да се сравнява с него. Освен това папагалите се оказаха много здрави и жилави. Копията ги пробождаха от край до край, а камъните на Ръдърфорд, дори когато ги улучеха, в повечето случаи само ги караха да излетят. И към средата на деня, докато воините имаха вече по шест-седем птици, Ръдърфорд беше убил само два стари, жилави папагала и един непредпазлив гълъб. Той беше много смутен от тази несполука. Едно го утешаваше — Емаи беше още по-зле.

Емаи за пръв път беше излязъл на лов с пушка. Новозеландците имаха пушки вече повече от половин година, но през цялото време на пребиваването си в плен Ръдърфорд беше чул само един изстрел — изстрелът, с който Джон Уотсън уби кучето. Новозеландците носеха пушките само да всяват страх и не се решаваха да стрелят. Но сега Емаи поиска да направи пръв опит за лов с пушка.

Той отлично умееше да я зарежда. Барут, куршуми и сачми имаше достатъчно. Но Ръдърфорд забеляза, че той съвсем не знае как да се мери. Вместо да притисне приклада до дясното си рамо, Емаи при стрелянето го притискаше към корема си или към средата на гърдите.

През първите три часа на лова вождът стреля над двайсет пъти и все не улучваше. И се срамуваше от своите несполуки пред белия човек. Той искаше да помоли Ръдърфорд да го научи да стреля, но не се решаваше да даде в ръцете на пленника такова могъщо оръжие. А Ръдърфорд мълчеше и се правеше, че не забелязва несполуките на вожда.

Но най-после вождът не издържа. Като издебна един миг, когато и двайсетте воини бяха наблизко, Емаи се приближи до Ръдърфорд и го помоли да му покаже как белите хора стрелят с пушка. Ръдърфорд се престори, че не вижда двайсетте копия, насочени срещу него от всички страни. Той безгрижно се усмихна, взе пушката от ръцете на вожда, прицели се и стреля в птицата киви, която стоеше на буца пръст на стотина крачки от него. Кивито се преметна и падна. Ръдърфорд върна пушката на Емаи и спокойно тръгна да вдигне убитата птица.

После той обясни на вожда как трябва да се мери и му даде няколко урока по стрелба. Емаи се оказа много възприемчив, слушаше

учителя си с увлечение и страшно се зарадва, когато лично уби първия папагал. А Ръдърфорд по време на уроците пъхна незабелязано в джоба си няколко куршума и шепа барут.

„Ще станат за моя пистолет“ — помисли си той.

В храстите намериха кости от някакво голямо животно.

— Това е моа — възкликна един от воините.

— Нима във вашата страна се въдят такива огромни зверове? — попита Ръдърфорд.

— Моата не е звяр, а птица — каза Емай и показа на Ръдърфорд птичия клюн, дълъг половин човешка ръка. — Живи моа вече няма; ние намираме само костите им. Но когато моята майка е била малко момиче, тя била виждала живи моа. Моата били на ръст по-големи от колиба и много силни, но толкова глупави, че ги убивали като папагали. Тогава всички били сити, защото всеки ден ядели месо от моа. Но сега от моата са останали само кости.

Като вдигна една птича кост, голяма колкото конски крак, Емай я метна далеч встрани.

— Разправят — прибави той след дълго мълчание, — че в планините са останали още няколко живи моа. Но те живеят много нависоко и хората не могат да стигнат там.

Макар през цялото време на лова Ръдърфорд да се правеше, че мисли само как да убие колкото може повече птици, в действителност го интересуваеше съвсем друго. Той се мъчеше колкото може по-добре да изучи околностите на селото. Всичко, което му се изпречваше по пътя, той съпоставяше с онова, което беше видял, когато седеше на върха на бора. И много от наблюденията го зарадваха силно.

Ловците се върнаха в селото късно вечерта. Джек Малън се хвърли на врата на Ръдърфорд. Цял ден той беше обхванат от такъв страх, че нито веднъж не излезе от къщи.

ПЛАН ЗА БЯГСТВО

На другата сутрин, щом стана, Ръдърфорд се покатери на върха на бора и стоя там повече от половин час. Като слезе долу и се убеди, че не го следят, той отиде до оградата и дълго, с голямо внимание

гледа през пролуката. Когато се върна при прага на къщи, лицето му беше толкова сериозно и тайнствено, че Джек Малън се разтревожи.

— Виждам, че си намислил нещо, Ръдърфорд — каза той. — Защо не ми разкажеш?

— Пак ще трябва да поработим с тебе, Джек — отвърна Ръдърфорд.

— Да поработим? Искаш да направим нарове?

— Не, съвсем не нарове — усмихна се Ръдърфорд. — Наровете могат да почакаат.

И като седна на прага, той разказа на другаря си плана, за който беше мислил вече няколко седмици.

— Това село има прекрасно разположение — започна той. — В случай на война почти е невъзможно да бъде превзето. Отпред го прегражда река, а отзад — дълбок овраг, който започва зад самата ограда. Склоновете на този овраг са толкова стръмни, че по тях човек не само не може да се изкачи, но дори и да се спусне долу.

— Защо ми говориш това? — прекъсна го Джек Малън. — На нас от това не ни става по-лесно, че тяхното проклето село е толкова добре разположено. Нас това не ни засяга...

— Не, засяга ни — възрази Ръдърфорд. — Тук е нашето спасение. Изслушай ме докрай. Оврагът, за който ти говоря, се простира на петнайсетина мили в двете страни и там се съединява с други оврази, вече не толкова дълбоки. Но в нашия овраг човек може да слезе само на пет мили оттука. Друго място за слизане няма.

— Откъде знаеш всичко това? — прекъсна го пак Джек Малън.

— От върха на бора великолепно се виждат всички околности. Едно друго забелязах през време на лова, а някои неща ми разказа и Ешу. Но слушай. Ако ние изведнъж се окажем на дъното на този овраг, ще минат не по-малко от два часа, преди нашите преследвачи да могат да слязат там. А ако се озовем на дъното на оврага съвсем незабелязано, бихме се оказали на трийсетина мили оттук, преди новозеландците да са се досетили къде сме се дянали...

— А как ще се окажем на дъното на оврага? Нали самият ти каза, че най-близкото място за спускане се намира на пет-шест мили оттук.

— Не ме прекъсвай...

— Досетих се — каза Джек Малън: — ти искаш да се промъкнем през оградата и да се спуснем в оврага по въже.

— Не — възрази Ръдърфорд, — излъгал си се. Между оградата и оврага има едно тясно пространство, където постоянно дежурят воини. Новозеландците пазят своите и-пу отвън много по-усърдно, отколкото отвътре. Нас непременно ще ни забележат, ако почнем да се промъкваме през оградата. Пък и откъде ще намерим въже, за да се спуснем в оврага? Тукашните въжета са тънки и се късат като паяжина, а въжетата на „Агнеса“, с които ни вързаха през първата нощ на пленничеството, Емаи подари на жителите на крайбрежните села. Не, моят план е твърде труден, но затова пък е много по-сигурен.

— Е, разказвай тогава.

— Слушай. Нашият дом е разположен на десет крачки от оградата и значи на петнайсет крачки от оврага. Трябва да изкопаем тунел. Той трябва да започва в нашата къща и да завършва в оврага, в самото му дъно. Предстои ни тежка работа, защото оврагът е много дълбок. Но диваците никога не влизат в нашия дом и ние можем спокойно да работим нощем. Почвата тук е доста мека. Ако се заловим здравата за работа, след три месеца тунелът ще бъде готов. Всички ще легнат да спят, а ние ще се спуснем на дъното на оврага. Горната част на тунела ще замаскираме с нещо, та никой да не може да се досети как сме избягали. Когато Емаи изпрати за нас потеря, ние ще бъдем вече далеч!

Джек Малън подскочи от радост.

— Ура! — викна той. — След три месеца ще сме свободни.

Ръдърфорд печално се усмихна.

— Не бързай толкова, Джек. Да предположим, че избягаме след три месеца. Но нас непременно тогава ще ни заловят. Ако не попаднем при Емаи, ще попаднем при някой друг вожд. Нашето положение след бягството ще стане много по-лошо. Не, оттук можем да бягаме само когато веднага можем да избягаме и от Нова Зеландия. Ние ще напуснем селото, когато чуем, че край новозеландските брегове стои някакъв кораб. А дотогава ще живеем тук и ще се правим, че дори не мислим за бягство. За кораба ще чуем веднага, щом се появи. Тук вестите се предават бързо по целия остров. Зная, че кораб в края на краищата ще дойде, защото европейците, макар и рядко, но посещават бреговете на Нова Зеландия. Та тогава именно ще се спуснем в оврага.

Ръдърфорд замълча, замисли се и накрая добави:

— Но всичко това е за в бъдеще. А засега трябва да работим и да търпим.

ТУНЕЛЪТ

Започнаха да работят още първата нощ. Нямаха никакви инструменти и се заловиха да копаят с ножовете си. Почвата, върху която беше построена къщата, беше доста рохкава, но все пак работата не спореше. Ножовете затъпяваха и Ръдърфорд разбра, че ще ги изхабят съвсем за една нощ. Тогава решиха да копаят направо с ръце. Но това се оказа още по-бавно. През откренатата врата нахлу утринната светлина и пленниците останаха ужасени, че са изкопали толкова малко.

— Тъй и за пет години няма да стигнем до дъното на оврага! — възкликна печално Джек Малън.

Като прикриха изровената ямичка с една дъска и засипаха дъската с тънък слой пръст, за да не привлече вниманието на някой случаен посетител, пленниците легнаха да спят. Ръдърфорд се събуди към пладне. Без да буди другаря си, той взе брадвата и се залови да дяла малка борова греда. След половин час от гредата се получи грубо подобие на дървена лопата.

Новозеландците се струпаха около него и гледаха какво прави Ръдърфорд. Но той не се страхуваше, че те ще отгатнат плана му. Защото новозеландците никога не бяха виждали лопати и не можеха да знаят, че с лопати се копае. Жителите на селото бяха свикнали да виждат, че Ръдърфорд постоянно сече нещо за своя дом, и нищо не подозираха.

Скоро беше готова и втора лопата. На следната нощ работата тръгна много по-бързо. Впрочем далеч не толкова бързо, както се искаше на пленниците. Мекият бор се хабеше от търкането о твърдата земя. На сутринта лопатите се бяха превърнали вече на стъргалки и трябваше да ги захвърлят. Като се наспа, Ръдърфорд се зае да направи две нови лопати.

— И тия сутринта ще станат на стъргалки — въздъхна той. — Ех, да имахме желязо или поне някое по-здраво дърво... Пък то всеки ден ще трябва да правя нови лопати.

Но главният недостатък на боровите лопати беше, че бяха много тъпи и съвсем не можеха да се забиват в земята. Пък ако ги направеха по-остри, веднага се чупеха. И пленниците всяка сутрин изпадаха в отчаяние, като виждаха колко малко са изкопали през нощта.

А Емаи нямаше търпение отново да изпита своята пушка. Не мина и седмица, и той пак се стъкми за лов и повика със себе си и Ръдърфорд. Това беше добре дошло, защото Джек Малън, като работеше нощем, спеше по цял ден и никак не можеше да лови гълъби. Като тръгнаха за гората, Ръдърфорд взе със себе си този път не само ластика, но и брадвата. Ловуваха, както и първия ден, с тая разлика, че сега Емаи имаше много по-голямо доверие в Ръдърфорд, по-често му даваше да стреля с пушката. За вожда това беше изгодно, защото Ръдърфорд стреляше много по-добре от него и щедро му даваше повече от половината от убития дивеч. Към края на деня и двамата бяха накачени от глава до пети с убити птици. Ръдърфорд беше двойно доволен — през време на стрелбата той пак успя да натъпче джобовете си с барут и куршуми.

На връщане недалеч от селото Ръдърфорд видя един висок кипарис. Той го повали с брадвата си и отсече от стъблото му голяма част. Метнал тежкото дърво на могъщите си рамене, запъхтян, той го домъкна до селото и го хвърли пред прага на дома си.

— Гледай какво твърдо и здраво дърво — каза той на Джек Малън, като бършеше потното си чело. — Това не ти е бор. Кипарисът няма да се рони. Ще имаме лопати, не по-лоши от железните.

На следната сутрин той се залови да дяла донесеното дърво. Дървото беше толкова плътно, че брадвата едва го дялаше, и почти цял ден мина, докато приготвят лопатите. Но затова пък какви лопати бяха това! Здрави, остри!

Работейки постоянно в тясната дупка, пленниците съвсем бяха изпокъсали матроските си куртки. През широките дупки се виждаше голо тяло. Новозеландците винаги ходеха полуголи и в прохладно време се чувствуваха така добре, както и в жегата. Но на Ръдърфорд и Джек Малън сутрин им беше много студено. Ръдърфорд разказа за това на Ешу. Девојката веднага изтича в колибата си и се върна с две ленени рогозки.

— На, вземи — каза тя. — Аз съм ги тъкала.

Дивият лен расте навсякъде из Нова Зеландия. Новозеландските жени плетяха от него груби рогозки, които служеха за одеяла и наметала. Пленниците с благодарност взеха подаръка на Ешу. Той им помогна много.

— Ако един ден се върна в родината си — каза Ръдърфорд на другаря си, — ще ми бъде жал да се разделя с тази мила девойка.

Пред Ръдърфорд и Джек Малън се изправи нова задача — къде да слагат пръстта, изровена от ямата. Отначало я разхвърляха по пода на своя дом. Но скоро подът се издигна на фут и половина. Тогава те покриха с дебел пласт пръст покрива и най-сетне взеха да изсипват пръстта в малката долчинка до оградата, точно зад техния дом. Върху прясно изсипаната пръст сутрин слагаха слой от борови клонки, за да не привлече вниманието на диваците. Но за два месеца долчинката се оказа запълнена догоре. Впрочем след два месеца работата им спря.

По това време дълбочината на изровената от тях яма превишаваше вече три пъти ръста на Ръдърфорд. Спускаха се в нея по дълъг прът — за моряка, свикнал да се катери по мачтите, този прът напълно заменяше стълбата. Ямата беше толкова тясна, че в нея едновременно не можеха да влязат двама души. Това ги принуждаваше да работят на смени. Изкарваха пръстта горе с кошничка, която беше вързана за дълга връв. Тази връв Ръдърфорд беше изплел от няколко ленени вървици, направени от новозеландските жени. И все пак тя беше толкова слаба, че всяка минута се късаше и трябваше да я завързват отново и отново.

Почвата, толкова рохкава горе, ставаше все по-сбита надолу. Дори и кипарисовите лопати на няколко пъти се чупеха и Ръдърфорд правеше нови от останалото парче дърво. В дълбочината започнаха да срещат често кръгли камъни, големи колкото юмрук. С ръце ги измъкваха от пръстта. И ямата ставаше едва с осем-дванайсет сантиметра по-дълбока за една нощ.

Най-сетне стигнаха до голям плосък камък, който им прегради пътя надолу.

Оврагът беше много дълбок и Ръдърфорд мислеше да почне да копае хоризонтална шахта чак когато вертикалната стигне нивото на дъното на оврага. Но камъкът, който им преграждаше пътя надолу, накара пленниците да променят плановете си. Веднага се заловиха да копаят страничен ход по посока на оврага. Ръдърфорд се надяваше по

такъв начин да изобиколят камъка, да стигнат до по-рохкаво място и тогава да променят отново посоката и да копаят пак надолу.

На първо време копаенето на страничния ход тръгна доста бързо. С лопати тук нищо не можеше да се направи и поради липса на лизгари пленниците почнаха да копаят земята с брадвите. Брадвите, разбира се, бързо затъпяха и се захабиха, но за три ноци страничната шахта достигна такава дължина, че Ръдърфорд можеше свободно да се изтегне в нея в целия си колосален ръст. Наистина шахтата беше тясна и трябваше да се работи лежешком, но пленниците нямаха нужда от по-голяма ширина. Те бяха съгласни да се измъкнат от своя затвор и пълзешком.

Но заобикалянето на камъка се оказа не така лесно. Той беше много голям. Страничната шахта ставаше все по-дълга, а не можеше да я насочат в дълбочина.

— Страхувам се — каза Ръдърфорд — изходът от нашето подземие да не се окаже на такава височина, че да не можем да се спуснем на дъното на оврага.

И ето най-сетне дойде нощта, когато те бяха принудени да прекратят работата и в страничния вход. Друг камък, пак така здрав, както предишният, прегради пътя на новата шахта. Сега им бяха пресечени и двата пътя — и надолу, и встрани.

Напразно Ръдърфорд чука до сутринта с брадвата по камъка. Стоманената брадва се сплеска, а неумолимият камък дори не помръдна. На разсъмване Ръдърфорд излезе от подземие и каза:

— Всичко е свършено. Никога няма да се доберем до оврага.

Надеждата, която толкова време ги ободряваше, изчезна. Всички усилия, всички безсънни ноци пропаднаха напразно. Дори и кораб да посети Нова Зеландия, те не ще могат да напуснат селото и завинаги ще си останат в плен.

ЗНАХАРЯТ

Минаваха месеци. Мъката, отчаянието, безнадеждността не даваха мира на пленниците. Те измисляха хиляди начини за бягство, но всички бяха еднакво неизпълними и те скоро ги изоставяха. По цели

седмици лежаха на сеното в своята къщица със затворени очи и се мъчеха да не мислят за нищо.

Особено мъчително тъгуваше Джек Малън. Той побледня, отслабна, стана равнодушен към всичко. Само гладът го караше понякога да излиза от къщи и да лови с примката гълъби. Почти всяка нощ той будеше другаря си със силни охкания.

Мъката терзаеше и Ръдърфорд, но той я прикриваше и се мъчеше да ободри Джек. Той пущаше шеги, смееше се, пееше весели матроски песни, измисляше разни занимания, за да убие времето, но и самият в края на краищата не издържаше и навъсено лягаше на сеното до своя другар.

Той имаше само едно развлечение — лова. Емаи често го вземаше със себе си в гората. Вождът се отнасяше към своя пленник приятелски. Той го обичаше много. Те стреляха поред с една пушка, заедно се катереха по хълмовете, прегазваха блата и ручеи, делиха поравно убития дивеч. Но Ръдърфорд знаеше, че постоянно го следят. Накъдето и да тръгнеш, го придружаваха воини, готови да пуснат в действие копията, щом се опита да избяга.

Пък и къде ще избяга? През време на лов те често срещаша жители от други села. Започваха да разказват за произшествия, станали в най-отдалечени части на острова. Ръдърфорд жадно се вслушваше в тези разкази. Ами ако, току виж, му разкажат, че на брега е дошъл кораб на бели хора и е спрял в еди-кой си залив? Той чакаше тази вест по-скоро със страх, отколкото с надежда. Защото нямаше как да избяга, дори и да дойдеше кораб.

Но минаваха месец след месец, а слухове за кораб нямаше.

Една ранна сутрин Емаи напусна селото, като взе със себе си Ешу и почти половината от своите воини. От разговорите Ръдърфорд разбра, че Емаи тръгва по околните села да свика младшите вождове на война срещу кръвожадния Сегюи, върховен вожд на съседното племе. На заминаване Емаи възложи управлението на селото на своя племенник.

Животът на пленниците стана още по-скучен. Те се лишиха дори от Ешу, която всеки ден ги развличаше с разговорите си. И Ръдърфорд нямаше с кого да ходи на лов.

В продължение на много седмици селото нищо не беше чувало за своя вожд. Съвсем престанаха да хранят пленниците. Ръдърфорд

разбра, че ако не го пуснат на лов, ще умрат от глад. Най-сетне той чу, че племенникът на Емаи се тъкми за лов заедно с няколко воини. Ръдърфорд го помоли да вземат и него. Племенникът на Емаи се съгласи.

Ловът се оказа несполучлив. Емаи беше взел за войната всички пушки, каквито имаше в селото, и Ръдърфорд трябваше да стреля с ластика си. Той не уби почти нищо и унило бродеше по хълмовете.

А в това време Джек Малън лежеше вкъщи на сеното и се мъчеше да заспи, за да не мисли за печалната си участ. Изведнъж вратата скръцна и се отвори. Джек скочи изплашено. На прага стоеше стар, прегърбен новозеландец.

Джек Малън неведнъж вече беше срещал на селската улица този новозеландец. Беше старият знахар, магьосник и татуировчик. Ако някой от жителите на селото се разболееше, водеха в колибата му този старец и той лекуваше болния със заклинания и пускане на кръв.

Джек плахо излезе да посрещне знахаря. Когато Ръдърфорд излизаше на лов, Джек изпитваше постоянен ужас и се боеше от всяка дреболия. Но гостът се държеше много дружелюбно. Той наведе глава и потърка носа си о носа на Джек.

— Майката на Емаи е много болна — каза той. — Емаи ще се разсърди, ако, когато се върне, научи, че е умряла. Аз трябва да я излекувам. Трябва да ѝ разрежа дясното рамо, та болестта да излезе от тялото ѝ. Но нямам остър нож. А ми е нужен много остър нож. Ножовете на белите хора са по-остри от нашите. Дай ми твоя, довечера ще ти го върна.

Джек не знаеше как да постъпи. Когато го нямаше Ръдърфорд, той никога не знаеше как да постъпва. Ако даде ножа си на знахаря, той може би няма да му го върне. Ако ли пък не му го даде, знахарят ще се разсърди и кой знае какво може да стори.

И той реши да му го даде.

— На, вземи ножа — каза той, — но непременно ми го върни довечера. Този нож ми го подари Емаи. Той ще се разсърди, ако научи, че ти не ми си върнал ножа.

Знахарят взе ножа и тръгна към колибата на вожда, а Джек Малън легна на сеното и затвори очи.

Започваше да се смрачава вече, когато знахарят отново дойде пред дома на пленниците. Ръдърфорд все още не се беше върнал от

лов. Малън чу стъпките и излезе на прага.

— Вземи си го твоя омагьосан нож! — злобно викна старецът и хвърли ножа на земята. — Ти си вселил в него зли духове и те убиха майката на вожда. Със своята магия ти уби майката на вожда. Ако знаех, никога не бих се докоснал до този нож. Емаи ще се върне и ще накаже убиеца.

Старецът си отиде, като заплаши на сбогуване Джек с юмрук. Джек не разбра добре думите на знахаря, но много се изплаши. Той бързо сложи резето на вратата и се скри в най-далечния кът на стаята. Така той прекара в къта, докато не чу навън гласа на Ръдърфорд. Той отвори вратата и Ръдърфорд влезе вкъщи, носейки своя оскъден лов — два папагала и едно киви.

— Чу ли новината? — попита Ръдърфорд. — Умряла майката на Емаи. Сега минах край колибата на вожда. Там се е събрало цялото село.

Джек Малън не отговори нищо.

— Знаеш ли, радвам се, че е умряла — продължаваше Ръдърфорд. — Тази зла старица никога не ни е обичала. Тя имаше голямо влияние върху Емаи и аз постоянно се страхувах да не би да го придума да ни убие. За нейната болест говореха още сутринта, когато отивах на лов. Интересно е от какво ли е умряла.

— Заколиха я с моя нож — рече Джек Малън.

Той разказа подробно на Ръдърфорд за посещението на знахаря.

На другата сутрин, щом се съмна, и Емаи се върна в родното си село. Най-напред забелязаха връщането му жените, които отиваха на работа в полето. Те вдигнаха на крак цялото село и след минута то беше се стекло извън портата на оградата да посреща вожда.

Ръдърфорд остави спящия Джек Малън и също излезе да посрещне Емаи. Той стигна до портата тъкмо когато Емаи влизаше в нея, водейки след себе си своя отряд. Но колко се беше изменил върховният вожд за няколкоседмичното си отсъствие! Той вървеше и накуцваше с десния си крак, беше прегърбен и гледаше в земята. Перата, които красяха главата му, бяха изпочупени, смачкани. На състареното му лице имаше широка рана — тя чернееше от спечената кръв под лявата скула.

Воините, които водеше след себе си Емаи, бяха ранени до един. Те едва се движеха, болни, измъчени, мръсни. И колко малко от тях се

бяха върнали у дома си! Когато напущаха родното си село, бяха тройно повече.

Последна влезе през портата една жена. Тя се поклащаше като сламка на вятър. Босите ѝ крака бяха изподраскани до кръв, в чорлавите ѝ коси се бяха вплели репейи и плява. Тя беше навела ниско изнемощялото си лице с хлътнали бузи и като минаваше през портата, се хвана с една ръка за стълбата, за да не падне.

— Ешу! — възкликна Ръдърфорд, поразен от вида на своята приятелка, и се спусна към нея.

Тя мълчеше.

— Какво ти е, Ешу?

— Не питай — каза тихо девойката. — Ние сме разбити. Сегюи двайсет дни ни преследва по петите.

Тя не се задържа на крака и падна. Той я вдигна и я понесе след разтревожената тълпа.

Жените на загиналите в боя воини виеха високо. Мъжете, които не бяха участвували в похода, се кълнях да убият Сегюи и да заличат цялото му село от лицето на земята. Племенникът на Емаи в яростта си счупи своето копие над главата си.

Ръдърфорд заедно с тълпата тръгна към колибата на вожда и сложи измъчената девойка на тревата пред входа. Тя беше изгубила съзнание. Като се обърна, той видя Емаи, който с една ръка държеше за рамо стария знахар, а с друга беше надвесил над него брадва. Лицето на Емаи беше изкривено от гняв, на устните му белееше пяна. Знахарят се гърчеше, гледайки с ужас брадвата, и с пресеклив писклив глас се мъчеше да обясни нещо.

Ръдърфорд изведнъж се досети за всичко. Емаи току-що беше научил за смъртта на майка си. Озлобен от неуспешната война, сполетян от новата неочаквана смърт, той искаше незабавно да отмъсти на някого за всичките си нещастия. Горко на оня, който попадне под ръката му в такава минута. Ръдърфорд се уплаши за нещастния знахар.

— Аз не съм виновен, Емаи — викаше знахарят. — Твоята майка я уби белият пленник, оня, дете е по-нисък на ръст. Той е магьосник, той лежи в своя здрава къща, прави магии и вика зли духове срещу цялото наше племе. Майка ти отдавна знаеше, че той ще я убие. Тя винаги го е мразила. Помниш ли, тя го ощипа за крака, когато ти

доведе двамата пленници от морето? Той омагьоса своя нож и ми го даде. Аз нищо не знаех, аз исках да ѝ разрежа рамото, за да пусна навън болестта. Но щом ножът докосна рамото ѝ, тя умря. Пусни ме, Емаи, аз не съм виновен. Доведи тука този бял магьосник и му разбий главата.

Шестима воини вече влачеха Джек Малън към колибата на вожда. Той се оглеждаше встрани с изплашени очи и целият треперейки от страх. Поставиха го пред вожда.

— Убий мене вместо него! — викна Ръдърфорд и се хвърли напред.

Но брадвата блесна и Джек Малън падна мъртъв в краката на тълпата.

Десетки ръце хванаха Ръдърфорд отзад. Голяма корава длан му запуши устата. Емаи няколко секунди стоя неподвижно, сякаш не разбираше какво е станало. После брадвата блесна още веднъж и се стовари върху главата на знахаря. Двата трупа — бял и кафяв — лежаха един до друг.

— Пуснете го — каза Емаи с тих, отпаднал глас, обръщайки се към воините, които държаха Ръдърфорд.

Ръдърфорд закри лицето си с две ръце и се затътри към своя опустял дом.

САМИЧЪК

ИЗХОДЪТ Е НАМЕРЕН

Ръдърфорд остана съвсем сам сред човекоядците.

Няколко дни след смъртта на Джек Малън той прекара като в мъгла. През по-голямата част от времето лежеше вкъщи и само когато не можеше повече да лежи, ставаше и се мъкнеше из селото. Не му обръщаха никакво внимание — всички бяха заети с тържественото погребение на майката на Емаи, което продължи твърде дълго.

Изнесоха трупа на старицата на мегдана пред колибата на вождата и го сложиха на рогозка, като подпряха гърба към стърчащ от земята стълб. С друга рогозка завиха мъртвата старица до шията. Намазаха лицето ѝ с лой, така че то блестеше като меден котел, увиха косите ѝ със зелен лен. След това заградиха умрялата с нещо като клетка, направена от пръти, та кучетата, свинете и децата да не могат да я осквернят с докосването си. Емаи и няколко воители, които имаха пушки, дадоха в нейна чест седем оглушителни залпа. Останалите воители хвърляха нагоре копията си и ги ловяха във въздуха.

На другата сутрин започнаха да се събират вождовете на съседните села, придружени от своите жени, деца и роби. Робите влачеха след тях купища най-различна храна. До тъмно около трупа виеха и нареждаха роднините, като драскаха тялото си с остри камъчета. А вечерта започна пиршеството.

Като видя, че новозеландците започнаха да пируват, Ръдърфорд изтича у дома си, залости здраво вратата и се тръшна на сеното. Той беше убеден, че сега те ядат месото на неговия нещастен приятел. Цяла нощ той лежа така, без да затвори очи, като се вслушваше в песните и виковете на пируващите. Трябваше на всяка цена да бяга. Беше невъзможно да продължава този непоносим живот тук самичък. По-добре да го заловят и убият. Тук той никога не ще дочака кораб. Дори и да дойде кораб на брега на Нова Зеландия, нарочно никой няма да му каже. Може би е пропуснал вече много кораби. Той трябва при

първия удобен случай да бяга към морето. Ще помоли за покровителство вожда на някое крайморско селце и ще чака там, докато дойде кораб. По всяка вероятност, разбира се, ще го заловят и убият. Но какво от това, оня, който не скъпи живота си, нищо не рискува.

През пролуките на къщата вече проникваше бялата дневна светлина, когато Ръдърфорд си спомни за тунела, за изкопаването на който той и Джек бяха прахосали толкова сили. Ето, вече много месеци откак той нито веднъж не е слизал там, в подземиеето. Изведнъж му хрумна мисълта да направи още един опит. Ами ако опита да заобиколи камъка, който преграждаше пътя на страничната шахта? Може би той не е толкова голям, колкото долният.

Увлечен от новата идея, Ръдърфорд скочи на крака. В печката под пепелта от вчера още бяха останали няколко тлеещи въглини. Той запали с тях смолиста борова треска и със саморъчния факел в ръка вдигна широката дъска, която затваряше входа на шахтата.

Порази го слаб шум, който идваше от черната яма. Удивен, той отначало не повярва на ушите си. Но като се вслушваше внимателно, той отново чу тих равномерен звук. Не, това не е шум, това е плисък на вода. Сега не оставаха никакви съмнения — това е плискане на течаща вода.

Той протегна ръка, за да се хване за пръта, по който те с Джек Малън по-рано се спускаха долу. Но прътът беше изчезнал. Като пхна горящата треска в ямата, Ръдърфорд видя, че прътът, чийто горен край преди достигаше нивото на пода, сега се беше смъкнал няколко педи надолу.

Опрян о стената, Ръдърфорд се вмъкна в ямата, достигна пръта и се хвана за него. Прътът изведнъж се заклати и почна да се плъзга надолу с такава бързина, че Ръдърфорд с мъка се задържа на него. Това продължи една секунда. Долният край на пръта се опря на нещо твърдо и движението престана.

Ръдърфорд се спускаше по пръта надолу. Колкото по-надолу се спускаше, толкова по-ясно се чуваше плисъкът на водата. След минута краката му се потопиха във вода. С петата си той напипа дъното. Водата стигаше до коленете му. Той вдигна своя факел и се огледа.

Стоеше насред дълга, тясна и тъмна пещера, изровена от подземен ручей. Пещерата беше наклонена и ручейт бързо течеше по

дъното ѝ.

Ръдърфорд разбра какво е станало тук през месеците, през които той нито веднъж не беше слизал в своята шахта. Камъкът, който преграждаше пътя на шахтата надолу, се намираше над подземен ручей. Ручеят, придошъл през време на дъжда, го беше подмил и той се бе свлякъл. Ето, той лежи, затрупал цял ъгъл на пещерата, колосален черен камък, разбит на три парчета. Камъкът беше паднал право в ручея и го беше заприщил. Но водата заобиколила камъка, пробила си нов път в рохкавата земя.

Ръдърфорд тръгна по течението на ручея. Ручеят беше много плитък и ходенето се оказа лесно. Но сводовете на пещерата се спускаха понякога толкова ниско, че Ръдърфорд трябваше да се превива почти на две. Ручеят се спускаше доста стръмно, постоянно менеше посоката си, като свиваше ту надясно, ту наляво. Като измина около четиридесет крачки, Ръдърфорд забеляза, че боровата треска, която държеше в ръцете си, беше изгоряла повече от половината. От страх да не остане под земята без светлина, той се спря с намерение да се обърне и да тръгне обратно.

И изведнъж видя слаб лъч светлина, който проникваше откъм завоя на пещерата. Той направи няколко крачки напред. Светлината се усили. Зави зад една издадена скала и мракът, който го обкръжаваше, се превърна в здрачевина. Още един завой и той видя в далечината, в дъното на пещерата, кръгъл отвор, през който проникваше ярка дневна светлина.

Ръдърфорд вече не вървеше, а тичаше, шляпайки с крака по водата. След минута достигна отвора и излезе навън. Огледа се и разбра, че се намира на дъното на оврага.

Съвсем отвесни стени се издигаха и от двете страни. Оврагът беше толкова тесен, че от дъното му небето изглеждаше като тесничка рекичка, течаща нагоре. В краката на Ръдърфорд шуртеше ручейчето, което излизаше от пещерата и продължаваше пътя си по дъното на оврага. Ей там, горе, трябва да е селото на Емай. Оттук то не се вижда. Ръдърфорд се изплаши да не би да го забележат воините, които охраняваха оградата, и се скри в храстите, с които беше обрасъл целият овраг.

Ами ако избяга още сега, без да отлага? До морето ще стигне за три дни. Пък там — смърт или свобода!

ЕМАИ ЗНАЕ КАКВО ЗНАЧИ СПРАВЕДЛИВОСТ

Но благоразумието му говореше, че трябва да се върне обратно в селото. За това имаше много причини. Първо, много по-безопасно е да бяга вечер, отколкото сутрин — тогава по-късно ще забележат бягството му. Второ, той беше оставил у дома си пистолета си, а оръжието може да му свърши голяма работа. Трето, той трябва да вземе със себе си запас от храна поне за три дни.

Имаше още една причина — искаше му се за последен път да поговори с Ешу.

Ръдърфорд намери боров клон и го запали от почти изгорялата си треска. С новия факел в ръка той се вмъкна обратно в пещерата. Обратният път се оказа по-труден, защото сега трябваше да се изкачва нагоре, а наклонът беше доста стръмен. През цялото време Ръдърфорд внимателно оглеждаше входовете, като се стараяше да не пропусне своята шахта, която води към дома му. Най-сетне той я стигна. Факел вече не му беше нужен и той го хвърли в ручей. И се закатери по пръта нагоре като по мачта.

Като се изкачи на горния край на пръта, той изведнъж чу силно чукане. Чукането идваше отгоре. Той разбра, че чукат по неговата врата. Вратата беше зарезана отвътре. Може би чукат отдавна. Той се изплаши да не би да счупят вратата и да намерят подземието. Тогава всичко е свършено. Трябва колкото може по-скоро да се изкачи горе и да им отвори.

Между горния край на пръта и пода на къщата имаше сега твърде голямо разстояние. Опрял се с ръце за издатините на стената, увиснал над черната пропаст, Ръдърфорд се покатери нагоре и излезе от ямата. На вратата удряха с такава сила, че цялата къща се тресеше. Като стъпи на пода, Ръдърфорд бързо затвори ямата с дъската и засипа дъската с тънък слой пръст. Това отне половин минута. Тогава той отиде до вратата и я отвори.

Пред вратата стоеше Емаи. Той беше сам. В краката му лежеше дълъг тесен предмет, завит в няколко рогозки.

Вождът огледа с подозрение Ръдърфорд.

— Защо не излизаш, Жълтокоси? — попита той. — Аз много дълго чуках на вратата ти.

— Слях — отвърна Ръдърфорд.

— Спеше? — повтори Емаи. — Никога не бива да се спи толкова дълбоко, Жълтокоси. Добрият воин трябва да се събужда и от най-малкото шумолене, та врагът да не може неусетно да го издебне и да се приближи до него.

Подозрителният поглед на Емаи се плъзна по босите крака на Ръдърфорд.

— Кажи, Жълтокоси — попита той, — защо са ти мокри краката?

— Ей сега, без да искам, изсипах върху краката си тиквата с водата.

Подозрителността на вожда стихна. Той дълго и мълчаливо гледаше в лицето своя пленник. И накрая каза:

— Те искаха да изядат твоя приятел. Но аз не им позволих. Съжалявам, че го убих. Той не е виновен. Знахарят също не е виновен. Майка ми беше много стара жена и ѝ беше дошло времето да умре. Погребни приятеля си по обичаите на твоята страна. Аз ти го донесох. Ето го.

С тези думи Емаи дръпна края на рогозката, която закриваше дългия тесен предмет, който лежеше на земята. Ръдърфорд видя окървавеното лице на Джек Малън.

Той с учудване погледна в лицето людоеда, който имаше благородството да признае, че е извършил несправедливост.

Без да каже ни дума, Ръдърфорд вмъкна тялото на убития си приятел вкъщи и затвори вратата.

ВНЕЗАПНОТО НАПАДЕНИЕ

Ръдърфорд погребва Джек Малън до оградата, на няколко крачки от дома си. Върху надгробната могила постави дървен кръст. Оставаше само да напише на него, че тук почива матросът Джек Малън, двайсетгодишен, убит от новозеландците. Но за съжаление Ръдърфорд не знаеше нито да чете, нито да пише.

Новозеландците погребяха майката на вожда си. Те отнесоха трупа на старицата на реката и го сложиха във водата. След половин час, като извадиха трупа от водата, внимателно отделиха месото от

костите. Като хвърлиха месото в реката, те измиха костите и ги сложиха в кошница. Тази кошница отнесоха обратно в селото, покриха я с рогозка и я окачиха на върха на стълба, който стоеше напред мегдана. Заградиха стълба със стобор и го обявиха за табу — всеки, който се докосне до него, ще бъде убит. За охрана на гроба върху кошницата поставиха едно зло дървено идолче.

На другата сутрин вождовете на съседните села, които бяха дошли на погребението, се отправиха за владенията си. Те бързаха, защото времето беше неспокойно и в околностите всяка минута можеха да се появят челните отряди на войската на Сегюи. Емаи даде на всеки свой гост за охрана по няколко воини. Дългите пирогича се препълниха с хора и заплаваха към отсрещния бряг на реката.

— Засега няма какво да се безпокоим! — викаше Емаи на заминаващите вождове. — Оставихме Сегюи до устието на река Пиако. Там той е зает с войната срещу крайморските селища. Тази война ще му отнеме много време и аз съм уверен, че те ще бъдат тук не по-рано от десет дни. А за десет дни ние ще успеем да се приготвим за отбрана.

Заминаващите вождове и воини запяха в хор военна песен. С тази песен те се прехвърлиха през реката и изчезнаха в гората. Пирогича оставиха на отсрещния бряг на реката, за воините, които придружаваха вождовете, за да могат да се върнат.

Не минаха и два часа след тяхното заминаване, когато цялото село се размърда като мравуняк. Заби барабан. Мъжете, които дремеха на припек, скочиха и се спуснаха към портата. Ръдърфорд, като чу шума, затича заедно с тях. През портата беше почти невъзможно да се промъкне. Воините, понесли копия, мерове, брадвичи, ножове и пушки, се блъскаха, напиряха, събаряха се един друг. В края на краищата тълпата изнесе Ръдърфорд зад оградата и той се спря на склона на хълма, който се спускаше стръмно към реката. И видя страшно зрелище.

Зад реката, където се намираха селските градини, ритайки безразборно незрелите пъпеши и тиквичи, сновяха тъмни полуголича хора с пушки в ръце. Те бяха много, тези хора, целият отсрещен бряг гъмжеше от тях като от мравки. Те хващаха жените, които работеха в градината, връзваха ги и ги влачеха към гората. Много жени се

опитваха да се съпротивяват, хапеха, драскаха, но тях безжалостно ги биеха с приклади.

— Сегюи! Сегюи! — викаха воините на Емаи и в безсилна ярост тресяха копия.

Те виждаха как отвеждат в плен техните жени, майки, дъщери и с нищо не можеха да помогнат, защото пирогите се намираха на отсрещния бряг на реката.

„Откъде Сегюи е намерил толкова пушки за своите воители? — си помисли Ръдърфорд. — Емаи, когато разби кораба, взе само дванайсет пушки. Колко ли кораби трябва да е разбил Сегюи, за да снабди с пушки цялата си армия?“

Емаи изтича до самата вода, вдигна пушката си и стреля. Някои от неговите воители, които имаха пушки, също стреляха. На отсрещния бряг двама воители извикаха високо и паднаха. Но веднага в отговор гръмна залп от неколкостотин пушки. Защитниците на селото, застанали на купчина върху склона на хълма, се оказаха отлична мишена. Като чу край себе си пищенето на куршуми, Ръдърфорд легна на тревата. Той виждаше как край него падаха хора. Войската на Емаи стремглаво се юрна към тясната порта на оградата, мачкайки убитите и ранените. Ръдърфорд искаше да стане, но в блъсканицата някой от бягащите го настъпи по лицето.

И всеки път, когато искаше да се повдигне, босите крака на изплашените воители го събаряха отново на земята. Смачкан, смазан, той изгуби съзнание.

Но след минута се свести. Тялото му мъчително тлееше от болки. Вдигна глава и видя пироги, плаващи през реката. Воините на Сегюи се прехвърляха на отсамния бряг, за да превземат с шум селото на Емаи. Те пееха високо самохвална военна песен. Мнозина държаха в ръце тояги, на които стърчаха отсечени глави с развяващи се пера. Това бяха главите на ония вождове, които току-що бяха гостували в селото на Емаи. Воините на Сегюи ги бяха срещнали в гората и убили. Само преди два часа тези вождове пееха същата песен, която пееха сега техните убийци.

В една пирога возеха вързани жени, взети в плен. Пленничките викаха толкова силно, че заглушаваха пеенето на своите поробители.

Ръдърфорд с мъка се изправи на крака и огледа склона на хълма, осеян с мъртви тела. Живите вече до един се бяха скрили зад оградата.

Воините на Сегюи го забелязаха от пирогите и започнаха да стрелят. Той чуваше как куршумите прелитаха край него. Мъчейки се да спаси живота си, той хукна към портата, водеща за селото.

Но портата беше вече догоре затисната с дебели дървета. Селото се приготвяше за отбрана. Високата ограда беше мрачна и непристъпна. Ръдърфорд почна високо да вика и моли да го пуснат. Но обитателите на селото, готвейки се за отбрана, не чуваха виковете му. Пък и да бяха чули, нямаше в такъв опасен момент да отместват тежките дървета, заграждащи входа, за да пуснат един човек, и то чужденец. Ръдърфорд викаше все по-силно, а в това време куршумите свиреха край него и се забиваха в гредите на оградата. Ако новозеландците умееха да се мерят по-добре, той отдавна да беше убит. С всеки замах на веслата пирогите приближаваха все по-близо и по-близо.

Изгубил надежда да влезе в селото, Ръдърфорд затича покрай оградата. Оградата извиваше остро и след минута той се скри зад завоя. Тук куршумите вече не можеха да го настигнат. Пред него беше девствената гора. Той се спусна в гъстата исполинска папрат и хукна стремглаво.

НА ПОМОЩ!

Той тича, докато не капна от умора. И накрая падна в една мека долчинка, отвсякъде закрыта с папрат. Дълго лежа така и се вслушваше в изстрелите, които гръмко бумтяха в далечината, заглушавани от шума на гората.

Отначало не мислеше за нищо и само тежко дишаше. Но после изведнъж си спомни как воините на Сегюи вземаха в плен жените.

— Ешу! — ужасен прошепна той.

Нали и тя работеше на полето. Как по-рано не му дойде наум това. Тя беше там, зад реката, и, разбира се, също е попаднала в плен.

Той седна. Откъм гората се донасяше глъч на много гласове, чаткане на изстрели. Той седеше сред папратта, послушваше се и мислеше. Ешу бездруго е попаднала в плен и воините на Сегюи са я пренесли през реката. Тя лежи нейде тук, в техния лагер, съвсем наблизко, вързана и пребита.

Ръдърфорд измъкна от пояса ножа си и внимателно се огледа. После стана и предпазливо се помъкна назад, към селото. Вървеше много бавно и се мъчеше да не шуми. Ако някой го забележи в гората, свършено е с него.

Денят преваляше. През клонака на боровете Ръдърфорд виждаше, че слънцето е вече доста ниско. Трябваше да върви дълго, много по-дълго, отколкото предполагаше. Колко далеч беше избягал в гората, спасявайки се от куршумите! Стрелбата престана. Но гласовете се чуваха все по-добре — значи Сегюи не е извел още войската си. Ръдърфорд разтваряше стъблата на папратите и тихичко се промъкваше напред. Когато излезе в околностите на селото, той легна на тревата и запълзя. Бавно се извиваше той като змия, като се мъчеше да не скърши клонче, да не чукне камъче. И най-сетне пред него между стволите на боровете видя фигури на движещи се хора.

Притаи дъх. Краят на гората, който стигаше до самото село, беше пълен с воини. Дърветата ги засланияха от Ръдърфорд, но по гласовете той знаеше, че те са твърде много и се намират съвсем наблизо. Понякога ги виждаше. Те ходеха между дърветата и събираха сухи съчки. Веднъж двама воини едва не се натъкнаха на Ръдърфорд. Те минаха на три крачки от него. Той се сгуши в тревата, без да диша, и те не го забелязаха. Воините на Сегюи се различаваха от воините на Емай по това, че на рамото почти на всеки имаше пушка. Откъде бяха взели толкова пушки?

Слънцето залезе и се смрачи. Ръдърфорд с нетърпение чакаше да се стъмни. Най-после в полумрака засвяткаха, засега още бледи, огньовете на обсадниците. Ръдърфорд внимателно запълзя напред, към селото. Той се движеше из храстите, из буренаците на папратите и не го забелязваха. И ето отпреде си върху фона на почти съвсем потъмнялото небе той видя оградата.

Селото, спотаено, чакаше мълчаливо нападението. Ръдърфорд си помисли, че за нападателите няма да е лесно да превземат тази дървена крепост. Всеки смелчага, който рискува да се покатери на оградата, ще бъде незабавно съборен от някое копие. Доказателство за това бяха труповете, разхвърляни наоколо и осветени от играещите пламъци на огньовете. А през дебелите греди на стените не ще проникне никакъв куршум.

Но скоро Ръдърфорд разбра, че нов щурм на крепостта няма да има. Сегюи беше решил да превземе крепостта по друг начин. Неговите воители събираха в гората сухи съчки и ги струпваха на купчини край оградата. Достатъчна е само една главня от огъня, и цялата крепост ще лумне в пламъци. Огънят ще накара да паднат тези непристъпни стени. Емаи беше сторил грешка, като допусна враговете толкова близо до себе си. Впрочем как можеше да им попречи? Той имаше към сто и петдесет воители, а Сегюи — не по-малко от две хиляди. Той имаше десет-дванадесет пушки, а Сегюи — не по-малко от две хиляди. Имаше дузина ножове, а Сегюи — неколкостотин. Като видя натрупаните край оградата съчки, Ръдърфорд разбра, че участта на селото е решена.

Той пълзеше из лагера на обсадниците. Воините седяха около ярките огънове, а той минаваше в тъмното и те не го виждаха. Бавно се придвижваше от огън към огън и търсеше пленените жени.

Най-после ги намери.

Жените бяха вързани за боровете на петдесетина крачки от оградата на родното им село. Всяка от тях беше долепена за дървото не с гръб, а с гърди, вероятно за да не могат да виждат какво се върши наоколо. Пленничките мълчаха като мъртви и Ръдърфорд се досети, че бяха им запушили устата.

Недалеч от тях гореше огън. Край огъня седяха воители — десетина души — и печаха на камъни риба. Те бяха така заети с работата си, че не обръщаха никакво внимание на жените. Светлината от огъня се губеше между дърветата и пленничките бяха почти в тъмнина. Ръдърфорд тихо се промъкваше между тях и търсеше Ешу. Той огледа повече от двацет неподвижни женски фигури, преди да я зърне. Лицето на девойката беше здраво притиснато към боровия ствол. Тялото ѝ се оказа оплетено като с паяжина от множество тънки въженца, и тя не можеше да мръдне ни ръка, ни крак.

Ръдърфорд внимателно се изправи на крака и извади ножа си. Бързо преряза всички въженца — едно след друго. Девойката почувствува, че завръзващите я въжета са унищожени, и се обърна. Чак сега видя тя своя освободител.

— Да вървим, Ешу — прошепна той.

Тя не отговори нищо и се хвана с две ръце за устата си. Той веднага забеляза, че в широко разтворената ѝ уста е пъхнато голямо

парче дърво, което ѝ пречеше да говори. Той силно дръпна дървото от устата ѝ. Тя изохка.

И в същата минута отзад изгърмя изстрел. Воините, които седяха край огъня, го бяха забелязали. Като хвана девойката за ръка, Ръдърфорд стремително я повлече към гората, към тъмнината. Гръмнаха нови изстрели и той чу подире си тропот на крака. Преследваха го.

Той чувствуваше, че Ешу не може да тича. Краката ѝ бяха отекли от възетата. Тя падаше на всяка крачка и той трябваше да я влачи след себе си по земята. Вдигна я, метна я на рамене и затича.

Целият лагер на обсадата се вдигна в тревога. Преследваше го вече цяла тълпа. Куршумите пищяха, но той оставаше незасегнат, тъй като в тъмното не го виждаха добре. Потерята го настигаше. Тежкия товар, който мъкнеше на гърба си, забавяше бягането му. Той тичаше лудо, без да знае накъде, без път, чупейки храсти и клонки. Понякога неочаквано менеше посоката, за да обърка преследвачите си. Но те отново го забелязваха и гонитбата се възобновяваше.

Сърцето му биеше силно. Той чувствуваше, че тича по-бавно. Зад гърба си вече чуваше дишането на война, който тичаше пред всички с копие в ръка. Ръдърфорд знаеше, че ей сега това копие ще се забие в гърба му.

— Остави ме — задъхано прошепна Ешу. — Бягай сам. Аз ти преча да бягаш.

Но Ръдърфорд събра последни сили и без да се обръща назад, хукна още по-силно. Потерята беше вече съвсем близо. Той беше изгубил надежда и все пак бягаше.

И изведнъж земята се изплъзна под краката му. Той почувствува, че лети във въздуха нейде долу, в черна пропаст. Със страшна сила се удари о нещо. Устата и очите му се напълниха с рехкава пръст.

БИТКАТА

Ръдърфорд с мъка седна, като плюеше и сумтеше. От натъртването целият му гръб тлееше от болки. Погледна нагоре и видя две високи стени от пръст, между които се извиваше тясната

тъмносиня рекичка на небето, осеяна с ярки звезди. Стана му лошо при мисълта, че беше паднал от такава височина.

— Къде сме? — попита Ешу с едва доловим глас.

Тя лежеше до него и изплашено гледаше нагоре.

— В оврага сме — каза Ръдърфорд. — В оврага зад селото. За щастие паднахме на купчина пясък. Само това ни спаси.

— А къде е оня голям и страшен воин, който ни гонеше?

— Той остана там, горе. Те вече няма да ни преследват — засмя се Ръдърфорд. — Те са уверени, че сме се пребили.

По дъното на оврага с тих ромон течеше поточе. Ръдърфорд го забеляза, защото в него се отразяваха звездите. Той отиде при ручейчето и с наслада изми разгорещеното си лице. Нима това е същото ручейче, което иде от неговото подземие? Поразен от тази мисъл, Ръдърфорд се обърна към девойката и каза:

— Да вървим!

— Къде? — попита Ешу. — Най-близкият изход от този овраг е на два дена път оттука.

— Да вървим! — настойчиво повтори Ръдърфорд и протегна ръка, за да ѝ помогне да стане.

Ешу се изправи, но веднага изохка силно и пак се тръшна на пясъка. При падането в оврага тя си беше разтеглила сухожилието на левия крак и не можеше да ходи. Ръдърфорд я метна на гръб и я понесе. Той крачеше бързо по дъното на оврага срещу течението на ручея.

Почти цялото дъно на оврага беше затрупано с остри камъни и ако бяха паднали малко по-надясно или по-наляво, чакаше ги смърт.

Чупейки храсти, разгръщайки камъша, Ръдърфорд вървеше все по-нататък. Най-последно ручеят свърна остро и Ръдърфорд напипа с ръце входа на пещерата. Той мъknеше учудената и изплашена Ешу по тъмните подземни коридори, като си намираще опипом пътя в мрака. Придържаше девойката на рамо с лявата си ръка, а с дясната непрестанно опипваше тавана, за да не пропусне шахтата, която водеше нагоре, към неговата къща. Най-последно той намери шахтата и се спря.

— Дръж се по-здраво! — прошепна той на девойката.

Ешу го прегърна с две ръце за врата и увисна на гърба му. Той се закатери по пръта нагоре. В тясната като кюнец шахта беше тясно за

двама и те с мъка се провираха напред. Прътът се огъваше под двойната им тежест. И все пак те благополучно се добраха до горния му край.

— Изправи се на раменете ми, Ешу, и вдигни дъската, която ще намериш над главата си — каза Ръдърфорд.

И след минута те бяха вече в дома на пленниците. Но Ешу все още не разбираше къде се намира и изплашено се притискаше към своя спасител. Ръдърфорд измъкна ключалката и отвори вратата.

В лицето им удари такава ослепителна светлина, че те за миг зажумяха. По земята тичаха сенки. Подскачащите езици на пламъците от всички страни лижеха черното небе.

— Ние сме в нашето село! — възкликна Ешу.

— Воините на Сегюи са запалили оградата — каза Ръдърфорд.

Оградата гореше едновременно на много места. С грохот се събаряха тежките греди. Хората, обкръжени в обръча на огъня, безпомощно тичаха насам-натам, съпроводени от лая на кучетата и плача на децата. Воините издигаха копия — искаха по-скоро да влязат в бой с врага. Но врагът беше неуязвим, заслепен зад стената от пламъци.

Вятърът носеше искрите из въздуха и сламените колиби пламваха една след друга. Те изгаряха веднага, с необикновена бързина — за един миг на мястото на голямата колиба оставаше малка тъмна купчинка пепел. Стопаните дори не се опитваха да спасят жилищата си — те знаеха, че е невъзможно да загасят запалената слама.

В самия край на улицата, до затрупаната с дървени греди порта, оградата внезапно рухна и се образува широк отвор. През този отвор нахлуха обсадниците, като прескачаха с боси крака през горящите повалени стълбове. Защитниците на селото им преградиха пътя. Най-сетне враговете се изправиха лице срещу лице. На толкова близко разстояние пушките бяха безполезни и се завърза отчаян ръкопашен бой.

При яркия пламък на пожара Ръдърфорд виждаше от прага на своя дом как най-отпред пред защитниците се мяркаха дългите пера на Емаи. Верховният вожд с необикновена ловкост владееше мера и ръката му не знаеше неточен удар. До него стояха воините му, готови да защитават всяка педя от родната улица. Но колко малко бяха те, тези

храбри защитници, и колко многобройни нападателите! Всички воители, които Емаи беше изпратил да придружават съседните вождове, бяха загинали. Други бяха паднали на склона на хълма пред селото. И сега на Емаи останаха само няколко десетки човека, които преграждаха пътя на цели пълчища врагове.

Те бавно отстъпваха между двете редици горящи колиби. Всяка минута те ставаха все по-малко. Ту един, ту друг падаше под краката на враговете, които ожесточено се придвижваха напред. През цялото време Емаи се намираше в първата редица на защитниците, на най-усиленото място на боя. Той като че ли беше неуязвим. Всеки, който се опиташе да го доближи, падаше под тежестта на неговия мер, преди да успее да се опомни. Копията, които летяха към него отдалеч, той ловеше във въздуха с ръка и ги мятеше обратно. И все пак той отстъпваше.

Враговете овладяха вече половината село и ловяха изплашените свине, които бяха изскочили от которите си. Емаи отстъпи и мина покрай висящия гроб на майка си, покрай своята обхваната от пламъци колиба — най-голямата в цялото село. Още малко и той нямаше къде да отстъпва. Отзад, на около четиридесет крачки, е горящата ограда, а зад оградата — дълбокият овраг.

Като обкръжиха колибата на върховния вожд, мнозина воители на Сегюи искаха непременно да влязат в нея, надявайки се да намерят там несметни богатства. Те се изгаряха, но с голи ръце разгръщаха пламтящата тръстика и я разхвърляха на всички страни. И изведнъж избухна взрив и разтърси целия хълм, на който беше селото. Колибата хвъркна във въздуха. На нейно място в земята се появи дълбока яма, около която лежах обгорени трупове. Беше експлодирала кацата с барут, в колибата на върховния вожд, донесена от „Агнеса“.

Експлозията причини на нападателите такива загуби и така ги изплаши, че те в суматохата се юрнаха назад, мачкайки се един друг.

— След мен! — викна Емаи.

Шепата храбреци не изоставаха от него нито крачка. Враговете се стъписаха от този отчаян натиск и хукнаха обратно между двете редици на догарящите колиби. Педя по педя Емаи си връщаше родното село. Ето, той отново завзе пепелището на своя дворец, ето, отново висящият гроб на майка му е зад широкия гръб на сина. Имаше една

минута, в която изглеждаше, че Емаи ще прогони враговете от селото зад оградата.

Но воините на Сегюи скоро се съвзеха. Под напора на задните редици предните се спряха и отново преминаха в настъпление. Защитниците на селото останаха твърде малко. Бяха толкова малко, че едва преграждаха улицата, и се опасяваха да не би да ги заобиколят в тил. Те се биеха отчаяно, с безнадеждно мъжество, но пак отстъпваха и този път по-бързо, отколкото преди.

И ето, изтикаха ги в самия край на селото. Сега Емаи нямаше повече от трийсет души. Зад него гореше оградата. Всички те вече със сигурност знаеха как ще свърши битката: ще ги натикат в огъня и ще изгорят.

Изведнъж съвсем наблизко Емаи видя дървената къща на своя бял пленник. На прага му стоеше огромен човек с огнени коси и му махаше с грамадната си ръка. Малкият отряд на изтласканите воини търсеше прикритие зад гърба си и реши да отстъпи към плътните стени на тази къщица... Щом Емаи се намери до вратата, Ръдърфорд го хвана за раменете и го вмъкна вътре. Всички бойници бяха отворени и светлината на пожара проникваше в стаята. Емаи видя една девойка, която седеше на пода.

— Ешу! — извика той и гласът му трепна. — Ти тука ли си? Аз мислех, че си при тях, в плен...

Ръдърфорд отметна с крак дъската и показа на вожда черната яма.

— Тук е вашето спасение — каза той. — Нека воините един по един се спуснат тук, надолу, и всички ще бъдете спасени.

Вождът мълчеше и не помръдваше от място.

— Не ми ли вярваш, Емаи? Попитай дъщеря си.

— Той казва истината, татко — каза девойката.

Боят се водеше край самата врата на дома. Емаи един по един вмъкваше воините си в стаята и на всеки заповядваше да се спуска в ямата. Воините не разбираха каква е работата, но се подчиняваха без възражение.

— Вървете по течението на ручея! — викаше след тях Ръдърфорд.

В къщата стана горещо и замириса на дим. Нападателят повториха своя маньовър — те запалиха задната стена на къщата.

Когато отвън не остана нито един воин, Ръдърфорд тръшна вратата и сложи резето.

— Сега вие трябва да се спуснете — каза той на Ешу и Емаи.

По вратата удряха яростно с тояги. Яките ѝ борови дъски се огъваха.

— Ела и ти с нас — рече Емаи, като се обръщаше към Ръдърфорд.

— Не, аз ще остана — отговори Ръдърфорд. — Аз трябва да затрупам входа на подземие, та да не могат да го намерят и да почнат да ни преследват по него.

Той измъкна от сеното пистолета си, пъкна го в бойницата до самата врата и стреля. Чукането по вратата изведнъж пресекна. Той отново и отново зареждаше пистолета си и стреляше. През кръглият отвор на бойницата той виждаше, че обсадниците се отдръпнаха далеч встрани и не смеят да се приближат до вратата. Стаята се изпълни със задушлив дим, дишането стана почти невъзможно. От топлината смолата по стените се стичаше на мехури. През пролуките на гредите влизаха пламъци. А Емаи все още стоеше до ямата и не се решаваше да се спусне и да остави Ръдърфорд сам.

— Върви! — викна му Ръдърфорд. — Ти трябва да носиш дъщеря си, защото тя не може да ходи. Не бой се — прибави той усмихнат, — аз скоро ще ви настигна.

Емаи метна на рамене Ешу и изчезна заедно с нея в ямата. Останал сам, Ръдърфорд пъкна пистолета си в пояса и взе брадвата. С един удар пресече тела, който привързваше прътовете на покрива за горните греди. Прътовете веднага се огънаха и се превиха под тежестта на натрупаната върху тях пръст. Хванал в ръка края на тела, Ръдърфорд се спусна в ямата и здраво обхвана с крака горната част на пръта. Опря се с гръб на стената на шахтата и с всички сили дръпна тела.

Прътовете на покрива се откъртиха от гредите и всичко изведнъж рухна надолу в стаята. Входът на подземие беше затрупан с трифутов пласт земя.

— Е, сега те никога няма да се досетят къде сме изчезнали — каза си Ръдърфорд и се спусна по пръта.

След минута той беше вече в оврага. Емаи, Ешу и воините го чакаха. Той жадно вдишваше свежия нощен въздух — дробовете му

бяха отровени от дима на пожара.

КЪМ ТАРАНАКИ!

— На мене не ми е нужен такъв роб като тебе, Жълтокоси — казваше Емаи. — Нужен ми е такъв вожд. Ти си хитър, ти си храбър и си роден да бъдеш вожд.

Нощта преваляше, небето избледняваше, но на дъното на оврага беше още тъмно. Те крачеха бързо напред между двата отвесни и високи склона. Оврагът беше понякога толкова тесен, че трябваше да вървят един след друг. Те шляпаха с босите си крака по водата на ручея, който ги придружаваше от самата пещера.

— И кълна се, ще те направя вожд, Жълтокоси, когато прогоня Сегюи от моята страна, защото си велик и мъдър — продължаваше Емаи. — А на Сегюи ще отмъстя. Със собствената си ръка ще разбия главата му и ще изстребя целия му род.

Те бяха останали всичко на всичко двадесет и шест души заедно с Ешу, която воините носеха поред на рамене. Всички до един бяха ранени — кой куцаше, кой не можеше да движи счупената си ръка, кой беше останал без ухо или око. Емаи, изподраскан от глава до пети, беше мокър от собствената си кръв. И все пак те мислеха само за мъст. Отново да построят родното си село, да освободят своите жени, сестри, дъщери от робство — това беше единствената им мечта и те не забравяха за нея нито за минута.

— Не, ти ще бъдеш вожд още преди да се върна и убия Сегюи — казваше Емаи. — Ако не беше ти, от нашето племе нямаше да остане жив нито един човек. Ще те провъзглася за вожд, щом стигнем в страната Таранаки при моите приятели и съюзници. Аз съм върховен вожд и мога да направя вожд, когато си поискам.

Ръдърфорд мълчеше. Стана вече съвсем светло и Емаи реши, че е много опасно да продължат пътуването денем: някой може да ги види отгоре. Те намериха малък навес под една скала, увиснала над оврага, и се скриха вътре. Воините убиха с копия няколко яребици, които бяха свили много гнезда на дъното на оврага. Изядоха ги сурови, защото беше опасно да палят огън — враговете могат да забележат дима на

огъня. Ръдърфорд, въпреки че беше много гладен, похапна съвсем малко — той изобщо не можа да свикне да яде сурово месо.

Те прекараха под скалата целия ден, но щом се стъмни, отново потеглиха на път по безкрайния овраг. Малко по малко оврагът преставаше да е толкова дълбок, а стените му толкова отвесни. Найсетне на третата нощ от пътуването те успяха да се измъкнат от него. Навлязоха в гора.

Емаи поведе малкия си отряд на юг, към далечната страна Таранаки.

— Старият Отако, върховен вожд на племето таранаки, беше приятел на моя баща — казваше Емаи. — Той ще ме приеме като брат и ще ми помогне да победим моите врагове.

Отначало те вървяха само нощем, а денем се криеха в найзатътените дебри на гората. Понякога в гората срещаха хора. Бяха бегълци от разрушените от Сегюи села. Между тях понякога се срещаха и жени. Повечето от бегълците бяха от племето на Емаи. Но понякога между тях попадаха и представители на други племена — защото Сегюи беше разгромил цялата северна част на Северния остров на Нова Зеландия. Всички те, прегладнели, наплашени, преследвани, се присъединяваха към Емаи и заедно с него вървяха на юг. Отрядът се увеличаваше все повече и след три седмици път из разорената земя те бяха вече около петстотин души.

Понякога те се натъкваша на пепелища от изгорени села. Там, където по-рано е била оградата, стърчаха обгорени греди, редки като изпочупени зъби. Оглозганите човешки кости свидетелстваха за страшни пиршества, които скоро са ставали тук. Нашите пътници винаги избикаляха тези страшни развалини, боейки се да не би да се срещнат с врагове.

Хранеха се твърде зле — много рядко им се случваше да убият някоя подивяла свиня, избягала в гората от някое разрушено селище. Те гълтаха всичко, което им попаднеше под ръка: гълъбови яйца, охлюви, червеи, паяци, корени от папрат. Емаи забраняваше да се палят огньовете и цялата храна трябваше да се яде сурова. Ръдърфорд страдаше от това най-много от всички и отслабна много.

Кракът на Ешу скоро се оправи и сега девойката вървеше сама, без чужда помощ. Като вярно куче тя не изоставаше от Ръдърфорд

нито крачка. Даваше му папратови корени и делеше с него птичите яйца, които намираше в гнездата.

Страната наоколо ставаше малко по малко все по-планинска. Заоблените хълмове на северната част на острова се смениха с истински планински ридове. Пътниците се промъкваха през тесни клисури, между огромни сиви скали. Да се изкачват по склоновете на планините беше много рисковано, защото там биха могли да ги забележат отдалеч. Често им се налагаше да газят през бързи рекички с ледена вода. Тези рекички бяха толкова студени, защото се образуваха от снега, който се топеше по върховете на планините. На няколко пъти попадаха и на горещи извори, обкръжени с кълба от пара. Водата в тези извори беше толкова гореща, че беше невъзможно да я докоснат. Горещите извори бликаха от земята високо нагоре като истински фонтани. Те доказваха, че вулканичните сили, които бяха издигнали някога Нова Зеландия от дъното на океана, още не са утихнали. През време на това пътешествие Ръдърфорд неведнъж видя вулкани, над които се вият облачета дим.

Емаи ги водеше към огромна далечна планина, снежният връх на която блестеше ослепително на слънцето.

Тя беше много по-висока от всички околни планини.

— Зад нея се намира страната Таранаки — каза Емаи, като сочеше на Ръдърфорд планината. — Когато планината бъде зад гърба ни, ние ще бъдем при нашите приятели.

Ръдърфорд си спомни, че беше виждал тази снежноглава планина от морето, когато „Агнеса“ се луташе край бреговете на Нова Зеландия и търсеше удобен залив, за да хвърли котва. Капитан Кофайн я наричаше Егмонтската планина.

Най-после те излязоха от разорения край. Почнаха да срещат селца, незасегнати от войната и пожара. Жителите на тези селца посрещаха пътниците твърде дружелюбно. Те се бояха, че Сегюи ще дойде и при тях. Затова всички врагове на Сегюи те считаха за свои съюзници. Армията на Сегюи ги плашеше главно с пушките си. Тези обитатели на централната част на острова нямаха никакво огнестрелно оръжие.

Вождовете на селата оставяха Ешу и Емаи да нощуват в техните колиби. Те щедро гощаваха гостите си. Всички виждаха с какво уважение се отнася Емаи към Ръдърфорд и те се отнасяха към него по

същия начин. Славата за това, как той се беше промъкнал във вражия лагер, как беше освободил пленницата, как беше изровил подземния ход и измамил по такъв начин Сегюи, се разчуваше от село на село. Огромният му ръст, огнените му коси и бялата му кожа възхищаваха простодушните новозеландци. Навсякъде посрещаха Ръдърфорд като вожд, макар че не беше вожд. Спеше заедно с вождовете отдясно на Емаи. Всички на драго сърце го хранеха и той скоро пак се оправя.

Сега, когато можеха да вървят денем, вървяха много по-бързо. Като заобиколиха Егмонтовата планина, влязоха в страната Таранаки, за която толкова страстно мечтаеше Емаи.

ВЕЛИКАТА ВОЙНА

БЕЛИЯТ НОВОЗЕЛАНДЕЦ

Таранаки е крайморска страна. Тя е разположена на брега на широкия Куков проток. Море! Нали само морето можеше да донесе на Ръдърфорд избавление, можеше да го върне в родината му. С жаден поглед оглеждаше той хоризонта — не се ли виждат нейде корабни платна. Но морето беше безлюдно и пусто.

В Таранаки те посетиха много села, които се сториха на Ръдърфорд по-богати от селата на племето на Емаи. Градините край тях бяха обширни, в които грухтяха свине. Но главният поминък на племето таранаки беше риболовът. Флотът, който се състоеше от множество големи пироги, сновеше по цели дни край брега. Ръдърфорд неведнъж беше видял как рибарите, застанали на носа на пирога, убиваха с копия грамадни акули. Таранаките считаха миризливата лой на акулата за деликатес и я обичаха повече от свинската сланина. През време на всеки отлив цялото население на страната излизаше на брега да събира риба и раковини. Раковините ги ядяха само сурови.

Най-после пристигнаха в голямото село на страната, където живееше Отако, върховният вожд на племето. По размери това село надминаваше всички, които Ръдърфорд беше виждал в Нова Зеландия. В него живееха не по-малко от хиляда души.

Отако посрещна гостите на портата. Тълпата възторжено викаше „Айр-маре!“ Жените драскаха лицата си. Гостите преминаха зад оградата и веднага бяха настанени по колибите. Върховният вожд отведе Емаи, Ешу и Ръдърфорд у дома си.

Отако беше вече съвсем побелял, но ходеше леко, като млад човек, и толкова бързо, че гостите едва успяваха да го следват. Висок, възслаб, мускулест, въпреки възрастта си той изглеждаше много здрав и силен. Главата му украсяваха множество пера, едно от които пораз

Ръдърфорд с необикновената си големина. Това беше перо от измрелата птица моа, което Отако беше наследил от баща си и дядо си.

Колибата на Отако беше още по-голяма от колибата на Емаи. Пред вратата ѝ гореше огън, край който седяха десетина-дванайсет мъже. Това бяха младшите вождове на племето таранаки. Те печаха голяма свиня. Като видяха гостите, те се поотместиха и сториха място до огъня.

Емаи започна да разказва как Сегюи разрушил селото му. Разказваше, общо взето, вярно, но необикновено много се хвалеше с храбростта и приказната сила на своите воители. Враговете наричаше кучета, свине, папагали, акули и с презрение говореше за тяхната страхливост, подлост и глупост. Своите достойнства с рядко благородство оставяше в сянка, но затова пък прекалено много превъзнасяше приятелите и роднините си.

— Моят храбър племенник Кайморо — викаше той — изпотрепа сто и шейсет от тези вмирисани кучета и умря, както подобава на потомък на велики герои.

Или:

— Гаула, момче, което никога не беше влизало в сражение, с всеки удар на копие убиваше по трима от тези глупави папагали. Аз се кисках от смях, като гледах как дебелите като свине воители на Сегюи бягаха от едно момче, което неотдавна се беше научило да ходи. Те се нахвърлиха върху него с цялата си войска и чак тогава той падна убит.

Емаи непрекъснато скачаше, размахваше мера и показваше как се сражавал всеки от неговите воители. Но въпреки тези преувеличения от разказа му станаха съвсем ясни трите причини, благодарение на които Сегюи се оказа победител. Първо, враговете се появили край селото цяла седмица и половина по-рано, отколкото ги очаквали. Второ, те били много. Трето, с копия и мерове нищо не можеш да сториш срещу пушечните куршуми.

— Нима всички имаха пушки? — попита Отако.

— Почти всички — отговори Емаи. — Ако нямаха пушки, ние можехме да направим внезапна атака и да не им позволим да запалят оградата.

Когато Емаи разказа за спасяването на дъщеря си, за подземния ход, всички с уважение погледнаха към Ръдърфорд.

Но Ръдърфорд не слушаше думите на Емаи. През време на целия разказ той внимателно разглеждаше един човек, който седеше при тях до огъня и дъвчеше свинско месо.

Перата на главата на непознатия и татуировката по челото му свидетелствуваха, че той беше един от младшите вождове на племето таранаки. Раменете си беше покрил с рогозка, в ръцете си държеше мер, до краката му лежеше копие. Няколко пъти през време на разказа на Емаи той правеше къси бележки и говореше по новозеландски свободно, леко, правилно като истински новозеландец. Но кожата на лицето на този човек, изподраскана от татуировката, не беше кафява, а бяла като на самия Ръдърфорд.

Когато изядоха свинята и всички станаха, за да идат да спят, белокожият новозеландец дойде при Ръдърфорд и каза тихо по английски:

— Намини към моята колиба. Третата вляво от портата.

РАЗГОВОРЪТ

След като прекара нощта в колибата на Отако, Ръдърфорд стана на разсъмване, когато всички още спяха, и тръгна да търси жилището на белия новозеландец. Колибата, в която живееше белият, наглед с нищо не се различаваше от останалите колиби в селото. Ръдърфорд се спря при входа.

— Влез — каза някой на чист английски език.

Ръдърфорд се наведе и влезе. В дрезгавината той видя човека, който седеше на сеното, и очевидно току-що се беше събудил. До него спеше жена, която придържаше в съня си с ръце две малки спящи деца. В колибата имаше само един европейски предмет — превъзходна ловджийска двуцевка, която висеше на стената.

— Седни, Ръдърфорд — каза стопанинът на колибата.

Ръдърфорд потръпна, като чу името си. Новозеландците го наричаха Жълтокоси. Откъде този човек може да знае как му беше истинското име?

— Кой ти каза как се наричам? — попита той.

— Твоят приятел Джон Уотсън — отговори белият новозеландец.
— Той ми разказваше за всички вас. Като си спомних думите му,

веднага те познах по твоя ръст и рижите ти коси.

— Джон Уотсън! Ти си виждал Джон Уотсън? — викна Ръдърфорд.

— Да, виждах го. Миналата година с Отако направихме голямо пътешествие на север и прекарахме няколко дни в селото на вожда Ренгади. Уотсън го държаха затворен. Денем и нощем го вардеха осем воини. Но на мене позволиха да поговоря с него, защото съм вожд и отдавна живея тук. Уотсън ми разказваше, че въпреки охраната успявал единадесет пъти да избяга от селото. Всеки път го настигали в гората и го връщали обратно. Той беше неукротим човек и не можеше да се помири с пленничеството.

— Беше? Защо казваш беше? — с тревога попита Ръдърфорд. — Нима вече не е жив?

— Убиха го.

— За какво?

— За това, че уби стопанина си, стария вожд Ренгади. Една нощ, няколко часа след като бях приказвал с него. Пробил задната стена на колибата си и избягал за дванадесети път. Забелязали го, когато се намирал вече до самата порта. А в това време Ренгади проверявал стражата, която охранявала селото. Като видял беглеца, той заедно с трима воини се спуснал да му пресече пътя. Джон Уотсън грабнал от ръцете на един воин мера и разбил черепа на вожда. След минута и самият той бил прободен от копие.

Ръдърфорд сведе ниско глава. Стана му тежко и болно. Клетият Уотсън! А пък той си мислеше, че от тях шестимата е загинал само Джек Малън.

— Не си ли виждал още някого от матросите на „Агнеса“? — тихо попита той след продължително мълчание.

— Видях.

— Кого?

— Джеферсън. Ние гостувахме на неговия господар вожда Вана. Джеферсън полудя.

— Така си и мислех! — възкликна Ръдърфорд.

— Добрият Вана много го обича, гордее се с него и на всички го показва. Джеферсън не помни нищо. Той се отучи дори да говори. Аз го питах как живее, не му ли е мъчно за родината, не го ли обижда някой. Но в отговор той само безсмислено мучеше. По цели дни лежи

като пън на сеното и гледа нагоре. От вцепенението си излиза само когато му носят за ядене. Яде много и с необикновена лакомия. Вана го храни много щедро и той толкова е надебелял, че едва минава през вратата на колибата.

— А не си ли срещал Джон Смит и Томпсън? — попита Ръдърфорд. — Какво е станало с тях?

— Не, не можах да ги видя. Те или са убити, или са пленени от Сегюи. Защото Сегюи унищожил селата, в които са живели.

Жената, която спеше на сеното, отвори очи и взе внимателно да разглежда Ръдърфорд.

— Това е жена ми, дъщеря на Отако — каза белият дивак. — Тя не разбира ни една английска дума. Децата ми растат като истински новозеландци и по нищо не се отличават от останалите тукашни деца. Само кожата им е малко по-светла.

— А ти кой си? — попита Ръдърфорд.

— Казвам се Джеймз Маури — отговори белият дивак. — Аз съм избягал австралийски каторжник.

Той внимателно погледна Ръдърфорд в лицето, за да види какво впечатление му е направило това признание. Но лицето на Ръдърфорд не се измени. Тогава избягалият каторжник продължи:

— Бях английски тъкач. Работихме на ръка, всеки у дома си. Нашата работа ни изхранваше, макар да бяхме много бедни хора. Но скоро търговците построиха фабрика за сукно. В тази фабрика поставиха машини. Фабричното сукно струваше двойно по-евтино от нашето. И никой вече не купуваше нашето сукно. Нямахме какво да ядем. Дъщеря ми умря от глад. Тогава ние, тъкачите, се събрахме на тълпа, отидохме във фабриката и изпочупихме всички проклети машини. Арестуваха ни и ни изпратиха в Австралия на каторжна работа. Три години носех вериги и настилах австралийските пътища. Най-после сполучих да избягам и се добрах до Порт Джексън. Там постъпих матрос на един кораб. Нашият кораб беше дошъл в Нова Зеландия и спря ето тук, при тези брегове, в Куковия проток, за да вземе прясна вода и да поограби диваците. Докато стояха на котва, аз се скарах с един матрос — подъл и груб човек. Той знаеше моята тайна. Като ми се разсърди, отиде при капитана и му каза, че съм избягал каторжник. Капитанът заяви, че като се върнем в Австралия, ще ме предаде на полицията. Тогава избягах от кораба на брега и

дойдох в това село. Отако ме прие много любезно. Живея тук вече осем години и това са най-щастливите години в живота ми. Няма да мръдна оттук, дори ако ми обещаят пълно помилване. Мразя Англия!

— А как стана вожд, Джеймз Маури?

— Отличих се в много боеве. Отако ме обича много. Той не предприема нищо без моя съвет. Тук аз съм нещо като първи министър. Водя цялата политика и цялата търговия на племето, сключвам съюзи, обявявам войни. Впрочем аз съм миролюбив човек и предпочитам мира пред войната. Благодарение на съюзите, които съм сключил с нашите съседи, таранаки сега е най-силното племе в цялото крайбрежие на Куковия проток. И да не беше Сегюи, по-могъщи от нас нямаше да има на целия остров. Но срещу пушките на Сегюи ние не можем да направим нищо.

— Кажи, Джеймз Маури, откъде Сегюи има пушки? — прекъсна го Ръдърфорд.

— Подарил му ги английският крал.

— Английският крал! Нима английският крал е идвал в Нова Зеландия.

— Не. Но Сегюи ходил в Англия и се представил на английския крал.

— Кога?

— Той се върнал в родината си едва преди година и половина. Нима не си чувал за това? Та ти тогава вече си бил в плен.

— За пръв път чувам това! — възкликна Ръдърфорд.

— Преди шест-седем години Сегюи беше върховен вожд на едно мъничко племе по източното крайбрежие на нашия остров. Капитанът на някакъв търговски кораб го откарал в Англия. Там посрещнали Сегюи като велможа, а преди година и половина английски военен кораб го докарал обратно на брега на Нова Зеландия заедно с две хиляди пушки.

„Тук е идвал английски военен кораб, който е могъл да ме вземе за родината, пък аз нищо да не зная за това!“ — с мъка си помисли Ръдърфорд. Но не изказа мисълта си гласно, защото Джеймз Маури беше станал такъв новозеландски патриот, че беше опасно да му доверява планове си за бягство. Вместо това Ръдърфорд попита:

— А защо английският крал му е дал толкова много пушки?

— Английският крал сключил със Сегюи договор, че Сегюи ще покори цяла Нова Зеландия и ще я подари на Англия. Тогава Англия би получила още една богата колония, а Сегюи би станал тук нещо като кралски заместник. Ето на каква цена Сегюи се е снабдил с тези пушки. Но Сегюи е решил да надхитри английския крал. Англия е далеч оттук. Той покорява със своите пушки Нова Зеландия, но не за Англия, а за себе си.

Джеймз Маури помълча и после добави:

— Хитър е Сегюи, но в края на краищата Англия ще го надхитри.

— А по какъв начин? — попита Ръдърфорд.

— Тази война заличава от лицето на земята цели племена. Десетки хиляди новозеландски воители вече паднаха в боя. Сума здрави и-пу са изгорени. Сегюи е свиреп людоед. Откак се е върнал от Европа, войската му яде почти само човешко месо. Войната отвлича жителите от лов, от земеделие, страната е заплашена от глад. Да продължи още няколко години тази изстребителна война, и Нова Зеландия ще се превърне в пустиня. Тогава Англия ще я завоюва с голи ръце.

Ръдърфорд слушаше съсредоточено своя събеседник. Той се страхуваше да не изпусне дори и една едничка дума. Досега беше живял като в мрак, не разбираше какво се върши около него. А за да може правилно да постъпва, за да действа и самият той, трябва да знае решително всичко за живота на тази земя, където го беше захвърлила съдбата.

— Нова Зеландия ще се превърне в пустиня — продължаваше Джеймз Маури, — ако ние не сложим край на това разорение. Цялата северна и централна част на острова е в ръцете на Сегюи. Но това крайбрежие владеем ние. От Сегюи ни делят планините. Ако той се опълчи против нас, ние ще го посрещнем в нашите планини, където познаваме всяка пътечка, и той ще бъде разбит въпреки всичките си пушки. Той знае това и чака ние първи да му обявим война. Какво пък, ще дочака и това. Ще дойде време и ние ще тръгнем и ще победим.

— А кога ще дойде това време?

— Когато ще имаме малко повече пушки, отколкото сега.

— Нима сега имате пушки?

— На, гледай — каза Джеймз Маури и показа на Ръдърфорд пушката, която висеше на стената.

— И ти мислиш, че тази едничка твоя пушка е по-добра от ония две хиляди, които има Сегюи! — разсмя се Ръдърфорд.

— Ние имаме не една, а двеста и скоро ще бъдат още повече — отговори Джеймз Маури. — Пушки ни донасят китоловните кораби, които спират тук, в Куковия пролив, за да се запасят с вода и дървен материал. Ние разрешаваме на китоловците да слизат на брега, да вземат вода, да си насекат дърва и срещу това вземаме от тях данък в пушки и барут. Китоловците на драго сърце се съгласяват на тази сделка. Те прекрасно знаят, че ако ние не пожелаем, те няма да могат да слязат на брега.

— И често ли ви посещават тези китоловци?

— Приблизително веднъж на две години. Някога по-често, някога по-рано.

„Колко хубаво стана, че попаднах в Таранаки!“ — радостно си помисли Ръдърфорд. Угасналите надежди отново пламнаха в сърцето му.

ОЧАКВАНЕТО

Дълго прекара Ръдърфорд в страната Таранаки, а кораби на китоловци не се вестяха. Всеки ден излизаше той на брега и дълго-дълго гледаше към бушуващото море. Но морето беше пустинно. Не виждаше никакви морски съдове освен новозеландски пироги. Тъжен се връщаше в селото. Но не губеше надежда и на следващата сутрин пак отиваше при морето.

Отако и Маури чакаха китоловци със същото нетърпение, макар и по съвсем други причини. Те искаха по-скоро да получат пушки и да започнат война против Сегюи.

— Забавиха се, но непременно ще дойдат — казваше уверено Джеймз Маури, — трябва само да почакаме още малко.

Маури харесваше много на Ръдърфорд и двамата англичани скоро се сприятелиха. Но Ръдърфорд не споделяше с новия си приятел, че мечтае да се върне в родината си. Избягалият каторжник беше станал истински новозеландец, мразеше Англия, в която беше изпитал

толкова мъки, и с цялото си сърце се беше привързал към своето ново отечество. Да му разказва плановете си за връщане в Англия беше също така опасно, както да ги разказва на Емаи или на Отако.

И самият Ръдърфорд обикна Нова Зеландия. Харесваха му благородството и мъжеството на тези жестоки, бедни и невежи хора. Той се възхищаваше на техния природен ум, на тяхната вярност в дружбата. И да не беше този отвратителен обичай, людоедството, той съвсем би се примирил с тях. Още повече от хората му харесваше природата на Нова Зеландия. Той с наслада скиташе из тъмните гори, преследвайки някоя подивяла свиня, катереше се по непристъпните планински стръмнини, пиеше ледена вода от стремителните рекички, дишаше мекия винаги топъл въздух.

Но все пак той тъгуваше мъчително. Нощем му се присънваха улиците на големите градове, грохотът на множество дилижанси и карети, високите каменни къщи, витрините и фирмите на магазините, шумът на моряшките кръчми, родната английска реч по всички кръстопътища. Той се събуждаше и легнал на пръстения под, дълго стенеше, охкаше и се обръщаше от една страна на друга. Нали в Англия бяха останали омъжените му сестри, племенниците, приятелите и той копнееше да ги види.

Двамата бели имаха различни плановете и живееха по различен начин. Джеймз Маури с всички сили се стараяше колкото може повече да прилича на новозеландците. Той имаше пушка, но ходеше на лов с копие и дълго се учи да борави с мера. Имаше желязна брадва, но предпочиташе да работи с каменна. Храната си приготвяше само по новозеландски и колибата, в която живееше, по нищо не се отличаваше от останалите колиби в селото.

Ръдърфорд, напротив, най-много обичаше ония европейски предмети, които му бяха останали още — брадвата, ножа и пистолета. Той изобщо не се научи да владее копието — когато отиваше на лов, измолваше от някого пушка или поставяше за птиците хитро направени примки. Отако му подари парче земя за градина и той я обработваше не с тояга, а със саморъчно направено дървено орало, в което се впрягаше сам вместо кон. Построи си жилище по европейски — не от тръстика, а от дебели греди. Сега му беше нужен дом, а не крепост и той изсече в стените истински прозорци, които поради липса на стъкла затваряше с дървени кепенци.

На едно-друго научи и новозеландците. Той им показа например как се плетат мрежи. Преди това новозеландците нямаха ни най-малка представа за мрежи. След две години от неговото пребиваване в Таранаки цялото крайбрежно население ловеше риба с мрежи и уловът се беше увеличил няколко пъти.

Ешу изплете първите мрежи от влакна на див лен по указание на Ръдърфорд. Той излезе с пирога в морето и когато се върна, пирогата му беше пълна с риба. Тогава всички почнаха да плетат мрежи. Скоро рибата се оказа толкова много, че не успяваха да я изядат и почнаха да я опушват за запас. Дори кучетата и свинете ядяха риба до насита.

Само на Ешу Ръдърфорд разказваше своите мечти за връщане в родината си, тъй като знаеше, че тя нищо няма да издаде.

— Ще ми е мъчно да се разделя с тебе, Жълтокоси — казваше девойката. — Аз искам корабът на твоето племе да дойде тук колкото може по-късно. Но разбирам, че да живееш сам сред чужд народ е много тежко, и ми е жал за тебе. Виж как тъгува моят баща за нашето село, което Сегюи унищожи. А пък той се намира много по-близо до него, отколкото ти до родината си, и е заобиколен с приятели. Не, ако ми се случеше завинаги да напусна този остров и да попадна при чужденци, които говорят чужд език, бих се побъркала.

„Да, някои се побъркват от това“ — помисли си Ръдърфорд, като си спомни нещастния Джеферсън.

Емаи все така обичаше Ръдърфорд и не забравяше обещанието си да го направи вожд. Веднъж (това беше вече през втората година от живота им в Таранаки) той събра на поляната всички воини — жалки останки от предишното голямо племе, населяващо няколко десетки многолюдни села — и произнесе дълга реч, в която възхваляваше храбростта, ума и силата на Ръдърфорд с най-пищни изрази. Тази реч продължи повече от час. Като завърши, повика при себе си Ръдърфорд. Ръдърфорд коленичи пред върховния вожд. Емаи го вдигна от земята и дълго търка нос о неговия нос. После му подари голяма рогозка, боядисана с червена охра, и заповяда да татуират челото на новия вожд. Татуировката на челото е главният отличителен белег на новозеландския вожд, тъй като освен вождовете никой няма право да си татуира челото. Ръдърфорд, без да охне ни веднъж, понесе мъчителната операция, която продължи повече от половин час. Когато татуирането беше завършено, криейки болката си, той наметна на

раменете си новата рогозка, украси главата си с пера и устрои пиршество на воините на Емаи. Гостите изядоха няколко пуда солена риба, уловена от Ръдърфорд и посолена за всеки случай за запас, и две свини, подарени му от вождовете на съседните села, задето ги беше научил да плетат мрежи. Пиршеството продължи през цялата нощ до сутринта. На сутринта на поляната дойде Отако и в знак на дружба подари на Ръдърфорд пушка, няколко шепи куршуми и няколко фунта барут.

Сега, когато Ръдърфорд стана вожд, воините от племето на Емаи му се подчиняваха безпрекословно. Воините от племето на Таранаки се отнасяха към него с почит. А самият той беше задължен да се подчинява единствено само на Емаи. И нито едно важно съвещание по въпросите на войната и политиката не ставаха без него.

А имаше за какво да се съвещават. Всеки месец в страната Таранаки пристигаха от север гладни, изморени, покрити с рани мъже и жени, бегълци от разорени села, малки останки от могъщи и многолюдни племена. Те идваха при Отако и го молеха незабавно да се отправи с цялата си войска на север и да изстреби кръвожадната банда на мръсното куче Сегюи. Какво ли не обещаваха те на своя покровител в случай на победа!

И всеки път Отако свикваше при себе си на съвещание всички свои младши вождове и всички вождове на съюзните племена, които гостуваха в селата му. Съвещанието ставаше обикновено пред колибата на Отако. Отначало пришълците от север разказваха за своите нещастия и молеха да им помогнат да отмъстят. После всички вождове дружно в течение на няколко часа проклинаха високо Сегюи и му предричаха най-ужасна смърт. След това изяждаха една свиня. Когато от свинята оставаха само костите, ставаше Джеймс Маури и казваше, че скоро ще дойде кораб на белите и ще докара пушки, а дотогава да започнат война със Сегюи, значи да отидат на сигурна смърт. Пришълците от север почнаха да викат, че е невъзможно повече да се отлага войната, но Отако винаги се съгласяваше със своя първи министър и съвещанието решаваше да чакат кораба на белите.

Но времето минаваше, а дългоочакваният кораб не се появяваше.

Мнозина се опасяваха, че Сегюи, който беше покорил вече цялата северна част на острова, сам ще започне война срещу страната Таранаки. Но Джеймс Маури считаше това за малко вероятно.

— Сегюи не е толкова глупав — казваше той. — Той прекрасно знае, че в нашите планини ние ще го издебнем нейде в някоя клисура и ще го затрупаме с камъни. Не, той чака ние сами да отидем при него. Щом нашите планини останат зад гърба ни, ние с нашето жалко въоръжение ще бъдем безсилни пред него.

Така продължаваше това уморително чакане на неминуемата война.

БЕГЛЕЦЪТ ОТ ВРАЖИЯ ЛАГЕР

Веднъж Отако получи смайващо известие, че от север са навлезли в планините пълчища от някакви хора, между които само воините не са по-малко от хиляда души. Според слуховете те много приличали на съюзниците на Сегюи, тъй като носели много пушки. Но се държали съвсем странно — вместо да разгромяват планинските села, те се отнасяли с жителите им като с приятели, навсякъде ругаели Сегюи и гръмко възхвалявали Отако. Като стигнали в подножието на Егмонтовата планина, те се спрели там в голям лагер, а вождът им тръгнал сам за Таранаки.

Когато той влезе в колибата на върховния вожд, там освен Отако бяха Емаи, Джеймз Маури и Ръдърфорд. Непознатият вожд, без да гледа към когото и да било, падна пред Отако на колене. Отако мълчеше и чакаше да види какво ще стане по-нататък. Само огромното перо от птицата моа леко помръдваше на главата му. Непознатият също мълчеше. И изведнъж тишината беше прекъсната от яростния вик на Омаи:

— Аз го познавам. Това е Тогаре, вярно куче на Сегюи. Аз го видях, когато гореше моето село. Той стоеше, гледаше пламъците и се смееше със глас.

Емаи сграбчи пришелеца за гушата и вдигна над него своя мер.

— Спри! — викна Отако. — Нека говори. А за убиване винаги ще успеем да го убием.

Емаи пусна жертвата си и като мърмореше глухо, седна в ъгъла.

— Аз дойдох при вас сам, вождове — заговори Тогаре, — вие, разбира се, лесно можете да ме убиете тук. Но преди това ме изслушайте. Да, аз и всички мои воини се сражавахме заедно със

Сегюи, защото Сегюи е върховен вожд на моето племе. Да, ти си прав, Емаи, аз бях твой враг и се радвах, когато гореше твоето село. Но сега съм твой приятел, Емаи. Приятел съм ти, защото имаме един общ враг. Този враг е Сегюи.

Тогаре започна да говори спокойно. Но при тия думи се развълнува. Всички го слушаха с напрегнато внимание.

— Сегюи покори целия наш остров — продължаваше Тогаре. — Само племето таранаки остана извън неговата власт. Той опустоши вражеските земи и в неговото село има повече мъртви глави, отколкото живи. Робите вървят след него на тълпа — той ги храни със свинско месо, а той самият яде само човешко месо. Но той мисли, че ние, вождовете на неговото племе, също сме длъжни да му служим като роби. Той забрави, че с нашите ръце и с ръцете на нашите воители постигна всичките си победи. Ние се сражавахме за него в боевете, а сега той отнема от нас нашата плячка и събаря оградите на нашите селища, селища на собственото му племе, та ние, неговите младши вождове, да не можем да въстанем против него. Той винаги е бил кръвожаден и страхлив, но откакто ходи отвъд морето при белите хора, стана още по-кръвожаден и още по-страхлив. Аз не можех да търпя, вождове, и не изтърпях! — викаше той. — Вдигнах жителите на три селища от нашето племе и ги доведох при вас. Аз имам хиляда воители и шестстотин пушки. Всички мои воители горят от желание за бой. Всички се стремят да освободят племето си. Аз дойдох тук да ви попитам, вождове, съгласни ли сте да тръгнете заедно с нас на война против Сегюи?

Тогаре млъкна, гледайки втренчено Отако в лицето. Маури се наведе към Ръдърфорд и му каза по английски:

— Ние имаме двеста пушки и Тогаре шестстотин. Всичко осемстотин. На Сегюи са останали всичко хиляда и четиристотин.

Отако погледна въпросително към Джеймс Маури. Джеймс Маури му кимна. Тогава вождът на племето таранаки стана и каза тържествено:

— Ние приемаме твоята дружба, Тогаре. Утре сутринта можем да тръгнем на поход.

Емаи мрачно погледна своя бивш враг, но без да каже ни дума, тръгна да събира своите воители.

ПРЕД БОЯ

Цяла нощ в селището на Отако идваха хора от съседните села.

Оградата не можеше да побере всички и те се разполагаха на стан по околните хълмове. До сутринта горяха огромни огънове, до сутринта гърмяха самохвални песни. Всички се радваха на предстоящата война като на празник, всички предварително тържествуваха и ликуваха. Този войнствен народ не знаеше никакво друго щастие освен боя.

В целия стан не се радваше само един човек — Ръдърфорд. Не му се щеше да остави брега, при който всеки ден можеше да се появи кораб, и отново да тръгне към вътрешността на страната. Но какво да се прави — трябваше да се подчинява. Той взе пушката, мера, брадвата, пистолета, ножа, запас от провизии за няколко дни, заключи къщата си и се присъедини към войните на Емаи.

При него дойде Ешу.

— И аз ще тръгна с тебе — каза тя. — Няма да изостана ни крачка от тебе. Дай ми пушката. Аз ще я нося.

Според новозеландските обичаи жените често придружаваха мъжете през време на военните походи и носеха част от оръжието им. Ръдърфорд не искаше да се разделя с Ешу и на драго сърце се съгласи да я вземе със себе си.

На сутринта цялата войска тръгна на път и привечер в подножието на Егмонтовата планина се съединиха с войните на Тогаре, които в знак на радост дадоха залпове във въздуха със своите шестстотин пушки. Сега под началството на Отако се намираха най-малко пет хиляди бойци — по новозеландските представи огромна армия.

Два месеца вървяха те по превърнатата в пустиня страна, ловуваха, палеха огънове, пееха песни. Пътят на войската показваха Тогаре и Емаи, които познаваха превъзходно местността. Пепелищата на селата, които Ръдърфорд беше видял преди две години, сега бяха обрасли с висока трева, а горските пътечки, по които отдавна не беше стъпвал човешки крак, бяха потънали в мъх. Затова пък навсякъде гъмжеше от дивеч и Ръдърфорд лесно всеки ден убиваше по няколко киви или яребици. Ешу събираше за него ядливи растения — корени

от папрат, дива целина. Вечер те двамата кладяха малък огън настрана от останалите и вечеряха до насита, седнали един срещу друг.

Колкото по-голямо ставаше разстоянието, което отделяше войската от страната Таранаки, толкова по-предпазливи бяха вождовете. Те се страхуваха от засада. Всеки ден изпращаха напред разузнавачи, които, ако забележат врагове, трябваше незабавно да предупредят Отако.

Веднъж тези разузнавачи доведоха в лагера около триста души, някакви непознати воители, от които не по-малко от половината имаха пушки. Тези воители се предвождаха от един млад вожд. Той падна пред Отако на колене, издраска лицето си и заяви, че не може повече да се подчинява на Сегюи и желае да влезе в армията на племето таранаки. Според неговите думи той само преди три дни бил напуснал армията на Сегюи. Всички воители на Сегюи, казваше той, са възмутени от безсмислените притеснения, които търпят от своя управител, и ще се сражават за него без голямо желание. Пък и от тази негова несигурна войска не са му останали чак толкова много, около три хиляди, тъй като най-добрите си бойци Сегюи убил, страхувайки се от съперничество. В страха си пред армията на Отако той се готвел да въръжи дори многобройните си роби, но се отказал от този план, опасявайки се от измяна.

— Напред! — извика Емай, разтреперан от радост при мисълта, че най-после ще може да отмъсти на врага.

— Напред — възкликна Джеймз Маури и весело потри ръце.

— Напред! — заповяда Отако.

Войската бързо закрачи из гората, предвкушвайки победа и богата плячка.

След два дни двете вражески армии се срещнаха на бреговете на малка, но доста широка рекичка. Левия бряг заеха воитите на Отако, десния — воитите на Сегюи. За голямо учудване на Ръдърфорд двете страни, вместо незабавно да се хвърлят в бой, се спряха и се заеха внимателно да се разучават едни други. И самият Ръдърфорд с любопитство разглеждаше вражеския стан. Той веднага забеляза, че войската на Сегюи е поне двойно по-малка от войската на Отако. Но все пак Сегюи имаше повече пушки.

Ръдърфорд отиде при вождовете, които стояха край дънерите на боровите.

— Защо не започваме битката? — попита той.

— Ние искаме Сегюи пръв да ни нападне — отговори Отако. — Когато неговите воини почнат да преминават реката, за нас ще е по-лесно да стреляме в тях.

— А те чакат ние първи да ги нападнем — каза Емаи.

— Те само се преструват — забеляза Тогаре. — Аз много пъти съм се сражавал заедно със Сегюи и знаей всички му хитрости. Той съвсем не чака нашето нападение. Той чака да се стъмни. В тъмното е много по-лесно да се премине реката и да ни нападне.

— В старо време — възмутено каза Емаи — воините се сражаваха само при слънчева светлина. В тъмното може да се сражава само страхливец, който се бои да срещне врага в открит бой.

Когато настана нощта, двата лагера нахладиха много огньовете. И в лагера на Отако огньовете бяха двойно повече, отколкото в лагера на Сегюи. Никой, разбира се, не легна да спи. Всички мълчаха. Воините, които бяха край Ръдърфорд, напрегнато се взираха в скритите от мрака води на реката, на отсрещния бряг на която светеха огньовете на враговете. Всеки миг Сегюи може да премине реката и да се почне боят.

Но времето минаваше, а врагът не се появяваше. До разсъмване оставаха вече не повече от два часа, когато изведнъж в лагера на Отако дотича дезертър от страна на враговете. При Сегюи той служеше като роб и затова нямаше никакво оръжие. Някога той беше воин на Емаи и Сегюи го беше взел в плен при разгромяването на едно село. Но пленникът си беше останал верен на своето племе. Той току-що беше прегазил реката и водата капеше от косите му.

— Огньовете на отсрещната страна са само хитрост — каза той запъхтян, — там няма нито един човек. Щом се стъмни, Сегюи остави за измама тези огньовете и поведе войската си нагоре по брега, срещу течението на реката. Там те преминаха реката и се намират вече на отсамния бряг. Всеки момент ще бъдат тук. Те искат да ви нападнат внезапно и да ви натикат във водата.

Отако и Емаи се спогледаха мрачно. Но Джеймз Маури весело възкликна:

— Не падайте духом, приятели! Ние ще ги измамим по същия начин. Ще напуснем това място и когато Сегюи дойде тук, не ще намери нищо освен пламтящи огньовете.

След няколко минути лагерът, доскоро толкова оживен, опустя. Ярко горящите огньовете озариха само мълчаливите стволове на боровете. Джеймз Маури водеше своята войска през гората към самотния, съвсем близък хълм, който беше разучил още през деня. Щом воините почнаха да се изкачват нагоре по стръмния склон, зад гърба им се раздаде отчаян, яростен вопъл. Привържениците на Сегюи бяха разбрали, че са горчиво измамани.

Съмна се. Пламъците на огньовете избледняха, изгря слънцето и позлати вършето на боровете.

СТРАННАТА СРЕЩА

— След мен! — извика Емаи и хукна надолу по хълма, хванал в една ръка пушката, а в другата мера.

— След мен! — викна Отако и също се понесе надолу.

Воините се юрнаха заедно с вождовете си, стремейки се да нападнат врага, преди да е успял да се измъкне. Жените, които придружаваха войската, също затичаха надолу. Те се държаха на няколко крачки зад мъжете — всяка тичаше след своя мъж или брат.

— Остани тук! — викна, без да се спира, Ръдърфорд, като видя, че Ешу тича след него.

— Не, не, аз искам да бъда с тебе! — отговори Ешу тичешком.

Воините на Сегюи вдигнаха пушки и мълчаливо зачакаха приближаването на неприятеля. Разстоянието, което отделяше двете армии, се скъсяваше с всяка секунда. Когато тя стана не повече от петдесетина крачки, воините на Сегюи стреляха в залп. Куршумите повалиха няколко десетки човека, но с това не успяха да спрат нападението. Воините на Отако тичаха отгоре надолу и не можеха да се спрат. Те стреляха в движение и хвърляха пушките си на тичащите след тях жени, за да освободят ръцете си за ръкопашен бой. Ръдърфорд също стреля и метна пушката си на Ешу.

Като виеха, ръмжаха и съскаха от ярост, воините на Отако се нахвърляха върху воините на Сегюи. Меровете се въртяха като мелници. Ония, които имаха брадви, гледаха да хванат с лявата ръка вражия боец за косите, а с дясната да му пресекат врата. Когато

успяваха, те мятаха отсечената глава на жените, та после да я изложат на показ пред колибата си.

Отчаяната схватка не продължи много. Врагът не издържа натиска, огъна се и побягна.

През време на боя Ръдърфорд се мяташе ту насам, ту натам, викаше страхотно и размахваше стоманената брадва. Той нито веднъж не удари някого, но враговете се стъписваха пред него, уплашени от огромния му ръст и страшния му вид. Само някакъв смелчага, преди да хукне да бяга заедно с останалите, се обърна и се опита да го чукне с мера си по главата. Но главата на Ръдърфорд се намираше твърде високо и камъкът на мера се стовари върху рамото му. Ръдърфорд извика от болка и хукна след своя враг, който затича колкото му държат сили.

Те дълго тичаха из гората. Воините на разбитата армия се разбягаха на разни страни. Ешу изостана и Ръдърфорд скоро забеляза, че освен него и воина, когото гонеше, наоколо няма никого. Той вече половин час го гонеше и започна да се изморява. Воинът, който го удари с мера, се оказа отличен бегач и в края на краищата се изгуби от погледа му. Ръдърфорд се спря запъхтян и се опря с гръб о едно дърво.

И изведнъж точно пред себе си, под исполинска папрат, той забеляза някакво странно същество, което взе отначало за маймуна. Това същество имаше мъничко, смръщено, кафяво, отвратително личице с едри, издадени далеч напред ослепително бели зъби и голи, тънички, криви крачета. Туловището на съществото беше облечено в изпоцапан, много дълъг фрак. На гърдите му беше окачен голям бял орден. Но затова пък там, където трябваше да бъдат панталоните, висеше късичка поличка, направена от парче мръсна новозеландска рогозка. В дясната си ръка съществото държеше голям пистолет, дулото на който беше насочено право в гърдите на Ръдърфорд.

— Прощавай се с живота, бели воине — каза съществото на завален английски език, като се усмихна гадно.

Щракна спусъкът, но изстрел не се чу. Пистолетът направи засечка.

Ръдърфорд се опомни, тръгна срещу злобното същество и вдигна високо брадвата. Отново щракна спусъкът. И отново засечка. Помежду им имаше вече не повече от две крачки. Спусъкът щракна за трети път и за трети път пистолетът засече. Ръдърфорд метна далеч настрана

брадвата си и с един юмручен удар изби засеклия пистолет от ръцете на врага. Като хвана маймуноподобното човече за гушата, той го повали на тревата и го мачка дотогава, докато копчетата на фрака му изхвърчаха с трясък, като разкриха гола татуирана гръд.

— Не ми късай фрака — изхриптя човечето. — С този фрак аз съм се представил на твоя крал...

Едва сега Ръдърфорд се досети, че странното същество, гушата на което държеше в ръце, е могъщият вожд Сегюи, който беше изтребил толкова много племена.

— Пусни ме — мърмореше Сегюи задъхан и разплакан (да, да, от очите му течаха сълзи). — Когато разбия всичките си врагове и стана владетел на Нова Зеландия, ще ти подаря няколко племена. И ти ще бъдеш могъщ вожд. Пусни ме и английският крал ще те направи свой лорд, защото нали той е мой съюзник и, разбира се, ще послуша съвета ми. А ако не ме пуснеш, ей сега ще дойдат моите воини и жестоко ще ти отмъстят за моята смърт. Пусни ме...

Ръдърфорд изпитваше отвращение към този жесток людоед, който беше опустошил цялата страна. Но Ръдърфорд имаше добро сърце и като гледаше под себе си жалката, мокра от сълзи мутричка, извърши постъпка, която не би му простил нито един новозеландец, обичащ страната си.

Той хвана разорителя на селищата за яката, вдигна го с една ръка високо във въздуха, разтърси го като празен чувал и като му изтърси за сбогом един хубав удар по тила, го пусна да бяга, където му очи видят.

Сегюи хукна презглава. Но до най-близкия храсталак се спря, вдигна от земята едно копие и го метна срещу Ръдърфорд. Острието на копието се заби в месото на левия крак на Ръдърфорд. Той измъкна от пояса пистолета си, но Сегюи вече беше изчезнал между дърветата.

От раната течеше кръв. Ръдърфорд не можеше да стои прав и падна. След половин час го намери Ешу. Тя измъкна копието от раната, спря кръвотечението с листа от някаква билка и помогна на своя бял приятел да се дотътри до лагера на победителите.

МЕЧТИТЕ НА ДЖЕЙМЗ МАУРИ

— Войската на Сегюи повече не съществува — казваше Джеймз Маури. — Една част е унищожена, друга част разпръсната, трета премина на наша страна. Останаха още няколко банди, които се укриват в горите нейде край Източния нос, но ние лесно ще ги изтребим за няколко седмици. Нашата армия става по-многобройна и по-силна с всеки нов ден, защото робите на Сегюи на цели тълпи бягат при нас. Повечето от пушките, които Сегюи донесе от Англия, се намират в наши ръце.

Ръдърфорд и Джеймз Маури вървяха по брега на същата река, но тя тук беше много по-широка и отдалеч вече се чуваше шумът на морските вълни. От деня на победоносната битка бяха минали повече от две седмици и раната на Ръдърфордовия крак вече заздравя. Той само леко понакуцваше.

— И Сегюи няма да ни се изплъзне — продължаваше Джеймз Маури. — Уверен съм, че днес-утре ще ни го предадат собствените му воители. Те не го обичат много-много.

Редом с Ръдърфорд вървеше Ешу. След тях крачеше Отако, който водеше голям отряд от воители. Но Джеймз Маури говореше по английски и никой освен Ръдърфорд не го разбираше.

— Най-после Нова Зеландия ще бъде под единна власт! — възкликна Маури. — Всички върховни вождове на всички племена ще се подчинят на Отако. Те се считат за негови съюзници, но фактически всички те се намират под негова власт. По-право, под моя власт, защото без моя съвет Отако няма да направи ни една стъпка. Помисли само, може ли някакъв си Емаи да се съпротивява на мене и на Отако, щом вече половината му племе е изтребено и всичките му огради са изгорени?

Ръдърфорд мислеше за Емаи, който, без да дочака дори окончателното унищожаване на армията на Сегюи, побърза към пепелището на своето село, та колкото може по-скоро отново да го застрои. Какво ще направи храбрият Емаи, когато види, че племето му, току-що освободено от едно робство, е попаднало в друго? Ръдърфорд ясно си представи дългата поредица от изстребителни, опустошителни войни, които тепърва предстоят на тази нещастна страна. Но той беше свикнал да пази мислите си за себе си и не каза нито дума. А в това време Джеймз Маури продължаваше да говори, като се въодушевяваше все повече и повече.

— Нова Зеландия, веднъж станала единна, ще се превърне в най-могъщата империя в Южното полукълбо. На първо време император ще бъде, разбира се, Отако. Но Отако е стар и няма синове. Аз съм женен за неговата най-голяма дъщеря и никой освен мене не може да го наследи. Ти тогава ще си добре, Ръдърфорд. Защото аз те обикнах през тези години. Ти ще бъдеш мой посланик. Искаш ли? Представител на Нова Зеландия при лондонския дворец. Е, как ти се струва, а? Английски тъкач, който е работил по двадесет часа на денонощие, без да изправа гръб, за няколко пенса — могъщ император. Английски матрос — посланик, знатен велможа, на когото се подмилкват придворни дами и шикозни кавалери. Тогава ще им се присмеем! Впрочем аз ще ти заповядам като на мой посланик да обявиш война на Англия. Аз искам да отмъстя на всички тия богати господа. Те ще разберат как се изпрачат сиромаси на каторга.

— А с какъв кораб ще ида в английския дворец? — попита усмихнат Ръдърфорд. — С пирога, издълбана от боров дънер?

— Ще имаме и кораби — отвърна Джеймз Маури. — Колкото си щеш кораби. От днес ние ще вземаме всеки европейски кораб, който дойде на бреговете на Нова Зеландия. Емаи, като завзе вашата „Агнеса“, я изгори. Това беше много глупаво. Всеки кораб, който успеем да заловим, ще пазим и поддържаме. След десетина години ще ни се събере цял флот. Искаш ли да те направя не посланик, а адмирал? Ти си моряк и от тебе ще стане отличен адмирал...

Боровете оредяха и пред пътниците се откри широк морски залив. Ръдърфорд, потресен, се спря.

Той позна това място. Ето тук, в същия този залив, преди пет години воините на Емаи разграбиха кораба „Агнеса“. Значи реката, по брега на която бяха вървели толкова дълго, е Темза.

Да, да, той не се лъже, той помни всичко ясно. Тук, в устието на тази река, капитан Кофайн го беше изпратил за прясна вода. Ето плитчината, където вятърът отнесе „Агнеса“, след като воините на Емаи пресякоха котвените въжа. Ей на оня бряг превози с пироги Емаи вързаните си пленници.

Но какво е това? Навярно само така му се струва! Да не е полудял? Ръдърфорд потърка очи. Насред залива, на същото онова място, където някога стоеше „Агнеса“, той ясно виждаше тримачтов търговски бриг, на който се суетяха матроси, пускайки котва.

— Това е първият кораб на твоята бъдеща адмиралска ескадра, Ръдърфорд — каза Маури, като протегна напред ръка. — Утре през деня ще идем там под предлог, че продаваме свине, и след няколко минути корабът ще бъде наш.

„СБОГОМ! СБОГОМ!“

Войската на Отако нощуваше на върха на хълма, недалеч от морето. Беше същият хълм, където някога имаше село, в което Ръдърфорд прекара първата нощ на пленничеството си. Тук бяха убити и изядени шестимата матроси на „Агнеса“. Сега от селото не беше останало и следа — Сегюи го беше изгорил до основи и беше изтребил всичките му жители до последния човек. Но Ръдърфорд веднага позна няколкото бора, за които той и неговите другари бяха вързани преди пет години.

Уморени от тежкия поход, воините, щом мръкна, заспаха край огньовете. Ръдърфорд лежеше по гръб и гледаше черното звездно небе. Мислите не му даваха да заспи. Времето течеше, съзвездията бавно се придвижваха сред широките борови клони, а той все още не затваряше очи. Случайно обърна глава и забеляза, че Ешу, която лежеше недалеч от него, до огъня, също не спи и внимателно го наблюдава.

— Ешу — пошепна той, — защо не спиш?

— А ти защо не спиш, Жълтокоси? — попита тя.

— Не зная — отговори той.

— А пък аз зная — шепнешком каза Ешу. — Ти мислиш за кораба на белите хора, който стои там, на сред залива.

Ръдърфорд трепна и сложи пръст на устата ѝ, за да млъкне. После стана, хвана я за ръката и я поведе извън лагера, като прекрачваше предпазливо спящите воини. Часовите не ги спряха, защото Ръдърфорд беше вожд и можеше да ходи където си иска. Ръдърфорд и Ешу бавно се спуснаха от хълма и в пълно мълчание тръгнаха по тясната горска пътечка. Скоро пред тях се чу плясъкът на вълни и те излязоха на брега на скритото в нощната мъгла море. Далеч в тъмнината мъждукаха мътните светлилки на кораба.

— Знаеш ли, Ешу — рече най-сетне Ръдърфорд, — ако сега не се върна в родината си, може би никога вече не ще се върна. Такъв случай

пак няма да ми падне скоро.

Ешу мълчеше с наведена глава.

— Тук ме спираш само ти — продължаваше той. — Аз много се сприятелих с тебе и ми е тежко да те оставя. Тръгвай с мен, ти плуваш прекрасно и лесно ще доплуваме до кораба. Ще кажа на капитана, на техния началник, че си моя жена. Той ще ни откара и двамата в Англия и ние никога не ще се разделим.

Ешу седна на един камък и дълго гледа в тъмнината натам, дето мъждукаха светлинките на кораба. Тя мислеше. Ръдърфорд стоеше до нея и търпеливо чакаше. Най-сетне тя каза:

— Не, Жълтокоси, не. Тръгвай сам. Аз не искам да те задържа. Но аз ще си остана тук, сред моя народ. Като живееш при нас, ти тъгуваш за своите близки, за своите приятели. Ако аз живея у вас, също ще тъгувам за своите близки и приятели, за всичко, с което съм свикнала от детинство. А помисли ли как ще ме посрещнат хората на твоя народ? Те ще ме презират, защото не приличам на техните жени, защото не умея да говоря като тях, да ям, да работя така, както те.

Ръдърфорд изведнъж си спомни с какво презрение се отнасят в Англия към всички цветни, към всички, които нямат бяла кожа. Клетата малка дивачка! Тя е права. Ако попадне в Англия, с нея ще се отнасят като с животно, което пред страх от побоища и викове трябва да изпълнява най-трудната и мръсна работа. Не, по-добре да си остане тук, сред тези планини и девствени гори, в страната, където се е родила.

— Добре, Ешу, аз ще замина сам — каза той. — Но ще се върна. Мъчно ми е да се разделя с тебе завинаги. Ще поживея в Англия две-три години, после ще се наема матрос на някой кораб, който ще дойде в Нова Зеландия, и пак ще дойда тук. Чакай ме, Ешу!

— Ще те чакам, Жълтокоси — твърдо промълви тя.

Толкова пъти през време на пленничеството си той беше мечтал как ще дойде кораб и как ще напусне тази страна, която в продължение на пет години му беше станала като затвор, но сега, когато вратите на затвора бяха отворени, той се бавеше.

Но ето че небето вече почна да избледнява, започна розовосивото разсъмване. Нощта свърши. Ръдърфорд нагази във водата и заплува към кораба.

— Ама че чудо! — възкликна дебелият боцман, когато Ръдърфорд се изкачи на палубата. — Вижте, капитане, бял новозеландец!

— Не съм новозеландец, аз съм английски матрос — каза Ръдърфорд.

С няколко думи той обясни на капитана кой е и какво се беше случило с него. После разказа, че новозеландците през деня се готвят да нападнат кораба и да го завземат. Това известие изплаши много капитана. Неведнъж вече се беше случвало кораби, посетили брега на Нова Зеландия, да изчезнат без вест.

— Трябва още сега да се махаме оттук! — в страха си възкликна капитанът и заповяда да вдигнат платната.

Заоблените гористи хълмове бавно заплаваха в далечината. Жената, която гледаше след кораба, се превърна в точка и се скри от погледа.

КРАЯТ НА ИСТОРИЯТА НА МАТРОСА РЪДЪРФОРД

— Леди и джентълмени! Вие видяхте нилски крокодил, дълъг пет и половина ярда и факир от Индия, който гълта пламък и танцува върху остриета на ножове. Сега ще видите третия номер на нашата програма — жив истински людоед от един див остров в Южния океан. Той принадлежи на едно племе на великани и бас държа за два шилинга, че той с цяла глава е по-висок от всеки от тук присъстващите. Нашият людоед попадна в Англия по най-необикновен начин: нагълтал го кит и той прекарал жив в утробата на морското чудовище трийсет денонощия, два часа и пет минути. Този кит бил убит от шотландски китоловци и нашият людоед бил освободен. Сега вие ще го видите. Той е поизбелял малко от дългото пребиваване на север, но не обръщайте внимание на това.

Собственикът на панаирската барака се скри зад мръсна платнена завеска и на негово място излезе огромен човек със странна външност. Главата му украсяваха пъстри птичи пера. Цялото му облекло се състоеше само от едни стари закърпени матроски гащи. По голата му гръд, по раменете и врата, по лицето му се виеха синкави

странни линии, преплетени в гъсти рисунки, които омотаваха цялото му тяло като някаква чудновата мрежа. Зрителите зинаха от учудване.

— Да си вървим, професоре — каза един добре облечен млад човек от първата редица, обръщайки се към възрастен джентълмен с почтен вид. — Попаднахме в най-скупната барака от целия панаир. Какво безсрамно мошеничество! Този людоед без съмнение е бял човек. Обзалагам се, че той не говори никакъв друг език освен английски.

Но джентълменът, когото младият човек нарече професор, с жадно любопитство разглеждаше застаналия на подиума човек.

— Не, почакайте — каза той, задъхан от вълнение. — Виждате ли тази татуировка? Непостижимо, немислимо, но тя точно съвпада с татуировката, с която според думите на капитан Джеймз Кук се украсяват жителите на Нова Зеландия. Не, това не е фалшификат. Такава сложна рисунка не може да се фалшифицира. Обърнете внимание на това, че челото му също е татуирано. Полинезийските народи разрешават да се татуира челото на своите вождове. Това, разбира се, е бял, но бял, който познава новозеландците по-добре от всички европейски географи, взети заедно. Аз трябва да поговоря с него.

А в това време людоедът тропна с крак и гръмко запя на непознат език една толкова страшна песен, че публиката, без да разбира нито дума, притихна изплашено. Зловещата, мрачна и дива мелодия неволно навяваше ужас. Че как иначе! Нали това беше същата песен, която пееха воините на Сегюи, когато превземаха селото на Емаи.

Дълго пя людоедът, но когато най-сетне млъкна и отиде зад платнената завеска, професорът се качи на естрадата, като помъкна след себе си младия си приятел. Собственикът на бараката сърдито им прегради пътя. Но професорът му пхна в ръката няколко сребърни монети и той мигновено стана кротък. Той дръпна завеската, пусна гостите и пак я затвори след тях.

Те се намериха в малка стаичка, скована набързо от дъски. Почти половината от тази стаичка заемаше един огромен, разглобен на части картонен крокодил. В ъгъла факирът, който неотдавна гълташе пламъци, ядеше салам и се караше с жената на стопанина на най-чист

английски език. Професорът веднага отиде при татуирания великан, който го гледаше подозрително и с любопитство.

— Как се казвате? — попита професорът.

— Ръдърфорд — отговори великанът.

Подхванаха разговор. Ръдърфорд малко по малко се оживи, недоверието му изчезна. Като почна да си спомня, не можеше вече да спре и разказа на професора цялата история на своето пленничество.

Професорът извади бележник и молив. Той записваше фраза по фраза, като се мъчеше да не пропусне ни една дума.

— На път за Англия — завърши Ръдърфорд разказа си — се заразих от тропическа малария. Осем месеца лежах на легло, без да стана. Капитанът, като виждаше, че не мога да работя, почти не ме хранеше. Как не умрях, сам не мога да разбера. Върнах се в родината си инвалид. С мъка се добрах до къщицата, където живееха сестрите ми. Но се оказа, че те са умрели и къщицата принадлежи на чужди хора. Нямаше какво да ям, нямаше къде да спя и почнах да търся работа. Но бях още болен, не можех да работя и отвсякъде ме пъдеха. Ходех от къща на къща, от село на село, от град на град, но никой не искаше дори да ме погледне. По-добре е да си новозеландски роб, отколкото бедняк в Англия! Най-сетне ме уловиха за скитничество и ме хвърлиха в затвора, макар да не бях направил нищо лошо. И ще ви кажа чистосърдечно, господине, в английския затвор ми беше по-зле, отколкото в новозеландския.

Ръдърфорд вдигна глава и очите му засвяткаха със странен, болезнен блясък.

— Сега служа в тази панаирджийска барака, пея дивашки песни — продължаваше той, — а в свободното си време ходя на пристанището и питам не отива ли за Нова Зеландия някой кораб и дали не им е нужен опитен матрос. Нали там ме чака Ешу.

ПЕТА ЧАСТ
КАПИТАН ДЮМОН ДЮРВИЛ И НЕГОВАТА
ЗАКЪСНЯЛА НАХОДКА

СЛЕД ЧЕТИРИДЕСЕТ ГОДИНИ

НЕ ВСИЧКИ СА ЗАБРАВИЛИ ОЩЕ ЛАПЕРУЗ

Нима тайната за изчезването на Лаперуз ще си остане неразгадана? Нима след д'Антраксто никой не се е опитвал да узнае къде и как е загинал Лаперуз?

На Франция дълго не ѝ беше до Лаперуз. Френската република изнемогваше в борбата с контрареволуцията. Всички царе в Европа в страха си за своите тронове сключиха помежду си съюз и нападнаха революционна Франция. Десет години почти без прекъсване продължи войната. После генерал Наполеон Бонапарт събори републиката и се провъзгласи за френски император. Но това не донесе мир. След кратък отдых отново започна война и продължи още десет години. Главен враг на Франция беше Англия. Английският военен флот беше много по-силен от френския и френските кораби се страхуваха да излизат в открито море. Франция не можеше да изпрати кораби за търсене на Лаперуз.

Но това не значи, че за Лаперуз никой не си спомняше. Особено често си спомняше за тайнственото изчезване на мореплавателя едно момче сираче на име Дюмон Дюрвил.

Дюмон Дюрвил е роден през 1790 година, пет години след като фрегатите на Лаперуз се бяха отправили от Брест в открито море. Родителите му бяха умрели, когато беше съвсем мъничък, и той се възпитаваше от вуйчо си. Вуйчо му искаше да направи племенника си инженер, но малкият Дюмон Дюрвил мечтаеше да стане моряк.

Най-много от всичко той обичаше книгите с описания на пътешествията на велики мореплаватели. Със завист четеше за откритията на нови материци и непознати острови.

„Да можех и аз да открия някое островче!“ — мечтаеше Дюмон Дюрвил.

Най-любимият му герой беше капитан Лаперуз. Той слагаше книгата за пътешествията на Лаперуз в учебника по история и тайно я

четеше в час.

— Дюмон Дюрвил! — извикваше учителят.

Дюмон Дюрвил скачаше, без нищо да разбира. Той изслушваше дългото мъмрене на учителя и мислеше за Лаперуз.

„Как са могли да изчезнат двете огромни фрегати с неколкостотин души? Нали в наше време в Тихия океан почти не са останали неизвестни острови? Нима нито един от спътниците на Лаперуз не се е добрал до някаква суша, за да разкаже за гибелта на останалите? Нима нито една отломка не е била изхвърлена на някакъв бряг? Ако бяха търсили добросъвестно, непременно биха намерили нещо. Ами ако участниците в това печално плаване и досега живеят на някакво затънтено островче?“

— Седнете, Дюмон Дюрвил — казваше учителят. — Нищо не знаете. Ще ви оставя днес без обяд.

Дюмон Дюрвил завърши училището на седемнайсет години. Цялото лято се готви за изпити за Парижкия политехнически институт. След изпитите се върна в къщи весел и сияещ.

— Издържа ли? — попита вуйчо му.

— Не, скъсаха ме — отговори Дюмон Дюрвил.

Вуйчото кипна от яд.

— Не искам да държа в къщата си такъв безделник! — извика той. — Махай се от моя дом!

— Аз тъкмо исках да ти кажа, вуйчо, че постъпих като матрос на един кораб, който утре заминава за Испания.

Много страни посети Дюмон Дюрвил, като преминаваше на работа от кораб на кораб. Навсякъде обръщаха внимание на неговите необикновени знания по география и навигация. И как иначе — нали той беше прочел в училище толкова описания на морски пътешествия! Способен, прилежен, здрав, млад човек, той скоро се издигна. Отначало матрос, после боцман, после щурман, Дюмон Дюрвил беше назначен най-сетне за помощник-капитан на кораба „Раковина“.

Това беше тежко за френския народ време. Наполеон, разгромен от руските войски през време на самонадеяния си поход към Москва, беше свален. Франция пак се мъчеше под властта на краля, качен на френския престол от чужденци против волята на френския народ. Дворяните се върнаха в своите имения. Но войните свършиха. С

Англия беше сключен мир и френските кораби пак можеха да излизат в океаните.

Изпратиха „Раковина“ в Мала Азия с група френски учени, които възнамеряваха да се заемат с археологически разкопки. През време на разкопките на Дюмон Дюрвил му провървя да намери прочутата гръцка статуя, известна под името Венера Милоска. Тази находка прослави младия моряк в учените среди на цяла Европа. През 1825 година Дюмон Дюрвил беше вече капитан на „Раковина“.

Най-после настъпи времето да осъществи всичките си юношески мечти! Той писа в Париж до министъра на морската полиция писмо, в което молеше разрешение да се отпрати за Тихия океан, за да търси изчезналата експедиция на Лаперуз. След дълго тичане и настояване разрешението беше получено.

Тогава Дюмон Дюрвил преименува своя кораб. „Раковина“ стана „Астролабия“.

— „Астролабия“ се наричаше едната от фрегатите на Лаперуз — обясни той на своите учудени приятели.

На 25 април 1826 година, четиридесет и една година след като Лаперуз беше излязъл от Брест, Дюмон Дюрвил излезе от друго пристанище на Франция — от Тулон.

ШЕСТНАЙСЕТ ДНИ НА КОСЪМ ОТ СМЪРТТА

Експедицията на д'Антраксто не донесе никакви сведения за Лаперуз. А оттогава никой не беше търсил Лаперуз. През времето на Дюмон Дюрвил гибелта на „Компас“ и „Астролабия“ си оставаше все такава тайна, както и четиридесет години преди това.

И Дюмон Дюрвил възнамеряваше да търси Лаперуз пак там, където трябваше да го търси д'Антраксто: или край Адмиралтейските острови, или в района на Островите на дружбата, Новохебридските острови и източното крайбрежие на Австралия. Дюмон Дюрвил считаше за невероятно Лаперуз да е загинал край Адмиралтейските острови. Затова, като заобиколи нос Добра надежда, той се насочи към архипелага Тонга, наречен от Кук Острови на дружбата.

Дюмон Дюрвил забеляза Островите на дружбата на 6 април 1827 година, т.е. почти година след отплаването си от Франция.

Вятърът духаше с чудовищна сила. През далекогледа се виждаше как се превиваха на островите дебелите палмови дървета. Корабът ту политаше върху гребена на някоя исполинска вълна, ту хлътваше в пропастта между две вълни. Бурята се усилваше с всеки час.

Дюмон Дюрвил искаше колкото може по-скоро да влезе в удобното пристанище на остров Тонгатапу, в което се беше спирал д'Антраксто. Най-близкият път за това пристанище минаваше през тесен проток между остров Тонгатапу и остров Еуа. Дюмон Дюрвил, без да се колебае, се насочи към този проток.

Изведнъж право пред кораба се изпречи огромна стена от коралов риф. Беше твърде късно вече да я заобиколи.

— Свалете всички платна! — заповяда той, надявайки се с това да намали скоростта на кораба.

Започнаха да свалят платната, но корабът продължаваше да се носи с предишната скорост. Много силен беше вятърът.

— Котви във водата! — викна Дюмон Дюрвил.

Двете котви паднаха във водата. Но вятърът беше толкова силен, че корабът продължаваше да се носи, като влачеше подире си котвите по твърдото гладко дъно. Рифът, в който с грохот се разбиваха огромните вълни, се приближаваше с всяка секунда. Моряците вече не се надяваха за спасение.

И изведнъж котвите се закачиха на дъното на някакви камъни, веригите се опънаха като струни и корабът спря. Рифът беше на десетина крачки от кораба.

Зарадваните моряци се хвърлиха един към друг, прегръщаха се и се целуваха. Но Дюмон Дюрвил знаеше, че това е само отсрочка. Само малко да се изплъзнат веригите, и след миг корабът ще стане на парчета от греди и дъски, на пух и прах. А нима може при такъв вятър да се надява на проядените от ръжда котвени вериги? Те не са изчислени за такова напрежение.

Дюмон Дюрвил започна да разглежда брега на Тонгатапу. На брега видя тълпи от островитяни, които ни най-малко не се бяха изменили, откакто ги беше видял д'Антраксто — голи, татуирани. Впрочем една важна промяна той все пак забеляза: почти всеки вместо копие държеше в ръце пушка. Двайсетина души туземци извлякоха от гората на брега едно оръдие и насочиха дулото му към кораба.

Дюмон Дюрвил почувствува, че работата взема лош обрат. Нима нещастният кораб, пазен от гибел от двете готови да се скъсат котвени вериги, ще бъде подложен на всичко отгоре и на обстрел? Откъде островитяните имат такова въоръжение?

От брега се отдели флотилия от лодки и се понесе към кораба. Въпреки бурята лодките с такава ловкост, с такава безстрашие се носеха по вълните, че Дюмон Дюрвил неволно почувствува завист и уважение. И все пак до кораба стигна само една лодка — останалите не рискуваха да дойдат толкова близо до страшния риф.

От лодката на палубата се качиха десет души — плещести здравеняци с пушки в ръце. Деветимата от тях имаха тъмна кожа. Десетият беше с бяла кожа.

— Добри сър — каза по английски белокожият човек, като се обръщаше към Дюмон Дюрвил, — разрешете да ви представя двамата могъщи владетели на остров Тонгатапу: това е великият вожд Тагофа, а това е великият вожд Палу.

Палу беше тлъст, шишкав, важен. Тагофа беше слаб, жилест, с хитри очи.

— А аз се казвам Томас Синглтън — продължаваше белият. — Аз съм министър и пленник на тези велики вождове.

Облеклото на Томас Синглтън се състоеше от тясна рогозка, омотана около бедрата. На гърдите му бяха татуирани палмови листа.

Да останат на кораба беше твърде опасно и Дюмон Дюрвил искаше да прехвърли хората си на брега. Трябваше да предразположи към себе си островитяните, затова той прие гостите си най-радостно. Палу и Тагофа получиха много брадви, ножове, стъкълца и очите им блестяха от радост. Палу пожела да получи европейски дрехи и капитанът му подари червен генералски мундир, който дебелакът веднага облече. Като издебна една минутка, Дюмон Дюрвил отведе встрани Синглтън и му обясни в какво катастрофално положение се намира корабът.

— Само не слизайте на брега — каза Синглтън. — Докато сте на кораба, туземците са ваши приятели, защото те имат едно оръдие, а вие четиридесет. Но ако ви се наложи да напуснете кораба, свършено е с вас. Тагофа и Палу командуват двехилядна армия, въоръжена с пушки английски образец. На брега всички ще ви убият. Те виждат, че вашият кораб е в опасност, и се радват. Не, не ви съветвам да слизате на брега

— останете си на кораба. Може би веригите ще издържат и ако бурята утихне, вие сте спасени. А на брега ви чака сигурна смърт.

Дюмон Дюрвил послуша Синглтън.

Шестнайсет денонощия рева ураганът и шестнайсет денонощия корабът дърпаше веригите като див звяр. Шестнайсет денонощия смъртта дебнеше моряците.

Но веригите издържаха.

Синглтън и вождовете останаха на кораба почти през всичките шестнадесет денонощия. Вождовете се радваха на хубавата храна на кораба, а Дюмон Дюрвил от страх да не се скара с тях ги хранеше до пресита.

— Откъде островитяните имат толкова пушки? — попита Дюмон Дюрвил Синглтън.

— Тук за провизии често се отбиват китоловни и търговски кораби, сър — отговори Синглтън. — Минаха времената, когато островитяните посрещаха белите като приятели. Китоловците и търговците толкова пъти са стреляли по тях, че островитяните намразиха белите. Тукашните вождове не са глупави хора. Те заповядаха срещу провизиите да не се взема нищо освен пушки. И капитаните, щат, не щат, трябваше да им дават пушки. И ето, за двайсет години те натрупаха цял арсенал.

— А как е попаднало на острова оръдието?

— Оръдието те взеха заедно с мене — обясни Синглтън. — Преди двайсет години аз бях матрос на един търговски кораб. Нашият кораб заседна в плитчината край остров Тонгатапу. По-голямата част от екипажа ни начело с капитана островитяните примамиха в гората и там ги убиха. На кораба останахме само трийсет души. Не можехме да се изтръгнем от плитчината. Когато прясната ни вода се свърши, ние се предадохме. Като завзеха и заграбиха кораба, островитяните пренесоха на брега и единственото ни оръдие.

— А какво стана с вашите другари? — попита Дюмон Дюрвил.

— Повечето бяха убити още през първата година на живота ни на острова. Някои и други успяха по-после да се доберат до минаващи оттук кораби и да заминат. Сега аз останах тук сам.

— А вие защо не заминахте, Синглтън?

— Ах, сър! — въздъхна Синглтън. — Аз живея на този остров вече двайсет години. Тук имам жена и деца. Вождовете се отнасят с

мене почти като с равен. А какво ме чака в Англия. Близките ми навярно вече са измрели, а нямам спукана пара. Види се, съдено ми е да умра на този остров.

На шестнайсетия ден, 22 април, бурята утихна и вятърът промени посоката си. Котвите бяха вдигнати и при гръмките викове на моряците корабът се отдалечи от рифа.

Дюмон Дюрвил поведе „Астролабия“ към залива, в който се беше спрял д'Антраксто. Сега, когато опасността беше минала, той реши да пристъпи към главната си задача — да търси следи от пребиваването на Лаперуз на острова.

МАГЪОСНИЦАТА

Дюмон Дюрвил се обърна за помощ към Синглтън.

— Нима на вашия остров няма нито един човек над петдесет години? — попита той.

Синглтън се замисли.

— В централната област на острова живее една старица на име Томага — отговори той. — На колко години е, не зная, но е много по-възрастна от всички тукашни жители. Тя е дъщеря на цар Тубо, който според преданието управлявал острова преди половин век. Островитяните считат Томага за магьосница и веднъж в годината отиват да ѝ се поклонят.

— Заведете ме при нея, Синглтън — каза Дюрвил. — Искам да поговоря с Томага.

Но отиването във вътрешността на острова беше опасно. Дюмон Дюрвил почна да уговаря двамата вождове Палу и Тагофа да останат като заложници на кораба до неговото връщане.

— Искам да се поклоня на вашата велика магьосница Томага — обясни той на вождовете. — Останете временно на кораба. А като се върна, ще ви пусна и ще ви наградя щедро.

За негово учудване не стана нужда да уговаря дълго вождовете. Палу и Тагофа веднага се съгласиха. Затвориха ги с почит в капитанската каюта и за да не скучаят, им дадоха множество различни лакомства: стафиди, пестил, курабийки и захаросани орехи. При

вратата на каютата беше поставен въоръжен караул, който трябваше да варди заложниците.

Дюмон Дюрвил с малък отряд матроси тръгна за брега с две лодки. Веднага ги наобиколи голяма тълпа от въоръжени островитяни. Но те се държаха много дружелюбно.

— Докато Тагофа и Палу са на кораба, вие сте в безопасност — казваше на капитана Синглтън. — Воините, опасявайки се за живота на своите вождове, не ще посмеят да ви досегнат и с пръст.

Малкият отряд моряци се насочи към вътрешността на острова. Островът беше гъсто населен.

Дюмон Дюрвил мина през много села, остави след себе си много угари и кокосови горички, Най-после той видя един зелен хълм, на върха на който имаше колиба. В тази колиба, настрана от всички, живееше магьосницата Томага.

Томага излезе да посрещне гостите. Тя беше набръчкана, плешива и дребна бабичка с умни и живи очи. Дюмон Дюрвил ѝ подари брадва, гердан и парче червено сукно.

Подхванаха разговор. Синглтън служеше за преводач. Дюмон Дюрвил почна да задава въпроси на магьосницата.

— Помниш ли Кук, Томага? — попита Той.

— Помня го, помня — изхриптя старицата. — Кук беше първият бледокож предводител на кораби, който ни посети. Тогава аз бях съвсем малко момиченце. Ей такава!

И тя показа на Дюмон Дюрвил едно застанало в тълпата момиче на седем-осем години.

— А помниш ли ти, Томага, д'Антраксто? — продължи да пита Дюмон Дюрвил.

— Е, него го помня отлично — отговори магьосницата. — Когато той дойде, аз бях вече омъжена. Моят баща Тубо, владетел на целия Тонгатапу, устрои в негова чест празник на брега на залива. И аз бях на този празник. Отначало пяхме, после играхме, после пихме твърде много кава.

„Отлична памет има тази старица“ — помисли си Дюмон Дюрвил.

И ѝ зададе третия въпрос:

— Кажу ми, Томага, не си ли виждала тук някакви кораби след Кук, но преди д'Антраксто?

— Да — отговори старицата. — След Кук, но преди д'Антраксто на Тонгатапу идваха два кораба, на които имаше твърде много оръдия. Командира на тези кораби ние наричахме Луиджи. Той дойде на брега и подари на моя баща много желязо. Баща ми го прие много радостно, но един воин уби един по-млад брат на Луиджи и му взе чукчето. Тогава всички по-млади братя на Луиджи взеха да стрелят и убиха много наши воители. Тогава Луиджи отведе своите по-млади братя на кораба и отплава в морето.

— Не си ли спомняш какво знаме имаше на кораба на Луиджи — с червени ивици, като на Кук, или бели, като на д'Антраксто?

— Помня — каза твърдо магьосницата. — На кораба на Луиджи имаше бяло знаме.

— Това е бил Лаперуз — реши Дюмон Дюрвил. — На фрегатите на Лаперуз са се развявали белите знамена на кралска Франция!

ПРЕДАТЕЛЯТ

Той се сбогува с Томага и тръгна обратно, потресен от всичко чуто.

Синглтън го напусна, като обеща да дойде привечер на кораба. Дюмон Дюрвил поведе сам отряда си към брега, придружаван от голяма тълпа.

На брега матросите, които той беше оставил да вардят лодките, му докладваха, че през неговото отсъствие островитяните се държали дръзко и заплашително. Капитанът заповяда незабавно да спуснат двете лодки във водата и да потеглят. Но се оказа, че една от лодките, по-малката, се беше разсъхнала и тече. Трябваше да я затъкнат с кълчища.

Дюмон Дюрвил седна в по-голямата лодка, а малката остави на матросите за поправка.

— Щом я поправите, върнете се на кораба — каза той и замина.

Като наближи кораба, той забеляза на брега суматоха.

Матросите, които поправяха лодката, бяха нападнати от тълпа въоръжени с пушки островитяни. Те вързаха матросите с въжета и ги замъкнаха в гората.

— И таз добра! — извика Дюмон Дюрвил. — За това предателство ще отговарят пред мене вашите вождове! — и се качи на палубата.

При него дойде старши лейтенантът, бледен и развълнуван.

— Капитане — доложи той, като отдаваше чест, — вождът тагофа избяга.

— Как! — извика Дюмон Дюрвил. — Нали заповядах да ги вардите!

— Ние пазехме пред вратата на каютата — отговори лейтенантът, — но той очевидно е скочил през прозореца и е отплувал.

Едва сега Дюмон Дюрвил разбра каква грешка беше сторил. Той беше забравил, че всеки полинезиец с лекота може да преплува миля и половина — разстоянието, което делеше кораба от брега.

— А Палу?

— Палу също искаше да скочи през прозореца, но е прекалено дебел. Заседна в прозореца като тапа и нито назад, нито напред. Трябваше да сечем с брадва рамката, за да го домъкнем в каютата. Аз заповядах да му окачат белезници и да го хвърлят в карцера.

На брега всичко беше в тревога. Островитяните се тълпяха около своето единствено оръдие. През далекогледа Дюмон Дюрвил видя, че зад оръдието стоят Тагофа и Синглтън. Синглтън вкара в оръдието снаряд и запали фитила. Гръмна изстрел. Гюллето прелетя между мачтите на кораба.

— Изменник! — прошепна Дюмон Дюрвил. И извика: — Към оръдията!

Двайсетте оръдия от десния борд гръмнаха изведнъж. Грохотът беше толкова силен, че сякаш небесата се разцепиха на две. Оръдието, с което стреля Синглтън, беше съборено от лафета и лежеше в храстите.

Тогава на брега се появиха парламентъори, които размахваха над главите си зелени клонки. Това беше знак за мир. Дюмон Дюрвил им разреши да дойдат на кораба.

— Смили се над нас, властителю на корабите — казаха те. — Ние ще ти върнем всички по-млади братя.

След половин час всички матроси, живи и здрави, бяха на кораба.

Дюмон Дюрвил пусна шишкото Палу, който едва не беше умрял от страх, вдигна котвите и излезе в открито море.

На Островите на дружбата, които благодарение на все по-честите посещения на европейците отдавна вече се бяха превърнали в острови на враждата и омразата, той нямаше повече какво да прави.

НАХОДКАТА

ПОТРЕСАВАЩОТО ИЗВЕСТИЕ

И така Дюмон Дюрвил успя да попадне по следите на Лаперуз. От думите на Томага той узна, че Лаперуз беше ходил на Островите на дружбата. Лаперуз имаше следния план: да разгледа източното крайбрежие на Австралия, после Островите на дружбата и най-сетне Новохейбридските острови. Той е загинал не край Островите на дружбата, а по-късно. Следователно трябва да се търси нейде в района на Новохейбридските острови.

Дюмон Дюрвил не можеше веднага да отплава за Новохейбридските острови. Той трябваше първо да поправи своя кораб, повреден от двуседмичната буря. И Дюмон Дюрвил се отправи за Тасмания.

Тасмания вече не беше оня див и горист остров, какъвто го беше заварил д'Антраксто. Оттогава Англия беше успяла вече да го завладее. Английските заселници бяха изстребили миролюбивите безпомощни тасманци, бяха изсекли гората, бяха засадили овощни градини, развъдили овце и построили град Хоубърт.

По времето на Дюмон Дюрвил Хоубърт беше вече доста голямо градче, с прекрасно пристанище и корабостроителница.

За по-добро място за поправяне на кораба не можеше и да се мечтае. След дългите престои край различни острови Дюмон Дюрвил през август 1827 година вкара кораба си в пристанището на Хоубърт.

Английските власти го приеха много радушно. Лично губернаторът го покани у дома си. Но Дюмон Дюрвил дълго време не можеше да се възползува от тази покана: беше зает в корабостроителницата с ремонта на кораба си.

Едва след месец можа да иде у губернатора.

— Какво ви е накарало да посетите Тихия океан? — вежливо попита губернаторът. — Защото вие, както ми се струва, не сте търговец...

— Не, не съм търговец — отговори Дюмон Дюрвил. — Аз се занимавам с изучаване на живота и нравите на народите, населяващи островите на Тихия океан. Но главната цел на моето пътешествие е да узная къде и при какви обстоятелства е загинал нашият велик пътешественик Лаперуз.

— Лаперуз? — повтори губернаторът.

— Да, Лаперуз.

— Но нали мястото на гибелта на Лаперуз вече е намерено.

Дюмон Дюрвил не повярва на ушите си.

— Къде? Кога?

И губернаторът му разказа:

— Тая пролет тук, в Хоубърт, се отби капитан Дийлън, който е на служба в британската Остиндийска компания. Той ни уверяваше, че на север от Новохевридските острови успял да намери острова, на който според разказите на туземците преди четиридесет години бурята изхвърлила няколко десетки европейски моряци, спасили се след гибелта на двата големи кораба. Туземците твърдят, че белите преживели на техния остров дълги години и последният от тях умрял съвсем наскоро. Според думите на капитан Дийлън той намерил там множество европейски предмети: брадви, тенджери, гвоздеи, гердани. Той дори ми показва шпага, купена там от един туземец. На дръжката на шпагата беше изобразена лилия.

— Лилия! — възкликна Дюмон Дюрвил. — Преди Френската революция, по времето на Лаперуз, лилии са изобразявани на всички шпаги на френските офицери!

— Точно така — каза губернаторът. — Именно затова капитан Дийлън вади заключението, че успял да намери мястото, където е загинал Лаперуз.

— А къде се намира островът, на който е ходил Дийлън?

Губернаторът се усмихна:

За съжаление капитан Дийлън държи това в тайна. Той е търговец. Той знае, че за неговото откритие френското правителство ще плати голяма сума, и затова се старее за известно време да не се изпусне да каже нещо повече. Сега той се намира в Калкута. Там се кани да иска от Остиндийската компания разрешение да отплава за Франция...

ПРЕВОДАЧЪТ ХЕМБЛТЪН

„Лаперуз е загинал на север от Новохейбридските острови — мислеше си Дюмон Дюрвил на излизане от губернатора. — Хм!... Доста неточно определение. На север от Новохейбридските острови са разположени два големи архипелага — Соломоновите острови и островите Санта Крус. Тях ли е имал предвид капитан Дийлън? Но и в двата архипелага има най-малкото четиридесет острова... Да, задачата не е лесна...“

После му дойде наум, че Соломоновите острови и островите Санта Крус през последните двадесет години почти ежегодно се посещават от европейски кораби. Те са известни нашир и надлъж. Нима преди капитан Дийлън нито един моряк не е обърнал внимание на това, че туземците имат старинни френски шпаги? Не, тук има нещо друго... Не Соломоновите острови и не островите Санта Крус е имал предвид капитан Дийлън, а някоя друга суша...

И изведнъж една странна мисъл му дойде наум. Дюмон Дюрвил знаеше наизуст описанието на пътешествието на д'Антраксто. Той си спомни, че на север от Новохейбридските острови д'Антраксто беше открил един остров и го нарече Търсене. Оттогава никой от мореплавателите не е виждал този остров. Пък и самият д'Антраксто не се е спирал на този остров. Ами ако капитан Дийлън именно там е намерил следите от експедицията на Лаперуз?

„Ако адмирал д'Антраксто, като е открил този остров, не беше го домързяло да го поразгледа, той може би щеше да го нарече не Търсене, а Находка — помисли си Дюмон Дюрвил. — Защото по времето на д'Антраксто повечето от спътниците на Лаперуз навярно са били още живи.“

Ремонтирането на кораба продължи дълго време и Дюмон Дюрвил успя да напусне Тасмания едва на 6 януари 1828 година. А на 10 февруари моряците вече видяха димящите вулкани на Новите Хейбриди.

На един остров Дюмон Дюрвил с отряд моряци слезе на брега, за да се запаси с прясна вода. Там в тълпата на черните той видя един бял. Белият, който излезе, че е млад англичанин на име Хемблтън, се строполи на колене пред Дюмон Дюрвил и със сълзи на очи разказа

една много тъжна история, как се спасил от разбит кораб и как две години прекарал сам сред туземците. Хемблтън молеше капитана да го вземе на своя кораб.

Дюмон Дюрвил имаше вече добър урок от предателя Синглтън на Островите на дружбата. Хемблтън също му се стори подозрителна личност. В ония времена по островите на Тихия океан се бяха появили много и разни авантюристи и разбойници, които грабежа и туземците, и европейците. Дюмон Дюрвил не повярва на тъжната история на Хемблтън, но забеляза, че младият англичанин владее отлично езика на жителите на Новохевридските острови.

Това реши целия въпрос.

„Островът, открит от д'Антраксто, се намира съвсем наблизко оттук — помисли си Дюмон Дюрвил. — Тамошните жители навярно говорят на същия език, на който говорят и тукашните. Ще трябва да ги разпитам за Лаперуз и този хитрец ще ми свърши хубава работа като преводач.“

Така Хемблтън попадна на кораба на Дюмон Дюрвил.

ТАЙНАТА Е РАЗГАДАНА

Като напусна Новохевридските острови, Дюмон Дюрвил пое на север към острова, отбелязан на картите на д'Антраксто.

Забелязаха острова на хоризонта на 21 февруари. Целият беше обрасъл с гъста палмова гора. Обработваемата земя беше твърде малко.

След като влезе в тясното, неудобно пристанище, където корабът трудно можеше да маневрира, Дюмон Дюрвил се отправи с лодка на брега, като взе със себе си много подаръци. Но островитяните го приеха студено, равнодушно и неприветливо. Без желание приближаваха до белите и без каквато и да било радост вземаха щедрите подаръци. Дюмон Дюрвил видя у тях много брадви, гerdани, гвоздеи и разбра, че капитан Дийлън също беше проявил тук изключителна щедрост и с това беше подбил цената на европейските стоки.

Островитяните разбираха отлично Хемблтън, но избягваха да разговарят с него. Първия ден той успя да научи само едно — че

туземците наричат своя остров Ваникоро. И това беше всичко. Ако на някого езикът се развържеше и под влиянието на подаръците започваше да отговаря на въпросите на Хемблтън, другите туземци хващаха дърдоркото отзад, вдигаха го на ръце и го замъкваха в гората. Това приличаше на някакъв заговор на мълчанието.

Хемблтън беше поразен от тази потайност. Той твърдеше, че жителите на Новохебридските острови, които по нищо не се отличават от жителите на Ваникоро, са много разговорливи хора. Но на другия ден той успя да разбере причината за странната мълчаливост на островитяните.

— Дийлън им казал, че тук ще дойдат много бели, за да отмъстят за своите роднини, които дълго живели на острова, и посъветвал диваците много да не си отварят устата — обясни той на Дюмон Дюрвил.

— Те очевидно не са се държали особено добре със спътниците на Лаперуз, щом толкова се страхуват от отмъщение — забеляза Дюмон Дюрвил. Впрочем това мълчание доказваше, че Лаперуз наистина беше претърпял корабкрушение край тези брегове.

Същия ден Дюмон Дюрвил успя да намери друго доказателство. Като се разхождаше с офицерите си по брега на една миля от залива, той намери във високата трева голяма медна камбана — отлична европейска изработка. Камбаната беше смачкана, сякаш дълго я бяха били с камъни, за да я разбият на части. Един от младите офицери влезе лазешком в камбаната и прочете там надпис: „Фрегата «Компас», 1785.“

По заповед на Дюмон Дюрвил двайсет матроси с непосилен труд домъкнаха камбаната до лодката и я откараха на кораба. Дюмон Дюрвил се мъчеше да разбере по какъв начин островитяните са могли да измъкнат от морето и да изтъркалят на брега такава огромна тежест. Очевидно са били съблазнени от блестящия метал, от който беше направена камбаната. Искали са да разбият находката си на парчета, но не са успели и са я захвърлили.

А в това време Хемблтън сновеше по целия остров, от селце в селце, и се мъчеше да научи поне от нещо нещо. Това усърдие трогна много Дюмон Дюрвил и той взе да се отнася по-добре с младия англичанин.

След няколко дни Хемблтън доведе на кораба един стар островитянин.

— Това е Моъмб, един от главните тукашни вождове — каза Хемблтън на капитана. — Той обеща да ни разкаже цялата истина, ако му дадем пет метра червено сукно.

— Руж — измърмори старецът.

„Руж“ по френски значи „червен“.

— Той бил близък със загиналите моряци на Лаперуз — обясни Хемблтън — и знае някоя и друга френска дума.

— Дайте му десет метра! — извика Дюмон Дюрвил. — Петнайсет! Двайсет и пет! Само нека разказва. Ще го наградя така, че ще купи целия този остров с всичко, което се намира на него.

И старецът започна да разказва. Хемблтън превеждаше думите му.

— Бях момче — каза старецът, — когато една нощ чухме страшен грохот, който идеше от морето. Цялото ни село изтича на брега. Чувахме гласове на хора и виждахме над водата светлини. Духаше силен вятър, вълните бяха по-високи от палмите. Към брега се доближи лодка, пълна с бели хора. Те накладаха огън на брега, но ние не отидохме при тях. Вълните изхвърлиха на брега много мъртъвци. Ние събличахме от мъртвите сукното и вземахме дългите железни ножове. Когато разсъмна, сред подводните камъни, които обкръжават острова, видяхме три мачти като вашите. Те стърчаха направо от водата. А по-навътре видяхме още три мачти. На всички мачти имаше много живи хора, завързани с въжета. Бурята поотслабна и белите, които бяха на брега, седнаха в лодката и отидоха да свалят другарите си от мачтите. Докараха ги на брега, но те не можеха нито да стоят, нито да седят, а само лежаха.

— А колко души се спасиха? — попита Дюмон Дюрвил.

— Много, твърде много — отговори старецът. — Но мъртвите бяха още по-много. Ние смъкнахме от мъртвите сума плат и искахме да съблечем и живите. Но живите почнаха да хвърлят към нас огън от пушките си и ние избягахме. После настъпи мир. Аз бях приятел на белите и ги научих да говорят по нашенски. Когато болните оздравяха, белите почнаха да строят голяма лодка. Строи я две години и се оплакваша, че нямат железни брадви. Когато лодката беше готова, в нея се побраха едва половината от белите, и то много нагъсто. Тази лодка

беше като вашия кораб с платна и мачти, но много по-малка. Ония, които се качиха в лодката, обещаха на онези, които оставаха, да им изпратят голям кораб. Те заминаха и вече не се върнаха.

— А в каква посока отплава лодката? — попита Дюмон Дюрвил.

— Ей натам — отговори старецът и махна с ръка на североизток.

„Те, види се, са искали да стигнат холандските владения в Индонезия — помисли Дюмон Дюрвил. — Но, разбира се, не са успели: премного е дълъг пътят дотам за едно мъничко, саморъчно направено корабче. Те навярно са загинали нейде по пътя. Но къде? На североизток оттук са първо Соломоновите острови, после Адмиралтейските острови. Нима английският капитан Хънтър казва истината, когато твърди, че на Адмиралтейските острови видял туземци, облечени във френски мундири!“

— А какво стана с ония, които останаха на острова? — попита той стареца.

— Те си построиха дървена крепост — продължи старецът. — В крепостта имаше къщи, направени от дърво, а не от слама. Ние няколко пъти воювахме с тях, но после се помирихме и пак заживяхме дружно. Белите всеки ден излизаха на брега да гледат дали не е дошъл кораб за тях. Най-сетне след няколко години те видяха два големи кораба. Тогавя те почнаха да викат и да стрелят във въздуха с пушките си. Те казваха, че тези кораби са от тяхното собствено племе, защото на тях имаше бели флагове. Но от корабите не ги чува: вятърът тоя ден духаше от другата страна. Корабите минаха покрай брега и не се върнаха. Белите, които бяха останали на острова, заплакаха.

— Това е бил д'Антраксто — прошепна Дюмон Дюрвил.

— Всяка година те ставаха все по-малко и малко — продължаваше старецът. — Умираха от болести и другарите им ги заравяха в земята. Най-после останаха съвсем малко. Времето минаваше. В нашето село момчетата вече станаха старци, а белите все ходеха на морето да гледат дали не е дошъл кораб за тях. Те свършиха всичките си куршуми и пушките им не можеха вече да стрелят. Ние разбрахме това, разрушихме крепостта и пленихме всички бели. При нас те си живееха много добре, ние свикнахме с тях и се отнасяхме като със свои. Но те скоро почти всички измряха. Само четирима бели старци дълго още живяха между нас. Те все чакаха кораб. Защо не дойдохте малко по-раничко? Те умряха само преди три години.

Когато старецът завърши речта си, настъпи дълго мълчание. Моряците, които го слушаха, бяха потресени от този трагичен разказ.

И ето, заговори Дюмон Дюрвил.

— Вземи колкото си искаш червено сукно, Моъмб — каза той, — но ни заведи на мястото, където е била крепостта на белите. Ние искаме да я видим с очите си.

Старецът се съгласи и ги поведе в най-гъстата част на гората. Те видяха следи от дървена ограда. От нея бяха останали само купчина прогнили греди. Само да ги ритнеш с крак, и те се разсипваха на прах. Посред оградата, до едно сребристо ручейче, стояха седем килнати къщички. Буйната тропическа гора ги беше съвсем заглушила. Много дървета бяха израсли направо от пръстения под на къщите, бяха пробили покривите и разпрострели над тях клоните си. Като разгледа стените, Дюмон Дюрвил забеляза, че са построени без никакъв гвоздей. Ясно е, спътниците на Лаперуз са изпитвали на острова липса на желязо.

— Кажи, Моъмб — попита Дюмон Дюрвил, — капитан Дийльн видя ли тази крепост?

— Не — отговори старецът. — Ние не му я показахме. Той все ни заплашваше и на нас не ни се хареса.

В къщичките беше пусто. Никакви останки от мебели, никакви домашни съдове и облекло. Очевидно всичко отдавна бяха успели да разграбят предприемчивите островитяни. Но в най-крайната къщица Дюмон Дюрвил намери огромна, колкото цяла стена, кипарисова дъска, на която беше изрязан надпис: „Boussole“.

„Boussole“ по френски значи „компас“.

— Ами че тази дъска, ако съдим по описанията, е била закована за кърмата на главната фрегата на Лаперуз! — викна Дюмон Дюрвил. — Тя навярно се е откъртила и вълните са я изхвърлили на брега. Те са я пазили за спомен от своя загинал кораб.

Той изпрати кипарисовата дъска на кораба.

На другата сутрин беше решено да огледат камъните, между които бяха загинали корабите на Лаперуз. Спуснаха във водата две лодки. Моъмб пожела да бъде лоцман. По негово указание лодките заобиколиха дългия нос и моряците видяха продължаващ покрай целия залив коралов риф с пролом по средата. Отдалеч изглеждаше, че през този пролом лесно може да влезе голям кораб.

Но когато лодките дойдоха по-близо, Дюмон Дюрвил разбра, че това е само зрителна измама, че в пролома на дълбочина два фута има огромни подводни скали.

— Ей тук загинаха корабите на белите хора — каза Моъмб.

— Разбрах! Разбрах — завика Дюмон Дюрвил. — Лаперуз навярно е искал през този пролом да стигне до брега. Било е нощем, бушувал е ураган и му се е сторило, че това е истински проток. А когато „Компас“ започнал да потъва, „Астролабия“ му се е притекла на помощ и също се е разбила в скалите.

Моряците забелязаха във водата нещо да блести. Между матросите се намериха доброволци, които се съблякоха и се гмурнаха на дъното.

— Оръдия! — викаха те, излизайки от водата.

Оръдията се намираха съвсем на плитко. Успяха да омотаят с въжета едно от тях и да го изкарат с помощта на макари в лодката. Оръдието беше много тежко. Беше обрасло с коралова корица, дебела цял фут. На дулото беше написано: „Boussole“.

Сега, когато всички обстоятелства по гибелта на Лаперуз бяха изяснени, оставаше само да поставят на него и неговите спътници паметник. За тази цел избраха едно хълмче на брега, точно до мястото, където се бяха разбили двата кораба. Построиха паметника от корали. Той има форма на пирамида, сложена върху куб, и стои и до ден днешен. Когато паметникът беше завършен, матросите му отдадоха чест със залп от пушките си, а корабът — със залп от всичките си четиридесет оръдия.

На 17 март капитан Дюмон Дюрвил напусна острова, който туземците наричат Ваникоро, а адмирал д'Антраксто го беше нарекъл Търсене, вместо да го нарече Находка.

СТАРИЯТ ПОЗНАТ

На връщане за Франция Дюмон Дюрвил спря за няколко дни в Лисабон, столицата на Португалия. По някаква работа той трябваше да се види с френския посланик.

— Как се казва нашият посланик в Лисабон? — попита той един местен жител, който често ходеше във френското посолство.

И получи отговор:

Бартоломей Лесепс.

— Единственият спътник на Лаперуз, който е останал жив! —
вика Дюмон Дюрвил.

Бартоломей Лесепс беше здрав, весел старец.

Дюмон Дюрвил му разказа как беше намерил мястото, където
беше загинал Лаперуз. Посланикът го изслуша внимателно, но без
особено любопитство. За пътешествието, което беше извършил на
младини, вече почти беше забравил. Сега то му се струваше толкова
отколешно.

На излизане от посолството Дюмон Дюрвил си спомни, че на
фрегатата на Лаперуз моряците наричали Лесепс Щастливеца, и
горчиво се усмихна.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

И капитан Джеймз Кук, и капитан Лаперуз предприеха своите пътешествия не за да завоюват земи. Те искрено служеха на науката. Не покоряваха туземците, стараеха се да ги научат на всичко, което знаят европейците. Бяха врагове на робството. По своите възгледи бяха близки до френските философи енциклопедисти, предшествениците на Френската революция, които мразеха всеки деспотизъм.

Не случайно капитан Кук не издигна нито в една населена страна британския флаг — той считаше, че всяка страна трябва да принадлежи на народа, който я населява. Той не грабеше и не избиваше жителите на тихоокеанските острови. Напротив, той се стараеше да им помогне, да ги научи на скотовъдство, да ги запознае с по-доходните начини на земеделие. Навсякъде пристигаше като приятел, а не като враг, и дори там, където го посрещаха с война, той правеше всичко, което зависеше от него, за да постигне мир. Той обичаше своите островитяни, сравняваше ги с древните гърци и им предричаше велико бъдеще.

Но на предричането му не беше съдено да се сбъдне.

Правителствата на Англия и Франция даваха на Кук и Лаперуз свои военни кораби и плащаха скъпо за пътешествията не за да учат туземците да садят картофи и да пасат овце. Не, правителствата имаха други цели.

При всяко известие за новооткрита земя правителствата веднага съставяха план за нейното завземане. Те ревностно се дебнеха помежду си в старанието си да заграбят по-богатата плячка.

По пътищата, прокарани от Кук и Лаперуз, с техните карти в ръце, поеха търговци, мисионери, ловци на китове, чиновници, фабриканти, войници, авантюристи. Те ни най-малко не се интересуваха от процъфтяването на тези далечни земи. На всички им се искаше едно: по какъвто и да било начин да натъпкат джобовете си и да се върнат в родината си богати хора.

Те грабежа, мъчеха и мамеха туземците, напиваха ги с ракия, продаваха ги като роби в южноамериканските рудници и плантации, насъскваха едни племена срещу други, заразяваха ги със своите болести: едра шарка, проказа, тиф, дифтерит, охтика.

Островитяните гинеха и измираха. Цели народи изчезнаха от лицето на земята.

Най-рано бяха изтребени жителите на Тасмания.

Ето как стана това изтребление.

В един уречен ден, 28 декември 1834 година, английските колонисти с пушки в ръце заеха цялото крайбрежие на Тасмания и оттам, едновременно от всички страни, тръгнаха към центъра на острова. По пътя си убиваха всички тасманци, невъоръжени и безпомощни — мъже, жени и деца. В момента, когато се срещнаха в центъра на острова, целият народ беше унищожен. Останало живо само едно малко тасманско момиченце, което през време на това избиване успяло да се скрие в хралупата на едно дърво. След три дни я намерил някакъв колонист и като рядък екземпляр я оставил у дома си. Нарекъл я Лала Рук. Тя доживяла до дълбока старост — единствената, останала от цял народ.

Любимците на Кук, таитяните, били завладени от Франция. Когато Кук посещавал Таити, според неговите пресмятания на острова живеели двеста хиляди души. Сега там живеят не повече от петнайсет хиляди. Ето какво струва на таитяните чуждото господство.

За изтребването на хавайците най-много се потрудиа американските мисионери. Хавайците без никакво желание приемаха християнството. Между племената, приели християнството, и племената, запазили религията на своите бащи и деди, започват войни. А тъй като и двете воюващи страни бяха вече въоръжени с пушки и тъй като всяка победа беше придружена с людоедство, то по времето, когато цялата страна беше приела християнството, в нея почти не останаха туземци. Опустелите Хавайски острови бяха отново заселени с пришълци от Америка и Япония.

Най-упорито се съпротивяваха войнствените новозеландци. Както и тасманците, те трябваше да имат работа с Англия. Но в Нова Зеландия англичаните трябваше да вземат всяка педя земя с бой. Туземците отиваха във вътрешността на островите, криеха се в горите и планинските клисури, но не изпускаха ни един случай, когато могат

да нападнат някое селище на англичаните и да го ограбят. Но в края на краищата и те бяха победени.

Отначало английското правителство беше превърнало Австралия в място за заточение на престъпници. Заточаването на убийци и крадци беше по-евтино и по-удобно, отколкото затварянето им в затвора. По-евтино, защото престъпниците можеха сами да си намират препитание, а по-удобно, защото не бяха нужни никакви стражи — пазеше ги океанът. Каторжниците скитаха по целия грамаден австралийски материк, търсеха храна и грабеха и убиваха туземците. По времето, когато от Англия за Австралия тръгнаха доброволни преселници, австралийците бяха вече почти изстребени.

Подражавайки на англичаните, французите направиха каторга на прекрасния остров Нова Каледония, открит от Кук. Отначало те изпращаха на заточение там углавни престъпници, после взеха да изпращат революционери. През 1871 година, след падането на Парижката комуна, в Нова Каледония бяха заточени няколко хиляди френски работници. Цветущият, радостен край беше превърнат в зандан.

Така бяха разграбени и поробени всички прекрасни и богати тихоокеански страни, така се превърнаха те в колонии на хищническите държави от Европа. В продължение на сто и петдесет години изглеждаше, че робството им не ще има край. Но в нашето велико време и за тях удари часът на освобождението.

Октомврийската революция в Русия пробуди надеждите на всички поробени народи. Могъщ удар по колониалното робство нанесе страхотната революция в Китай. Индия се освободи от двестагодишното британско владичество. Народите на Индокитай въстанаха срещу своите поробители — французите. Индонезийският народ свали омразната му холандска власт.

Можем да бъдем уверени, че в целия свят ще бъде турен край на колониалното робство. Не е далеч времето, когато свободата ще дойде и на цветущите острови в най-големия от всички океани на земята.

1926–1957

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.